

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ

ΜΑΪ.-ΑΥΓ. 2012

Βραβείο Ακαδημίας Αθηνών

Επιθεώρηση

Παράγοντες που επηρεάζουν την ετοιμότητα στην αντιμετώπιση Κρίσεων

Η Ιστορία του Ατομικού Φόρτου Μάχης

Οι Πολεμικές Μηχανές του Leonardo da Vinci

ΓΕΝΙΚΟ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟ ΣΤΡΑΤΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΕΩΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ/5

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ Επιθεώρηση

ΤΕΤΡΑΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ • ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1883 • ΤΕΥΧΟΣ 3/2012 (ΜΑΪ.-ΑΥΓ.)

ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ
Αξιωματικοί Στρατού Ξηράς ε.α. 2,94€
Ιδιώτες, Σύλλογοι κ.λπ. 5,87€

→ Οι συνδρομητές εσωτερικού, αφού καταθέσουν τη συνδρομή τους στον λογαριασμό **72-08-0000007** της Γενικής Τράπεζας και σε οποιοδήποτε υποκατάστημά της, να στέλνουν και την απόδειξη καταθέσεως ταχυδρομικώς ή με FAX στη διεύθυνση του περιοδικού.

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ (ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ)
Απλό (Επιταγή Γενικής Τράπεζας) 14,20€
Συστημένο (Επιταγή Γενικής Τράπεζας) 21,60€

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ (ΕΚΤΟΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ)
Απλό (Επιταγή Γενικής Τράπεζας) 16,30€
Συστημένο (Επιταγή Γενικής Τράπεζας) 23,80€

→ Οι συνδρομητές εξωτερικού μπορούν να εκδίδουν τραπεζική επιταγή από κατάστημα Ελληνικής Τράπεζας στο εξωτερικό προς τη Γενική Τράπεζα στη διεύθυνση του περιοδικού.

ΓΕΝΙΚΟ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟ ΣΤΡΑΤΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ
ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
1020 ΣΤΓ

Διευθυντής Εκδόσεως: τηλ. & fax 2106553978 (Εσωτ. 3978)
Διαχείριση Συνδρομητών: τηλ. 2106553166 (Εσωτ. 3166)
Διαχείριση Μελετών: τηλ. 2106553979 (Εσωτ. 3979)
Καλλιτεχνική Επιμέλεια: τηλ. 2106553167 (Εσωτ. 3167)

Επώνυμο:.....

Όνομα:.....

Ιδιότητα:.....

Νέα Συνδρομή Ανανέωση Συνδρομής

Οδός:.....

Αριθμός:..... Τ.Κ.:.....

Πόλη:.....

Τηλ:.....

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ

Επιθεώρηση

Τα προηγούμενα
τεύχη
υπάρχουν και
σε PDF
στη σελίδα
www.army.gr

ΕΚΔΟΤΗΣ:
ΓΕΣ/ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΕΩΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Διευθυντής
Διεύθυνσης Ενημερώσεως και Δημοσίων Σχέσεων
Ταξχος Παναγιώτης Ψύχας

Τμηματάρχης 5^{ου} Τμήματος
Στρατιωτικής Επιθεώρησης
Ανχης (ΠΖ) Μιχαήλ Κρίθαρης

Καταχώριση Συνδρομητών
Multimedia
Ανθλόγος (ΠΒ) Δημήτριος Λαμπρόπουλος

Καταχώριση Μελετών
Ανθστής (ΠΖ) Κωνσταντίνα Μοσχέτα

Επιμέλεια Κειμένων
Ηλεκτρονική Σελιδοποίηση
Μ.Υ. Μαρία Ρέκκα

Επεξεργασία Φωτογραφίας
Ηλεκτρονική Σελιδοποίηση
Μ.Υ. Βασιλική Κιρτζαλίδου
Μ.Υ. Ιωάννα Νικολαΐδη

Υποστήριξη Δικτυακού Τόπου (INTERNET)
ΓΕΣ/ΚΕΠΥΕΣ

Εκτύπωση
ΤΥΕΣ

<http://www.army.gr>
e-mail: ekdosis@army.gr

Τα κείμενα που δημοσιεύονται στη Στρατιωτική Επιθεώρηση εκφράζουν τη γνώμη και τις σκέψεις των συγγραφέων και όχι αναγκαίως τις αντιλήψεις ή το δόγμα του Γενικού Επιτελείου Στρατού. Ο συντάκτης είναι υπεύθυνος για το περιεχόμενο της εργασίας του και για την εξασφάλιση αδείας για τη χρησιμοποίηση των πηγών.

Οι εργασίες πρέπει:

- να τηρούνται μέσα σε ευπρεπές και τεκμηριωμένο επιστημονικά και τεχνικά πλαίσιο, χωρίς αιχμές ή οξύτητες, χωρίς προκλήσεις
- να μην περιέχουν διαβαθμισμένες πληροφορίες
- να μην είναι αντίθετες προς την επίσημη εθνική πολιτική της χώρας
- να παραπέμπουν υποχρεωτικά σε βιβλιογραφία (συγγραφέα, τίτλο, χρονολογία έκδοσης, εκδοτικό οίκο κ.λπ.)
- να χρησιμοποιούν τη δημοτική γλώσσα, χωρίς υπερβολές και ακρότητες
- να εφαρμόζουν το μονοτονικό σύστημα.

Η Στρατιωτική Επιθεώρηση δέχεται για δημοσίευση μελέτες πρωτότυπες ή από μετάφραση, τα αντικείμενα των οποίων περιλαμβάνονται στη θεματογραφία του Παραρτήματος Α' της Πάγιας Διαταγής του ΓΕΣ με αριθμό 0-17/2001, δηλαδή:

Στρατιωτικά Θέματα: Εθνική Άμυνα, Τακτική και Στρατηγική, Οργάνωση ΕΔ, Πολεμικά Μέσα και Υλικά, Ηγεσία – Ηθικές Δυνάμεις, Στρατιωτική Γεωγραφία, Στρατιωτική Ιστορία, Διοικητική Μέριμνα, Τεχνολογικές Εξελίξεις.

Γενικότερα Θέματα: Στρατιωτικής – Πολιτικής Φύσης (Παγκόσμιο Περιβάλλον, Συνασπισμοί, Συμμαχίες, Διεθνείς Οργανισμοί, Διεθνείς Τάσεις – Εξελίξεις, Γεωπολιτική, Γεωφυσική, Διάστημα, Εθνικά Θέματα).

Εγκυκλοπαιδικά Θέματα: Οικονομικά και Πολιτικά, Κοινωνικά, Θρησκευτικά, Φιλοσοφικά, Τέχνες – Επιστήμες, Ιστορικά, Λειτουργία του Δημοκρατικού Πολιτεύματος και των Δημοκρατικών Θεσμών.

Για τη διευκόλυνση της σύνταξης του περιοδικού, οι εργασίες θα πρέπει να υποβάλλονται σε δύο αντίτυπα χωρίς διορθώσεις επάνω στο πρωτότυπο κείμενο, σε ηλεκτρονική μορφή (Microsoft Word) και να συνοδεύονται από αντίστοιχο φωτογραφικό υλικό σε οπτικό δίσκο (CD). Θα πρέπει, επίσης, να μην υπερβαίνουν τις 20 σελίδες (με γραμματοσειρά Arial 12pt), να έχουν την υπογραφή και ένα σύντομο βιογραφικό του συντάκτη και τέλος, εφόσον αυτό είναι δυνατό, να συνοδεύονται από ανάλογο φωτογραφικό υλικό, κατάλληλο για αναπαραγωγή (πρωτότυπες φωτογραφίες ή σκαναρισμένες σε ανάλυση 300 dpi). Για περισσότερες πληροφορίες στο τηλέφωνο 210 6553167. Προκειμένου για εργασίες επετειακού χαρακτήρα (28^η Οκτωβρίου – 25^η Μαρτίου κ.λπ.), θα πρέπει να υποβάλλονται τουλάχιστον προ τετραμήνου, έτσι ώστε να δημοσιεύονται ως επίκαιρες από το περιοδικό μας.

Στην περίπτωση που οι εργασίες προέρχονται από μετάφραση, πρέπει να αναφέρεται ευκρινώς ο τίτλος, ο μήνας και ο αριθμός του ξένου εντύπου, καθώς και το ονοματεπώνυμο του συγγραφέα.

Η απόφαση για δημοσίευση ή μη μιας μελέτης παίρνεται από την Επιτροπή Σύνταξης ανεξάρτητα δε από τη δημοσίευση ή μη των εργασιών, η επιστροφή τους στον συγγραφέα δεν προβλέπεται.

Συγγραφικές αμοιβές υπόκεινται στην ΚΥΑ Υπ. Αριθμ. 2/76198/0022 (ΦΕΚ 208/τΒ' /11-02-2008). Εφόσον δημοσιευθεί η εργασία, οι συντάκτες δικαιούνται για κάθε τυπογραφική σελίδα (μεγέθους χαρτιού 17,5 X 25 εκ.) 2.300 χαρακτήρων αμοιβή 6,53€ για πρωτότυπη μελέτη και 3,97€ για εργασίες από μετάφραση.

Οι δικαιούχοι συγγραφικών αμοιβών, μετά την έκδοση και διανομή του αντίστοιχου τεύχους του περιοδικού, μπορούν να επικοινωνούν με τη Δνση Χρηματικού του ΓΥΕΣ στο 210 6552659.

Η έκδοση του περιοδικού θα γίνεται ανά 4μηνο (3 τεύχη κατ' έτος).

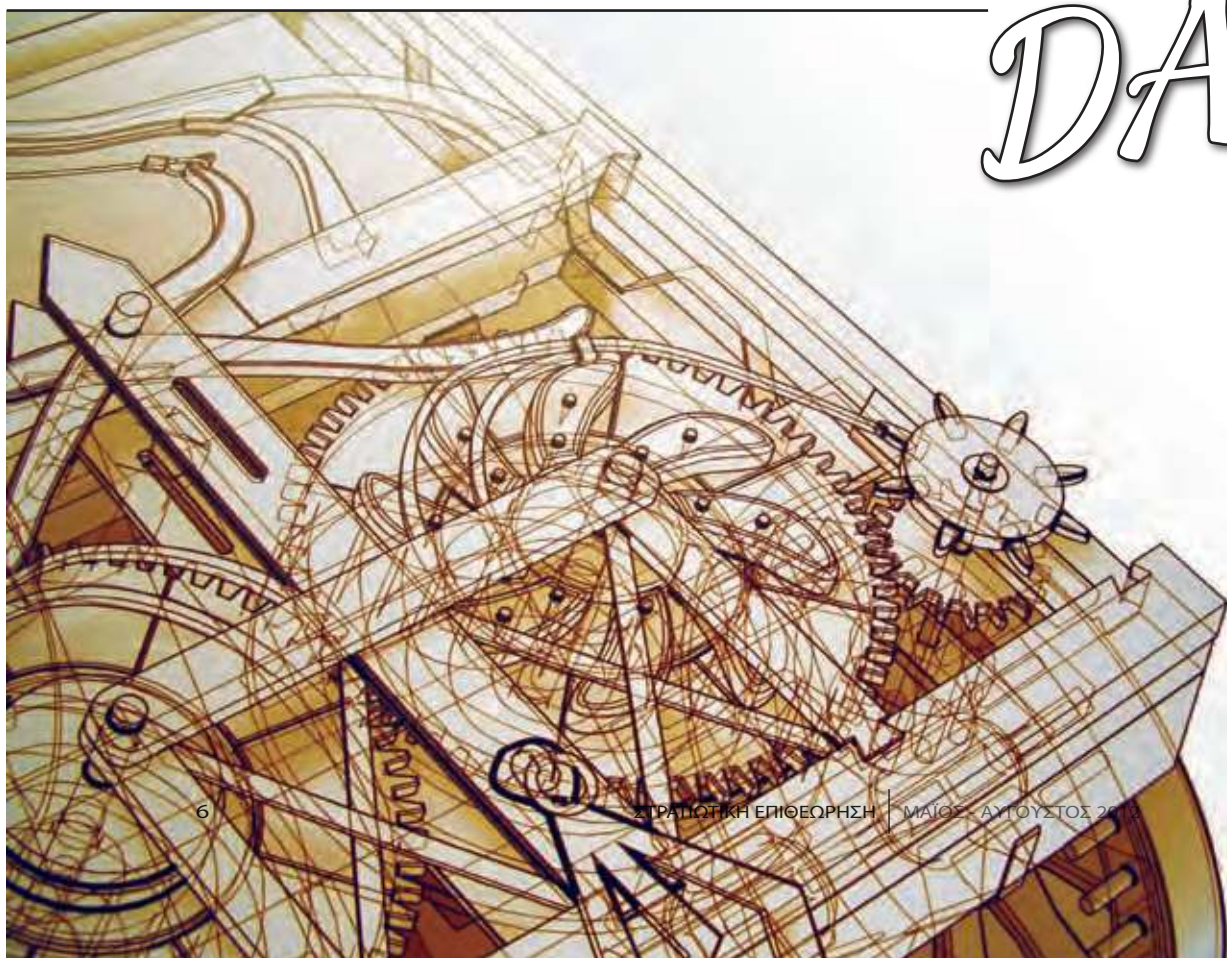
01 15

ΠΟΛΕΜΙΚΕΣ ΜΗΧΑΝΕΣ,
ΣΧΕΔΙΑΣΜΕΝΕΣ

ΑΠΟ ΤΟΝ

LEONARDO

DA

VINCI

ΚΕΙΜΕΝΟ: Ιωάννης Χάλαρης, Μαθητής Β' Λυκείου

Η Ιταλία του 15^{ου} αιώνα ήταν ένα ταραχώδες μέρος, ένα μωσαϊκό πυκνοκατοικημένων πριγκιπάτων, βασιλείων και πόλεων-κρατών σε αέναη σύγκρουση μεταξύ τους. Οι ισχυρές οικογένειες που «κινούσαν τα νήματα» προσλάμβαναν έναν πυρήνα εκπαιδευμένων και δημιουργικών μυαλών για να ενισχύσουν τα κάστρα τους και να αναπτύξουν όπλα με τα οποία θα εφοδίαζαν τους μισθοφορικούς τους στρατούς. Ως κορυφαίος διανοητής της αναγέννησης, ο Leonardo da Vinci (1452-1519) μπήκε γρήγορα στους κόλπους αυτής της ελίτ, που κατέκτησε τους Φλωρεντίνους τόσο για την επιδεξιότητά του στην στρατιωτική μηχανική όσο και για την καλλιτεχνική του επιτηδειότητα. Μεγάλος καλλιτέχνης μέχρι την ηλικία των 20, ο Da Vinci γρήγορα τράβηξε την προσοχή του Φλωρεντίνου κυβερνήτη Lorenzo de Medici, ο οποίος το 1482 διόρισε τον Leonardo στην θέση του πρέσβη δίπλα στον Ludovico Sforza, δούκα του Μιλάνου. Ο Da Vinci πέρασε τις επόμενες τέσσερις δεκαετίες αλλάζοντας προστάτες ανάμεσα στο Μιλάνο, τη Βενετία, τη Φλωρεντία, τη Ρώμη και τελικά τη Γαλλία, ζωγραφίζοντας, κάνοντας γλυπτά και σχεδιάζοντας τις πολεμικές του μηχανές.

1

Ο ΕΞΙΟΛΟΘΡΕΥΤΗΣ ΤΟΥ DA VINCI

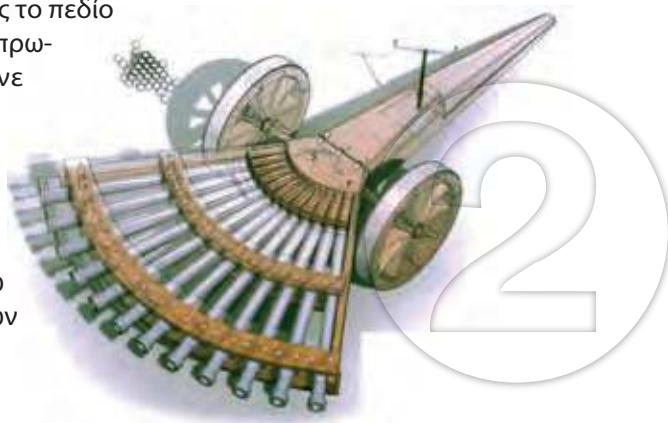

Ο μηχανικός ιππότης του Da Vinci ανακαλύφθηκε μόλις το 1957 από τον Carlo Pedretti, κρυμμένος ανάμεσα στα αμέτρητα σχέδια του μεγάλου αυτού εφευρέτη. Ενώ σχεδιάστηκε το 1495, η ύπαρξή του αναφέρθηκε το 1974 στον κώδικα της Μαδρίτης (Codex Madrid), ο οποίος συντάχθηκε από τον Ladislao Reti, αλλά δεν έγινε απόπειρα ανακατασκευής του. Το 1996, ο Mark Rosheim δημοσίευσε μια ανεξάρτητη μελέτη του ρομπότ, την οποία και ακολούθησε μια συνεργασία ανακατασκευής με το Ινστιτούτο της Φλωρεντίας και το Μουσείο Ιστορίας και Επιστημών. Ωστόσο, ένα ολοκληρωμένο μοντέλο σε φυσικές διαστάσεις κατασκευάστηκε μόλις το 2002 από τον Rosheim, στα πλαίσια των γυρισμάτων ενός ντοκιμαντέρ του BBC.

Το 2007, ο Mario Taddei έκανε μια καινούργια έρευνα στα χειρόγραφα του Da Vinci βρίσκοντας αρκετά δεδομένα για να κατασκευάσει ένα μοντέλο πιο πιστό στα αυθεντικά σχέδια. Αυτό το ρομπότ είχε σχεδιαστεί μόνο για αμυντικούς σκοπούς και οι κινήσεις του ήταν αρκετά περιορισμένες μιας και τα χέρια κινούνταν μόνο δεξιά και αριστερά. Αυτό το ανακατασκευασμένο αντίγραφο εκτίθεται σε διάφορες εκθέσεις σε όλο τον κόσμο και η έρευνα του Taddei δημοσιεύτηκε στο βιβλίο *Leonardo Da Vinci's Robots*.

ΠΟΛΥΒΟΛΟ

Το πολυβόλο με τις 12 κάννες ήταν ένα όπλο εκπληκτικής δύναμης κρούσεως. Ο Da Vinci σχεδίασε αυτήν την κινούμενη μονάδα πυροβολικού, ενώ βρισκόταν στην Φλωρεντία, γύρω στα 1480, πιθανώς για να τραβήξει την προσοχή ενός πρίγκιπα της εποχής που αναζητούσε εφευρέτη πολεμικών μηχανών. Μια χειροκίνητη μανιβέλα ρυθμίζει την κατακόρυφη γωνία βολής αλλά η αυτοτροφοδότηση ήταν μια μεγάλη πρόκληση, ιδιαίτερα όταν ήταν σε βάση βολής. Μολονότι η ταχυβολία ήταν το χαρακτηριστικό των πυροβόλων που αναπτύχθηκαν αρκετά αργότερα, αυτό το όπλο ενσωμάτωνε έναν μεγαλοφυή μηχανισμό στόχευσης και επανατροφοδότησης. Διευρύνοντας το πεδίο βολής, το σε σχήμα βεντάλιας πρωτότυπο του Da Vinci το έκανε ένα αποτελεσματικό αμυντικό όπλο ενάντια σε μια γραμμή στρατευμάτων που προελαύνουν. Επιπλέον, το σχέδιο του Da Vinci ήταν εύκολο να μετακινηθεί στο πεδίο της μάχης λόγω του μικρού του βάρους και των ενσωματωμένων τροχών.

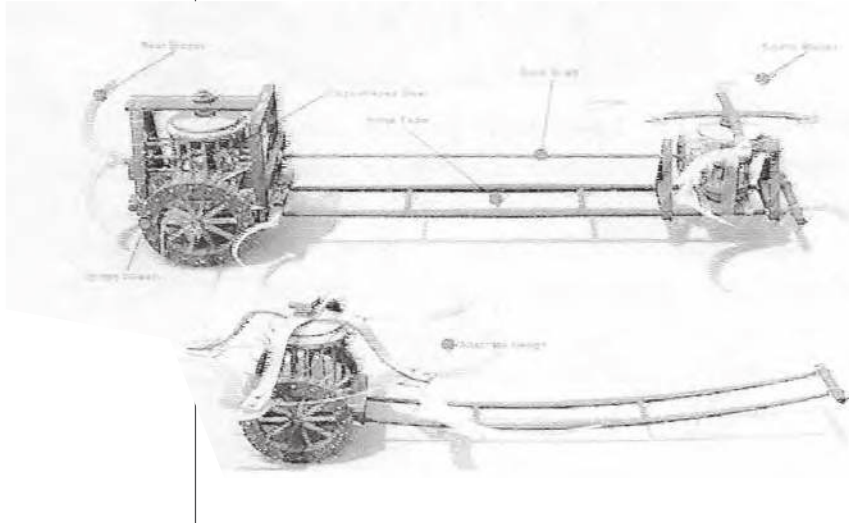
3 ΟΒΙΔΕΣ ΔΙΑΣΠΟΡΑΣ

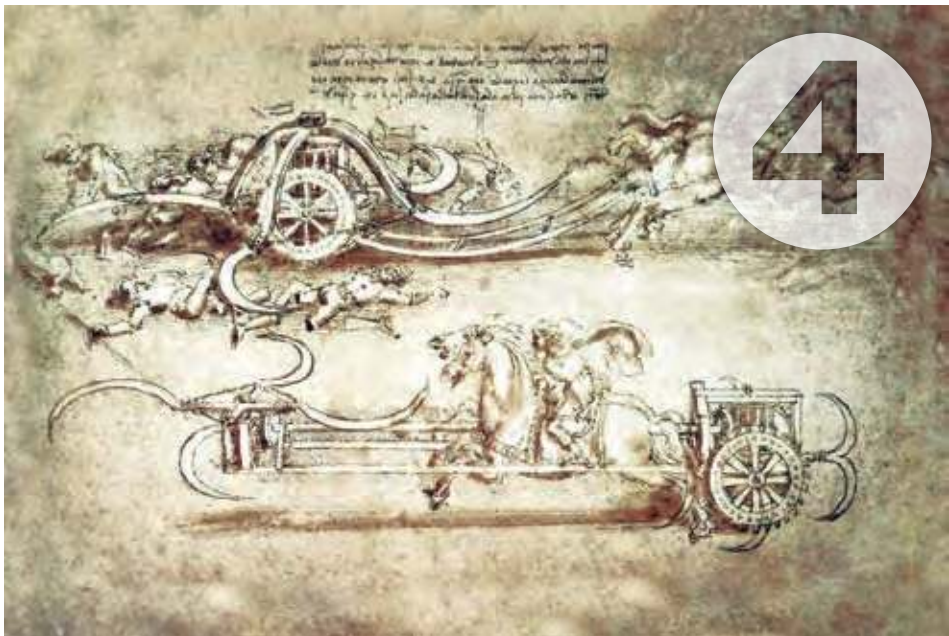
Για να κάνει το κανόνι –ένα όπλο ήδη γνωστό την εποχή εκείνη– πιο φονικό, ο Da Vinci σχεδίασε οβίδες που αποτελούνταν από σφαιρικά βλήματα προσαρμοσμένα γύρω από ειδικούς μεταλλικούς υποδοχείς και περιβαλλόμενα από ένα υποχωρητικό μεταλλικό κέλυφος. Ο εφευρέτης είχε αναλάβει μια μελέτη βαλλιστικής τη δεκαετία του 1490, από την οποία γεννήθηκαν υπέροχα σχέδια, όπως αυτό της φωτογραφίας, στο οποίο σκιαγράφησε την παραβολική τροχιά κάθε βλήματος.

ΣΚΥΘΙΚΑ ΑΡΜΑΤΑ

Αυτό είναι ένα από τα πιο όμορφα χειρόγραφα του Da Vinci. Απεικονίζεται ένα άρμα που έλκεται από άλογα και φέρει κοφτερές περιστρεφόμενες λεπίδες, κάνοντας την κίνησή του μέσα από την πυκνή εχθρική παράταξη ιδιαίτερα φονική. Οι περιστρεφόμενες λεπίδες ήταν ειδικά σχεδιασμένες για να αποκόπτουν τα άκρα των θυμάτων. Ένα από τα σχέδια του άρματος, ο Da Vinci το σχεδίασε με τόσο ανατριχιαστική λεπτομέρεια που στην υποσημείωση δήλωνε ότι η επινόησή του αυτή πιθανώς θα προκαλούσε τον όλεθρο τόσο σε φίλους όσο και σε εχθρούς.

κόπτουν τα άκρα των θυμάτων. Ένα από τα σχέδια του άρματος, ο Da Vinci το σχεδίασε με τόσο ανατριχιαστική λεπτομέρεια που στην υποσημείωση δήλωνε ότι η επινόησή του αυτή πιθανώς θα προκαλούσε τον όλεθρο τόσο σε φίλους όσο και σε εχθρούς.

ΑΡΜΑ

Αυτό είναι ίσως το πιο διάσημο από τα σχέδια του Da Vinci. Η ιδέα του να σκορπίζει κανείς πανικό και καταστροφή στα εχθρικά στρατεύματα αποτυπώνεται σε αυτό το χελωνοειδές όχημα, ενισχυμένο με μεταλλικές πλάκες και κυκλωμένο από κανόνια. Σε μια αίτηση για εργασία που προ-οριζόταν για το δούκα του Μιλάνου, ο Da Vinci καυχόταν: «μπορώ να κατασκευάσω οπλισμένα οχήματα, ασφαλή και απρόσβλητα, τα οποία θα μπορούν να εισέρχονται στους πυκνούς εχθρικούς σχηματισμούς μόνο με τη δύναμη των πυροβόλων τους και καμία ομάδα στρατιωτών δεν θα είναι τόσο ικανή που να μην μπορούν να τη διασπάσουν. Και εκτός από αυτό, το πεζικό θα μπορεί να το ακολουθεί αρκετά αλώβητο και χωρίς να συναντά καμία αντίσταση».

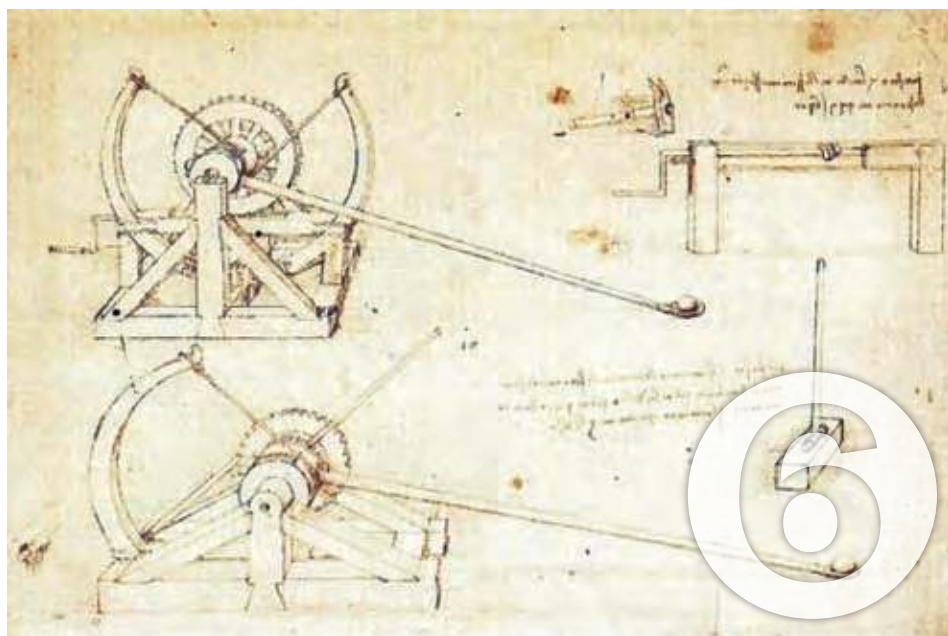
Ο πρόγονος αυτός του μοντέρνου αρματός μάχης, παρά το γεγονός ότι σίγουρα θα μπορούσε να προκαλέσει «σοκ και δέος» στο πεδίο μάχης του 15^{ου} αιώνα, έπασχε από αρκετά προβλήματα. Ακόμη και με αρκετές τροποποιήσεις στα αρχικά σχέδια, συνέχιζε να είναι αντιμέτωπο με έναν αριθμό άλυτων προβλημάτων και τελικά το σχέδιο εγκαταλείφθηκε.

ΚΑΤΑΠΕΛΤΗΣ

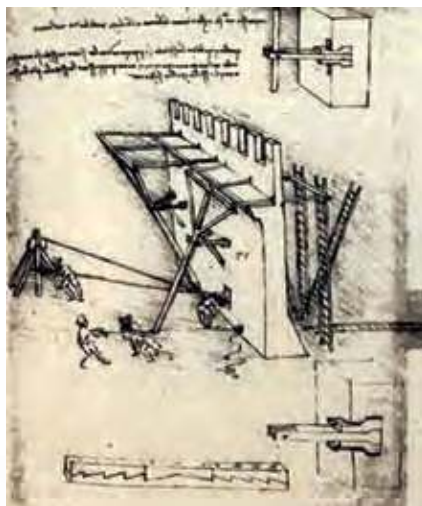
Το βασικό σχέδιο του καταπέλτη ήταν σε χρήση εκατοντάδες χρόνια πριν αποφασίσει ο Da Vinci να το βελτιώσει. Τελικά, κατέληξε σε αρκετά διαφορετικά μοντέλα.

Αυτό το συγκεκριμένο σχέδιο χρησιμοποιεί ένα διπλό μεταλλικό έλασμα για να παράγει μια τεράστια ποσότητα ενέργειας, με σκοπό να προωθήσει πέτρες ή εμπρηστικά υλικά σε μεγάλες αποστάσεις. Η συσπείρωση των ελασμάτων γινόταν με τη χρήση μιας χειροκίνητης μανιβέλας στο πλάι του καταπέλτη.

ΑΜΥΝΤΙΚΕΣ ΒΕΛΤΙΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΑ ΤΕΙΧΗ

Ο Leonardo σχεδίασε πολύπλοκες και ευφυείς μεθόδους άμυνας. Στο συγκεκριμένο σχέδιο, όταν τα τείχη δεχόντουσαν επίθεση, οι στρατιώτες κρυμμένοι πίσω από τις επάλξεις θα μπορούσαν να αποκρούσουν τον εχθρό γρήγορα και εύκολα με μόνη κίνηση τη χρήση ενός συστήματος μοχλών. Καθώς ο εχθρός θα χρησιμοποιούσε σκάλες σε μια προσπάθεια να υπερπηδήσει τα τείχη, οι μοχλοί θα έβαζαν σε κίνηση τα κιγκλιδώματα που ήταν ενσωματωμένα σε αυτά, κάνοντας τις σκάλες να γέρνουν προς τα πίσω και τους στρατιώτες να χάνουν την ισορροπία τους και τελικά να πέφτουν.

ΦΡΑΓΜΑ ΠΥΡΟΣ ΑΠΟ ΚΑΝΟΝΙΑ

8

Αυτό το σχέδιο είναι στην πρώτη σελίδα του Codex Atlanticus. Το ίδιο το σχέδιο είναι ολοκληρωμένο και αρκετά συναρπαστικό, καθώς περιγράφει το σχέδιο βομβαρδισμού με 16 ακτινικά τοποθετημένα κανόνια. Η πιο ενδιαφέρουσα πτυχή του σχεδίου έχει να κάνει με το πεδίο της μάχης, στο οποίο αναφερόταν αυτό το όπλο, και το οποίο μάλλον δεν ήταν κάποιος πύργος ή κάποιο υψηλό σημείο στο έδαφος, αλλά η θάλασσα.

9

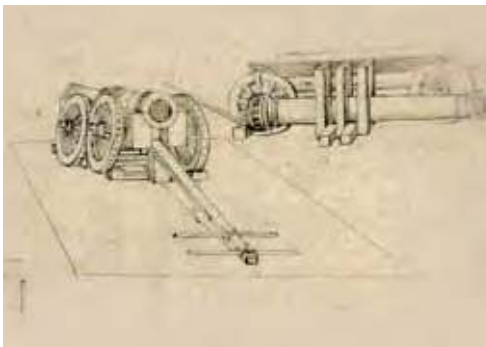
ΟΧΥΡΟ

Ο Leonardo σχεδίασε αυτό το οχυρό με το σκεπτικό να είναι ασφαλές σε επιθέσεις. Το περίτεχνο σχήμα του είναι καινοτόμο και πιθανώς θα μπορούσε να αποτελέσει αποτελεσματική άμυνα κατά των εχθρικών βλημάτων πυροβολικού. Το οχυρό του Da Vinci θα μπορούσε να θεωρηθεί από πολλούς αρκετά μοντέρνο σχεδιαστικά, με τους κυκλικούς πύργους και τους ελαφρά κεκλιμένους εξωτερικούς τοίχους σχεδιασμένους για να απορροφούν τις επιθέσεις από τα εχθρικά όπλα. Ο άρχοντας του κάστρου θα διέμενε στο κέντρο του συγκροτήματος, το οποίο, σύμφωνα με τα αρχικά σχέδια περιελάμβανε και ένα μυστικό υπόγειο πέρασμα. Επιπλέον, το οχυρό διέθετε δυο επίπεδα έκκεντρων τειχών, οι άνω άκρες των οποίων ήταν στρογγυλοποιημένες με σκοπό να βοηθούν στην εκτροπή της επίδρασης των πυρών από τα κανόνια. Μικρά ανοίγματα έκαναν δυνατή την ανταπόδοση των πυρών από τους αμυνόμενους με ελάχιστο κίνδυνο τραυματισμού από τον εχθρό.

ΤΟ ΚΑΝΟΝΙ ΠΟΥ ΞΕΜΟΝΤΑΡΕΤΑΙ

10

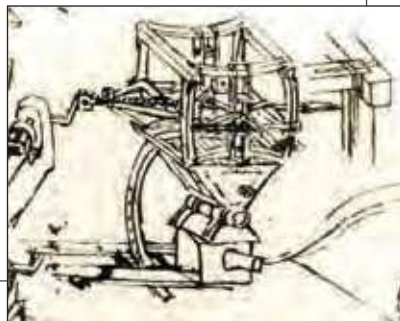

Τα κανόνια ήταν πολύ βαριά και τα μέσα που χρησιμοποιούνταν για την μεταφορά τους ήταν συχνά δύσχρηστα. Ο Leonardo σχεδίασε μια διάρθρωση που επέτρεπε στο κανόνι να αποσυναρμολογείται και να μεταφέρεται πιο εύκολα.

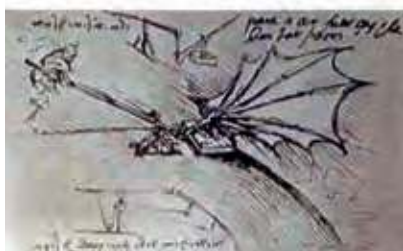
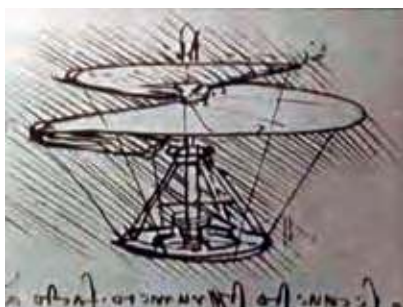
11

SPRINGALD

Το Springald είναι μια μηχανή που εκτοξεύει μεγάλα βέλη ή πέτρες και μοιάζει με βαλλίστρα που έχει αντίστροφα τους παιϊνούς βραχίονες. Παραδείγματα αυτών των μηχανών σχεδιάστηκαν από τον Da Vinci κατά την περίοδο που σχεδίαζε τα όπλα τα οποία θα κινούνταν με πυρίτιδα. Μολονότι μπορούν να βρεθούν αρκετά ανακατασκευασμένα παραδείγματα, δεν υπάρχουν γνωστά αρχαιολογικά ευρήματα αυτών των μηχανών. Είναι πιθανό να συμβαίνει αυτό επειδή τα υλικά που χρησιμοποιούνταν για την κατασκευή της, ανακυκλώνονταν όταν δεν ήταν πλέον χρήσιμη.

ΤΟ ΕΛΙΚΟΠΤΤΕΡΟ ΤΟΥ DA VINCI

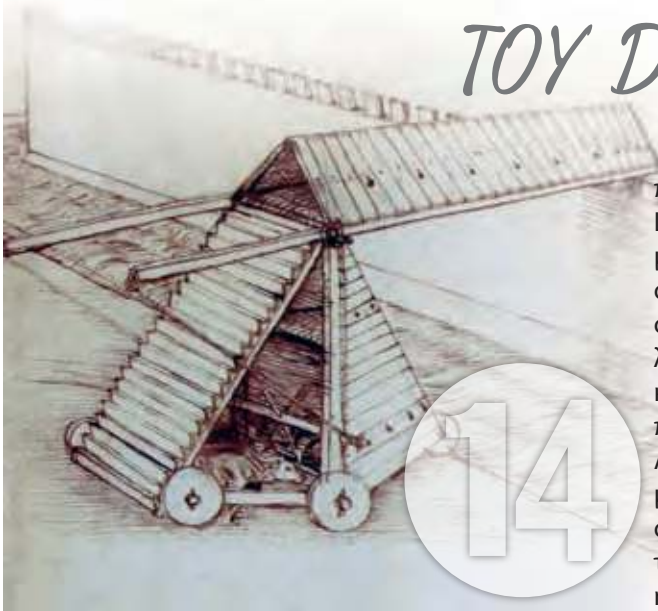
Στον Leonardo da Vinci αναγνωρίζεται η πατρότητα της ιδέας για μια πτητική μηχανή κάθετης πτήσης. Το σχέδιο της «ιπτάμενης βίδας» χρονολογείται από το 1493, αλλά δεν ανακαλύφθηκε πριν τον 19^ο αιώνα. Αποτελείται από μια πλατφόρμα που ανυψώνεται από έναν στροβιλοειδή έλικα και κινείται από έναν στοιχειώδη μηχανισμό, που δεν έχει καμία σχέση με τα σύγχρονα συστήματα προώθησης. Όπως σημειώνει ο ίδιος ο εφευρέτης: «Αυτό το όχημα, με τη μορφή βίδας, κατασκευασμένης από λινό ύφασμα, οι πόροι του οποίου κλείσθηκαν με κόλλα, δεδομένου ότι θα περιστρέφεται γρήγορα, θα ανυψώνεται στον αέρα σπειροειδώς». Ωστόσο, το σχέδιό του δεν τέθηκε ποτέ σε χρήση.

ΓΙΓΑΝΤΙΑΙΑ ΒΑΛΛΙΣΤΡΑ

Αυτή η βαλλίστρα είναι τόσο μεγάλη που οι 6 τροχοί είναι τοποθετημένοι με ελαφριά κλίση προκειμένου να αυξήσουν την σταθερότητά της (προσέξτε το μέγεθος των χειριστών στην φωτογραφία σε σύγκριση με αυτή). Η βαλλίστρα του Da Vinci δεν εκτοξεύει βέλη άλλα βαριά βλήματα. Έχει πλάτος περίπου 13 μέτρα και για την όπλισή της χρησιμοποίησε έναν περίπλοκο μηχανισμό από κοχλίες. Ο Da Vinci εγκατέστησε βαρούλκα για να ρυθμίσει την δύναμη έλξης στις πλαϊνές πλευρές του τόξου, το οποίο επίσης διαθέτει έναν δεύτερο μηχανισμό με κοχλίες, σχεδιασμένο για να μειώσει τη δύναμη που απαιτείται για να μπει η βαλλίστρα σε θέση βολής. Ακόμη όμως και με όλες τις βελτιώσεις και καινοτομίες των μηχανισμών αυτών, το αδύνατο σημείο της εξακολουθούσε να είναι η εύρεση της ισχύος που απαιτούνταν για να οπλιστεί.

ΤΟ ΠΟΛΙΟΡΚΗΤΙΚΟ ΟΠΛΟ ΤΟΥ DA VINCI

Το μοντέλο αυτό που προτάθηκε από τον Leonardo, αναπαριστά μια κατασκευή σχεδιασμένη για την επίθεση σε αμυντικά τείχη, αποτελούμενη από μια κινητή κατασκευή που φέρει μια προστατευμένη γέφυρα. Αυτή έρχεται σε επαφή με τα τείχη του εχθρικού οχυρού και τα στρατεύματα διεισδύουν στην πόλη ή το κάστρο.

ΕΠΙΘΕΤΙΚΟ ΕΛΑΦΡΥ ΣΚΑΦΟΣ

15

Αυτό το σχέδιο αναπαριστά ένα εξοπλισμένο ελαφρύ σκάφος που φέρει πλήρη επενδυμένη με μέταλλο, με σκοπό να εμβολίζει τα εχθρικά πλοία. Πρόκειται, πιθανώς, για ένα από τα σχέδια που ο Leonardo παρουσίασε στον Ludovico il Moro, δούκα του Μιλάνου, με σκοπό να πάρει την εξουσιοδότηση ως στρατιωτικός μηχανικός.

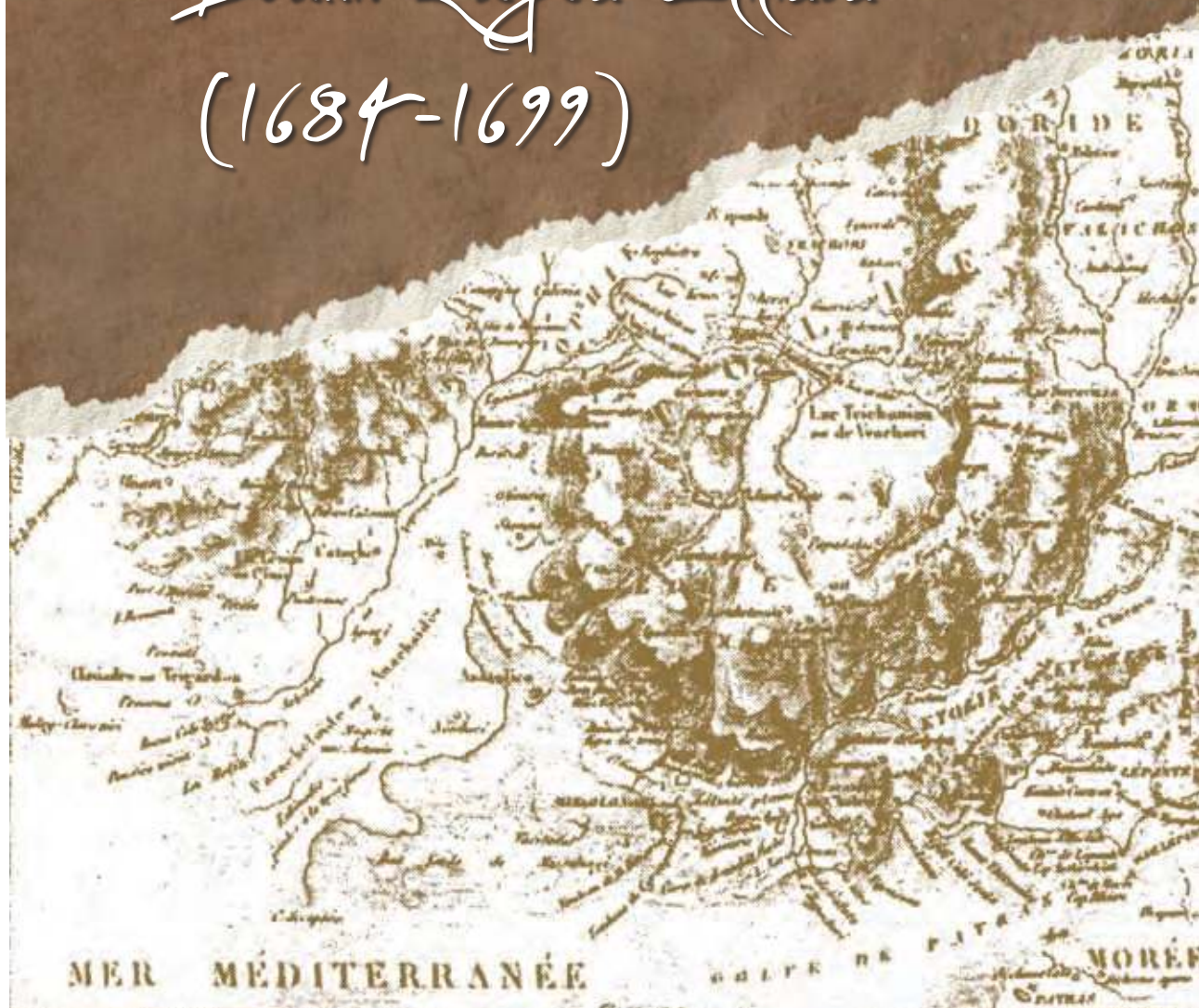
Το πλοiάριο, επίσης, φέρει μια προστατευτική ασπίδα που ανοίγει κατά τη διάρκεια της φάσης επιβίβασης στο εχθρικό σκάφος. Αυτή προσφέρει προστασία από τα εχθρικά πυρά, επιτρέποντας στο σκάφος να προσεγγίζει χωρίς να γίνεται αντιληπτό το φερόμενο κανόνι, ενώ λειτουργούν και ως φρένο για την απορρόφηση της αναπήδησης από τη χρήση του κανονιού. Η ασπίδα είναι προσαρμοσμένη σε ένα σύστημα μηχανοκίνητων βαρούλκων που της επιτρέπουν να ανοίγει πολύ γρήγορα, παρέχοντας έτσι το στοιχείο του αιφνιδιασμού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 📄 www.thetoyzone.com/2009/15-da-vinci-war-machines
- 📄 www.promitheasblog.com/2009/09/15-leonardo-da-vinci.html
- 📄 M. Kemp, *Leonardo da Vinci. The Marvelous Works of Nature and Man* (1981).
- 📄 C. D. O' Malley, J.B. de C.M Saunders, *Leonardo da Vinci on the Human Body* (1952).
- 📄 Frank Zöllner, *Leonardo* (2004).
- 📄 Jean Paul Richter, *The Notebooks of Leonardo da Vinci*. Dover (1970) (1^{ος} τόμος) και (2^{ος} τόμος).
- 📄 Frank Zöllner & Johannes Nathan, *Leonardo da Vinci: The Complete Paintings and Drawings Taschen* (2003).

Η Βενετοκρατία στη Δυτική Στερεά Ελλάδα (1684-1699)

ΚΕΙΜΕΝΟ: Αντγος ε.α. Νικόλαος Αθ. Κολόμβας,
Πτυχιούχος Νομικής Α.Π.Θ.

Η σχετικά πρόσφατη έρευνα των αρχείων της «Γαληνοτάτης Ενετικής Δημοκρατίας» για την περίοδο της Βενετοκρατίας στη Δυτική Στερεά Ελλάδα, κατά τον προτελευταίο Βενετοτουρκικό Πόλεμο (1684-1699), έφερε στο φως άγνωστα μέχρι τώρα στοιχεία, για τα περιστατικά που έλαβαν χώρα και τις συνθήκες που διαμορφώθηκαν τότε εκεί. Και ενώ μέχρι πριν λίγο ήταν γνωστό ότι η κατάκτηση από τους Βενετούς της περιοχής ήταν απλά ένα πρόσκαιρο πολεμικό συμβάν διάρκειας ολίγων μηνών, τώρα αποκαλύπτεται ότι κυρίως η Ακαρνανία και ο ευρύτερος χώρος Μεσολογγίου-Αιτωλικού και Ναυπάκτου υπήχθησαν στην εξουσία των Βενετών επί μία συναπτή 15ετία.

Ανεξάρτητα δε αν ήταν βραχύβια η κατοχή αυτή, έστω και κάτω από τη χαλαρή και ασυνεχή στρατιωτική παρουσία των Βενετών, και παρά το γεγονός ότι δεν άφησαν ίχνη (μνημεία, στήλες κ.ά.) στο πέρασμά τους, εν τούτοις η επισκοπούμενη περίοδος υπήρξε καθοριστικής σημασίας, γιατί αφενός μεν συνέβαλε στην καλλιέργεια της εμπορικής-ναυτικής συνειδήσεως των κατοίκων, αφετέρου δε συνετέλεσε στην αφύπνιση των φιλελεύθερων επαναστατικών τάσεών τους.

Η μελέτη αυτή, η οποία περιλαμβάνει τα κυριότερα πολιτικό-στρατιωτικά συμβάντα, δεν φιλοδοξεί να καλύψει το κενό για την προμνησθείσα περίοδο, γιατί ούτε η σπουδή των βενετικών αρχείων έχει πλήρως ολοκληρωθεί, ούτε οι τουρκικές πηγές έχουν επαρκώς ερευνηθεί. Παρ' όλα αυτά εκτιμάται ότι συνιστά τουλάχιστον μια προσπάθεια συμβολής στην ιστορία του τόπου και δίδει το έναυσμα για περαιτέρω αναζήτηση και διασταύρωση σχετικών στοιχείων και πληροφοριών.

Ας σημειωθεί, ακόμη, ότι στα βενετικά έγγραφα της εποχής εκείνης, αλλά και στις άλλες πηγές που ερευνήθηκαν, τις περισσότερες φορές γίνεται ενιαία αναφορά των πόλεων Αιτωλικού-Μεσολογγίου. Το γεγονός αυτό θα πρέπει ν' αποδοθεί στις κοινές ασχολίες των κατοίκων, στα ίδια παραγόμενα αγαθά, όπως επίσης στα αυτά τοπικά (γεωγραφικά) χαρακτηριστικά, αλλά ιδίως στη μικρή απόσταση των 10 χλμ. που τις χωρίζει. Τα στοιχεία αυτά, εκτός του ότι συνετέλεσαν με την πάροδο του χρόνου στη διαμόρφωση των αυτών ηθών και εθίμων, ιδίου γλωσσικού ιδιώματος (διαλέκτου) και στη σύναψη συγγενικών δεσμών, συνέβαλαν, επίσης, ουσιωδώς στις ταυτόσημες επιδιώξεις και στους κοινούς αγώνες των δύο πόλεων, στη νεότερη ιστορία της Πατρίδας μας, κατά την περίοδο της εθνεγερσίας.

Φώτο αριστερά: Ακαρνανία και Αιτωλία, Pierre Lapie (1779-1850), πρώτου γεωγράφου της γαλλικής αυλής, (Συλλογή Σπύρου Σακαλή).

ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

Η Εκστρατεία των Βενετών στο Ιόνιο και τη Δυτική Ελλάδα

Παρ' όλο που μόλις το 1669 η βενετοκρατούμενη από το 1204 Κρήτη είχε περιέλθει στην κατοχή των Τούρκων, εν τούτοις η εν συνεχεία καθοριστικής σημασίας ήττα τους τον Σεπτέμβριο του 1683 προ των πυλών της Βιέννης, κατέδειξε ότι οι Τούρκοι δεν ήταν αήττητοι ούτε στην ξηρά¹. Το γεγονός αυτό ενθάρρυνε τους Βενετούς και αναζωπύρωσε τις βλέψεις τους για τον ευρύτερο ελλαδικό χώρο.

Έτσι, τον Απρίλιο του 1684, οι Βενετοί, έχοντας την υποστήριξη ενός μεγάλου μέρους της χριστιανικής Ευρώπης (Ρωσία, Αυστρία, Πολωνία), που είχε συμπήξει υπό τις ευλογίες του Πάπα Ιννοκεντίου ΙΑ' τον Ιερό Συνασπισμό του Linz² (στον οποίο ήδη από τις αρχές Μαρτίου του 1684 είχαν προσχωρήσει) συνέλαβαν το μεγαλόπνοο σχέδιο ανακαταλήψεως μέρους των παλαιών κτήσεων τους, αλλά και προσκτήσεως νέων εδαφών.

Επικεφαλής της εκστρατείας αυτής ήταν ο περιώνυμος βενετός αρχιναύαρχος Φραγκίσκος Μοροζίνι (Francisco Morosini)³. Η πρώτη επιδίωξή του απέβλεπε στην ολοκλήρωση της βενετικής κυριαρχίας στα Ιόνια νησιά με την κατάκτηση της Λευκάδας (Αγία Μαύρα). Πράγματι, στις 6 Αυγούστου 1684, κατέλαβε τη νήσο με σχετική ευκολία, όταν η τουρκική φρουρά συνθηκολόγησε μετά πολιορκία δεκαπέντε ημερών, καθώς και τις παρακείμενες μικρονήσους Κάλαμο, Καστό, Μεγανήσι κ.ά.⁴

Εν συνεχεία, αν και δεν ήταν στις αρχικές του προθέσεις, αποδεχόμενος πρόθυ-

¹ Είχε προηγηθεί στις 7 Οκτωβρίου 1571 η περίφημη ναυμαχία της Ναυπάκτου με τη συντριπτική κατά θάλασσα ήττα της τουρκικής αρμάδας. Στο συνασπισμό συμμετείχαν εκτός της Βενετίας, η Ρωσία, η Αυστρία και η Πολωνία. Συνεπώς, δεν επρόκειτο για αμιγώς βενετοτουρκικό πόλεμο.

² Πόλη της Άνω Αυστρίας.

³ Συνοπτικό βιογραφικό του Φραγκίσκου Μοροζίνι. Ο τελευταίος σημαντικός Μοροζίνι (1618-1694), που η δράση του στις ελληνικές θάλασσες υπήρξε καθοριστική για την παρουσία της Βενετίας στην Ανατολική Μεσόγειο. Νεότατος (1639) άρχισε τη σταδιοδρομία του ως αξιωματικός γαλέρας, το 1656 διορίστηκε γενικός προβλεπτής της Κρήτης και το 1657 ως ναύαρχος (capitano general da mar) πραγματοποίησε νικηφόρες επιθέσεις εναντίον των Τούρκων κατά την κρίσιμη περίοδο του Κρητικού πολέμου. Το 1661 απομακρύνθηκε από τη διοίκηση του στόλου, ανέλαβε όμως τη διοίκησή του πάλι το 1667. Θεωρήθηκε υπεύθυνος για την απώλεια της Κρήτης (1669), αλλά κατά την έναρξη του νέου βενετοτουρκικού πολέμου (1684), η Βενετία του ανέθεσε εκ νέου τη διοίκηση του στόλου. Μέχρι και το 1687 είχε επιτύχει την ανακατάληψη της Δυτικής Ελλάδας και της Πελοποννήσου, εκτός της Μονεμβασιάς. Για τις νίκες του εναντίον των Τούρκων στην Πελοπόννησο, η Βενετική Γερουσία του απένειμε την επωνυμία «Πελοποννησιακός» και χάλκινη προτομή του τοποθετήθηκε στην αίθουσα του Συμβουλίου των Δέκα. Τον Σεπτέμβριο του 1687, αποβίβασε στον Πειραιά ισχυρές δυνάμεις και πολιορκήσε τους Τούρκους στην Ακρόπολη. Κατά την πολιορκία δυστυχώς καταστράφηκαν από βομβαρδισμό τα Προπύλαια και ο Παρθενώνας. Παρά το γεγονός όμως ότι οι πολιορκημένοι παραδόθηκαν στις 29 Σεπτεμβρίου, οι Βενετοί εγκατέλειψαν την Αττική τον Απρίλιο του 1688, αφαιρώντας τμήματα αρχαίων μνημείων, μεταξύ των οποίων και τη λέαινα του Πειραιά, που τοποθετήθηκε στην είσοδο του ναυστάθμου της Βενετίας. Στις 3 Απριλίου 1688, ο Φραγκίσκος Μοροζίνι εκλέχτηκε Δόγης, ενώ βρισκόταν ακόμη στην Ελλάδα. Επέστρεψε τότε στη Βενετία και άσκησε τα καθήκοντά του ως τον Μάιο του 1693, όταν απέλευσε και πάλι για νέες επιχειρήσεις εναντίον των Τούρκων στον Αιγαίο. Ενώ όμως βρισκόταν στην Κάρυστο, αρρώστησε και μεταφέρθηκε στο Ναύπλιο όπου πέθανε στις 9 Ιανουαρίου 1694 και τάφηκε στη Βενετία σε επιβλητικό μνημείο. Πάντως, το όνομα του Μοροζίνι στη ιστορία είναι συνδεδεμένο τόσο με την καταστροφή από βομβαρδισμό σημαντικών τμημάτων του Παρθενώνα, όσο και με τη σύληση αρχαίων μνημείων και της λέαινας του Πειραιά, η οποία εκτίθεται στο Ναυτικό Μουσείο της Βενετίας. (Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος, Λαρούς Μπριτάνικα τ.42).

⁴ Locatelli, A., *Racconto storico della Veneta Guerra in Levante*, Colonia, 1691, μέρος 1, σελ. 65.

Ο Βενετοτουρκικός πόλεμος στον ελληνικό χώρο και η εξέγερση των Ελλήνων.
Εκδοτική Άλφα: Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. ΙΑ', σ. 21.

μα την πρόσκληση των ήδη εξεγερθέντων κατοίκων της Ακαρνανίας, στις 10 Αυγούστου, αποβίβασε εκστρατευτικό σώμα, στην ακατοίκητη νησίδα του Πεταλά, κοντά στις εκβολές του Αχελώου ποταμού. Και αμέσως μετά, η δύναμη αυτή εισέβαλε στην Ακαρνανία με αποστολή, κατά τον Κων. Σάθα (Τουρκοκρατούμενη Ελλάς 1453-1821, Αθήναι 1869, σ. 388) «ίνα διατρέξωσι την Ακαρνανίαν και Αιτωλίαν, φθείροντες πάν το τουρκικόν και εξεγείροντες τούς Έλληνας εις επανάστασιν».

Το σώμα αυτό, αποτελούμενο από 1.700 Βενετούς, 1.000 Μαλτεζούς και 300 στρατιώτες του Πάπα, υπό τον έμπειρο βενετό στρατηγό κόμητα Νικολό Στραζόλδο (Nikolo Strasoldo), καθώς και 1.500 Έλληνες από τα Ιόνια νησιά και κυρίως από την Κεφαλλονιά, υπό τον Κεφαλλονίτη, από το Αργοστόλι, συνταγματάρχη του βενετικού στρατού Άγγελο Δελλαδέσιμα, προχώρησε στην περαιτέρω εκπλήρωση της αποστολής του.

«Messolongi», γενική άποψη, υπό Louis Fauvel (1753-1838), περί τα τέλη του 18^{ου} αι. (Συλλογή Σπύρου Σακαλή).

Και ο μεν Στραζόλδος, υποστηριζόμενος από το βενετικό στόλο που διεξήγαγε επιχειρήσεις αντιπερισπασμού, κατευθύνθηκε προς την περιοχή του Μεσολογγίου. Εκεί, συγκρούστηκε με τουρκικές δυνάμεις υπό τον Σεφέρ Αγά, τον οποίο αφού κατανίκησε και φόνευσε, έγινε κύριος του Μεσολογγίου, του Αιτωλικού και της Ουα (Γουριά) στις 11 Σεπτεμβρίου. Ακολούθως, εν ονόματι της Βενετικής Δημοκρατίας, επέβαλε στα κατακτηθέντα μέρη ετήσιο φόρο από τέσσερις χιλιάδες ισπανικά ρεάλια, προκειμένου να τύχουν της βενετικής «προστασίας» για να μην ενοχληθούν στο μέλλον, (*per non essere nell' avvenire molestati*, Locatelli A, p. 73). Λόγω όμως των ασθενειών που είχαν ενσκήψει στο στρατόπεδό του και του νοσηρού κλίματος της περιοχής, αναγκάστηκε, λίγο αργότερα, να αποχωρήσει, κατευθυνθείς βορειότερα προς την Ακαρνανία.

Ο Δελλαδέτσιμας, εξ άλλου, ενεργήσας στην περιοχή Δραγαμέστου (Αστακός), πέτυχε να εξεγείρει τους κατοίκους της περιοχής. Εν συνεχεία, ζήτησε τη συνδρομή του Μοροζίνη, ο οποίος κατέπλευσε εκεί και αποβίβασε, σε ενίσχυση των Επτανήσιων, βενετικά στρατεύματα. Στις επιχειρήσεις που επακολούθησαν, πήραν μέρος και οι έλληνες αρματολοί της περιοχής (ο Γιαννιώτης Αγγελής Σουμίλας, ο Αγραφιώτης Χορμόπουλος, ο Ακαρνάνας Πάνος Μεϊντάνης κ.ά.) με εντοπίους, συμβάλλοντας και αυτοί στην κάμψη της περιορισμένης, άλλωστε, αντιστάσεως που πρόβαλαν οι Τούρκοι. Μέσα σε δέκα ημέρες λεηλατήθηκαν, σύμφωνα με βενετικές πηγές, τα χωριά Ζαπάντι, Βραχώρι (Αγρίνιο), Καλύβια, Αγγελόκαστρο και Νεοχώρι.

Έτσι, καταλύθηκε η οθωμανική κυριαρχία στο μεγαλύτερο μέρος της περιοχής που εκτείνεται από τις νότιες ακτές του Αμβρακικού ως τις εκβολές του Αχελώου, συμπεριλαμβανομένης και της ευρύτερης περιοχής Μεσολογγίου-Αιτωλικού, ενώ οι Τούρκοι υποχρεώθηκαν να αποσυρθούν στα φρούρια της Πρέβεζας, της Βόνιτσας και της Ναυπάκτου.

Η Εδραίωση της Βενετικής Κυριαρχίας

Η σταθεροποίηση της καταστάσεως επιτεύχθηκε με την κατάληψη στην Ήπειρο της Πρέβεζας στις 29 Σεπτεμβρίου 1684 και λίγο αργότερα στην Αιτωλία της Βόνιτσας και του Λουτρακίου, γεγονότα που είχαν ιδιαίτερα ευνοϊκή απήχηση στους υπόδουλους χριστιανούς. Οι Τούρκοι όμως αντέδρασαν γρήγορα, με προ-

φανή σκοπό να αποθαρρύνουν το ελληνικό στοιχείο να συνεργασθεί με τους Βενετούς. Με ορμητήριο την Άρτα, πραγματοποίησαν δύο διαδοχικές επιδρομές στις αρχές Νοεμβρίου, με δύναμη περίπου 800 ανδρών και κατά τα μέσα Δεκεμβρίου με 2.000 άνδρες, κατατρομοκρατώντας τους χριστιανικούς πληθυσμούς και λεηλατώντας, αλλά και καταστρέφοντας τα ελληνικά χωριά. Εξ αυτών, η μεν πρώτη αποκρούστηκε σχετικά εύκολα, η δε δεύτερη αντιμετωπίστηκε κατόπιν σοβαρών και συντονισμένων ενεργειών από την ξηρά και τη θάλασσα.

Την ίδια ανεπιτυχή κατάληξη είχε προηγουμένως, στις αρχές του Οκτωβρίου, και προσπάθεια των Τούρκων εναντίον του Μεσολογγίου και του Αιτωλικού, Σε βοήθεια και των δύο κωμοπόλεων έπλευσαν βενετικές γαλέρες. Έτσι, οι Βενετοί, χάρη και στη σημαντική συμβολή των ελλήνων εθελοντών, είχαν μέχρι τέλος του 1684, καταλάβει όλα τα παράλια του Αμβρακικού και είχαν εδραιώσει την εκεί κυριαρχία τους, με ισχυρή στρατιωτική παρουσία κυρίως στα φρούρια Πρέβεζας και Βόνιτσας.

Πιο περίπλοκη όμως εμφανιζόταν η κατάσταση στις περιοχές Ξηρομέρου (συμπεριλαμβανομένης της ευρύτερης περιοχής Μεσολογγίου-Αιτωλικού) και κυρίως του Βάλτου, όπου η εδραίωση της κυριαρχίας των Βενετών δεν ήταν τόσο εύκολη, διότι, αν και οι τουρκικές αρχές είχαν εκδιωχθεί, εν τούτοις οι Βενετοί, απασχολημένοι με τις κύριες επιχειρήσεις τους στην Πελοπόννησο και αλλού, δεν διέθεταν επαρκείς δυνάμεις αλλά και οικονομικά μέσα, ώστε να έχουν ισχυρή και μόνιμη στρατιωτική παρουσία στις παραπάνω περιοχές. Εκεί, εξ άλλου, ανέκλυπταν σοβαρά προβλήματα και από την τυχοδιωκτική δράση διαφόρων ετερόκλητων ομάδων ατάκτων και καταδρομών⁵, ενεργούντων από την ξηρά και τη θάλασσα αντιστοίχως.

Από την άλλη πλευρά και οι Τούρκοι, στερούμενοι επαρκών δυνάμεων, δεν ενεργούσαν συντονισμένα και αποφασιστικά για την ανακατάληψη των εδαφών που κατείχαν ή ήλεγχαν οι Βενετοί, αλλά συνέχισαν την ίδια τακτική που προαναφέραμε, των σποραδικών, δηλαδή, επιδρομών για την τρομοκράτηση των κατοίκων της υπαίθρου και την αποθάρρυνσή τους να συνεργασθούν με τις βενετικές αρχές.

Γενικώς, η ανυπαρξία συγκεκριμένων, βάσει συμφωνίας, συνόρων και η έλλειψη των αναγκαίων στρατιωτικών δυνάμεων και στους δύο εμπόλεμους, διαμόρφωσαν ένα κλίμα σοβαρών αναστατώσεων και ανασφάλειας στην περιοχή καθ' όλη την περίοδο 1684-1699.

Τα κυριότερα γνωστά από βενετικές πηγές, γεγονότα στα επόμενα χρόνια συνοψίζονται στα εξής:

Στα μέσα Μαΐου του 1685, οι Τούρκοι της Ναυπάκτου επιτέθηκαν σε χωριά του Ξηρομέρου (και στην ευρύτερη περιοχή Μεσολογγίου-Αιτωλικού) και προξένησαν καταστροφές, αλλά αποσύρθηκαν κατόπιν επεμβάσεως τμημάτων του Άγγελου Δαλλαδέτσιμα.

Το καλοκαίρι του 1686, συνάπτεται μάχη στο Αιτωλικό μεταξύ ανδρών του Δελαδέτσιμα και Τούρκων, όπου οι τελευταίοι απωθούνται, ενώ όμως σκοτώνεται ο

⁵ Καταδρομείς, ήταν Επτανήσιοι κυρίως από Κεφαλλονιά και Ζάκυνθο, οι οποίοι με ορμητήριο τα παραπάνω νησιά διενεργούσαν επιδρομές με πλοία για λαφυραγώγηση των παραλίων της Δυτικής Στερεάς Ελλάδας.

Μ. V. Coronelli (1650-1718), τα φρούρια Ρίου και Αντιρρίου. Η επιγραφή στο επάνω μέρος του χαρακτηριστικού αναφέρει: «Σχεδιάσμα εκ του φυσικού των ονομαστών Δαρδανελλίων της Ναυπάκτου καταληφθέντων από τα όπλα της κρατιαίας Δημοκρατίας της Βενετίας, στις 24 Ιουλίου 1687». Το έργο χρονολογείται από την εποχή εκείνη.

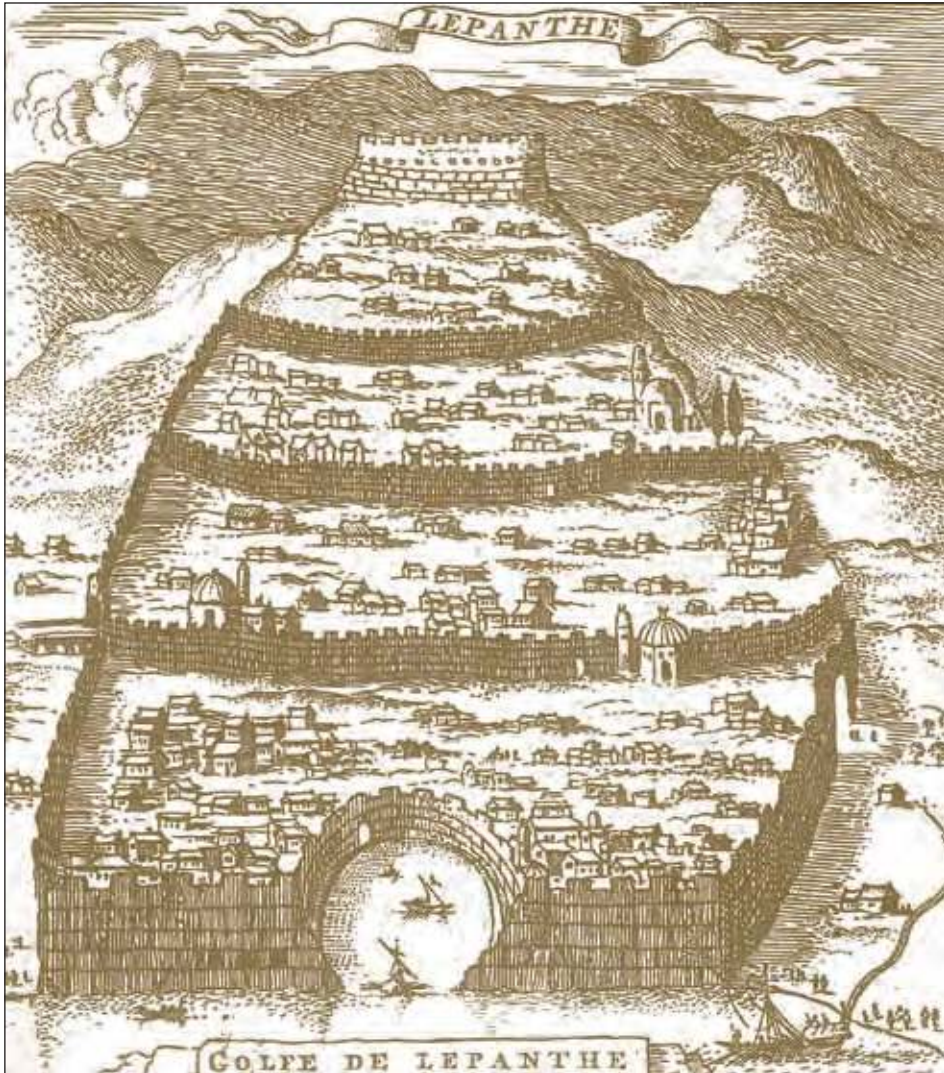
Δελλαδέτσιμας, στον οποίο ήδη από το 1685, είχε απονεμηθεί από τις βενετικές αρχές ο τίτλος και το παράσημο του Ιππότη του Αγίου Μάρκου.

Τα τέλη Ιουλίου με αρχές Αυγούστου 1687, καταλαμβάνεται από τους Βενετούς, σχετικά εύκολα, η Ναύπακτος όπου και εγκαθίστανται επίσημες αρχές, λόγω της στρατηγικής της θέσεως και του υπάρχοντος φρουρίου, ενώ είχε προηγηθεί κατάληψη του Αντιρρίου στις 24 Ιουλίου 1687.

Τον Μάιο του 1688, ο επανήσιος συνταγματάρχης του βενετικού στρατού Γεώργιος Μόρμορης λαμβάνει μέρος σε επιχειρήσεις κατά των Τούρκων, οι οποίοι ορμώμενοι από το Βραχώρι (Αγρίνιο) επέδραμαν κατά του Αιτωλικού. Εις βοήθειαν των κατοίκων κατέφθασαν και τρεις βενετικές γαλέρες και οι Τούρκοι αποκρούστηκαν.

Αυτοί, μη διαθέτοντας τις απαραίτητες δυνάμεις για να αντιμετωπίσουν τους Βενετούς, μετλήθαν ακόμη τους εξής δύο τρόπους: από τη μια μεριά εκμεταλλεύονταν τη δυσaréσκεια των ελλήνων κατοίκων της υπαίθρου από τις βιαιότητες και τις λεηλασίες των διαφόρων σιφών ατάκτων συνεργαζομένων με τους Βενετούς (κυρίως Ελλήνων από την Κεφαλλονιά και την Ιθάκη ή ελευθέρως δρώντων με την ανοχή των Βενετών λιποτακτών του βενετικού στρατού)⁶. Και από την άλλη,

⁶ Πρόκειται περί σλαβικής καταγωγής (Σκλαβούνοι) μισθοφόρων του Βενετικού Στρατού, οι οποίοι αποτέλεσαν χωριστή ομάδα ατάκτων, που λυμάνονταν την υπαίθρο.

Lepante, υπό Jacob Spon, 1681.

Η Ναύπακτος (τουρκ. Αϊναπαχτί) κλεισμένη μέσα στο φρούριό της, χωρισμένη από εγκάρσια μεσοτειχίσματα σε επάλληλες βαθμίδες, γνωστές με τα ονόματα: Πόρτο, Βροντόλακας, Νεόκαστρον, Ουμαράσιο, Περιτόριο, Ακρόπολη.

επεδίωκαν να προσεταιρισθούν έλληνες τυχοδιώκτες που λυμαίνονταν τη Δυτική Στερεά Ελλάδα, για να τους στρέψουν εναντίον των Βενετών.

Στην πρώτη περίπτωση, πράγματι, οι βιαιότητες των ατάκτων είχαν πάρει τέτοιες διαστάσεις, ώστε οι κάτοικοι να διαμαρτυρηθούν στον Βενετό Γενικό Προβλεπτή των Τεσσάρων Νησιών Andrea Navager, ο οποίος αναγκάστηκε τελικά να επιβάλει σκληρές ποινές σε μερικούς από αυτούς.

Στη δεύτερη, προσπάθησαν να χρησιμοποιήσουν κατά των Βενετών, τους επικεφα-

λής των ελλήνων τυχοδιωκτών Ανδρέα και Δήμο Μάρα, αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Κατόπιν αυτών των ανεπιτυχών προσπαθειών, οι Τούρκοι κατέφυγαν και πάλι στον εκφοβισμό των κατοίκων, χρησιμοποιώντας ατάκτους, επικεφαλής των οποίων ήταν τώρα ο διαβόητος Μανιάτης πειρατής και τυχοδιώκτης Λιμπεράκης Γερακάρης.

Η πληθωρική δράση του τελευταίου, ο οποίος κατόρθωσε να προσεταιρισθεί μέρος των λιποτακτών του βενετικού στρατού, καλύπτει την περίοδο 1689-1696 και περιλαμβάνει σειρά επιδρομών, απώτερος σκοπός των οποίων ασφαλώς δεν ήταν η αποκατάσταση της τουρκικής κυριαρχίας, αλλά η καταλήστευση της περιοχής, της οποίας κατέστη ο φόβος και ο τρόμος.

Τον Μάιο του 1689, ο Γερακάρης, ηγούμενος 2.500 ανδρών, μεταξύ των οποίων και Έλληνες, προσέβαλε αιφνιδιαστικά το Μεσολόγγι, όπου σύμφωνα με βενετικές πηγές, «διήρπασεν, έκαυσεν, ηχμαλώτισεν»⁷ και ακολούθως επιτέθηκε ανεπιτυχώς κατά του Αιτωλικού, το οποίο έσπευσαν να ενισχύσουν και τρεις βενετικές γαλέρες. Οι καταπιέσεις των κατοίκων της περιοχής συνεχίστηκαν και τα επόμενα χρόνια, διότι, όπως γράφει ο Βενετός Γενικός Προβλεπτής των Τεσσάρων Νησιών Andrea Navager στην από 16 Φεβρουαρίου 1691 έκθεσή του προς την Γερουσία, «ο Γερακάρης απήτει το χαράτσι από το Ξηρόμερον, Μεσολόγγιον και Αιτωλικόν», περιοχές φορολογούμενες υπό των Βενετών, επωφελούμενος της εκεί περιορισμένης στρατιωτικής παρουσίας τους. Επίσης, ο Andrea Navager, τον Αύγουστο του 1691 εγκαταστάθηκε στο Μεσολόγγι, με αποστολή, όταν προέκυπτε ανάγκη, ν' αποστέλλει πλοία και στρατιώτες για την υπεράσπιση της Κορίνθου.

Το 1693, ο νέος Γενικός Προβλεπτής των Τεσσάρων Νήσων Antonio Molin, προσορμισθείς στο Μεσολόγγι, αποβίβασε στρατό και κατόπιν πολιόρκησε το Αγγελόκαστρο που ήταν υπό τον έλεγχο των Τούρκων, οι οποίοι συνεργάζονταν με τον Γερακάρη. Αφού το εκπόρθησε, λεηλάτησε μαζί την γύρω περιοχή και επέστρεψε στη Ζάκυνθο με πολλά λάφυρα.

Τελικά, κατόπιν επανειλημμένων διαπραγματεύσεων, το 1696 ο Γερακάρης⁸, που εν τω μεταξύ είχε επεκτείνει την τυχοδιωκτική του δράση και σε άλλες περιοχές, προσχώρησε στους Βενετούς με αρκετά ευνοϊκούς όρους, ενώ σχεδόν ταυτόχρονα επήλθε και η διάλυση του Σώματος των Λιποτακτών του βενετικού στρατού, με αποτέλεσμα, έκτοτε, η βενετική κυριαρχία να εδραιωθεί πλήρως.

Ωστόσο, η μετέπειτα διάρκειά της ήταν πολύ σύντομη, διότι με τη Συνθήκη του Κάρλοβιτς (26 Ιανουαρίου 1699)⁹ η περιοχή του Αμβρακικού, (πλην της Βόνιτσας),

⁷ Είναι η πρώτη ιστορικά επιβεβαιωμένη κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας καταστροφή του Μεσολογγίου (1689), χωρίς να προσδιοριστεί η έκτασή της. (Locatelli, A. *Racconto istorico...*, Colonia, 1691, p. 188). Οι δηώσεις, κατά πάσα πιθανότητα, επανελήφθησαν και κατά την επανάκτηση του ελέγχου της περιοχής από τους Τούρκους, μετά τη συνθήκη του Κάρλοβιτς το 1699.

⁸ Ο τυχοδιωκτισμός του Γερακάρη τον ώθησε λίγο αργότερα να έλθει και πάλι σε ρήξη με τους Βενετούς, από τους οποίους συνελήφθηκε και φυλακίστηκε στην ακρόπολη της Brescia (Ιταλία), όπου και πέθανε μετά 6 χρόνια σε ηλικία περίπου 51 ετών.

⁹ Συνθήκη του Κάρλοβιτς: Οι αλληπάλληλες ήττες των Οθωμανών στον βαλκανικό χώρο, αλλά και οι δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι εμπόλεμοι από τα προβλήματα του 15ετούς πολέμου (1684-1699), τους ώθησαν στον τερματισμό του. Οι διαβουλεύσεις μεταξύ των εμπόλεμων άρχισαν στις 14 Νοεμβρίου 1698 στο σερβικό χωριό Κάρλοβιτς. Μετά από εβδομήντα μέρες σκληρών διαπραγματεύσεων, οι πληρεξούσιοι, στις 16 Ιανουαρίου 1699, υπέγραψαν τέσσερις διμερείς Συνθήκες Ειρήνης. Η συμφωνία έμεινε στην ιστορία με τη γενική ονομασία ως η Συνθήκη του Κάρλοβιτς και θεωρείται μία από τις σημαντικότερες διπλωματικές

του Βάλτου και του Ξηρομέρου, καθώς και η ευρύτερη περιοχή Μεσολογγίου-Αιτωλικού, όπως και το Αντίρριο με τη Ναύπακτο, περιέρχονταν και πάλι στην εξουσία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Έτσι, τελείωσε η 15ετής (1684-1699) ταραχώδης περίοδος της χαλαρής Βενετοκρατίας στη Δυτική Ελλάδα, η οποία όμως είχε και τις ευεργετικές της επιδράσεις, όπως εκτίθενται στον επίλογο.

Η ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Οι Βενετικές Αρχές

Οι κατακτηθείσες περιοχές της Δυτικής Ελλάδας –συμπεριλαμβανομένης και της Λευκάδας– υπήχθησαν στην ανώτερη στρατιωτική διοίκηση του Βενετού Γενικού Προβλεπτή ή Προνοητή των τεσσάρων νήσων (Provveditore Generale delle Quattro Isole), δηλαδή Κέρκυρας, Ζακύνθου, Κεφαλλονιάς και Λευκάδας. Ακολούθως, η όλη περιοχή χωρίστηκε σε δύο μικρότερες διοικητικές περιφέρειες (βόρεια και νότια), στις οποίες η Βενετική Δημοκρατία εγκατέστησε πολιτικές και στρατιωτικές Αρχές.

Η νότια περιοχή της Ακαρνανίας, με την ευρύτερη περιοχή Μεσολογγίου-Αιτωλικού και Ναυπάκτου υπήχθησαν στον Ανώτερο Επιθεωρητή (Colonnello Sopraintendente) με έδρα τη Βόνιτσα, η οποία ήταν έδρα στρατολογίας των Leventi (Ευζώνων), οι οποίοι αργότερα ως κλέφτες και αρματολοί υπηρέτησαν την υπόθεση της Εθνεγερσίας. Ο αξιωματούχος αυτός ήταν Έλληνας, συνήθως Επτανήσιος, προφανώς για την ευχερέστερη επαφή με τους κατοίκους, και διορίστηκε από τον Μοροζίνη το 1684. Είχε την ευθύνη διοικήσεως της περιοχής με ενισχυμένες στρατιωτικές και πολιτικές εξουσίες και με την υποστήριξη ενός στρατιωτικού σώματος (Compagnia Colonnella) δυνάμει 70-100 ανδρών, που αποτελείτο από εντοπίους και Επτανησίους (κυρίως Κεφαλλονίτες) εθελοντές.

Η ευθύνη για την προστασία της παράκτιας περιοχής από το Μεσολόγγι μέχρι την Πάργα, είχε ανατεθεί στον Βενετό Έκτακτο Προβλεπτή της Πρέβεζας.

Η εξάρτηση όμως του Ανώτερου Επιθεωρητή απ' ευθείας από τον Γενικό Προβλεπτή και το γεγονός ότι ασκούσε σχεδόν ανεξέλεγκτη διοίκηση, καθώς και το ότι ήταν Έλληνας, δημιούργησαν ψυχρότητα στις σχέσεις του με τους

πράξεις στην ιστορία της Ευρώπης. Αντιπρόσωπος της Τουρκίας κατά τη συνδιάσκεψη αυτή ήταν ο Έλληνας (Φαναριώτης) διερμηνέας της Πύλης Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος (1641-1703), ο οποίος, μετά το τέλος των διαπραγματεύσεων, έλαβε από τον Σουλτάνο τον τίτλο του «εξ απορρήτων», λόγω των ικανοτήτων που επέδειξε. Οι επί μέρους συνθήκες ήταν οι εξής: α) Η Συνθήκη Ρωσίας-Τουρκίας (4 Ιανουαρίου 1699). β) Η Συνθήκη Πολωνίας-Τουρκίας (18 Ιανουαρίου). γ) Η Συνθήκη Αυστρίας-Τουρκίας (26 Ιανουαρίου). δ) Η Συνθήκη Βενετίας-Τουρκίας (26 Ιανουαρίου), ιδιαίτερης σημασίας για τον ελληνοισμό. Με τη συνθήκη αυτή η Τουρκία αναγνώριζε την κυριαρχία της Βενετίας στη Δαλματία καθώς και στην Πελοπόννησο, τη Λευκάδα, την Αίγινα και την Τήνο. Η Βενετία επέστρεψε τα μέρη που προαναφέραμε, η Πύλη όμως υποχρεώθηκε να κατεδαφίσει τα φρούρια των περιοχών αυτών και να εγγυηθεί την ελεύθερη ναυσιπλοΐα στον Κορινθιακό κόλπο και στα παράλια του Ιονίου. Παραχωρήθηκε επίσης στους Τούρκους η Γραμβούσα, που την κρατούσαν οι Βενετοί από το 1691. Με τη συνθήκη αυτή η Αυστρία κατέστη ηγεμονεύουσα δύναμη στην Κεντρική Ευρώπη. Η εμπορική και γενικότερα οικονομική επαφή των Ελλήνων με την Αυστρία και τις παραδουνάβιες ηγεμονίες έγινε πυκνότερη και το γεγονός αυτό ώθησε τους Έλληνες σε μεταναστεύσεις στα αυστριακά εδάφη, όπου με την πάροδο του χρόνου αναπτύχθηκαν ακμαίες ελληνικές κοινότητες.

άλλους βενετούς αξιωματούχους της περιοχής και ιδίως με τους Βενετούς Έκτακτους Προβλεπτές της Πρέβεζας και της Λευκάδας. Η αφορμή για τη μείωση της δυνάμεώς του παρουσιάστηκε κατά τη διάρκεια της θητείας του πρώτου Ανώτερου Επιθεωρητή Άγγελου Δελλαδέτσιμα (1684-1686), μετά την αποκάλυψη οικονομικών ατασθαλιών του και την επιβεβαίωση των κατηγοριών για σφετερισμό μέρους του φόρου (Έκθεση Ρ. Bembo, 1 Ιουν. 1688, σιχ. 285-316). Κατόπιν αυτού, οι αρμοδιότητες του Ανωτέρου Επιθεωρητή περιορίστηκαν σε καθαρώς στρατιωτικά καθήκοντα, δηλαδή στην προστασία της περιοχής από τουρκικές επιδρομές.

Τα οικονομικά ζητήματα ανατέθηκαν στον Βενετό Έκτακτο Προβλεπτή της Λευκάδας, ο οποίος προσδιόριζε το ποσό του φόρου που έπρεπε να καταβάλλεται στο ταμείο της Λευκάδας από κάθε χωριό και του οποίου (φόρου) η κατάθεση γινόταν απ' ευθείας από τους εκπροσώπους των χωριών.

Παράλληλα, ο Ανώτερος Επιθεωρητής υποχρεώθηκε να συνεργάζεται κυρίως με τον Βενετό Έκτακτο Προβλεπτή της Λευκάδας για θέματα όχι μόνο οικονομικά, αλλά πολλές φορές και στρατιωτικά.

Ανώτεροι Επιθεωρητές, κατά χρονολογική σειρά, χρημάτισαν οι:

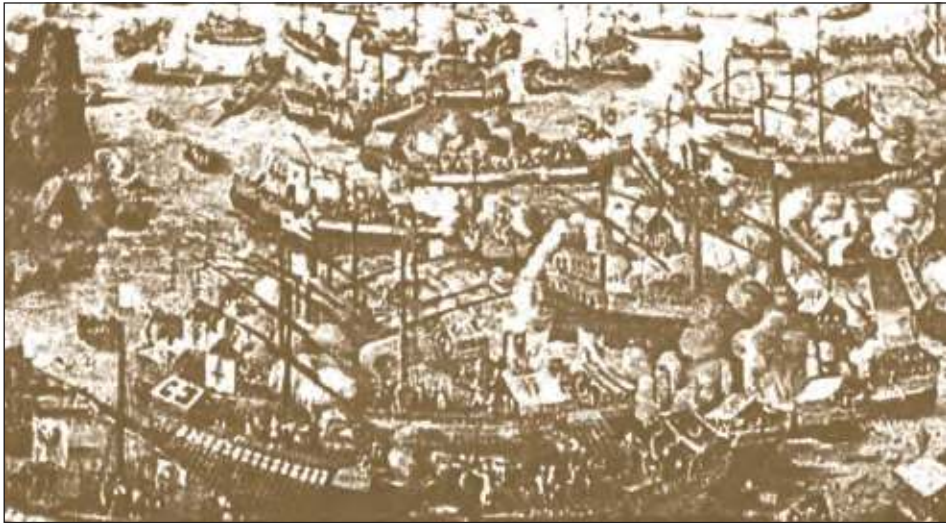
- Άγγελος Δελλαδέτσιμας (1684-1686), Κεφαλλονίτης
- Θωμάς Δελλαδέτσιμας (Σεπ-Δεκ. 1686), Κεφαλλονίτης
- Γεώργιος Μόρμορης (1687-1691), Επτανήσιος
- Αναστάσιος Μεταξάς (1691-1694), Κεφαλλονίτης
- Ιωάννης Λουδορέκας (1695-1699), Θεσσαλονικέας.

Η Στρατιωτική Συγκρότηση

Η ανυπαρξία καθορισμένων βάσει συμφωνίας συνόρων μεταξύ βενετοκρατούμενων και τουρκοκρατούμενων περιοχών επέτρεψε τη διείσδυση τυχοδιωκτικών ομάδων, η οποία κυρίως οφειλόταν στην ανοχή, ακόμη και στην ενθάρρυνση των βενετικών Αρχών. Οι Βενετοί, με τον τρόπο αυτόν, είτε εξανάγκαζαν τους κατοίκους να ζητούν την «προστασία» τους είτε συνεργάζονταν με τα σώματα των ατάκτων για την επιβολή της τάξεως και την είσπραξη των φόρων. Αλλά και οι Τούρκοι, ενίοτε, προέβαιναν σε ανάλογες ενέργειες σε συνεργασία με ατάκτους, για την εξυπηρέτηση των σχεδίων τους. Γενικώς, η αλλαγή «στρατοπέδων» ήταν σύνηθες φαινόμενο για τους ατάκτους.

Μετά την εγκαθίδρυση του Ανωτέρου Επιθεωρητού στη Βόνιτσα, η προστασία της επαρχίας ανατέθηκε –όπως είδαμε– στην Compagnia Colonnella, δυνάμεως 70-100 ανδρών. Είχε την ίδια οργάνωση με την αντίστοιχη μονάδα του τακτικού στρατού και ενισχυόταν στο έργο της και από ομάδες ατάκτων που δρούσαν στην περιοχή.

Το 1690, σύμφωνα με τις βενετικές πηγές, επί Ανωτέρου Επιθεωρητή Γεωργίου Μόρμορη, η Compagnia Colonnella είχε 70 άνδρες και επιπλέον τις ομάδες (Compagnie) του λοχαγού Βολτέρα με 46 άνδρες και του λοχαγού Διονυσίου Μοντεσάντου με 51 άνδρες, οι οποίοι δρούσαν κυρίως στην περιοχή του Μεσολογγίου και του Αιτωλικού. Οι αυθαιρεσίες όμως των ανδρών

Ναυμαχία της Ναυπάκτου, 7 Οκτωβρίου 1571, φωτεινό διάλειμμα στον ασίγηστο ανταγωνισμό των χριστιανών. Σ' αυτήν, οι δυνάμεις του Πάπα της Ισπανίας, της Βενετίας και της Μάλτας συνέτριψαν την πανίσχυρη τουρκική αρμάδα και διέλυσαν το μύθο για το αήττητο των Τούρκων στη θάλασσα. (Βενετία, Μουσείο Correr).

της Compagnia Colonnella, των οποίων η στρατολόγηση βάρυνε τους επιτόπιους πόρους και όχι το Ταμείο της Λευκάδας, εις βάρος των κατοίκων, συχνά προκαλούσε τα δικαιολογημένα παράπονα των τελευταίων, που σε αρκετές περιπτώσεις εκδηλώνονταν με άρνηση καταβολής φόρων στους Βενετούς. Πάντως, η Compagnia Colonnella διατηρήθηκε ως το 1695, οπότε και αντικαταστάθηκε από τους άνδρες του Ιωάννη Λουδορέκα, όταν αυτός διορίστηκε, όπως είδαμε, Ανώτερος Επιθεωρητής.

Παράλληλα, ωστόσο, προς την Compagnia Colonnella, δρούσε επίσημα στην περιοχή κατά τη διάρκεια της Βενετοκρατίας και μια άλλη κατηγορία ενόπλων, οι «καπιτάνοι» (capì όπως αναφέρονται στα βενετικά έγγραφα) τους οποίους οι Βενετοί τοποθετούσαν επικεφαλής ενόπλων ομάδων για την ασφάλεια των κατοικημένων τόπων και των οποίων τα έξοδα συντηρήσεως καλύπτονταν με προαιρετική εισφορά των κατοίκων.

Η Αυτοδιοίκηση των Ελληνικών Κοινοτήτων και οι Σχέσεις τους με τις Βενετικές Αρχές

Σύμφωνα με βενετικό έγγραφο του 1693, οι κοινοτικοί άρχοντες έφεραν τους τίτλους των Vecchiardi (Δημογέροντες) στα πλούσια χωριά του Ξηρομέρου, των Primati (Προεστοί) στα σχετικώς πλούσια, όπως το Μεσολόγγι, Αιτωλικό και η Ναύπακτος και των Vecchi (Γέροντες) στα πιο μικρά και φτωχότερα, όπως το Δραγαμέστο κ.ά. Μαζί με τους κοινοτικούς άρχοντες εκλέγονταν και οι Contestabilli (Κοντόσταυλοι), που είχαν καθήκοντα αστυνομικά και δικαστικού κλητήρα.

Ο χαρακτήρας των κοινοτήτων ήταν αγροτικός. Ωστόσο, σε μερικές, όπως το

Μεσολόγγι και ιδίως το Αιτωλικό¹⁰, όπου την περίοδο αυτή άκμαζε η περιώνυμη Σχολή του, η ανάπτυξη κυρίως του εμπορίου δημιούργησε τις προϋποθέσεις για πιο εξελιγμένες κοινωνίες.

Οι κοινοτικοί άρχοντες εκπροσωπούσαν τις κοινότητές τους ενώπιον των βενετικών Αρχών και τα κύρια καθήκοντά τους συνίσταντο στη δίκαιη κατανομή των φορολογικών επιβαρύνσεων, στην είσπραξη των φόρων και μετά το 1687, στην απ' ευθείας καταβολή τους στο Ταμείο της Λευκάδας.

Οι Βενετοί έδιναν, όπως φαίνεται, μεγάλη σημασία στη συνεργασία τους με τους κοινοτικούς άρχοντες, αφ' ενός μεν για τη δημιουργία ευνοϊκών διαθέσεων προς αυτούς και αφ' ετέρου για την ευχερέστερη είσπραξη, κατά το δυνατόν, αυξημένων φόρων. Γι' αυτό άλλωστε επεδίωκαν, διακριτικά, να εκλέγουν ανθρώπους της αρεσκείας τους.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Συνοψίζοντας, θα μπορούσε κανείς να παρατηρήσει, για την περίοδο της Βενετοκρατίας (1684-1699) στην Δυτική Στερεά Ελλάδα, τα εξής: Οι Βενετοί, μη διαθέτοντας επαρκείς δυνάμεις και οικονομικά μέσα, αρκέστηκαν στον χαλαρό και περιστασιακό έλεγχο της περιοχής. Τα ολιγάριθμα στρατιωτικά τμήματα, με τα οποία εξασφαλιζόταν η περιοχή (*Compagnia Colonnella, cari*), αποτελούνταν από επτανήσιους και εντοπίους μισθοφόρους, που συντηρούνταν από επιτοπίους πόρους, με κύρια έδρα τη Βόνιτσα.

Απόρροια της ελλείψεως μόνιμης στρατιωτικής παρουσίας ήταν το κλίμα της ανασφάλειας και των αναστατώσεων που επικράτησε, κυρίως στην ύπαιθρο, από τις επιδρομές των πάσης φύσεως ατάκτων, οι οποίοι, όταν δεν δρούσαν αυτόνομα, κατευθύνονταν είτε από τους Βενετούς, είτε από τους Τούρκους, προς εξυπηρέτηση των αντίστοιχων συμφερόντων τους, με αποτέλεσμα, ιδίως η ύπαιθρος χώρα μετά το πέρας του πολέμου να παρουσιάζει εικόνα ερημώσεως.

Για τη δημογραφική κατάσταση της περιοχής, το ενδιαφέρον των Βενετών ήταν περιορισμένο. Βέβαιο είναι ότι ένα μεγάλο μέρος του τουρκικού πληθυσμού της περιοχής αναγκάστηκε να φύγει. Εξ άλλου μαρτυρείται η εγκατάσταση λίγων σχετικά αποίκων από τα Επτάνησα. Αξιοσημείωτο, ωστόσο, είναι και το γεγονός ότι οι Βενετοί δεν ενδιαφέρθηκαν για τον εποικισμό της περιοχής, για τον οποίο άλλωστε υπήρχαν σφοδρές αντιδράσεις εκ μέρους του ντόπιου πληθυσμού.

Εφεκτική, πάντως, ήταν η στάση των Βενετών έναντι του Κλήρου, αλλά και του κοινοτικού καθεστώτος των κατακτηθεισών περιοχών, προφανώς για ν' αποφυγούν ζημιογόνες σε βάρος τους αντιδράσεις των κατοίκων, εν όψει μάλιστα και της σκιώδους εξουσίας, που λόγω αντικειμενικής αδυναμίας ασκούσαν.

Από οικονομικής πλευράς, θα πρέπει να υπογραμμισθεί η ευνοϊκή απήχηση, που είχε κατ' αρχάς η κατάργηση του κεφαλικού φόρου –του χαρατσιού– που επιβαλλόταν κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας. Ιδιαίτερα, όμως, κρίνεται αναγκαίο να τονιστεί ότι η φιλελεύθερη οικονομική πολιτική που εφάρμοσαν οι Βενετοί –αν και ενίοτε λάμβαναν ληστρικά μέτρα– η επικοινωνία των κατοίκων της περιοχής με μια Δυτική Δύναμη, έστω

¹⁰ Το 1640, ο διδάσκαλος του Γένους Ευγένιος Γιαννούλης (έμεινε στην ιστορία ως «ο Αιτωλός») ίδρυσε την περιώνυμη Σχολή του Αιτωλικού.

και σε περίοδο παρακμής, αφύπνισαν την επιχειρηματική συνείδησή τους και έθεσαν τις βάσεις για την ανάπτυξη του εμπορίου με τα κέντρα της ιταλικής χερσονήσου.

Δεν θα ήταν υπερβολή να υποστηριχθεί ότι οι συνθήκες αυτές καθώς και η δυνατότητα δωρεάν απολήψεως κατ' εξοχήν κατάλληλης ναυπηγικής ξυλείας που διέθετε η περιοχή, όπως και η αμοιβαία (Βενετοί-Τούρκοι) εγγύηση που δόθηκε με τη συνθήκη του Κάρλοβιτς (1699) για την ελεύθερη ναυσιπλοΐα στον Κορινθιακό Κόλπο και στα παράλια του Ιονίου, αποτέλεσαν την αφετηρία της εν συνεχεία αλματώδους αναπτύξεως του ήδη από ετών δειλά εμφανισθέντος εμπορικού ναυτικού Μεσολογγίου και Αιτωλικού.

Τέλος, θα πρέπει να προστεθεί και η άποψη έγκυρων ερευνητών, την οποία συμμεριζόμαστε, ότι η έστω βραχύβια παρουσία των Βενετών στην περιοχή της Δυτικής Στερεάς Ελλάδος και η διαρκής κατοχή των γειτονικών Ιονίων νήσων ιδίως της Λευκάδας, καθώς και η χρησιμοποίηση Ελλήνων σε επίκαιρες διοικητικές θέσεις των βενετικών Αρχών, έπαιξαν θετικό ρόλο στη δημιουργία επαναστατικής συνειδήσεως κατά των Τούρκων στους κατοίκους της περιοχής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

- ☞ Αραβαντινός, Π., *Χρονογραφία Ηπείρου*, Αθήναι, 1856.
- ☞ Αρχοντιδης, Α., *Η Βενετοκρατία στη Δυτική Ελλάδα (1684-1699)*, Θεσσαλονίκη, 1983.
- ☞ Ασωνίτης, Σπ., *Συμβολή στην Ιστορία της Αιτωλνίας (1325-1429)*, Θεσσαλονίκη, 1983.
- ☞ Βακαλόπουλος, Απ., *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, τ. 2-4, Θεσσαλονίκη, 1964-1973.
- ☞ Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΑ', Αθήνα, 1975.
- ☞ Ευαγγελάτος, Χ., *Ιστορία του Μεσολογγίου*, Αθήναι, 1959.
- ☞ Κολόμβας, Νικόλαος, *Μεσολόγγι και Αιτωλικό κατά την Βενετοκρατία*, Αθήνα 1994.
- ☞ Μάζιμος, Σ., *Τουρκοκρατία 1685-1789*, Αθήναι, 1944.
- ☞ Μέρτζιος, Κ., «Ειδήσεις περί Στερεάς Ελλάδος εκ των αρχείων της Βενετίας», ΕΕΣΜ 2 (1969-1970) σ. 339-436, Αθήναι, 1971.
- ☞ Ντόκος, Κ., *Η Στερεά Ελλάς κατά τον Ενετοτουρκικόν Πόλεμον (1684-1699) και ο Σαλώνων Φιλόθεος*, Αθήναι, 1975.
- ☞ Παπαρρηγόπουλος, Κ., *Ιστορία του ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ Έθνους*, τ. 5, Αθήναι, 1925.
- ☞ Πλουμίδης, Γ., *Το Μεσολόγγι και η περιοχή του. 17^{ος}-18^{ος} αιώνας*, Ιωάννινα, 1990.
- ☞ Σάθας, Κ., *Τουρκοκρατούμενη Ελλάς 1453-1821*, Αθήναι, 1869.
- ☞ Σιμόπουλος, Κυρ., *Ξένοι Ταξιδιώτες στην Ελλάδα*, τ. Α' (333 μ.Χ.-1700), Αθήνα, 1984.
- ☞ Τρικούπης, Σπ., *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, Αθήναι, 1879.

Ξένη

- ☞ *Archivio di Stato di Venezia*.
- ☞ Garzoni, P, *Istoria della Repubblica de Venezia in Tempo della Sacra Lega parte1*, Venezia, 1705.
- ☞ Locatelli A. *Racconto Istorico della Venezia Guerra in Levante*, parti 1-2, Colonia, 1691.
- ☞ Museo Civico Correr, *Arhivio Morosini - Grimani*, busta, p. 517/2.
- ☞ Paruta Paolo *Istoria della Guerra di Cipro*, Venezia, 1605.

Η ιστορία

ΚΕΙΜΕΝΟ:

Υπλγός Rob Orr, Αυστραλιανή Στρατιωτική Επιθεώρηση, Χειμώνας 2010

Μετάφραση-Επιμέλεια: Της (ΠΖ) Δοξάκης Κομήτης

Μετάφραση: Υπλγός (ΠΖ) Ευαγγελία Αναγνώστου

ΤΟΥ ΑΤΟΜΙΚΟΥ ΦΟΡΤΟΥ

Μάχης

Το παρόν άρθρο εξερευνά και αναλύει με κριτικό τρόπο το φόρτο του στρατιώτη για πάνω από δύο χιλιετίες, από το φόρτο των αρχαίων στρατών μέχρι αυτόν των σύγχρονων δυνάμεων. Εκτιμούνται ιστορικές πλάνες εμφανιζόμενες σε ορισμένες στρατιωτικές πηγές και στη λογοτεχνία, και αναδύεται η συζήτηση για το περιεχόμενο και το βάρος του φόρτου μάχης του στρατιώτη. Ο συγγραφέας αναζητά πώς, παρά τις αλλαγές στις πρακτικές της διοικητικής μέριμνας, στην τεχνολογία και στο τρόπο διεξαγωγής του πολέμου, ο στρατιώτης εξακολουθεί να είναι ένα υποζύγιο, και καταλήγει στο ότι οι εξελίξεις στις απαιτήσεις διοικητικής μέριμνας και οι αλλαγές στον εξοπλισμό ίσως να μην είναι η απάντηση σε αυτό το αρχαιότατο πρόβλημα.

Στην πορεία της ιστορίας υπάρχει μια πολυσύνθετη σχέση μεταξύ του φόρτου που έφεραν οι στρατιώτες και των απαιτήσεων της αποστολής τους. Σήμερα, όπως και στο μακρινό παρελθόν αλλά και στο προβλεπτό μέλλον, ο στρατιώτης απαιτείται να κουβαλάει οπλισμό, πυρομαχικά, ρουχισμό και είδη επιβίωσης –τα βασικά εργαλεία της δουλειάς του. Επιπλέον, η ποικιλομορφία και η πολυπλοκότητα των στρατιωτικών επιχειρήσεων απαιτεί συχνά να φέρει ο μαχητής ειδικό εξοπλισμό και να κινείται πεζή σε διάφορα εδάφη και κλιματικές συνθήκες για μεγάλες και συνεχόμενες περιόδους. Καθώς ο εξοπλισμός είναι συχνά ουσιώδης για την επιτυχία της αποστολής και την επιβίωση, το βάρος του, όταν υπερβαίνει το όριο, μπορεί να οδηγήσει σε απώλειες μάχης¹.

Η ιστορία του ατομικού φόρτου μάχης παρέχει τη δυνατότητα να κατανοηθούν λάθη από το παρελθόν με σκοπό να αποφευχθούν τα ίδια στο μέλλον. Ωστόσο, αυτή η συλλογιστική θα αληθεύει μόνον εφόσον η ιστορία και η ερμηνεία της είναι ακριβής. Σε μια λεπτομερή αναδρομή στην ιστορία των φόρτων που κουβαλούσαν οι στρατιώτες, διαπιστώνονται αρκετές πλάνες που παρουσιάζονται τόσο σε διαβαθμισμένα όσο και σε αδιαβάθμητα² έγγραφα αλλά και σε άρθρα στον Τύπο –πλάνες οι οποίες έχουν δημιουργήσει και διαιωνίσει λανθασμένες απόψεις για το φόρτο των στρατιωτών. Αυτές οι πλάνες που οφείλονται πιθανόν στους περιορισμούς του μεγέθους και της οπτικής ενός άρθρου, αφορούν τη χρήση των ζώων και των αμαξών στη μεταφορά των φόρτων των στρατιωτών, το γεγονός ότι ο φόρτος δεν ξεπερνούσε τα 15 κιλά μέχρι τα τελευταία 200 χρό-

¹ Samuel L A Marshall, *The Soldier's Load and the Mobility of a Nation*, The Marine Corps Association, Virginia, 1980, p. 258, William C Mayville, "A Soldier's Load", *Infantry*, January/February 1987, p. 26, Jeremy C Schwendiman, *Saving Lives, Saving Honor: The 39th Evacuation Hospital During World War 2*, Lulu, North Carolina, 2008, p. 119.

² M D Beekley, et al., "Effects of Heavy Load Carriage During Constant-Speed, Simulated, Road Marching", *Military Medicine*, Vol. 172, No. 6, 2007, J J Knapik, K L Reynolds and E Harman, "Soldier Load Carriage: Historical, Physiological, Biomechanical, and Medical Aspects", *Military Medicine*, Vol. 169, No. 1, 2004, J J Knapik, et al., "Soldier Performance and Mood States Following a Strenuous Road March", *Military Medicine*, Vol. 156, No. 4, 1991, N V Lothian, "The Load Carried by the Soldier", *J R Army Med Corps*, Iss. 38, 1921.

νια, τα βάρη που έφεραν οι στρατιώτες στη Σομαλία και τη Γρενάδα και το ότι οι φόρτοι των σύγχρονων στρατιωτών έχουν αυξηθεί τα τελευταία χρόνια.

Η προσπάθεια αυτού του άρθρου είναι να ορίσει την ακριβή και λεπτομερή ιστορία του φόρτου του στρατιώτη, να διορθώσει και να ανατρέψει τις πλάνες εξετάζοντας τα πλαίσια στα οποία αυτοί οι φόρτοι μεταφέρονταν και έτσι να επιτρέψει τα μαθήματα της ιστορίας να οδηγήσουν σε θετικές εξελίξεις στις πρακτικές μεταφορές των φορτίων στο μέλλον.

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΦΟΡΤΩΝ

Πριν την αξιολόγηση των ατομικών φορτίων, αρκετοί παράγοντες πρέπει να ληφθούν υπόψη. Πρώτα, το βάρος τους υπολογίζεται όταν είναι στεγνοί και είναι δυνατόν να αλλάζει σε συγκεκριμένο περιβάλλον. Στα χαρακώματα του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου, για παράδειγμα, το 3,2 κιλών βρετανικό πανωφόρι, μπορούσε να απορροφήσει έως και 9 κιλά νερό³. Οι βρετανοί στρατιώτες, οι οποίοι ξεκινούσαν μια πορεία με 27,5 κιλά, μπορούσαν κάλλιστα να την τελειώσουν με φόρτο που έφτανε τα 43,5 κιλά, αν υπολογιστεί ο εμποτισμός με νερό και λάσπη⁴. Το αμερικανικό πανωφόρι στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο αύξανε παρομοίως το βάρος του κατά 3,6 κιλά⁵. Στις περισσότερες περιπτώσεις, οι φόρτοι των στρατιωτών που περιγράφονται σε αυτό το άρθρο βασίζονται στους μέσους όρους. Αυτό πιθανόν να αλλοιώνει την πραγματική εκτίμηση του φόρτου που κουβαλούσαν ατομικά οι στρατιώτες, ειδικά αυτοί που ήταν επιφορτισμένοι με συγκεκριμένα καθήκοντα εντός της μονάδας, όπως για παράδειγμα οι σκοπευτές πολυβόλων και οι διαβιβαστές, οι οποίοι συχνά κουβαλούσαν φόρτους σημαντικά βαρύτερους από αυτούς των τυφεκιοφόρων⁶.

³ John Ellis, *Eye-Deep in Hell Trench Warfare in World War I*, 1st American edition, John Hopkins Press, Maryland, 1989, p. 48, Lothian, "The Load Carried by the Soldier", p. 438.

⁴ Ellis, *Eye-Deep in Hell Trench Warfare in World War I*, p. 48, Lothian, "The Load Carried by the Soldier", p. 439.

⁵ George W Neill, *Infantry Soldier: Holding the Line at the Battle of the Bulge*, University of Oklahoma Press, Oklahoma, 2000, p. 236.

⁶ Australia-Japan Research Project, "The Human Face of War: Equipment", *The Australian War Memorial*, Canberra, 2008, Robert A Hall, *Combat Battalion: The Eighth Battalion in Vietnam*, Allen & Unwin, Crows Nest, 2000, p. 85, Gordon L Rottman, *US Army Infantryman in Vietnam 1965-73*, Osprey Publishing, New York, 2005, p. 29-30, 48, Task Force Devil Combined Arms Asseszpent Team, *The Modern Warrior's Combat Load: Dismounted Operations in Afghanistan April-May 2003*, US Army Center for Army Lessons Learned, (circa) 2003, Jerry Taylor, *Last Out: 4 RAR/NZ (Anzac) Battalion's Second Tour in Vietnam*, Allen & Unwin, Crows Nest, 2001, p. 58.

ΟΙ ΦΟΡΤΟΙ ΣΤΗΝ ΠΡΟ-ΠΥΡΙΤΙΔΑΣ ΕΠΟΧΗ (700 π.Χ.-1651 μ.Χ.)

Ο πρώτος στρατός οργανώθηκε από τον ασσύριο βασιλιά Σαργών Β΄, τον 17^ο αιώνα π.Χ.⁷ Ντυμένος με σιδερένια φολιδωτή πανοπλία, κράνος, μπότες με σιδερένιες περικνημίδες, ασπίδα, σπαθί και λόγχη, ο ασσύριος λοχχοφόρος πιστεύεται ότι κουβαλούσε βάρος από 27,5 έως 36,5 κιλά⁸.

Έναν αιώνα αργότερα, ο έλληνας πεζός, ο οπλίτης, θεωρείται ότι μετέφερε φόρτο από 22,5 έως 32 κιλά όταν ήταν αρματωμένος με μια πλήρη πανοπλία με θώρακα, περικνημίδες, κράνος, ασπίδα, δόρυ και σπαθί⁹. Για τους οπλίτες που το βάρος τους δεν ξεπερνούσε τα 68 κιλά, αυτό ισοδυναμούσε με το 33-47 % του σωματικού τους βάρους¹⁰.

Η βαριά ασπίδα του οπλίτη (6-8 κιλά) συχνά εγκαταλείπεται κατά την υποχώρηση στη μάχη, μια πράξη στην οποία αναφέρεται η ευχή της σπαρτιάτισσας μάνας «ή ταν ή επί τας»¹¹. Οι οπλίτες πιθανόν να μην κουβαλούσαν όλο το φόρτο τους στις πορείες, αφού ο κάθε ένας από αυτούς είχε έναν ή περισσότερους σκλάβους¹². Αυτοί, οι σκευοφόροι ή αχθοφόροι, μετέφεραν τα εφόδια των στρατιωτών, τα στρωσίδια τους και τα προσωπικά τους είδη και, όταν η απειλή δεν ήταν επικείμενη, πιθανόν να μετέφεραν

⁷ Richard A Gabriel, *The Great Armies of Antiquity*, Greenwood Publishing Group, Connecticut, 2002, p. 130, Victor D Hanson, *The Western Way of War: Infantry Battles in Classical Greece*, University of California Press, London, 1989, p. 7.

⁸ Richard A Gabriel, *The Culture of War: Invention and Early Development*, Greenwood Press, Connecticut, 1990, p. 137, Gabriel, *The Great Armies of Antiquity*, p. 139.

⁹ James R Ashley, *The Macedonian Empire: The Era of Warfare under Philip II and Alexander the Great, 359-323 BC*, McFarland and Company Incorporated Publishers, North Carolina, 1998, p. 41, Gabriel, *The Great Armies of Antiquity*, p. 177, Victor D Hanson, "Genesis of the Infantry" in Geoffrey Parker (ed), *The Cambridge History of Warfare*, Cambridge University Press, New York, 1995, p. 19, Hanson, *Hoplites: The Classical Greek Battle Experience*, p. 78, Hanson, *The Western Way of War: Infantry Battles in Classical Greece*, p. 56, Lynn Montross, *War through the Ages*, 3rd edition, Harper and Brothers Publications, New York, 1960, p. 8.

¹⁰ Hanson, *The Western Way of War: Infantry Battles in Classical Greece*, p. 56.

¹¹ Jon Guttman, "Greek Aspiss", *Military History*, Vol. 24, No. 10, 2008, p. 21, Victor D Hanson, *Hoplites: The Classical Greek Battle Experience*, Routledge Publications, London, 1991, p. 10, Hanson, *The Western Way*

of War: Infantry Battles in Classical Greece, p. 65, Fernando Q Sanz, "Not So Different: Individual Fighting Techniques and Battle Tactics of Roman and Iberian Armies within the Framework of Warfare in the Hellenistic Age" in P François, P Moret and S Péré-Nogués (eds), "L' Hellenisation en Méditerranée Occidentale au temps des guerres puniques", *Actes du Colloque International de Toulouse*, Pallas, 2006, p. 3, Hanson, *The Western Way of War: Infantry Battles in Classical Greece*, p. 65, Harry Redner, *Ethical Life: The Past and Present of Ethical Cultures*, Rowan and Littlefield Publishers, Oxford, 2001, p. 68.

¹² François Chamoux, *The Civilisation of Greece*, George Allen & Unwin, London, 1965, p. 165, Lynn Montross, *War through the Ages*, p. 1, Nicholas V Sekunda, *Greek Hoplite 480-323 BC*, Osprey Publishing, Oxford, 2000, p. 20, Hanson, *The Western Way of War: Infantry Battles in Classical Greece*, p. 62.

και την ασπίδα τους και να τους την επέστρεφαν λίγο πριν τη μάχη¹³.

Στις προετοιμασίες του για τον πόλεμο εναντίον των Ελλήνων και των Περσών, ο βασιλιάς της Μακεδονίας Φίλιππος Β΄ κατάφερε να αυξήσει την κινητικότητα και την ταχύτητα του στρατού του μετά από διαταγή του όλοι οι στρατιώτες να μεταφέρουν τον δικό τους εξοπλισμό και οι άμαξες να αντικατασταθούν με μουλάρια και άλογα· διαταγή που αργότερα ακολουθήθηκε και από τον γιο του Αλέξανδρο¹⁴. Η ενέργεια αυτή μείωσε κατά τα 2/3 τον αριθμό των αμάχων συνοδών εκστρατείας, μειώνοντας κατά συνέπεια τις ανάγκες διοικητικής μέριμνας του στρατού και αυξάνοντας την ταχύτητα της πορείας¹⁵. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα ο μακεδόνας στρατιώτης να είναι ένα υποζύγιο, κουβαλώντας συνολικό βάρος 36 κιλών¹⁶ εκ των οποίων 13,5 κιλά σιτηρά (σιτηρέσιο 10 ημερών) και 22,5 κιλά εξοπλισμό μάχης και όπλων.

Ευτυχώς, σε μια προσπάθεια μείωσης του κόστους επιτράπηκε στους περισσότερους μακεδόνες στρατιώτες η δυνατότητα να αγοράζουν τον εξοπλισμό τους και έτσι τα ακριβότερα εξαρτήματα της πανοπλίας του οπλίτη αντικαταστάθηκαν από φτηνότερα υλικά ή απλώς εγκαταλείφθηκαν ελαφραίνοντας τον ατομικό φόρτο¹⁷. Υιοθετήθηκε το μακεδονικό δόρυ ή σάρισσα, το οποίο ήταν μακρύτερο και βαρύτερο από τα αντίστοιχα των οπλιτών¹⁸. Με βάρος που κυμαινόταν από 5,5 έως 7,5 κιλά αναλόγως του μήκους του και όντας βαρύτερο κατά 100 γραμμάρια από το δόρυ των οπλιτών¹⁹, το μακεδονικό δόρυ χρησιμοποιούνταν τόσο ως αμυντικό όσο και ως επιθετικό όπλο και επέτρεψε την κατάργηση του θώρακα (προσθήθιου της πανοπλίας)²⁰. Έτσι, ενώ το βάρος του οπλισμού αυξήθηκε το βάρος της θωράκισης μειώθηκε.

Για να είναι οι μακεδόνες στρατιώτες ικανοί να κουβαλούν αυτό το φορτίο και να μπορούν να λειτουργήσουν στη μάχη έπρεπε να είναι σε καλή φυσική κατάσταση. Αυτό επιτυγχανόταν με έντονες σκληρές ασκήσεις μάχης στις οποίες περιλαμβανόταν πορεία 55-64 χιλιομέτρων τη μέρα, κουβαλώντας πανοπλία, όπλα, εξοπλισμό και τρόφιμα σε έναν ρυθμό 8 χιλιομέτρων ανά

¹³ Ashley, *The Macedonian Empire*, p. 42, Hanson, *Hoplites: The Classical Greek Battle Experience*, p. 89, Hanson, *The Western Way of War: Infantry Battles in Classical Greece*, p. 16, Sekunda, *Greek Hoplite 480-323 BC*, p. 20.

¹⁴ Gabriel, *The Great Armies of Antiquity*, p. 185, Larry H Addington, *The Patterns of War through the Eighteenth Century*, Indiana University Press, Bloomington, 1990, p. 18.

¹⁵ Richard A Gabriel, *Great Captains of Antiquity*, Greenwood Publishing Group, Connecticut, 2001, p. 97.

¹⁶ *Ibid.*, p. 97-98.

¹⁷ Richards A Billows, *Kings and Colonists: Aspects of Macedonian Imperialism*, Brill Publishers, New York, 1995, p. 12-13, Victor D Hanson, "From Phalanx to Legion" in Geoffrey Parker (ed), *The Cambridge History of Warfare*, Cambridge University Press, New York, 1995, p. 33, Anton Powell, *The Greek World*, Routledge Publishers, New York, 1995, p. 326.

¹⁸ Billows, *Kings and Colonists: Aspects of Macedonian Imperialism*, p. 12-13, Hanson, "From Phalanx to Legion", p. 33, Minor M Markle III, "The Macedonian Sarissa, Spear, and Related Armor", *American Journal of Archaeology*, Vol. 81, No. 3, 1977, p. 324-25.

¹⁹ Gabriel, *The Great Armies of Antiquity*, p. 186, Markle, "The Macedonian Sarissa, Spear, and Related Armor", p. 324-25, Hanson, *Hoplites: The Classical Greek Battle Experience*, p. 78.

²⁰ Billows, *Kings and Colonists: Aspects of Macedonian Imperialism*, p. 12-13, Markle, "The Macedonian Sarissa, Spear, and Related Armor", p. 327.

ώρα²¹. Τα αποτελέσματα αυτών των αλλαγών ήταν η δημιουργία του ταχύτερου στρατού που είχε δει μέχρι τότε ο κόσμος, με την ικανότητα ολόκληρο το στράτευμα να καλύπτει 21 χιλιόμετρα την ημέρα μεταφέροντας φορτίο 27,5-36,5 κιλών²².

Περίπου το 100 π.Χ. ακολουθώντας την τάση του Φιλίππου του Β΄, ο Γάιος Μάριος, κατά την εκτενή αναδιοργάνωση που ενήργησε του ρωμαϊκού στρατού, μείωσε τα μεταφορικά ζώα σε έναν ημίονο ανά 50 στρατιώτες²³. Με το μέγιστο που μπορεί να μεταφέρει ο ημίονος σε μεγάλες αποστάσεις να υπολογίζεται στα 113,5 κιλά, κάθε στρατιώτης μπορούσε να φορτώσει σε αυτόν περίπου 2,5 κιλά²⁴, με την προϋπόθεση φυσικά ότι το μουλάρι δε θα μετέφερε το δικό του φαγητό ή άλλες προμήθειες. Η αναδιοργάνωση βοήθησε στην αύξηση της επάρκειας της διοικητικής μέριμνας του ρωμαϊκού στρατού, οδηγώντας όμως στο να αποκαλούνται οι ρωμαίοι πεζοί ως *Muli Mariani*: τα μουλάρια, δηλαδή, του Μάριου²⁵.

Τώρα κουβαλώντας τα προσωπικά τους είδη καθώς και φαγητό και νερό, οι ρωμαίοι στρατιώτες μετέφεραν ένα βάρος που έφτανε τα 45,5 κιλά²⁶. Ο Λόθιαν (NV Lothian) υποστηρίζει ότι ο φόρτος τους ήταν περίπου 22,5 κιλά και πως οι λεγεωνάριοι σπάνια κουβαλούσαν αυτούς τους φόρτους οι ίδιοι²⁷. Για να υποστηρίξει την άποψή του ο Λόθιαν παραθέτει περιγραφές από απεικονίσεις του ρωμαϊκού στρατού σε αγάλματα και ανάγλυφα. Απεικονίσεις, για παράδειγμα, κάρων που έλκονται από κτήνη και μεταφέ-

²¹ Ashley, *The Macedonian Empire: The Era of Warfare under Philip II and Alexander the Great, 359-323 BC*, p. 6, Partha S Bose, *Alexander the Great's Art of Strategy*, Penguin Publishers, New York, 2003, p. 13, Brian Campbell, *Greek and Roman Military Writers: Selected Readings*, Routledge Publications, New York, 2004.

²² Christon I Archer et al., *World History of Warfare*, University of Nebraska Press, Lincoln, 2002, p. 49, Gabriel, *Great Captains of Antiquity*, p. 97-98, Gabriel, *The Great Armies of Antiquity*, p. 41.

²³ Addington, *The Patterns of War through the Eighteenth Century*, p. 33.

²⁴ John F Haldon, *Warfare, State and Society in the Byzantine World 565-1204*, Routledge Publishers, Oxford, 1999, p. 282.

²⁵ Addington, *The Patterns of War through the Eighteenth Century*, p. 33, Jonathan W Jordan, "Battle of Pharsalus: Emperor Versus Emperor", *Journal of Military History*, Vol. 17, No. 6, 2001, p. 53, Jonathan Roth, *The Logistics of the Roman Army at War (264 BC-AD 235)*, Brill Publishers, Boston, 1998, p. 206.

²⁶ Richard Holmes, *Acts of War: Behavior of Men in Battle*, The Free Press, New York, 1985, p. 119, Jordan, "Battle of Pharsalus: Emperor Versus Emperor", p. 53, Montross, *War through the Ages*, p. 75.

²⁷ Lothian, "The Load Carried by the Soldier", p. 259-60.

ρουν ασπίδες και εξοπλισμό μάχης αιτιολογούν πως υποζύγια μετέφεραν τους φόρτους μάχης των ρωμαίων λεγεωναρίων. Κατά μια άλλη άποψη όμως αυτά τα υποζύγια ίσως μετέφεραν αποθέματα εφεδρικού ή ανταλλακτικού εξοπλισμού ως εφόδια στις εκστρατείες σε ξένες περιοχές για μελλοντική χρησιμοποίηση ή, όπως προφανώς φαίνεται στην Αψίδα του Σεβέριου (που φτιάχτηκε στη Ρώμη το 203 μ.Χ. μετά την εκστρατεία κατά των Περσών), μετέφεραν λάφυρα από τις κατακτημένες περιοχές μαζί με τον εξοπλισμό των λεγεωναρίων. Επιπλέον, η επανεξέταση από τον υπογράφοντα των στηλών του Τραϊανού και του Μάρκου Αυρήλιου στη Ρώμη, φανέρωσε ότι οι ρωμαίοι λεγεωνάριοι έφεραν, κατά την πορεία, σπλισμό και πανοπλία. Για να υποστηριχθεί επιπρόσθετα η άποψη ότι το μέγεθος των υποζυγίων ελάχιστα ελάφρυνε το φόρτο των λεγεωναρίων, ο Σκότ (B.F Scott) παραθέτει ότι ακόμη κι αν υπήρχαν 520 υποζύγια, οι ρωμαίοι στρατιώτες κουβαλούσαν φόρτο που έφτανε τα 38,5 κιλά²⁸.

Αναφορικά με τους αχθοφόρους, ο Λόθιαν περιγράφει ένα έκθεμα του Λούβρου ως «ο Κάλο κουβαλάει τον φόρτο του αφέντη του»²⁹. Η μέχρι τώρα έρευνα επί αυτού του εκθέματος δείχνει έναν ρωμαίο στρατιώτη να μεταφέρει έναν σάκο (μαζί με την ασπίδα του). Κουβαλούσαν οι σκλάβοι το φόρτο των κυρίων τους ή τα δικά τους εφόδια σε τρόφιμα και νερό.

Ο Σάμιουελ Μάρσαλ, όταν υπολόγιζε το φόρτο των λεγεωναρίων σε 36,5 κιλά παρέπεμπε στον Κόουλ (Cole), ο οποίος προτείνει ένα ελαφρύτερο φόρτο βασιζόμενο στις επιχειρησιακές απαιτήσεις. Ο Κόουλ, χρησιμοποιώντας όρους παρόμοιους με αυτούς που είναι σε χρήση στον σύγχρονο αμερικανικό στρατό, περιγράφει το «φόρτο πορείας» των 26 κιλών, το «φόρτο προσέγγισης» των 20 κιλών και το «φόρτο μάχης» των 15 κιλών με τον οποίο οι λεγεωνάριοι μπορούσαν να εμπλέκονται στη μάχη για μια ολόκληρη μέρα³⁰.

Παρ' όλο που υπάρχουν κατανοητές διαφοροποιήσεις στην εκτίμηση του βάρους των ρωμαίων λεγεωναρίων, οι περισσότερες αναφορές καταλήγουν περίπου στα 36,5 κιλά³¹. Βασιζόμενοι στα αντιπροσωπευτικά παραδείγματα από την Πομπηία και το Ηράκλειο ή Ηρακλειεύ (Herculaneum, σημερινό Ερκολάνο, παραθαλάσσια πόλη γειτονικά της Νάπολης και της Πομπηίας όπου ήρθαν στο φως πάνω από 1000 πάπυροι), υπολογίζεται ότι ο μέσος όρος του βάρους των Ρωμαίων της εποχής ήταν 66 κιλά και ο μέσος ρωμαίος στρατιώτης κουβαλούσε φορτίο που έφτανε το 55% του σωματικού του βάρους³².

²⁸ Beth F Scott, James C Rainey and Andrew W Hunt (eds), *The Logistics of War: A Historical Perspective*, Diane Publishing, Alabama, 2000, p. 3.

²⁹ Lothian, "The Load Carried by the Soldier", *Figure 2*, p. 262.

³⁰ Marshall, *The Soldier's Load and the Mobility of a Nation*, p. 27.

³¹ Addington, *The Patterns of War through the Eighteenth Century*, p. 33, Major William L Ezell, "Battlefield Mobility and the Soldier's Load", *Command and Staff Course, United States Marine Corps*, 1992, Hans Halberstadt, *Battle Rattle: The Stuff a Soldier Carries*, MBI Publishing, Minnesota, 2006, p. 13, Jordan, "Battle of Pharsalus: Emperor Versus Emperor", p. 53, Marshall, *The Soldier's Load and the Mobility of a Nation*, p. 24, Mayville, "A Soldier's Load", p. 25, Montross, *War through the Ages*, p. 49, Theodore Ropp, *War in the Modern World*, Revised edition, Macmillian Publishing, Maryland, 1962, p. 29.

³² Helen King, *Health in Antiquity*, Routledge Press, New York, 2005, p. 85, Theodore A Dodge, *Hannibal: A History of the Art of War among the Carthaginians and Romans Down to the Battle of Pydna, 168 BC With a Detailed Account of the Second Punic War*, Da Capo Press, New York, 1995, p. 90. Dodge agreed that Roman soldiers carried a load of over half their body weight.

Αφού απαιτούνταν οι ρωμαίοι λεγεωνάριοι να μπορούν να εκτελέσουν πορεία 32 χιλιομέτρων την ημέρα και στη συνέχεια να οχυρώσουν τον καταυλισμό τους για τη νύχτα, θα έπρεπε να είναι φυσικά ικανοί για μια τέτοια εργασία³³. Προκειμένου να προετοιμάσει τον ρωμαίο στρατιώτη να μεταφέρει τέτοιους φόρτους και να εκτελεί πορείες σε μεγάλες αποστάσεις, ο Φλάβιος Βεγέτιος (Flavius Vegetius) στο έργο του *Η επιτομή της Στρατιωτικής Επιστήμης* (Epitoma rei militaris), πρότεινε οι νεοσύλλεκτοι να κουβαλούν φόρτο βάρους 60 ρωμαϊκών λιβρών (19,6 κιλών), να εκτελούν πορείες με «στρατιωτικό βήμα» 32 χιλιομέτρων σε 5 ώρες (ρυθμός 6,4 χιλιόμετρα την ώρα) ή «σύντονες» 39 χιλιομέτρων στον ίδιο χρόνο (ρυθμός 7,7 χιλιόμετρα την ώρα)³⁴. Στο φόρτο αυτό δεν περιλαμβάνονταν τα όπλα και ο ρουχισμός του στρατιώτη και ήταν σχεδιασμένος έτσι ώστε να βρίσκεται ο στρατιώτης στην επιθυμητή κατάσταση να μεταφέρει τα τρόφιμα και τον οπλισμό του κατά τη διάρκεια των εκστρατειών³⁵.

Η ήττα των Ρωμαίων από τους γόθους επαναστάτες στη Μάχη της Ανδριανούπολης το 378 μ.Χ. επανανέδειξε την κυριαρχία του ιππικού στο πεδίο της μάχης³⁶. Εκεί που απέτυχε το ρωμαϊκό πεζικό, οι ρωμαίοι ιππείς ήταν η απάντηση στην καταπολέμηση της διπλής απειλής, αυτής των γρήγορων επιθέσεων και των όπλων ακριβείας³⁷. Έτσι, ο έφιππος τοξότης έγινε ο βασικός μαχητής, αντικαθιστώντας τον λεγεωνάριο στην Ανατολική Ρωμαϊκή (ή Βυζαντινή)

³³ Addington, *The Patterns of War through the Eighteenth Century*, p. 33, Jordan, "Battle of Pharsalus: Emperor Versus Emperor", p. 53, Montross, *War through the Ages*, p. 74.

³⁴ Lothian, "The Load Carried by the Soldier", p. 258, Flavius V Renatus, *Vegetius: Epitome of Military Science*, trans. N P Milner, 2nd edition, Liverpool University Press, Liverpool, 1996, pp. 10, 18.

³⁵ Roth, *The Logistics of the Roman Army at War (264 BC-AD 235)*, p. 72, Renatus, *Vegetius: Epitome of Military Science*, p. 18.

³⁶ David Eggenberger, *An Encyclopedia: Accounts of over 1560 Battles from 1479 BC to the Present*, Dover Publications, New York, 1967, p. vii, Simon MacDowall, *Adrianople AD 378: The Goths Crush Rome's Legions*, Osprey Publishing, Oxford, 2001, p. 7, Joe Zentner, "Adrianople: Last Great Battle of Antiquity", *Journal of Military History*, Vol. 22, No. 7, 2005, p. 60.

³⁷ Trevor N Dupuy, *The Evolution of Weapons and Warfare*, Bobbs-Merrill Company, New York, 1980, p. 42.

Αυτοκρατορία³⁸. Ωστόσο, ο πεζός στρατιώτης θα εξακολουθούσε να υπηρετεί. Οι Βυζαντινοί *scutati* (επαγγελματίες στρατιώτες που πληρώνονταν από το κράτος, αποτελούσαν το βαρύ πεζικό του ρωμαϊκού στρατού και πήραν το όνομά τους από τη λέξη *scoutos*, όπως λεγόταν η μεγάλη ελλειψοειδής ασπίδα τους) ή το βαρύ πεζικό φορούσαν αλυσόπλεχτο χιτώνιο ή θώρακα πλακιδίων που ζύγιζαν 16 κιλά, με ή χωρίς περικνημίδες και γάντια και έφεραν δόρυ ή λόγχη, σπαθί και τσεκούρι σε ένα κατά προσέγγιση βάρος 19,5-36,5 κιλά³⁹. Ακολουθώντας τη ρωμαϊκή τέχνη του πολέμου, κάθε στρατιώτης απαιτούνταν να μεταφέρει τον εξοπλισμό του, προσωπικά αντικείμενα και τροφή αρκετών ημερών⁴⁰. Τα μεταφορικά που εξακολουθούσαν να ακολουθούν το στράτευμα κουβαλούσαν κυρίως εφόδια που απαιτούνταν σε παρατεταμένες επιχειρήσεις και πολιορκίες και μείωναν ελάχιστα τον ατομικό φόρτο του στρατιώτη⁴¹. Με το πεζικό ανήμπορο να παρέχει την άμεση και αιφνιδιαστική ενέργεια του ιππικού, οι πεζές δυνάμεις αποτέλεσαν δευτερεύουσα επιλογή και ο έφιππος θωρακισμένος ιππότης έγινε το σημείο αναφοράς στο πεδίο της μάχης⁴².

Το μακρύ τόξο, η βαλλίστρα και η εφεύρεση των πυροβόλων όπλων ήταν αυτά που οδήγησαν στην επαναφορά του πεζού στρατιώτη⁴³. Αρχικά, το βασιζόμενο σε εκειβόλα όπλα πεζικό δεν μπορούσε να αντιμετωπίσει τη σοκαριστική επίθεση του θωρακισμένου ιππικού· γ' αυτό, συνηθιζόταν να παρέχουν προστασία λογχοφόροι, ειδικά κατά τον χρόνο της επαναόπλισης που ήταν και η πιο ευάλωτη περίοδος⁴⁴. Επιπλέον, στο στρατό που αποτελούνταν από πεζούς στρατιώτες, η τακτική της επιστροφής κόστισε πολύ λιγότερο στον εξοπλισμό αλλά και στην εκπαίδευση του λογχοφόρου συγκριτικά με τον θωρακισμένο έφιππο⁴⁵. Συνεπώς, δεν ήταν μόνο η εξέλιξη του οπλισμού, αλλά τα απόλυτα νούμερα των πεζών στρατιωτών που οδήγησαν στο να ξαναγίνει το πεζικό η δεσπόζουσα χερσαία δύναμη⁴⁶.

³⁸ Montross, *War through the Ages*, pp. 104, 112, Dupuy, *The Evolution of Weapons and Warfare*, p. 37.

³⁹ Peter Schreiner, "Soldiers" in *Guglielmo Cavallo* (ed), *The Byzantines*, The University of Chicago Press, London, 1997, p. 79, Archer Jones, *The Art of War in the Western World*, University of Illinois Press, Illinois, 2001, p. 97, Montross, *War through the Ages*, p. 112, Ezell, "Battlefield Mobility and the Soldier's Load", *Warfare, State and Society in the Byzantine World 565-1204*, p. 166.

⁴⁰ Dupuy, *The Evolution of Weapons and Warfare*, p. 59.

⁴¹ *Ibid.*, Ezell, "Battlefield Mobility and the Soldier's Load".

⁴² Bernard Brodie and Fawn M Brodie, *From Crossbow to H Bomb*, Indiana University Press, Indiana 1973, p. 30, Dupuy, *The Evolution of Weapons and Warfare*, p. 42, Gabriel, *The Great Armies of Antiquity*, p. 288.

⁴³ Dupuy, pp. 81, 84, John Keegan and Richard Homes, *Soldiers: A History of Men in Battle*, Sphere Books, London, 1985, p. 63, Harald Kleinschmidt, *Understanding the Middle Ages: The Transformation of Ideas and Attitudes*, Baydell Press, Suffolk, 2000, p. 183-84, Zentner, "Adrianople: Last Great Battle of Antiquity", p. 60.

⁴⁴ Ben Cassidy, "Machiavelli and the Ideology of the Offensive: Gunpowder in the Art of War", *The Journal of Military History*, Vol. 67, No. 2, 2003, p. 387, David Eltis, *The Military Revolution in Sixteenth Century Europe*, I B Tauris Publishers, New York, 1998, p. 50, David Kirkpatrick, "Revolutions in Military Technology, and their Consequences", *RUSI Journal*, Vol. 146, No. 4, 2001, p. 69, John A Lynn, "Forging the Western Army in Seventeenth Century" in Knox MacGregor and Murray Williamson (eds), *The Dynamics of Military Revolution, 1300-2050*, Cambridge University Press Cambridge, 2001, p. 37, Montross, *War through the Ages*, p. 206, Harold L Peterson, "The Military Equipment of the Plymouth and Bay Colonies, 1620-1690", *The New England Quarterly*, Vol. 20, No. 2, 1947, p. 200.

⁴⁵ Geoffrey Parker, "The «Military Revolution» 1560-1660 - a Myth?", *The Journal of Modern History* Vol. 48, No. 2, 1976, p. 206-07.

⁴⁶ Andrew Ayton, "Arms, Armour and Horses" in Maurice H Keen (ed), *Medieval Warfare: A History*, Oxford University Press, Oxford, 1999, p. 205, Roger B Manning, "Styles of Command in Seventeenth-Century English Armies", *The Journal of Military History*, Vol. 71, No. 3, 2007, p. 672.

Κατά τη διάρκεια του Αγγλικού Εμφυλίου Πολέμου (1638-51), οι άγγλοι λογχοφόροι κατευθύνθηκαν στο πεδίο της μάχης φορώντας θωράκιση τύπου κορσέ⁴⁷, που μαζί με τις περικνημίδες και τα κράνη ζύγιζαν περίπου 11 κιλά. Οι πεζοί αυτοί στρατιώτες έφεραν ένα σακίδιο που περιείχε τρόφιμα και ρούχα και που ανέβαζε το μεταφερόμενο βάρος από 22,5 έως 27,5 κιλά χωρίς να υπολογίζεται το βάρος της λόγχης ή άλλου οπλισμού (ξίφος ή τσεκούρι)⁴⁸. Με την κοντή λόγχη των 2,10 μέτρων (σε αντίθεση με τις παραδοσιακές των 5-5,5 μ.)⁴⁹ και βάρους 1,8 έως 2,3 κιλών, ο συνολικός φόρτος που μετέφερε ο λογχοφόρος υπολογίζεται ότι ήταν το λιγότερο 29,5 κιλά⁵⁰.

ΦΟΡΤΟΙ ΜΕΤΑΦΕΡΟΜΕΝΟΙ ΑΠΟ ΤΥΦΕΚΙΟΦΟΡΟΥΣ (1651-1865)

Μέχρι την έναρξη του Πολέμου της Ισπανικής Διαδοχής (1702-14, μείζων ευρωπαϊκή σύγκρουση που ξεκίνησε το 1701 με το θάνατο του τελευταίου Αψβούργου βασιλιά της Ισπανίας, του Καρόλου Β΄), η λόγχη αντικαταστάθηκε από τυφέκια Φλίντλοκ (Flintlock) και ξιφολόγχες⁵¹. Οπλισμένοι με τουφέκια, βολίδες και πυρίτιδα, οι άγγλοι Ρέντκοατς (Redcoats: ιστορικός όρος που αναφερόταν στους στρατιώτες του βρετανικού στρατού επειδή, στην πλειοψηφία των Συναταγμάτων του, οι

⁴⁷ David Eltis, *The Military Revolution in Sixteenth Century Europe*, I B Tauris Publishers, New York, 1998, p. 12, Fredrick W Fairholt, *Costume in England: A History of Dress from the Earliest Period Till the Close of the Eighteenth Century*, Chapman and Hall, London, 1847, p. 336, Harold L Peterson, "The Military Equipment of the Plymouth and Bay Colonies, 1620-1690", *The New England Quarterly* Vol. 20, No. 2, 1947, p. 200.

⁴⁸ Charles Carlton, *Going to the Wars: The Experience of the British Civil Wars, 1638-1651*, Routledge Press, New York, 1992, p. 99, Fairholt, *Costume in England*, p. 336, Stephen C Mongariello, *The Concise Encyclopedia of the Revolution and Wars of England, Scotland and Ireland, 1639-1660*, Scarecrow Press, Oxford, 2004, p. 428.

⁴⁹ Carlton, *Going to the Wars: The Experience of the British Civil Wars, 1638-1651*, p. 99.

⁵⁰ Bernard S Bachrach and Rutherford Aris, "Military Technology and Garrison Organization: Some Observations on Anglo-Saxon Military Thinking in Light of the Burghal Hidage", *Technology and Culture*, Vol. 31, No. 1, 1990, p. 12-13.

⁵¹ John Childs, "The Restoration Army 1600-1702" in David Chandler and Ian Beckett (ed), *The Oxford History of the British Army*, Oxford University Press, Oxford, 1994, p. 65.

στρατιώτες φορούσαν κόκκινες στολές) μετέφεραν φορτίο περίπου 36,5 κιλών κατά τη διάρκεια της Αμερικανικής Επανάστασης (1775-1782) και κατά τους αγώνες της Γαλλικής Επανάστασης⁵². Κατά τη διάρκεια των πολέμων την εποχή του Ναπολέοντα, το φορτίο των Ρέντκοατς κυμαινόταν από 22,5 έως 36,5 κιλά και το φορτίο κατά την αξιοσημείωτη μάχη του Βατερλό το 1815 από 27,5 έως 32 κιλά⁵³.

Τα αντίπαλα τμήματα των Redcoats, οι Γάλλοι, μετέφεραν λίγο ελαφρύτερο φορτίο περίπου 27,5 κιλά κατά τη διάρκεια των αγώνων της Γαλλικής Επανάστασης και παρόμοιο φορτίο κατά τη διάρκεια των αγώνων του Ναπολέοντα, πριν το φορτίο να μειωθεί στα περίπου 25 κιλά κατά τη διάρκεια της αποφασιστικής μάχης του Βατερλό⁵⁴. Υπό τις διαταγές του Ναπολέοντα, τα γαλλικά στρατεύματα έκαναν πορεία 16-43 χιλιόμετρα καθημερινά έτσι ώστε να είναι σε φυσική κατάσταση τέτοια που να πολεμήσουν μετά το τέλος της πορείας⁵⁵. Ο Στρατάρχης Νταβούτ (Davout), ένας γάλλος στρατάρχης υπό τον Ναπολέοντα, απαιτούσε γενικά από τους άντρες του να κάνουν πορεία σε μια φάλαγγα με ρυθμό τεσσάρων χιλιομέτρων την ώρα για περισσότερες από δέκα ώρες τη μέρα⁵⁶. Σε μια περίοδο 16 ημερών, οι στρατιώτες του Νταβούτ έκαναν πορεία 280 χιλιομέτρων προκειμένου να εμπλακούν με τους Πρώσους⁵⁷. Επίσης, για να κερδίσει ο Ναπολέων τη μάχη της Δρέσδης, σύμφωνα με αναφορές, έκανε πορεία με τα στρατεύματά του 144 χιλιόμετρα

Για να κερδίσει τη μάχη της Δρέσδης, ο Ναπολέων, σύμφωνα με αναφορές, έκανε πορεία με τα στρατεύματά του 144 χιλιόμετρα σε 72 ώρες. Με όλες αυτές τις συνεχόμενες πορείες, δεν είναι άξιο απορίας το γεγονός ότι οι γάλλοι στρατιώτες σάρκαζαν λέγοντας: Ο βασιλιάς μας κάνει πόλεμο όχι με τα όπλα μας αλλά με τα πόδια μας».

⁵² James W Ermatinger, *The Decline and Fall of the Roman Empire*, Greenwood Publishing Group, Connecticut, 2004, p. 29, Don Higginbotham, Daniel Morgan: *Revolutionary Rifleman*, University of Northern Carolina Press, North Carolina, 1961, p. 87, John O Marsh Jr, "Values and the American Soldier", *Military Review*, Vol. 77, No. 1, 1997, p. 44, Marshall, *The Soldier's Load and the Mobility of a Nation*, p. 24, Gunther Erich Rothenberg, *The Art of War in the Age of Napoleon*, Indiana University Press, 1978, p. 84.

⁵³ Marshall, *The Soldier's Load and the Mobility of a Nation*, p. 24, Ian Kuring, "The Infantryman's Load", *Army History Unit*, Canberra, 2002, <http://www.defence.gov.au/army/ahu/docs/THE_INFANTRYMAN_S_LOAD.pdf> accessed 11 May 2008.

⁵⁴ Gregory Fremont-Barnes, *The French Revolutionary Wars*, Osprey Publishing, Oxford, 2005, Guillaume H Dufour, *Strategy and Tactics*, trans. William Price Craighill, C A Alvord, New York, 1864, p. 106-07, Rothenberg, *The Art of War in the Age of Napoleon*, p. 83, Marshall, *The Soldier's Load and the Mobility of a Nation*, p. 24.

⁵⁵ John G Moore, "Mobility and Strategy in the Civil War", *Military Affairs*, Vol. 24, No. 2, 1960, p. 68, Rothenberg, *The Art of War in the Age of Napoleon*, p. 84, Ropp, *War in the Modern World*, p. 111.

⁵⁶ Renatus, Vegetius: *Epitome of Military Science*, p. 106-07.

⁵⁷ Rothenberg, *The Art of War in the Age of Napoleon*, p. 84.

σε 72 ώρες⁵⁸. Με όλες αυτές τις συνεχόμενες πορείες, δεν είναι άξιο απορίας το γεγονός ότι οι γάλλοι στρατιώτες σάρκαζαν λέγοντας: «Ο βασιλιάς μας κάνει πόλεμο όχι με τα όπλα μας αλλά με τα πόδια μας»⁵⁹.

Ο φόρτος των Άγγλων κατά τη διάρκεια των Κριμαϊκών πολέμων (1853-56) παρέμεινε παρόμοιος με αυτόν της μάχης του Βατερλό, κυμαινόμενος από 26-31 κιλά⁶⁰. Οι φόρτοι των Γάλλων ωστόσο αυξήθηκαν στα 26-36,5 κιλά⁶¹. Μερικά χρόνια αργότερα, το 1861, ξεκίνησε ο Αμερικανικός Εμφύλιος Πόλεμος. Οπλισμένοι με όπλα επ' ώμου, εξήντα φυσίγγια, διπλό αντίσκηνο και 7-11,5 κιλά μέσα στο σακίδιό τους, οι στρατιώτες των Βορείων (Union Army) μετέφεραν έναν φόρτο συνολικού βάρους 20,5 έως 22,5 κιλών⁶². Επιπλέον με αυτόν το φόρτο, κάθε τμήμα οχτώ ανδρών μετέφερε επιπλέον εφόδια από σκαπανικά, αγγεία εστιάσεως, τσεκούρια και διάφορα άλλα εργαλεία⁶³. Ωστόσο, οι φόρτοι των Βορείων δεν ήταν

⁵⁸ Montross, *War through the Ages*, p. 539.

⁵⁹ Rothenberg, *The Art of War in the Age of Napoleon*, p. 84.

⁶⁰ Lothian, "The Load Carried by the Soldier", p. 9.

⁶¹ *Ibid.*, Marshall, *The Soldier's Load and the Mobility of a Nation*, p. 24.

⁶² Jack Coggins, *Arms and Equipment of the Civil War*, Courier Dover Publications, New York, 2004, pp. 17, 23, Edward Hagerman, *The American Civil War and the Origins of Modern Warfare: Ideas, Organization and Field Command*, Indiana Press, 1998, pp. 72, 128, Nicholas Hobbes, *Essential Militaria: Facts, Legends and Curiosities About Warfare through the Ages*, Grove Press, New York, 2003, p. 81.

⁶³ Hagerman, *The American Civil War and the Origins of Modern Warfare: Ideas, Organization and Field Command*, p. 72.

τυποποιημένοι: στο 24th Σύνταγμα (24th Wisconsin Volunteer Infantry Regiment of the Union Army's Middle Military), για παράδειγμα, ήταν γνωστό ότι οι μαχητές μετέφεραν περίπου βάρος 22,5 κιλών στα σακίδια τους και με τα 4,5 κιλά που ζύγιζε το τυφέκιο, το συνολικό φορτίο περίπου ανέβαινε στα 27,5 κιλά⁶⁴. Οι στρατιώτες των Βορείων φημίζονταν ότι άφηναν εξοπλισμό κατά τη διάρκεια της σύγκρουσης με σκοπό να ελαφρύνουν το φορτίο τους⁶⁵.

Ο φόρτος του στρατιώτη των Νοτίων (Confederate Army) διαφοροποιούνταν σημαντικά κυμαινόμενος από 13,5-36,5 κιλά⁶⁶. Οι του 21^{ου} Λόχου της Βιρτζίνια (21st Virginia Infantry F Company), για παράδειγμα, ισχυρίζονταν ότι μετέφεραν φορτίο 13,5-18 κιλών, και σε μερικές περιπτώσεις περισσότερα από 22,5 κιλά στα σακίδια τους⁶⁷. Ωστόσο μειωμένα εφόδια και χαλαροί κανόνες σήμαιναν ότι ο στρατιώτης των Νοτίων συχνά μετέφερε λιγότερο βάρος από τον αντίπαλό του και τα 7-11,5 κιλά στα σακίδια τους εξαφανίζονταν νωρίς κατά τη διάρκεια του πολέμου⁶⁸. Με κατά μέσο όρο περίπου 62 κιλά⁶⁹, το βάρος του αμερικανού στρατιώτη κατά τη διάρκεια του Αμερικανικού Εμφυλίου Πολέμου, ο μέσος όρος του φόρτου του στρατιώτη των Νοτίων κυμαινόταν από 22-59% του σωματικού του βάρους, όταν ο φόρτος του στρατιώτη των Βορείων κυμαινόταν από 33-44% του σωματικού του βάρους.

ΦΟΡΤΟΙ ΜΕΤΑΦΕΡΟΜΕΝΟΙ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΩΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ (1914-1945)

Κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου, το βαρύ φορτίο είχε επίδραση στο να μειωθεί η ικανότητα του μέσου στρατιώτη όσον αφορά τις πορείες και λέγεται ότι διαφοροποίησε τις τακτικές του πολέμου⁷⁰. Οι μάχες του Καμπρέ και της Αμιένης (Cambrai, Amiens) παρέχουν παραδείγματα στα οποία κίνηση προς τα εμπρός, περιορισμένη από φυσική δυνατότητα, μειώθηκε σε 9-12 χιλιόμετρα τη μέρα⁷¹.

Κατά τη διάρκεια αυτής της διαμάχης, τα γερμανικά στρατεύματα μετέφεραν φόρτο μεταξύ 25-45,5 κιλών, ενώ φόρτος περίπου 32 κιλών θεωρούνταν μέσου βάρους⁷². Μεταφέροντας αυτόν το φόρτο, οι γερμανοί τυφεκιοφόροι λέγεται ότι πορεύονταν για 27 συνεχόμενες ημέρες, καλύπτοντας μια απόσταση 656 χιλιομέτρων, κατά μέσο όρο 24 χιλιόμετρα τη μέρα⁷³. Οι γάλλοι στρατιώτες, αντίθετα, μετέφεραν βαρύτερους φόρτους, πάνω από 38,5 κιλά⁷⁴, ενώ το 6^ο Γαλλικό Σώμα

⁶⁴ William J K Beaudot, *The 24th Wisconsin Infantry in the Civil War: The Biography of a Regiment*, Stackpole Brooks, 2003, p. 84.

⁶⁵ John K Mahon, "Civil War Infantry Assault Tactics", *Military Affairs*, Vol. 25, No. 2, 1961, p. 66.

⁶⁶ Coggins, *Arms and Equipment of the Civil War*, p. 23, Hagerman, *The American Civil War and the Origins of Modern Warfare: Ideas, Organization and Field Command*, p. 128, Philip Katcher, "Travelling Light", *Civil War Times Illustrated*, Vol. 38, No. 6, 1999, p. 76-78.

⁶⁷ Katcher, "Travelling Light", p. 78.

⁶⁸ *Ibid.*, Coggins, *Arms and Equipment of the Civil War*, p. 17.

⁶⁹ Samuel L A Marshall, *World War I*, Houghton Mifflin Books, New York, 2001, p. 313.

⁷⁰ Lothian, "The Load Carried by the Soldier", p. 12.

⁷¹ *Ibid.*, p. 12-13.

⁷² Ellis, *Eye-Deep in Hell Trench Warfare in World War I*, p. 33, Dennis E Showalter, *Tannenberg: Clash of Empires, 1914*, Brassey's Inc, Virginia, 2004, p. 149.

⁷³ Kevin D Stringer, "Infantry Marching Endurance", *Military Review*, Vol. 80, No. 6, 2000, p. 82.

⁷⁴ Ellis, *Eye-Deep in Hell Trench Warfare in World War I*, p. 33, Ezell, "Battlefield Mobility and the Soldier's Load".

Στρατού μια φορά έκανε πορεία 70 χιλιομέτρων με μία μόνο στάση διάρκειας τριών ωρών. Κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων στη Βόρεια Αφρική, οι εξειδικευμένοι Γάλλοι της Λεγεώνας των Ξένων απαιτούνταν να μεταφέρουν φόρτο ακόμη βαρύτερο, περίπου 45,5 κιλών, για περισσότερα από 40 χιλιόμετρα τη μέρα⁷⁵. Και οι δύο αυτές δυνάμεις μετέφεραν όχι μόνο βαρύ φόρτο αλλά έπρεπε να διανύσουν σημαντικές αποστάσεις υπό αυτόν το φόρτο.

Ο φόρτος ο οποίος μεταφερόταν από τα αμερικάνικα στρατεύματα λέγεται ότι εξουθένωνε τους στρατιώτες κατά τη διάρκεια εφόδου μικρής απόστασης μεταξύ χαρακωμάτων, ακόμη και πριν την επαφή με τον εχθρό⁷⁶. Όταν το βάρος του μέσου αμερικανού στρατιώτη ήταν περίπου 64,5 κιλά και ο φόρτος κυμαινόταν

⁷⁵ Ezell, "Battlefield Mobility and the Soldier's Load".

⁷⁶ Jennifer D Keene, *World War I*, Greenwood Press, Connecticut, 2006, p. 137.

από 22 έως 32 κιλά, αυτός μετέφερε φόρτο της τάξης του 34-50% του σωματικού του βάρους⁷⁷. Οι βρετανοί στρατιώτες το 1914 ξεκίνησαν με παρόμοιο φόρτο (20,5-27 κιλά)⁷⁸ αλλά σύντομα ο φόρτος αυξήθηκε στα 30-40 κιλά⁷⁹. Με το βάρος του μέσου στρατιώτη να είναι 60 κιλά περίπου⁸⁰, αυτοί οι στρατιώτες μετέφεραν φόρτο της τάξης του 50-57,5% του σωματικού τους βάρους.

Οι αυστραλοί και οι καναδοί στρατιώτες μετέφεραν παρόμοιο φόρτο. Κινοούμενοι προς το Κουίνς Πόστ (Quinn's Post: στο πεδίο Κουίνς εξελίχθηκαν μερικά από τα πιο δραματικά γεγονότα της εκστρατείας της Καλλίπολης) οι αυστραλοί στρατιώτες στην Καλλίπολη μετέφεραν φόρτο 33,5 κιλών καθώς οι καναδοί στρατιώτες μετέφεραν φόρτο 30-36 κιλών⁸¹. Για τους αυστραλούς στρατιώτες της 6^{ης} Μεραρχίας Πεζικού που απαιτούνταν στο ύψωμα Σαν Κουεντέν (Mont St Quentin), ο φόρτος ήταν λίγο ελαφρύτερος, κυμαινόμενος από 27 έως 28,5 κιλά⁸².

Λίγα άλλαξαν οδεύοντας προς τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Κατά τη διάρκεια της D-Day (η ημέρα της απόβασης στη Νορμανδία), τα αμερικανικά στρατεύματα έκαναν απόβαση στην ακτή Ομάχα με το φόρτο τους να κυμαίνεται από 27,5-41 κιλά, φόρτος που συνέβαλε στο να προκληθούν θάνατοι στο νερό⁸³. Οι καναδοί και οι βρετανοί στρατιώτες μετέφεραν παρόμοιους φόρτους⁸⁴. Ακόμη κι αν οι στρατιώτες τα κατάφερναν να φτάσουν μέχρι την ακτή, είχαν να αντιμετωπίσουν ένα άλλο πρόβλημα: να διασχίσουν γρήγορα την ακτή υπό το συνεχές πυρ του αντιπάλου. Το βάρος ήταν και πάλι ενάντια στους στρατιώτες καθώς οι «GIs» ήταν τόσο φορτωμένοι με πυρομαχικά και εξοπλισμό

⁷⁷ Edward M Coffman, *The War to End All Wars: The American Experience in World War I*, University Press of Kentucky, Kentucky, 1998, p. 59, Keene, *World War I*, pp. 33, 137, Robert H Zieger, *America's Great War: World War I and the American Experience*, Rowan and Littlefield, Maryland, 2000, p. 87, Hobbes, *Essential Militaria: Facts, Legends and Curiosities About Warfare through the Ages*, p. 81.

⁷⁸ Lothian, "The Load Carried by the Soldier", p. 21, Robert H Whiter, "The British Soldier Entered World War I with Vastly Improved Equipment over His Boer War Forebear", *Military History*, Vol. 21, No. 1, 2004, p. 22.

⁷⁹ Ellis, *Eye-Deep in Hell Trench Warfare in World War I*, p. 33, Martin Gilbert, *The Somme: Heroism and Horror in the First World War*, Henry Holt Publishers, New York, 2006, p. 29, Lothian, "The Load Carried by the Soldier", p. 12, Michael S Neiberg, *Soldiers' Lives through History: The Nineteenth Century*, Greenwood Publishing Group, Connecticut, 2006, p. 163, John Terraine, *The Great War*, Wordsworth Editions, Hertfordshire, 1997, p. 79, Spencer C Tucker, *The European Powers in the First World War: An Encyclopedia*, Garland, New York, 1996, p. 357, Whiter, "The British Soldier Entered World War I with Vastly Improved Equipment over His Boer War Forebear", p. 23.

⁸⁰ Ellis, *Eye-Deep in Hell Trench Warfare in World War I*, p. 33.

⁸¹ Peter Stanley, *Quinn's Post: Anzac, Gallipoli, Allen & Unwin*, Crows Nest, 2005, p. 17, Owen William Steele, "Louvincourt to Eve of Battle (4 April 1916-30 June 1916)" in David R Facey-Crowther (ed), *Lieutenant Owen William Steele of the Newfoundland Regiment: Diary and Letters*, McGill-Queen's University Press, Quebec, 2002, p. 191, Patrick H Brennan, "From Amateur to Professional: The Experience of Brigadier General William Antrobus Griesbach" in Brighton C Busch (ed), *Canada and the Great War: Western Front Association Papers*, McGill-Queens University Press, 2003, p. 82.

⁸² Rick Landers, "Saddle up": *The Australian Load Carrying Equipment of British, American & Local Origin*, Thau Watana Panich Press, Bangkok, 1998, p. 47-48.

⁸³ Joseph Balkoski, *Beyond the Beachhead: The 29th Infantry Division in Normandy*, 2nd edition, Stackpole Books, Pennsylvania, 1999, p. 9, Hobbes, *Essential Militaria: Facts, Legends and Curiosities About Warfare through the Ages*, p. 81, Adrian R Lewis, *Omaha Beach: A Flawed Victory*, University of North Carolina Press, North Carolina, 2001, p. 16, Mayville, "A Soldier's Load", p. 25-26, Scott C Porter, "The Soldier's Load", *Infantry*, Vol. 82, No. 3, 1992, p. 20, Schwendiman, *Saving Lives, Saving Honor: The 39th Evacuation Hospital During World War 2*, p. 119.

⁸⁴ Porter, "The Soldier's Load", p. 20.

που κάθε βήμα ήταν εξοντωτικό⁸⁵. Με μέσο σωματικό βάρος 65,5 κιλά⁸⁶, ο αμερικανός στρατιώτης μετέφερε φόρτο 41,6-62,5 % του σωματικού του βάρους καθώς εφορμούσε από το νερό και διέσχιζε την αμμουδιά, εκτιθέμενος πάντα στα πυρά του εχθρού.

Στο ανατολικό μέτωπο, οι ρώσοι στρατιώτες μετέφεραν φόρτο 28-35,5 κιλών στην έρημο της Νότιας Αφρικής, τα Αυστραλιανά στρατεύματα μετέφεραν φόρτο 22-32 κιλών κατά τη διάρκεια των μαχών στη Βάρδια (Bardia) και στο Έλ Αλαμείν (1941-42)⁸⁷. Στο θέατρο επιχειρήσεων του Ειρηνικού, ο φόρτος που μετέφεραν οι αυστραλοί στρατιώτες ήταν παρόμοιος: 20,5-41 κιλά στην Παπούα Νέα Γουινέα (1942)⁸⁸ και περισσότερα από 37,5 κιλά στο Μπόρνεο (1945). Ενεργώντας ως εφεδρεία στην Μπούρμα (Burma), οι Βρετανοί Τσινιτις (Chindits: από την τοπική λέξη chinthi που περιγράφει μια μορφή καθιστού λέοντα-φύλακα) μετέφεραν φόρτο 32 έως 41 κιλά⁸⁹.

⁸⁵ Balkoski, *Beyond the Beachhead: The 29th Infantry Division in Normandy*, p. 8.

⁸⁶ David M Kennedy, *Freedom from Fear: The American People in Depression and War, 1929-1945*, Oxford University Press, New York, 1999, p. 710.

⁸⁷ James Sidney Lucas, *War on the Eastern Front, 1941-1945: The German Soldier in Russia*, Stein and Day, 1980, p. 57, Mark Johnston, *At the Front Line: Experiences of Australian Soldiers in World War 2*, Cambridge University Press, Cambridge, 1996, p. 9, Allan R Millett and Williamson Murray, *Military Effectiveness*, Unwin Hyman, London, 1988, p. 64.

⁸⁸ Australian Army Staff, *The Australian Army at War: An Official Record of Service in Two Hemispheres, 1939-1944*, 5th edition, Merriam Press, Vermont, 2007, p. 31, Peter Brune, *A Bastard of a Place: The Australians in Papua*, Allen & Unwin, Crows Nest, 2003, p. 84, Kuring, "The Infantryman's Load", Mark Johnston, *That Magnificent 9th An Illustrated History of the 9th Australian Division 1940-46*, Allen & Unwin, Crows Nest, 2002, p. 200.

⁸⁹ Ezell, "Battlefield Mobility and the Soldier's Load".

Οι αντίπαλες δυνάμεις στον Ειρηνικό, οι ιάπωνες στρατιώτες, μετέφεραν επίσης βαρύ φόρτο, κυμαινόμενο μεταξύ 28, το σύννηθες, και 56 κιλά περιλαμβανομένων και μερών πολυβόλων⁹⁰. Με το μέσο σωματικό βάρος του ιάπωνα στρατιώτη στα 53 κιλά ο φόρτος αντιστοιχούσε μεταξύ 52% και στο εκπληκτικό 105% του σωματικού του βάρους⁹¹.

Βλέποντας μια άσκηση Καναδών που διεξάχθηκε τον Μάιο του 1942, ο Στρατηγός Μοντγκόμερι, με επιστολή του στον Στρατηγό Κρέαρ, (έναν καναδό στρατηγό), πρότεινε, από ενδιαφέρον, έναν φόρτο ο οποίος δεν θα είχε επίδραση στην μαχητική ικανότητα του στρατιώτη, φόρτο με μέγιστο βάρος τα 22,5 κιλά⁹². Για τους Καναδούς με μέσο σωματικό βάρος λιγότερο από 72 κιλά⁹³ αυτό αντιστοιχούσε σε φόρτο περίπου 31% του σωματικού τους βάρους. Οι Καναδοί ήταν αυτοί που μετέφεραν ακριβώς αυτόν τον προτεινόμενο φόρτο 22,5 κιλά το μέγιστο, στον πόλεμο της Κορέας το 1950⁹⁴.

ΦΟΡΤΟΙ ΜΕΤΑΦΕΡΟΜΕΝΟΙ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΩΝ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΜΑΧΩΝ (1950-ΣΗΜΕΡΑ)

Όταν, κατά τη διάρκεια του πολέμου της Κορέας, ο φόρτος των αμερικανών στρατιωτών αυξήθηκε από 18 σε 22,5 κιλά, παρατηρήθηκε το φαινόμενο της βραδυπορίας, καθώς οι στρατιώτες έμεναν πίσω στη φάλαγγα της πορείας. Τα στρατεύματα έφταναν στον προορισμό τους μετά από την πορεία κουρασμένα, με τους στρατιώτες να παραπονιούνται ότι καθυστερούσαν επειδή μετέφεραν φόρτο αποτελούμενο από πράγματα που δεν επρόκειτο να χρησιμοποιήσουν ποτέ στη μάχη⁹⁵. Παρ' όλα αυτά, ο φόρτος συνέχισε να αυξάνεται με μαρτυρίες ότι οι αμερικανοί στρατιώτες έπρεπε να μεταφέρουν 37,5 κιλά με ταχύτητα περίπου 4 χιλιομέτρων την ώρα (κατά τη διάρκεια της ημέρας σε δρόμο) σε απόσταση 19-32 χιλιομέτρων τη μέρα⁹⁶. Επιπλέον, έχει αναφερθεί ότι τον Δεκέμβριο του 1950, οι πεζοναύτες του 1^{ου} Τάγματος (7th Marines of the 1st Battalion) μετέφεραν φόρτο 54,5 κιλών στο χιόνι και στις απόκρημνες πλαγιές του υψώματος Τόκτονγκ (Toktong Ridge)⁹⁷.

Ενώ οι Νοτιοκορεάτες του στρατού της Δημοκρατίας της Κορέας μετέφεραν βαρύ φόρτο, περίπου 36,5 κιλών⁹⁸, ο στρατός της Βόρειας Κορέας (ΝΚΡΑ) και οι Κινεζικές Κομμουνιστικές Δυνάμεις(CCF) μετέφεραν ελαφρύτερο φόρτο, περίπου

⁹⁰ Australia-Japan Research Project, "The Human Face of War: Equipment".

⁹¹ Michael Tavel Clarke, *These Days of Large Things: The Culture of Size in America, 1965-1930*, University of Michigan Press, Michigan, 2007, p. 285, Oliver North and Joe Musser, *War Stories II: Heroism in the Pacific*, Regnery Publishing Inc, Washington, 2004, p. 352.

⁹² John A English, *The Canadian Army and the Normandy Campaign: A Study of Failure in High Command*, Praeger Publishers, New York, 1991, p. 123.

⁹³ Terry Copp, *Fields of Fire: The Canadians in Normandy*, University of Toronto, Toronto, 2003, p. 16.

⁹⁴ Brent Byron Watson, *Far Eastern Tour: The Canadian Infantry in Korea 1950-1953*, McGill-Queen's University Press, Quebec, 2002, p. 56.

⁹⁵ Paul M Edwards, *The Korean War*, Greenwood Publishing Group, Connecticut, 2006, p. 79.

⁹⁶ Charles R Shrader, *Communist Logistics in the Korean War*, Greenwood Publishing Group, Connecticut, 1995, p. 137.

⁹⁷ Dick Camp, "Toktong Ridge Runners - 1st Battalion, 7th Marines", *Leatherneck*, Vol. 83, No. 12, 2000, p. 43.

⁹⁸ Peter B Zwack, "Interview: South Korea's Fighting General", *Military History*, Vol. 20, No. 5, 2003, p. 93.

18,5 κιλών⁹⁹. Με αυτόν τον ελαφρύτερο φόρτο οι ΝΚΡΑ και οι CCF ήταν ικανοί να κινηθούν γρηγορότερα και να διανύσουν μεγαλύτερη απόσταση ανά ημέρα σε σχέση με τους αντιπάλους τους -4,8 χιλιόμετρα την ώρα για 35-40 χιλιόμετρα ανά ημέρα. Υπήρχε μία εξαίρεση όσον αφορά το φόρτο των Κινέζων που ήταν ελαφρύτερος, καθώς η Δύναμη των Κινέζων Εθελοντών(CPVF) μετέφερε φόρτο μεταξύ 27,5 και 32 κιλών, όταν η υποστήριξη της διοικητικής τους μέριμνας τους απογοήτευσε¹⁰⁰.

Κατά τη διάρκεια του πολέμου του Βιετνάμ (1959-75), οι αμερικανοί στρατιώτες υιοθέτησαν τον όρο γκρουντ (βογκητό) «grunt»¹⁰¹, όπως οι Ρωμαίοι Λεγαιονάριοι είχαν υιοθετήσει το «Marius Mules». Ο συνήθης φόρτος του στρατιώτη του αμερικανικού στρατού που έκανε περιπολία στη ζούγκλα του Βιετνάμ ήταν 27,5-32 κιλά¹⁰². Για τους Πεζοναύτες, ο φόρτος ήταν περισσότερο από 22,5 κιλά και συχνότερα μεταξύ 36,5 έως 45,5 κιλών¹⁰³. Τα αυστραλιανά στρατεύματα γενικά μετέφεραν βαρύτερο φόρτο, αυτό των 32-32,5 κιλών, και σε μερικές περιπτώσεις περισσότερο¹⁰⁴. Αρκετά μέλη από το 8^ο Τάγμα RAR (Royal Australian Regiment) ζύγισαν το φορτίο τους και βρήκαν ότι μετέφεραν από 36,5 έως 54 κιλά¹⁰⁵. Άξιο ενδιαφέροντος είναι το γεγονός ότι ακόμη και όταν η αποστολή τους άλλαξε, από αποστολή αναγνώρισης σε αποστολές επιβολής της ειρήνης και το περιεχόμενο του φόρτου άλλαξε, το συνολικό βάρος του έμεινε το ίδιο¹⁰⁶. Οι αυστραλοί στρατιώτες έπαιρναν συνεχώς μέτρα για να ελαφρύνουν το φόρτο τους αφαιρώντας μη απαραίτητα εφόδια¹⁰⁷. Αυτοί οι φόρτοι ήταν παρόμοιοι με αυτούς των στρατιωτών του 4^{ου} Τάγματος RAR, οι οποίοι μετέφεραν φόρτο 30-40 κιλών για έναν τυφεκιοφόρο και περισσότερα από 47,5-56 κιλά για έναν χειριστή ασυρμάτου¹⁰⁸.

Οι αυτόχθονες Βιετ Κόνγκ δεν ήταν τόσο επιβαρυνμένοι. Αντίθετα με τον βαρύ φόρτο που μεταφερόταν από στρατιώτες ξένων δυνάμεων, οι Βιετ Κόνγκ μετέφεραν αξιοσημείωτα ελαφρύτερο φόρτο κατά 12 κιλά περίπου¹⁰⁹. Αυτός ο φόρτος είναι ίσως ένδειξη των πλεονεκτημάτων τού να μάχεται κανείς στη γενέτειρά του.

Κατά τη διάρκεια της μάχης των Φόκλαντς (Falklands) το 1982, το βρετανικό πεζικό και οι Πεζοναύτες (Royal Marines) μετέφεραν φόρτο μάχης (απαραίτη-

⁹⁹ Shrader, *Communist Logistics in the Korean War*, p. 137.

¹⁰⁰ Richard Peters and Xiaobing Li, *Voices from the Korean War: Personal Stories of American, Korean, and Chinese Soldiers*, University Press of Kentucky, Kentucky, 2004, p. 174.

¹⁰¹ John G Sheppard, *The Fall of Rome and the Rise of the New Nationalities*, Routledge Press, London, 1861, p. 23-24.

¹⁰² Patrick H Dockery, *Vietnam Was More Than Just the Killing*, Trafford Publishing, Victoria, 2002, pp. 72, 137, S P Mackenzie, *Revolutionary Armies - the Modern Era: A Revisionist Approach*, Routledge Publishers, Oxford, 1997, p. 167, Rottman, *US Army Infantryman in Vietnam 1965-73*, p. 29.

¹⁰³ Sheppard, *The Fall of Rome and the Rise of the New Nationalities*, p. 23-24.

¹⁰⁴ Gary McKay, *In Good Company: One Man's War in Vietnam*, Allen & Unwin, Crows Nest, 1987, p. 53.

¹⁰⁵ Hall, *Combat Battalion: The Eighth Battalion in Vietnam*, p. 87.

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ Kuring, "The Infantryman's Load", Gary McKay, *Delta Four: Australian Rifleman in Vietnam*, Allen & Unwin, Crows Nest, 1996, p. 35, Taylor, *Last Out: 4 RAR/NZ (Anzac) Battalion's Second Tour in Vietnam*, p. 58.

¹⁰⁹ Archer, et al., *World History of Warfare*, p. 167, Kuring, "The Infantryman's Load".

τα εφόδια μάχης) 32-36,5 κιλά και φόρτο πορείας (αποθέματα συντήρησης αγώνα για μικρό χρονικό διάστημα μαζί με εφόδια μάχης) 45,5-54,5 κιλά¹¹⁰. Σε ένα σακίδιο γνωστό ως γιομπ (yoimb: περίπου ό,τι οι σύγχρονοι έλληνες στρατιωτικοί περιγράφουν με τον όρο μπέργκιν) το 45 Royal Commando Marines, μεταφέροντας φόρτο μεταξύ 54,5-66 κιλά¹¹¹, έκανε πορεία 129 χιλιομέτρων, διασχίζοντας έδαφος που περιλάμβανε από βάλτοτόπους μέχρι και πετρώδεις πλαγιές, σε περίοδο 3 μόνο ημερών¹¹².

Ένα χρόνο αργότερα, μεταφέροντας φόρτο περισσότερο από 54,5 κιλά, τα αμερικανικά στρατεύματα στην Γρενάδα αποβιβάστηκαν για να διεξάγουν την επιχείρηση URGENT FURY¹¹³. Ένας από τους στρατιώτες που επιτίθονταν περιέγραψε τη στιγμή της εφόδου στο αεροπρογεφύρωμα ως εξής: «υπήρχαν όλοι αυτοί οι άνθρωποι οι οποίοι κάθονταν με ορούς στην άκρη του δρόμου. Δεν υπήρχε περίπτωση αυτοί οι άνθρωποι να μπορούσαν να έχουν φύγει»¹¹⁴.

Κατά τη διάρκεια της ίδιας επιχείρησης, οι καταδρομείς του Αμερικάνικου Στρατού (Rangers) έφεταν με αλεξιπτώτα στο πεδίο προσγειώσεως της Σάλινα, μεταφέροντας ακόμη βαρύτερο φόρτο, περίπου 76 κιλά¹¹⁵.

Στη Σομαλία, κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων UNITED SHIELD, οι αμερικανοί στρατιώτες του πεζικού, έβγαιναν στην ακτή με έναν φόρτο περίπου 49,5 κιλών. Με μέσο όρο σωματικού βάρους τα 75 κιλά, αυτοί οι στρατιώτες μετέφεραν φόρτο περίπου 70% του σωματικού τους βάρους¹¹⁶.

Λίγα άλλαξαν στις ποιο σύγχρονες μάχες. Στο Ανατολικό Τιμόρ, στην επιχείρηση της CITADEL, οι αυστραλοί στρατιώτες μετέφε-

¹¹⁰ Kuring, "The Infantryman's Load", Hobbes, *Essential Militaria: Facts, Legends and Curiosities About Warfare through the Ages*, p. 81.

¹¹¹ Max Hastings and Simon Jenkins, *The Battle for the Falklands*, W W Norton & Coy, New York, 1983, p. 232, Stringer, "Infantry Marching Endurance", p. 83.

¹¹² Hobbes, *Essential Militaria: Facts, Legends and Curiosities About Warfare through the Ages*, p. 86, A R Marsh, "A Short but Distant War - the Falklands Campaign", *J R Soc Med*, Vol. 76, No. 11, November 1983, p. 979, Stringer, "Infantry Marching Endurance", p. 83.

¹¹³ Mayville, "A Soldier's Load", p. 26.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Ezell, "Battlefield Mobility and the Soldier's Load".

¹¹⁶ Andrew L Solgere, "A Soldier's Load...Revisited", *Marine Corps Gazette*, Vol. 83, No. 10, 1999, p. 35.

ραν φόρτο περισσότερο από 45 κιλά, όταν οι πυροβολητές και οι στρατιώτες σηματοδότησης μετέφεραν φόρτο που ξεπερνούσε τα 50 κιλά. Κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων DESERT SHIELD και DESERT STORM, οι αμερικανοί στρατιώτες μετέφεραν φόρτο περισσότερο από 45,5 κιλά και σήμερα συνεχίζουν να μεταφέρουν φόρτο μεταξύ 45,5-54,5 κιλά στο Αφγανιστάν και στο Ιράκ και κάνουν πορεία 10-15 χιλιόμετρα τη μέρα¹¹⁷.

Σε μία πρόσφατη περιεκτική μελέτη της 82^{ης} Αερομεταφερόμενης Μεραρχίας, κατά τη διάρκεια της ENDURING FREEDOM III στο Αφγανιστάν, οι στρατιώτες μετέφεραν «φόρτο μάχης» που ζύγιζε 29 κιλά, «φόρτο μάχης πορείας» που ζύγιζε 43,5 κιλά και «φόρτο πορείας εκστρατείας» περίπου 57,5 κιλών¹¹⁸. Με μέσο όρο σωματικού βάρους των στρατιωτών αυτών τα 79,5 κιλά, οι φόρτοι αυτοί αντιστοιχούσαν στο 36%, στο 55% και στο 73% αντίστοιχα του σωματικού τους βάρους.

Ο φόρτος του στρατιώτη για τις περισσότερες αλλά όχι όλες τις χώρες φαίνεται να έχει παραμείνει γενικά ο ίδιος για περισσότερο από 2 χιλιετίες, μέχρι να αυξηθεί σημαντικά μετά τον πόλεμο του Βιετνάμ. Θα έπρεπε ωστόσο να σημειωθεί ότι αρκετές από αυτές τις υστερόχρονες μετρήσεις μπορεί να είναι παραπλανητικές. Οι φόρτοι που αναφέρονται στην Γρενάδα και τη Σομαλία, για παράδειγμα, αφορούν την ώρα που οι δυνάμεις έρχονται στη στεριά και όχι απαραίτητα για όλη τη διάρκεια της εκστρατείας. Αυτοί οι φόρτοι είναι καλλίτερα να χαρακτηριστούν φόρτοι εκστρατείας (emergency approach march loads), το οποίο προσδιορίζεται-ερμηνεύεται από το αμερικανικό εγχειρίδιο εκστρατείας για τις πορείες (US Army Manual FM 21-18 Foot Marches), ως φόρτος μεταφερόμενος από στρατιώτες που ενεργούν σαν αχθοφόροι για μερικές μέρες για αποστάσεις 20 χιλιομέτρων τη μέρα¹¹⁹.

¹¹⁷ Porter, "The Soldier's Load", pp. 19-20, Hobbes, *Essential Militaria: Facts, Legends and Curiosities About Warfare through the Ages*, p. 81, Robert H Scales, "Urban Warfare: A Soldier's View", *Military Review*, Vol. 85, No. 1, 2005, p. 17, Task Force Devil Combined Arms Assessment Team, "The Modern Warrior's Combat Load. Dismounted Operations in Afghanistan April-May 2003", Bachrach and Aris, "Military Technology and Garrison Organization: Some Observations on Anglo-Saxon Military Thinking in Light of the Burghal Hidage", p. 14.

¹¹⁸ "Field Study in Afghanistan Finds Need for Lighter Combat Loads", *Army Logistician*, Vol. 36, No. 3, 2004, p. 47, Task Force Devil Combined Arms Assessment Team, "The Modern Warrior's Combat Load: Dismounted Operations in Afghanistan April-May 2003".

¹¹⁹ Field Manual 21-18 Foot Marches, *Department of the Army, Washington DC*, 1 June 1990, p. 5-10.

Επιπλέον, στο πλαίσιο των σχετικών φόρτων, μπορεί κανείς να δει ότι οι ρωμαϊκοί φόρτοι των περίπου 36,5 κιλών ή 55% του σωματικού τους βάρους είναι παρόμοιοι με τους «approach march loads» 82^{nc} Αερομεταφερόμενης Μεραρχίας στο Αφγανιστάν, όπου οι στρατιώτες μετέφεραν φόρτο 43,5 κιλών, 55% του σωματικού τους βάρους. Αυτό το παράδειγμα δείχνει πως ο πλήρης φόρτος μπορεί να αυξήθηκε τα τελευταία χρόνια, αλλά ο σχετικός φόρτος που μεταφέρεται από τους στρατιώτες έχει στην πραγματικότητα παραμείνει ο ίδιος.

Τέλος, ενώ οι υλικοτεχνικές ενισχύσεις (όπως καρτσάκια, ημίονοι (μουλάρια), μηχανοκίνητα οχήματα και αεροσκάφη) έχουν αλλάξει μέσω της ιστορίας, ο φόρτος των στρατιωτών δεν μειώθηκε σημαντικά. Ένας εύλογος λόγος της μη μείωσης του φόρτου είναι ίσως το γεγονός, ότι αυτές οι υλικοτεχνικές ενισχύσεις έκαναν ελάχιστα για να ξεφορτώσουν τον στρατιώτη σε πρώτη φάση και χρησιμοποιήθηκαν κυρίως για να μεταφέρουν άλλα υλικοτεχνικά εφόδια.

Για να αντιμετωπιστούν οι προαναφερθείσες εσφαλμένες εντυπώσεις, μπορεί κανείς να παρατηρήσει ότι ο φόρτος των στρατιωτών μπορεί στην πραγματικότητα να έχει υπερβεί τα 15 κιλά πριν από τα τελευταία 200 χρόνια, ο απόλυτος φόρτος μπορεί να αυξήθηκε πρόσφατα, όμως ο σχετικός φόρτος είναι παρόμοιος με αυτούς που μετέφεραν οι στρατιώτες 2 χιλιετίες πριν. Ζώα και καρτσάκια, τα οποία μπορεί να έχουν χρησιμοποιηθεί ευρέως από στρατούς της αρχαιότητας, ίσως να μην έχουν μειώσει το φόρτο των στρατιωτών σημαντικά, και ο φόρτος που παρουσιάζεται να μεταφέρεται σε μερικές πρόσφατες επιχειρήσεις (για παράδειγμα Σομαλία και Γρενάδα) ίσως να μην είναι ο φόρτος που μεταφέρεται κατά τη διάρκεια της μάχης.

Ο φόρτος του στρατιώτη δεν μειώθηκε σημαντικά τις 2 τελευταίες χιλιετίες. Αν και ο εξοπλισμός για την προστασία του και τα εφόδια για τη διοικητική μέριμνα άλλαξαν λόγω ανάγκης και τεχνολογίας, ο φόρτος των στρατιωτών δεν άλλαξε. Αν και οι υλικοτεχνικές και τεχνολογικές βοήθειες στον τομέα των μεταφορών άλλαξαν τις δύο τελευταίες χιλιετίες, ο φόρτος του στρατιώτη δεν μειώθηκε. Ακόμη και όπου η φύση των πολεμικών επιχειρήσεων άλλαξε, από συγκλίνουσες φάλαγγες και επιχειρήσεις στα χαρακώματα, στο πολύπλοκο σύγχρονο πεδίο της μάχης, ο φόρτος των στρατιωτών δεν άλλαξε. Η ιστορία, συνεπώς, προτείνει ότι η στήριξη σε βελτιωμένες υλικοτεχνικές ενισχύσεις για τη μεταφορά του φόρτου και οι αλλαγές στον εξοπλισμό ίσως να μην είναι η απάντηση σε αυτό το μακράιωνο πρόβλημα και ίσως η στρατιωτική απάντηση για το πρόβλημα που αφορά το φόρτο του στρατιώτη βρίσκεται κάπου αλλού: στη νοοτροπία, για παράδειγμα, και στη διαδικασία λήψης αποφάσεων των ηγετών.

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΗΝ ΕΤΟΙΜΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΚΡΙΣΕΩΝ

ΚΕΙΜΕΝΟ: Αννης (ΠΖ) Εμμανουήλ Κουκάκης

Κρίση!

Η απλή και μόνον αναφορά της λέξης αρκεί για να αρχίσει κανείς να φαντάζεται απεριγράπτες ταλαιπωρίες, συγχύσεις και συμφορές. Οι κρίσεις δεν είναι μακριά από την καθημερινότητά μας αλλά ενσωματωμένες σε αυτήν. Ενδεχόμενο κρίσης ενυπάρχει κάθε στιγμή.

Φαίνεται, πλέον, ότι δεν μπορεί κανείς να ανοίξει το ραδιόφωνο, την τηλεόραση, την εφημερίδα ή το περιοδικό και να μην ενημερωθεί για την ύπαρξη μιας νέας κρίσης.

Τα τελευταία χρόνια, οι απειλές κατά της ακεραιότητας της ζωής των ανθρώπων λόγω επιδημιών, φυσικών καταστροφών και τρομοκρατίας, αλλά και η αβεβαιότητα στο οικονομικό τοπίο της κάθε χώρας, λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης που έχει ξεσπάσει, έχουν οδηγήσει

τους ανθρώπους στην αναζήτηση τρόπων και μεθόδων διαφύλαξης τους από αυτό το περιβάλλον κινδύνου που αναπτύσσεται γύρω τους. Η αβεβαιότητα, το ρίσκο και ο κίνδυνος είναι καθημερινά συστατικά της ζωής μας.

Ωστόσο, με την ανάπτυξη και εφαρ-

μογή καλά σχεδιασμένων προγραμμάτων διαχείρισης κρίσεων, οι ηγέτες των διαφόρων κοινωνικών συνόλων και οργανισμών μπορούν να μετριάσουν τις πιθανές καταστροφικές συνέπειές τους.

Η πρόληψη και διαχείριση των κρίσεων στις μέρες μας είναι σαφώς πιο εύκολη υπόθεση, καθώς η συνδρομή της τεχνολογίας είναι σημαντική στη δημιουργία και ανάπτυξη συστημάτων προστασίας των ανθρώπων από τους κινδύνους που τους απειλούν. Οι κοινωνίες μπορούν να μειώσουν αισθητά τις αρνητικές επιπτώσεις ενδεχόμενων μελλοντικών κρίσεων, συνδυάζοντας τη μέθοδο αντιμετώπισης του κινδύνου με την τεχνολογία.

Ως κρίση, μπορούμε, σε γενικές γραμμές, να εννοήσουμε την κατάσταση που δημιουργείται μετά από τη δυσμενή αλλαγή των κανονικών συνθηκών κάτω από τις οποίες λειτουργεί ένα σύνολο, μια ομάδα, ένας οργανισμός, μια εταιρεία, μια κοινωνία και κατ' επέκταση μια χώρα.

Το αποτέλεσμα αυτής της αρνητικής εξέλιξης στην καθημερινή δραστηριότητα μπορεί να επιφέρει, ανάλογα με το επίπεδο και το μέγεθος της ομάδας ή του οργανισμού, ένταση, ανησυχία, οικονομικές και περιβαλλοντικές καταστροφές, κλιμακούμενα προβλήματα σε εθνικό ή διεθνές περιβάλλον.

Η πρόληψη, η αντιμετώπιση μιας κρίσης εξαρτώνται από πολλούς παράγοντες, κυριότερος των οποίων είναι η κατάσταση ετοιμότητας στην οποία βρίσκεται το συγκεκριμένο κοινωνικό σύνολο για να την αντιμετωπίσει με επιτυχία.

Οι κρίσεις στον 21^ο αιώνα έχουν μεν τοπική προέλευση, αλλά παγκόσμια απήχηση και αυτό διότι οι νέες τεχνολογίες και κυρίως η τηλεόραση, η ψηφιακή επικοινωνία και το διαδίκτυο παρέχουν τη δυνατότητα της άμεσης γνωστοποίησης των κρίσεων σε ελάχιστο χρόνο σε όλο τον κόσμο.

Οι διεθνείς κρίσεις βρίσκονται στο επικίνδυνο μεταίχμιο μεταξύ ειρήνης και πολέμου. Οι αλληλεπιδράσεις των κρίσεων μπορούν να οδηγήσουν είτε στο ξέσπασμα ενός πολέμου μεταξύ των πρωταγωνιστών είτε στην ειρηνική επίλυση μιας κρίσης με όρους που είναι τουλάχιστον επαρκώς ικανοποιητικοί για τους συμμετέχοντες. Μια κρίση προσφέρει ασφαλή συμπεράσματα για τις σχέσεις δύο χωρών αλλά και για τους μηχανισμούς και τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων μέσα σε κάθε κυβέρνηση.

*«Η καλύτερη στιγμή να διορθώσεις τη στέγη είναι όταν ο ήλιος λάμπει»,
Τζων Κέννεντυ, 1917-1963,
αμερικανός πρόεδρος (1960-1963).*

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Στην ελληνική γλώσσα η λέξη κρίση έχει δύο έννοιες: η πρώτη αφορά τη διαδικασία του «κρίνειν», δηλαδή χαρακτηρίζω, κρίνω έναν άνθρωπο, μια πράξη μια συμπεριφορά, μια στάση· συγκρίνω όλα τα προηγούμενα με ένα πρότυπο και τα τοποθετώ σε μια θέση, βάση μιας κλίμακας μέτρησης.

Η δεύτερη έννοια της λέξης είναι αυτή που χαρακτηρίζει μια μη κανονική κατάσταση· μια κατάσταση δύσκολη, κρίσιμη, επικίνδυνη. Κρίση είναι η εκτροπή που γίνεται σε ένα σημείο καμπής από την κατάσταση της κανονικότητας ανατρέποντας ένα status quo. Κάθε κρίση μπορεί να ξεκινήσει από την κατάσταση της απλής ανωμαλίας και να φτάσει, μέσω μη ελεγχόμενων εκρηκτικών γεγονότων, σε κατάσταση χάους και πανικού.

Το οποιοδήποτε εγχείρημα ενός ορισμού θα μπορούσε να οδηγήσει σε επιφανειακές ή εσφαλμένες προσεγγίσεις, από τη στιγμή που η χρησιμοποιούμενη για την προσέγγιση μεθοδολογία, δεν θα ήταν απόλυτα συμβατή με την υφή του φαινομένου, στο οποίο ο ορισμός θα αναφερόταν.

Σύμφωνα με τον Richard Luecke, συγγραφέα πολλών βιβλίων της σειράς *Harvard Business Essentials*, η κρίση είναι «μια αλλαγή είτε ξαφνική είτε εξελισσόμενη στο βάθος του χρόνου, που έχει ως αποτέλεσμα ένα επείγον πρόβλημα που πρέπει άμεσα να αντιμετωπιστεί».

Παρόμοια άποψη για την κρίση έχουν οι Uriel Rosenthal, Paul 't Hart και Michael T. Charles, που τη χαρακτηρίζουν «μια σοβαρή απειλή για τη βασική δομή και τις θεμελιώδεις αξίες και κανόνες του κοινωνικού συστήματος, η οποία καθιστά αναγκαία τη λήψη σημαντικών αποφάσεων, υπό την πίεση χρόνου και σε ιδιαίτερα αβέβαιες συνθήκες»¹.

«Αν θέλεις ειρήνη,
να ετοιμάζεσαι για πόλεμο»,
Βιργίλιος, 70-19 π.Χ.,
λατίνος ποιητής.

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΚΡΙΣΗΣ

Δεδομένης της σημασίας του περιεχομένου των κρίσεων, θα διαπιστώσουμε πως δεν υπάρχει ένας ορισμός κοινά αποδεκτός². Το μόνο στοιχείο στο οποίο υπάρχει γενική συμφωνία είναι πως η κρίση αποτελεί ένα αποφασιστικό σημείο μεταξύ ειρήνης και πολέμου.

Ως διεθνείς κρίσεις ορίζονται μια σειρά αλληλεπιδράσεων, οι οποίες αναπτύσσονται μεταξύ των κυβερνήσεων δύο ή περισσό-

¹ Uriel Rosenthal, Paul 't Hart, and Michael T. Charles, "The World of Crises and Crisis Management", in *Coping with Crises: The Management of Disasters, Riots and Terrorism*, ed. Uriel Rosenthal, Michael T. Charles, and Paul 't Hart, Springfield, Ill.: Charles C. Thomas, 1 10. 989.

² P. Parker, "An Examination of Basic and applied International Crisis Research" *International Studies Quarterly*, 21/1 (Mar 77), σελ. 230.

τερων χωρών, οι οποίες βρίσκονται σε σοβαρή σύγκρουση συμφερόντων. Οι αλληλεπιδράσεις αυτές δημιουργούν συνθήκες τέτοιες ώστε να αντιμετωπίζεται το ενδεχόμενο χρήσης στρατιωτικής δύναμης προκειμένου να επιτευχθούν οι εθνικοί στόχοι.

Το ΝΑΤΟ αντιλαμβάνεται τον όρο της κρίσης ως «μία εθνική ή διεθνή κατάσταση κατά την οποία απειλούνται βασικές αξίες, ζωτικά συμφέροντα και επιδιώξεις των φορέων που εμπλέκονται σ' αυτήν»³. Στη συνέχεια, επιχειρεί να εστιάσει περισσότερο στο προσωπικό που συμμετέχει σε μια κατάσταση κρίσης παρά στο σύστημα που υφίσταται την κρίση· αναφέρει ότι «είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε ότι μια κατάσταση χαρακτηρίζεται ως κρίση, όταν έτσι ορίζεται από εκείνους που είναι υπεύθυνοι να τη χειριστούν. Η κρίση, όπως η ομορφιά, εξαρτάται από το πρόσωπο που την προσδιορίζει: μια κρίση για μια ομάδα μπορεί να μην αποτελεί κρίση για μια άλλη»⁴. Κατά την κρίση, μεταβάλλεται η συνήθης ροή των πραγμάτων και η κατάσταση εισέρχεται σε μια μεταβατική περίοδο δυσχερειών και κινδύνων. Κάθε κρίση λειτουργεί ως δοκιμή της σταθερότητας του συστήματος. Εάν χωρίσουμε την κρίση σε μικρότερα διαχειρίσιμα τμήματα και τα ορίσουμε, μπορούμε να προσδιορίσουμε τους επιμέρους στόχους.

Το ΓΕΕΘΑ των ΗΠΑ ορίζει την κρίση ως: «Μια κατάσταση που περικλείει απειλή για τις ΗΠΑ, τα εδάφη της, τους πολίτες, τις στρατιωτικές δυνάμεις και τα ζωτικά συμφέροντα, η οποία αναπτύσσεται πολύ γρήγορα και δημιουργεί συνθήκες τέτοιας διπλωματικής, οικονομικής, πολιτικής ή στρατιωτικής σπουδαιότητας, ώστε να αντιμετωπίζεται το ενδεχόμενο χρήσης της στρατιωτικής δύναμης, προκειμένου να επιτευχθούν οι εθνικοί στόχοι»⁵.

³ NATO, *Generic Crisis Management Handbook (GCMH)*, 1999, p. II-2.

⁴ *Ibid.*, p. II-3.

⁵ Χρήστος Λυμπέρης, *Εθνική Στρατηγική και Χειρισμός Κρίσεων*, Ποιότητα, Αθήνα, 1997, σελ. 128.

Ο κλασικός ορισμός της κρίσης έχει δοθεί απ τον Charles Hermann: «μια κρίση είναι μια κατάσταση που απειλεί τους στόχους υψηλής προτεραιότητας της ομάδας λήψης αποφάσεων, περιορίζει τον διαθέσιμο χρόνο για αντίδραση, και αιφνιδιάζει τα μέλη της ομάδας λήψης αποφάσεων»⁶.

Σύμφωνα με τον C. Mc Clelland, πρωτοπόρο στη μελέτη των διεθνών κρίσεων: «η κρίση παριστά μια σημαντική αλλαγή στην ποσότητα, ή την ποιότητα ή την έκταση των σχέσεων μεταξύ δύο κρατών». Με τον ορισμό αυτό βλέπουμε όλο το σύστημα και τις μεταβολές του σχήματος των αλληλεπιδράσεων.

Πιο συγκεκριμένα, ο Snyder αναφέρει πως μια διεθνής κρίση είναι «μια σειρά από αλληλεπιδράσεις μεταξύ των κυβερνήσεων δύο ή περισσότερων κυρίαρχων κρατών που βρίσκονται σε σοβαρή αντιπαράθεση και σύγκρουση συμφερόντων, σε περιορισμένο ή πραγματικό πόλεμο ή υψηλή πιθανότητα για πόλεμο»⁷.

Τέλος ο Oran Young ορίζει την κρίση ως «ένα σύνολο από ταχέως εξελισσόμενα γεγονότα, που εντείνουν την επίδραση των αποσταθεροποιητικών δυνάμεων στο διεθνές στερέωμα πάνω από τα φυσιολογικά αποδεκτά επίπεδα και αυξάνουν την πιθανότητα εμφάνισης βίας»⁸.

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΚΡΙΣΕΩΝ

Η διαχείριση κρίσεων (Crisis Management) ορίζεται ως η μεθοδολογία εκείνη που περιλαμβάνει συγκεκριμένο προγραμματισμό, σχέδιο, οργάνωση, καθοδήγηση και έλεγχο τη χρονική περίοδο πριν, κατά τη διάρκεια, και μετά την εμφάνιση μιας κρίσης, ώστε να ελαχιστοποιηθούν οι τυχόν απώλειες των πόρων ενός οργανισμού από αυτή την καταστροφή, οι οποίοι (πόροι) θεωρούνται άκρως απαραίτητοι για την πλήρη επανόρθωση του οργανισμού αυτού.

Διαχείριση κρίσης χαρακτηρίζεται εκείνη η διαδικασία που έχει ως στόχο την πρόληψη, τον περιορισμό και την επίλυση των κρίσεων (Σφακιανάκης Μ. Κ, 1998). Στόχος της είναι η μείωση του κινδύνου, της ανασφάλειας και ο πλήρης έλεγχος της κατάστασης. Ο χειρισμός της κρίσης αποτελεί μια διαδικασία που περιλαμβάνει δύσκολες αποφάσεις. Οι αποφάσεις λαμβάνονται υπό συνθήκες πίεσης χρόνου και δυναμικών εξελίξεων από στελέχη που είναι αναγκασμένα να εργαστούν σε περιβάλλον αβεβαιότητας.

Ένας ορισμός του σύγχρονου προτύπου δίνεται από τον Glaesser (2006)⁹: «Η διαχείριση κρίσεων είναι οι στρατηγικές, οι διαδικασίες και τα μέτρα τα οποία είναι προγραμματισμένα και μπαίνουν σε εφαρμογή για να προλάβουν και να αντιμετωπίσουν την κρίση». Σύμφωνα με τον Glaesser, η διαχείριση κρίσεων είναι η σταθερή πρακτική της αποφυγής και αναχαίτισης της κρίσης. Έτσι, σε αντίθεση

⁶ R. Carey and T. Salmon, *International Security in the Modern World*, MacMillan Press LTD, 1996.

⁷ G. Snyder and P. Diesing, *Conflict Among Nations: Bargaining, Decision making and System Structure in International Crises*, Princeton: Princeton University Press, 1977.

⁸ Oran Young, *The Intermediaries: Third parties in International Crisis* (Princeton: Princeton University Press, 1967), p.10.

⁹ Dirk Glaesser, "Crisis Management in the Tourism Industry", Elsevier, Oxford and Burlington, 2006.

με το παραδοσιακό πρότυπο, το οποίο εστίαζε στο στάδιο της αντιμετώπισης της κρίσης, ο ορισμός του Glaeser εστιάζει στο ρόλο του σχεδιασμού και της πρόληψης ως ισότιμες επιχειρησιακές διαδικασίες.

Η αλλαγή από το σκεπτικό του handling a crisis (χειρισμού μιας κρίσης), το οποίο κυριαρχούσε στο πεδίο της διαχείρισης κρίσεων στο παρελθόν, στο σύγχρονο σκεπτικό του managing a crisis (διαχείριση μιας κρίσης) δεν είναι απλά σημασιολογική, αλλά πιο πολύ αντιπροσωπεύει ένα καινούργιο πρότυπο επαγγελματικής γνώσης. Το σύγχρονο πρότυπο της διαχείρισης κρίσεων είναι το άμεσο αποτέλεσμα της εμπειρίας που έχει αποκτηθεί από ειδικούς διαχείρισης κρίσεων, διαχειριστές δημοσίων σχέσεων και ανώτερα στελέχη που έχουν συμμετάσχει επιτυχώς σε διάφορες περιπτώσεις κρίσεων.

Σε γενικές γραμμές, η διαχείριση κρίσεων είναι η συνεχής διαδικασία με την οποία τα άτομα, οι ομάδες και τα κοινωνικά σύνολα αντιμετωπίζουν τους διαφόρους κινδύνους, σε μια προσπάθεια αποφυγής ή μετριασμού των δυσμενών επιπτώσεων που μπορούν να προκύψουν. Οι δράσεις που αναλαμβάνονται εξαρτώνται, εν μέρει, από τη σχετική αντίληψη του κινδύνου των ατόμων που εκτίθενται.

Σε ιδανικές συνθήκες, η διαχείριση κρίσεων ξεκινάει προτού προκύψει μια κρίση σε ένα ήρεμο περιβάλλον. Αρχίζει με έναν ενδεδειγμένο έλεγχο των κινδύνων που αφορούν τον οργανισμό και τον προσδιορισμό εκείνων που μπορούν να προκαλέσουν σοβαρά προβλήματα.

Στις περιπτώσεις που οι εξεταζόμενες κρίσεις αφορούν φυσικά φαινόμενα και καταστροφές, στις οποίες υπεισέρχεται ο παράγοντας της ανωτέρας βίας, η αποτελεσματική διαχείριση εκτάκτων αναγκών στηρίζεται στη διεξοδική ενσωμάτωση των σχεδίων έκτακτης ανάγκης των κυβερνητικών και μη κυβερνητικών οργανισμών σε όλα τα επίπεδα συμμετοχής των κοινωνικών ομάδων. Οι ενέργειες σε κάθε επίπεδο (ατομικό, ομαδικό, κοινωνικό) επηρεάζουν και τα υπόλοιπα επίπεδα. Στην πραγματικότητα, η διαχείριση ξεκινάει από τα χαμηλότερα στρώματα και προχωράει στο επόμενο επίπεδο μόνον όταν οι δυνατότητες και τα μέσα του τρέχοντος οργανωσιακού επιπέδου εξαντληθούν.

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΚΡΙΣΗΣ

Ως Διαχείριση ή Χειρισμός κρίσης (Crisis Management) χαρακτηρίζεται η διαδικασία πρόληψης, περιορισμού και επίλυσης κρίσεων. Διαχείριση Κρίσης καλείται η τεχνική με την οποία επιτυγχάνεται η μείωση του κινδύνου και της ανασφάλειας, με σκοπό τον πλήρη έλεγχο της κατάστασης.

Στις διεθνείς κρίσεις, ορίζουμε το σύνολο των μέτρων τα οποία στοχεύουν στον περιορισμό και ελαχιστοποίηση των δυσμενών συνεπειών, όπως της σύγκρουσης και της κλιμάκωσης. Με άλλα λόγια, ο χειρισμός της κρίσης είναι κατ' εξοχήν μια διπλωματική προσπάθεια, η οποία μπορεί να υποστηρίζεται και από στρατιωτικά μέσα. Επίσης, ο χειρισμός κρίσης αναφέρεται σε όλη τη διαδικασία με την οποία οι

*«Προνόησε για το χειρότερο.
Το καλύτερο θα προνοήσει
μόνο του»,
εβραϊκή παροιμία.*

αντίπαλοι προσβλέπουν να συμφιλώσουν τους ανταγωνιστικούς τους στόχους.

Κατά μια έννοια, ιδιαίτερα στα υψηλότερα επίπεδα διακυβέρνησης, η διαχείριση κρίσεων μπορεί εύκολα να θεωρηθεί ως η δημιουργία τακτικών για την αντιμετώπιση μιας γρήγορα εξελισσόμενης κατάστασης με επιπτώσεις στην εθνική ασφάλεια. Οι άνθρωποι που ασχολούνται επαγγελματικά με τέτοιες καταστάσεις έχουν δώσει σε αυτού του είδους την επίλυση προβλημάτων μία επίσημη ημερομηνία γέννησης, Οκτώβριος 1962. Η περίπτωση της γέννησης ήταν η κρίση στην Κούβα και η ομάδα που ασχολήθηκε με τη διαχείριση κρίσεων ήταν ο Λευκός Οίκος στα χρόνια του J.F. Kennedy.

Το πρωτεύον έργο του χειρισμού μιας κρίσης είναι να διαμνησθούν τα συμφέροντά και οι απαιτήσεις των εμπλεκόμενων σε αυτήν, όσο πιο καθαρά γίνεται, προκειμένου να αποκλεισθούν λανθασμένοι υπολογισμοί και από τις δύο πλευρές. Έτσι ο αντίπαλος, είτε θα αποφύγει τις περαιτέρω προκλήσεις (οπότε τελειώνει η κρίση), είτε θα επιδείξει προθυμία για κλιμάκωση της κατάστασης.

Ο χειρισμός μιας κρίσης δεν πρέπει να εκληφθεί ότι έχει πάντοτε ως επιθυμητό στόχο των δυο πλευρών την αποκλιμάκωση. Πραγματικός στόχος χειρισμού είναι η επιτυχία των στόχων της κάθε πλευράς.

Ο χειρισμός μιας κρίσης αποτελεί μια λεπτή διαδικασία που περιλαμβάνει δύσκολες αποφάσεις. Οι αποφάσεις λαμβάνονται υπό συνθήκες πίεσης χρόνου και δυναμικών εξελίξεων από ανθρώπους που εργάζονται σε περιβάλλον αβεβαιότητας.

Με τον όρο αρχές διαχείρισης νοούνται οι διαδικασίες και οι κανόνες που, εάν πραγματοποιηθούν, είναι πιθανό να διευκολύνουν την επίτευξη των αντικειμενικών σκοπών στη διάρκεια μιας κρίσης, χωρίς να υπάρξει κλιμάκωση.

ΟΡΙΣΜΟΣ ΕΤΟΙΜΟΤΗΤΑΣ ΕΝΑΝΤΙ ΤΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ

Ως ετοιμότητα για την αντιμετώπιση των κρίσεων μπορούμε να ορίσουμε το φάσμα των σκόπιμων και κρίσιμων εργασιών και δραστηριοτήτων που είναι απαραίτητες για τη δημιουργία, διατήρηση και βελτίωση της επιχειρησιακής ικανότητας, για την πρόληψη, προστασία, αντιμετώπιση και αποκατάσταση από περιστατικά κρίσεων. Η ετοιμότητα είναι μια συνεχής διαδικασία. Περιλαμβάνει προσπάθειες σε όλα τα επίπεδα διοίκησης, και συντονισμό μεταξύ κυβέρνησης, ιδιωτικού τομέα και μη κυβερνητικών οργανισμών, για τον εντοπισμό απειλών, ευάλωτων σημείων και τον καθορισμό των απαιτούμενων πόρων. (Πηγή: *National Incident Management System - NIMS*, Μάρτιος 2004).

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ

Σε μια κανονική κατάσταση, όλες οι συνθήκες κάτω από τις οποίες ασκείται η διοίκηση είναι γνωστές. Οι προϋποθέσεις, τα δεδομένα, οι δυνατότητες και οι πληροφορίες είναι γνωστά. Υπάρχει άνεση χρόνου και έλεγχος. Σε περιπτώσεις όμως κρίσεων τα πράγματα αλλάζουν. Οι συνθήκες γίνονται πιεστικές, ασταθείς, ρευστές, απρόβλεπτες, πρωτόγνωρες, επείγουσες και ανεξέλεγκτες. Κάτω από αυτές τις καταστάσεις, ο διαχειριστής κρίσεων ασκεί ιδιαίτερη διοίκηση. Ο χρόνος είναι ελάχιστος, ο κίνδυνος ορατός, οι αντιδράσεις απρόβλεπτες, ο φόβος και ο πανικός πιθανοί παράγοντες. Η προσωπικότητα του διαχειριστή πρέπει να αποδειχθεί ισχυρή για να αντιμετωπίσει σωστά την κρίση και να σηκώσει το βάρος της διαχείρισης.

«Το να ηττηθείς είναι συγχωρητέο.
Το να αιφνιδιασθείς, ποτέ»,
Ναπολέον Βοναπάρτης, 1769-1821,
γάλλος στρατηλάτης & αυτοκράτορας.

CRISIS

Η κάθε κρίση, ανεξάρτητα από τη μορφή της και την υπηρεσία, τον οργανισμό ή το κοινωνικό σύνολο στο οποίο ανακύπτει, χαρακτηρίζεται από τα εξής¹⁰:

➔ **Κλιμακούμενη ένταση**

Η κατάσταση σε μια κρίση είναι δυναμική. Όσο παρέρχεται ο χρόνος πληθαίνουν οι πληροφορίες, αυξάνεται η γνώση. Έτσι, οι εμφανιζόμενες κρίσεις συνήθως δεν εκδηλώνονται από την πρώτη στιγμή με την μεγαλύτερή τους ένταση αλλά κλιμακωτά.

➔ **Υψηλό αίσθημα ανασφάλειας και κινδύνου**

Κατά τη περίοδο που μια κρίση ανακύπτει, οι εμπλεκόμενοι διακατέχονται από άγχος, ανασφάλεια και φόβο για το χειρότερο.

➔ **Διασάλευση των συνήθων λειτουργιών και ρυθμών**

Η ένταση και η ανησυχία για τη χειρότερη εκδοχή αναστατώνουν, διαταράσσουν και μεταβάλλουν τη συνήθη ροή των πραγμάτων, μεταδίδοντας ένα αίσθημα απώλειας του ελέγχου.

➔ **Διακινδύνευση της δημόσιας ή διεθνούς εικόνας του κοινωνικού συνόλου ή της χώρας**

Κάθε ανακύπτουσα κρίση, που ενδεχομένως οδηγεί σε αρνητικές επιπτώσεις, είναι επόμενο ότι θα επιφέρει πλήγμα στην εικόνα του οργανισμού ή του κράτους.

➔ **Ενδεχόμενη εμπλοκή αρμόδιων κρατικών ή διακρατικών οργάνων και Μέσων**

Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ)

Η εκδήλωση μιας κρίσης είναι πολύ πιθανό να προκαλέσει την παρέμβαση ορισμένων κρατικών φορέων ή διεθνών παραγόντων και των ΜΜΕ, αναλόγως της σοβαρότητάς της. Το αυξημένο ενδιαφέρον των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ) για το γεγονός που προκύπτει, η αυξημένη τάση τους για έλεγχο της κατάστασης και παροχή συνεχούς πληροφόρησης, το μεγάλο πλήθος εικασιών για το γεγονός και η αρνητική δημοσιότητα επιδεινώνουν την κατάσταση.

¹⁰ Meena Ahmed, *The Principles and Practice of Crisis Management*, 2006.

➔ **Πρόκληση ποικίλων βλαβών, υλικών ζημιών και απωλειών ανθρώπινου δυναμικού**

«Χρειάζεσαι 20 χρόνια να κτίσεις τη φήμη σου και 5 λεπτά για να τη γκρεμίσεις». Προκαλείται συνήθως ηθική βλάβη, η οποία ζημιώνει την ισχύ της χώρας, το προφίλ της υπηρεσίας, της εταιρείας ή οργανισμού και τραυματίζει το γόητρό τους.

➔ **Γρήγορη εξέλιξη των γεγονότων**

Έχει γενικά παρατηρηθεί ότι οι καταστάσεις εξελίσσονται με μεγαλύτερους ρυθμούς από την ταχύτητα με την οποία αντιδρούν συνήθως οι οργανισμοί, υποσκελίζοντας τις όποιες ενέργειες αναλαμβάνονται, ανεξάρτητα από το επίπεδο ετοιμότητας.

Από την εξέταση των ορισμών που έχουν δοθεί προκύπτει ότι οι περισσότεροι εξ αυτών περιλαμβάνουν αριθμό κοινών στοιχείων, που μπορεί να διακρίνει κανείς σε κάθε κρίση όπως¹¹:

- Η αντίληψη (perception) του ότι υφίσταται κάποια σημαντική απειλή (ζημιές ή απώλειες, που δεν έχουν λάβει χώρα ακόμη αλλά αναμένονται)
- Η μεγάλη ανησυχία από την πλευρά εκείνων που λαμβάνουν τις αποφάσεις
- Η πιθανότητα εμφάνισης βίας
- Η πεποίθηση ότι απαιτούνται σημαντικές, συχνά μακρόχρονης επιρροής (far reaching) αποφάσεις, οι οποίες, μάλιστα, θα πρέπει να ληφθούν επί τη βάσει ελλιπών πληροφοριών και υπό πίεση χρόνου.

Οι περισσότεροι μελετητές συμφωνούν επίσης:

- ότι πρόκειται για κατάσταση οξείας μάλλον παρά χρόνιας μορφής
- ότι η συνειδητοποίηση της υπάρξεως μιας κρίσης είναι σχετικά όχι απόλυτη.

Στις περισσότερες περιπτώσεις κρίσεων, αμφότερες οι πλευρές επιθυμούν, κατ' αρχήν, να τις αποφύγουν. Εν τούτοις, ο κίνδυνος του πολέμου στην εξέλιξη μιας κρίσεως παραμένει πάντα μια ορατή πιθανότητα, διότι οι κρίσεις εξ ορισμού περιέχουν ένα αυτόνομο στοιχείο κινδύνου και αβεβαιότητας. Είναι, δηλαδή, ενδεχόμενο μια κρίση να καταλήξει σε βία, όχι σαν αποτέλεσμα συνειδητών επιλογών αλλά μέσα από κάποιες συγκυρίες, όπως λανθασμένη πληροφόρηση ή χάσιμο του ελέγχου των εξελίξεων¹².

Κατά τους Seeger, Sellnow & Ulmer, τρία στοιχεία είναι κοινά στους περισσότερους ορισμούς της κρίσης¹³:

- Η απειλή του κοινωνικού συνόλου
- Το στοιχείο του αιφνιδιασμού
- Ο σύντομος χρόνος για απόφαση.

ΑΙΤΙΑ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ

Σύμφωνα με τον Hans Morgenthau¹⁴, ο Πρώτος Παγκόσμιος πόλεμος είχε τις ρίζες του «αποκλειστικά στο φόβο διατάραξης της ευρωπαϊκής ισορροπίας δυνάμεων».

Ο ίδιος παραθέτει την εξήγηση του Θουκυδίδη για τον Πελοποννησιακό Πόλεμο,

¹¹ Λαγάρας Ε. Ναύαρχος ε.α. Π.Ν, Ελληνική Εταιρία Στρατηγικών Μελετών, Απρ. 2006.

¹² Ibid.

¹³ Seeger, Sellnow & Ulmer, 1998.

¹⁴ Hans Morgenthau, *Politics among Nations*, New York, Knopf, 1970 σ. 185-186.

ότι, δηλαδή, ήταν προϊόν «της ανόδου της αθηναϊκής δύναμης και του φόβου που αυτή προκάλεσε στη Σπάρτη».

Ο Thomas Schelling¹⁵, θεωρητικός της μοντέρνας στρατηγικής, στο έργο του «Η στρατηγική της σύγκρουσης», παραθέτει έναν αριθμό προτάσεων σχετικά με τις προοπτικές αποτροπής της πυρηνικής απειλής. Μία από τις προτάσεις του αφορά τη σταθερότητα στην ισορροπία του τρόμου: «Σε μια κατάσταση αμοιβαίας αποτροπής, το ενδεχόμενο πολέμου μειώνεται, όχι από την ισορροπία δυνάμεων των δύο πλευρών, αλλά μάλλον από την ευστάθεια της ισορροπίας». Η ισορροπία είναι ευσταθής εάν κανείς από τους αντιπάλους χτυπώντας πρώτος, δεν αποκτά το πλεονέκτημα να καταστρέψει τη δυνατότητα του άλλου να απαντήσει στο χτύπημα. Έτσι, στο τέλος της δεκαετίας του 1960, οι αμερικανικές και σοβιετικές δυνάμεις είχαν φτάσει σε τέτοιο αριθμό όπλων και μέσων που τους εξασφάλιζαν την ισορροπία του τρόμου. Προχωρώντας ο Schelling διευκρινίζει ότι σε μια κατάσταση εύθραυστης ισορροπίας υπάρχουν οφέλη για τα οποία ένας ευφυής αντίπαλος θα επιλέξει να χτυπήσει, π.χ. για να καταστρέψει τη δυνατότητα αντεπίθεσης του εχθρού. Αντίθετα, σε κατάσταση ευσταθούς ισορροπίας, ο κάθε αντίπαλος μπορεί να απαντήσει στο πρώτο χτύπημα, επιφέροντας μεγάλη καταστροφή. Αυτή η δυνατότητα εγγυάται την αποτροπή, εφόσον ουδείς λογικός αντίπαλος, δε θα επέλεγε πορεία που θα ισοδυναμούσε με εθνική αυτοκτονία.

Όπως εξηγεί ο Robert Jervis¹⁶ στο «Δίλημμα Ασφάλειας», μια χώρα που δεν έχει επιθετικές φιλοδοξίες, μπορεί πάραυτα να προκαλέσει φόβο μεταξύ των γειτόνων της με την ενίσχυση και μόνο των αμυντικών της δυνατοτήτων. Αθώες ενέργειες ενός κράτους μπορεί να αναγκάσουν τους γείτονές του να αντιδράσουν αυξάνοντας τους δικούς τους εξοπλισμούς. Έτσι, μια αλληλοδιαδοχή ενεργειών, καθεμία εκ των οποίων προκαλεί μη ηθελημένη απάντηση από τον άλλο, μπορεί να καταλήξει σε κρίση ή σύρραξη, ακόμα και σε περιπτώσεις που κανείς από τους παίκτες δεν ξεκίνησε με εχθρικές προθέσεις.

Σύμφωνα με τον Stephen Walt¹⁷, οι συμμαχίες δε δημιουργούνται σε απάντηση της ανισορροπίας της ισχύος, αλλά σε απάντηση της ανισορροπίας της απειλής. Η απειλή δηλαδή, λειτουργεί όχι μόνο σε όρους αντικειμενικής στρατιωτικής δύναμης, γεωγραφικής εγγύτητας και επιθετικού ή αμυντικού προσανατολισμού, αλλά και σαν πρόθεση και συμπεριφορά κρατών.

Ο John Mearsheimer¹⁸ έγραψε ότι «ο ψυχρός πόλεμος εξασφάλιζε ένα περιβάλλον θερμοκηπίου μέσα στο οποίο η Ευρωπαϊκή Κοινότητα μπορούσε να ανθίσει. Εάν ο ψυχρός πόλεμος τερματιστεί και η σταθερότητα που εξασφάλιζε καταρρεύσει η Ευρωπαϊκή Κοινότητα είναι πιθανότερο να εξασθενήσει και όχι να δυναμώσει με τον καιρό. Η σοβιετική απειλή είναι αυτή που κρατάει το NATO ενωμένο. Απουσίας αυτής της απειλής επίθεσης, οι ΗΠΑ είναι πιθανό να εγκαταλείψουν την Ευρώπη».

¹⁵ Thomas Schelling, *The Strategy of Conflict*, Cambridge, Harvard University Press, 1960 σ. 232.

¹⁶ Robert Jervis, *Perception and Misperception in International Relations*, Princeton University Press, 1976, σσ. 62-113.

¹⁷ Stephen Walt, *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, 1987.

¹⁸ John Mearsheimer, *Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War*, International Security 15, 1990, σ. 52.

Οι Bruce Bueno di Mesquita και David Lalman¹⁹ στο βιβλίο τους «Πόλεμος και Λογική» αναλύοντας ανταγωνιστικές τάσεις μεταξύ κρατών, αναφέρουν: «Οι εθνικοί ηγέτες διεξάγουν πολέμους όταν τα αναμενόμενα κέρδη μείνουν τις αναμενόμενες ζημιές ξεπερνούν τις καθαρές αναμενόμενες επιπτώσεις από εναλλακτικές επιλογές». Συνεχίζοντας επισημαίνει: «Ο πόλεμος μπορεί να επισπευσθεί όταν ένα κράτος κρίνει τις προθέσεις του άλλου με υπερβολική αισιοδοξία. Επίσης, ο πόλεμος μπορεί να ξεκινήσει μόνο για να μη χαθεί το πλεονέκτημα του πρώτου πλήγματος. Τα αναμενόμενα κέρδη από έναν πόλεμο μπορεί να είναι ρεαλιστικά ή αυτός να γίνει για να αποφευχθεί ένα μέλλον που εκτιμάται χειρότερο από αυτό που προσδοκάται με τον πόλεμο».

Ο James Fearon²⁰ στο βιβλίο του «Οι εξηγήσεις των ορθολογιστών για τον πόλεμο», θέτει το ερώτημα: «Εφόσον ο πόλεμος κοστίζει, γιατί τα κράτη πολεμούν αντί να συμβιβάζονται; Γιατί δεν επέρχεται μια συμφωνία μετά από διαπραγμάτευση, η οποία να ισοδυναμεί ουσιωδώς με το αποτέλεσμα του πολέμου, χωρίς όμως το κόστος του σε αίμα και χρήμα;» Και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι «Οι αποτυχίες συνεννοήσεων μεταξύ των κρατών οφείλονται σε δύο λόγους: Πρώτον, επειδή δεν υπάρχει μια ανώτερη αρχή που θα μπορούσε να επιβάλει μια συμφωνία, τα κράτη δύσκολα κάθονται στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων. Δεύτερον, τα ίδια τα κράτη διαστρεβλώνουν την πραγματικότητα για την αποφασιστικότητά τους ή και τη στρατιωτική τους ισχύ, επιδιώκοντας να πετύχουν περισσότερα».

ΣΤΑΔΙΑ ΤΟΥ ΚΥΚΛΟΥ ΖΩΗΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Σε αυτό το σημείο θα επιχειρηθεί ένας προσδιορισμός της ανατομίας του κύκλου ζωής μιας κρίσης. Ο συνήθης κύκλος ζωής μιας κρίσης κατά τον Steven Fink, ακολουθεί τα παρακάτω στάδια²¹:

➔ Στάδιο Διαμόρφωσης της κατάστασης ή Πρόδρομων συμπτωμάτων (Prodromal crisis stage)

Συνήθως, πριν οδηγηθούμε στη κρίση, μπορεί να συμβαίνουν ορισμένες καταστάσεις ή επισημάνσεις, ενέργειες/πράξεις ή παραλείψεις και μια ασυνήθης

¹⁹ Bruce Bueno di Mesquita and David Lalman, *War and Reason*, New Haven: Yale University Press, 1992.

²⁰ James Fearon, *Rationalists' Explanations of War*, International Organization, 1995.

²¹ Steven Fink, *Crisis Management: Planning for the Inevitable*, 1986, p. 20.

δραστηριότητα. Το στάδιο αυτό τελειώνει με έκδοση εκτίμησης κατάστασης από το Κέντρο Χειρισμού Κρίσεων. Όλα τα παραπάνω που ενδεχομένως οδηγούν σε εκδήλωση κρίσης καλούνται πρόδρομα συμπτώματα. Κάθε δραστηριότητα έχει τα δικά της πρόδρομα συμπτώματα. «Κάθε στιγμή που δεν υπάρχει κρίση, διανύεται μια κατάσταση προ-κρίσης».

➔ **Στάδιο εκδήλωσης-κορύφωσης της κρίσης (Acute crisis stage)**

Η περίοδος κατά την οποία εκδηλώνεται και κορυφώνεται μια κρίση. Διαρκεί όσο χρόνο εκδηλώνονται τα χαρακτηριστικά της κρίσης.

➔ **Στάδιο επιπτώσεων (Chronic crisis stage)**

Η περίοδος κατά την οποία εκδηλώνονται οι επιπτώσεις από την κρίση και οι συνέπειες είναι ορατές.

➔ **Στάδιο επίλυσης-ομαλοποίησης (Crisis resolution stage)**

Η τελευταία φάση της κρίσης κατά την οποία το σύστημα αρχίζει να ανακτά τους κανονικούς προ της κρίσης ρυθμούς.

ΤΑ ΣΤΑΔΙΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΤΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΚΡΙΣΕΩΝ

Σύμφωνα με τον Norman R. Augustine²² (1995), τα στάδια της διαχείρισης κρίσεων είναι:

➔ **Η αποφυγή της κρίσης**

Τεχνική: Ανάλυση σεναρίων (Scenario Analysis Method).

Είναι το στάδιο που συνήθως παραλείπεται αν και είναι το λιγότερο δαπανηρό και αποτελεί τον καλύτερο τρόπο ελέγχου μιας ενδεχόμενης κρίσης. Η παράλειψη ίσως οφείλεται στο γεγονός ότι οι κρίσεις αντιμετωπίζονται από τα διοικητικά στελέχη ως αναπόφευκτες συνθήκες της καθημερινότητας, χωρίς οι δικές τους ενέργειες να μπορούν να τις αποτρέψουν.

Η παρεμπόδιση της κρίσης επιτυγχάνεται με την αναζήτηση οποιασδήποτε αιτίας θα μπορούσε να προκαλέσει πρόβλημα για την επιχείρηση, τον αναλογισμό των πιθανών συνεπειών και την εκτίμηση του κόστους αποφυγής τους. Για τον αναλογισμό των συνεπειών, χρησιμοποιείται η μέθοδος της ανάλυσης σεναρίων, ώστε κατά την εκτίμηση να λαμβάνονται υπόψη τόσο το σενάριο της καλύτερης περίπτωσης όσο και το σενάριο της χειρότερης.

➔ **Η προετοιμασία για διαχείριση της κρίσης**

Τεχνική: Σχεδιασμός για απρόοπτα (Contingency Planning).

Το στάδιο της προετοιμασίας επέρχεται όταν η αποφυγή της κρίσης δεν είναι εφικτή. Στο στάδιο αυτό, οργανώνεται το σχέδιο δράσης για την αντιμετώπιση των δυσμενών συνεπειών της κρίσης. Για την προετοιμασία είναι απαραίτητος ο λεπτομερέστερος αναλογισμός των συνεπειών, λαμβάνοντας υπόψη εκτός από τις κύριες συνέπειες και περαιτέρω πιθανές παρενέργειες.

➔ **Η αναγνώριση της κρίσης**

Τεχνική: Επικοινωνία/Εμπλοκή εξωτερικών εμπειρογνομώνων.

Το στάδιο της αναγνώρισης της κρίσης αποτελεί τη μεγαλύτερη πρόκληση για

²² Norman R. Augustine, *Managing the Crisis you tried to Prevent*, Harvard Business Review on Crisis Management, 1995.

τους υπεύθυνους της διαχείρισης κρίσεων. Για την επιτυχή αναγνώριση της κρίσης, απαραίτητη είναι η επικοινωνία και η συνεχής επαφή με το σύνολο του προσωπικού τού συστήματος (όλα τα τμήματα, όλες οι βαθμίδες). Θεμιτή είναι, επίσης, η εμπλοκή εξωτερικών εμπειρογνομόνων για την όσο το δυνατόν αντικειμενικότερη αποκωδικοποίηση της κατάστασης, η οποία όμως συνήθως συνοδεύεται από αρκετά υψηλό κόστος.

➔ **Η συγκράτηση της κρίσης**

Τεχνική: Συγκρότηση ομάδας κρίσης.

Στο στάδιο αυτό, η σημαντικότερη παράμετρος είναι η αποφασιστικότητα των διαχειριστών, οι οποίοι είναι προτιμότερο να δράσουν ακόμα και προς τη μη βέλτιστη κατεύθυνση από το να μείνουν αδρανείς αναζητώντας τη βέλτιστη λύση.

Η δυσκολία κατά την αναχαίτιση είναι η δράση υπό το καθεστώς αβεβαιότητας. Προκειμένου να επιτευχθεί αποτελεσματικότερη αναχαίτιση της εν εξελίξει κρίσης απαραίτητη είναι η συγκρότηση μιας ομάδας κρίσης. Η ομάδα αυτή πρέπει να λειτουργεί ανάμεσα στην κρίση και την επιχείρηση έτσι ώστε, αν η κρίση δεν αφορά ολόκληρη την επιχείρηση, οι ομάδες εργασίας που δεν πλήττονται να μπορούν να λειτουργήσουν ανεπηρέαστες.

Κάποιο μέλος της ομάδας κρίσης πρέπει να αναλάβει το ρόλο του εκπροσώπου Τύπου της εταιρείας, ώστε να υπάρχει ανά πάσα στιγμή ενημέρωση τόσο των εργαζομένων όσο και της κοινής γνώμης για τις ενδεχόμενες εξελίξεις.

Σε καμία περίπτωση η ενημέρωση δεν πρέπει να επαφίεται μόνο στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης.

➔ **Η επίλυση της κρίσης**

Τεχνική: Έλεγχος ζημιών (Damage Control).

Οι ενέργειες κατά την επίλυση πρέπει να είναι ταχείες και να έχουν μια κοινή συνισταμένη: τον περιορισμό της κρίσης με τις λιγότερες δυνατές ζημιές. Για το σκοπό αυτό, οι διαχειριστές πρέπει να οργανώσουν ένα σχέδιο ελέγχου ζημιών, στο οποίο θα αναγνωρίζονται οι ομάδες συμφερόντων που πλήττονται περισσότερο από την κρίση και θα χαράσσονται οι δράσεις καταστολής, με γνώμονα την κατά το δυνατόν καλύτερη προστασία και ικανοποίηση των αναγκών τους.

➔ **Η δημιουργία ωφέλειας από την κρίση**

Τεχνική: Σχέδια ανάρρωσης (Recovery Plans) και διαδικασίες εκμάθησης (Learning Processes).

Το στάδιο της αξιοποίησης της εμπειρίας από την κρίση είναι το πιο σημαντικό στη διαχείριση κρίσεων, αφού κατά τη διάρκειά του γίνεται προσπάθεια να αποκατασταθεί η ομαλή λειτουργία του συστήματος και να αξιοποιηθεί η εμπειρία για την αντιμετώπιση πιθανών μελλοντικών κρίσεων.

Η αποκατάσταση της ομαλής λειτουργίας επιτυγχάνεται με την εφαρμογή τόσο βραχυπρόθεσμων όσο και μακροπρόθεσμων σχεδίων αποκατάστασης.

Στα σχέδια αυτά, προβλέπονται όλες οι απαραίτητες ενέργειες για την επαναφορά από την κρίση, επιλέγονται οι δείκτες για την αποτίμηση της απόδοσης των στρατηγικών αποκατάστασης και διασφαλίζεται η επικοινωνία των αποτελεσμάτων στις ομάδες συμφερόντων του συστήματος.

ΕΤΟΙΜΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΚΡΙΣΕΩΝ

Η ετοιμότητα κατά την κρίση, ορίζεται ως η ικανότητα του κοινωνικού συνόλου ή οργανισμού να μπορεί να ανταποκριθεί αποτελεσματικά και να ανακάμψει από εξωγενή περιστατικά (όπως τρομοκρατικές επιθέσεις ή φυσικές καταστροφές), καθώς και ενδογενή συμβάντα (π.χ. σοβαρά ατυχήματα ή οικονομικές κρίσεις)²³.

Ετοιμότητα είναι ένας συνεχής κύκλος προγραμματισμού, οργάνωσης, εκπαίδευσης, εξοπλισμού, εξάσκησης, αξιολόγησης και βελτίωσης δραστηριοτήτων που εξασφαλίζουν τον αποτελεσματικό συντονισμό και την επαύξηση των δυνατοτήτων για την πρόληψη, προστασία, αντιμετώπιση, αποκατάσταση και άμβλυση των συνεπειών που επιφέρουν οι φυσικές καταστροφές, οι τρομοκρατικές πράξεις και άλλες ανθρωπογενείς καταστροφές²⁴.

Οι κυβερνήσεις, οι οργανισμοί, οι υπηρεσίες και οι επιχειρήσεις δε βρίσκονταν ποτέ σε μεγαλύτερη πίεση, όσον αφορά την προετοιμασία τους για την αντιμετώπιση κρίσεων, όσο σήμερα. Η τρομοκρατία παραμένει μια σημαντική απειλή, οι φυσικές καταστροφές φαίνεται να γίνονται περισσότερο βίαιες, η οικονομική αβεβαιότητα αυξάνεται και οι επιθέσεις στον κυβερνοχώρο²⁵ αποτελούν μια συνεχή απειλή.

Καθώς ο ρυθμός των αλλαγών στην κοινωνία και τους οργανισμούς αυξάνει, υπάρχει η αντίληψη ότι και οι κρίσεις είναι επίσης σε αύξηση. Όπως γράφει ο Leon Fuerth, τον 21^ο αιώνα, αντιμετωπίζουμε μια αναδυόμενη νέα κατηγορία προβλημάτων, που δεν είναι ιεραρχημένα, αλλά μάλλον η δομή και η δυναμική τους ταιριάζει με τα συστήματα που περιγράφονται από τη θεωρία της πολυπλοκότητας. Αυτή η νέα κατηγορία προβλημάτων έχει την τάση να είναι ασταθής και να μετακινείται γρήγορα, με την έννοια ότι οι τάσεις και τα γεγονότα αλληλεπιδρούν αυτόματα, με αποτέλεσμα ο αφηνιδιασμός να υπερβαίνει την ταχύτητα αντίδρασης της κοινωνίας. Σε πολύπλοκα συστήματα, τα δεδομένα εισόδου και εξόδου δεν είναι μόνο απρόβλεπτα, αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις, ιδιαίτερα μη-γραμμικά. Έτσι, φαινομενικά μικρά γεγονότα μπορεί να οδηγήσουν σε αποτελέσματα με σημαντικές συνέπειες²⁶.

Πολλοί μελετητές θεωρούν ότι υπάρχει άμεση σχέση μεταξύ του πληθυσμού και

*«Να περιμένεις το καλύτερο.
Να είσαι έτοιμος για το χειρότερο.
Να αξιοποιείς ό,τι προκύπτει»*,
Zig Ziglar, 1926,
αμερικανός συγγραφέας
αυτοβοήθειας.

²³ Light C. Paul, *Predicting Organizational Crisis Readiness: Perspectives and Practices toward a Pathway to Preparedness*, NYU 2008.

²⁴ Lindell M., Prater C. and Perry R., (2006). *Fundamentals of Emergency Management*. Retrieved January 9, 2009 at: <http://training.fema.gov/EMIWeb/edu/fem.asp>.

²⁵ Η επίθεση στον κυβερνοχώρο (cyberattack), είναι μια προσπάθεια να υπονομευθεί ή να τεθεί σε κίνδυνο η λειτουργία των συστημάτων που βασίζονται στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές, ή μια προσπάθεια ανίχνευσης και παρακολούθησης των κινήσεων ατόμων μέσω του διαδικτύου, χωρίς την άδειά τους.

²⁶ Leon Fuerth, "Congress and the Climate Crisis: A Case for Forward Engagement", Research Brief 3, New York: John Brademas Center for the Study of Congress, New York University, 2007.

των κινδύνων, έτσι ώστε όσο αυξάνει ο πληθυσμός, αυξάνει ανάλογα το μέγεθος των κινδύνων²⁷.

Ο Charles Perrow, στο κλασικό βιβλίο του «Φυσιολογικά Ατυχήματα», υποστηρίζει ότι η αύξηση της τεχνολογικής πολυπλοκότητας και η στενή σύζευξη των γεγονότων και των συνεπειών, κάνουν τα ατυχήματα πιο πιθανά ή φυσιολογικά, με την έννοια του αναπόφευκτου και του αναμενόμενου²⁸.

Ωστόσο, τα επίπεδα ετοιμότητας έναντι των κρίσεων ανάμεσα στους οργανισμούς παραμένουν πολύ χαμηλά και αδικαιολόγητα²⁹.

Σύμφωνα με ένα άρθρο του Harvard Business Review, του 2003, τα δύο τρίτα των ερωτηθέντων διοικητικών στελεχών, δήλωσαν ότι οι οργανισμοί και οι φορείς που εκπροσωπούσαν αιφνιδιάστηκαν από τουλάχιστον τρία περιστατικά με μεγάλο αντίκτυπο μέσα σε μια περίοδο πέντε ετών, και ότι σχεδόν όλοι (97%) δεν διέθεταν σε λειτουργία ένα σύστημα έγκαιρης προειδοποίησης³⁰. Όπως, επίσης, διαπιστώθηκε από τους Karen Fowler, Nathan Kling, και Milan Larson σε άρθρο τους στο Wall Street Journal, το 2003, σχεδόν οι μισοί από τους διευθυντές ασφαλείας που ερωτήθηκαν ανέφεραν ότι οι φορείς που αντιπροσώπευαν δεν ήταν έτοιμοι σε περίπτωση κρίσης σε βασικούς τομείς και ότι ακόμη και σε οργανισμούς που είχαν επίσημα σχέδια διαχείρισης και αντιμετώπισης κρίσεων, πολλοί υπάλληλοι δεν ήταν ενήμεροι για αυτά που τους αφορούσαν³¹.

Η Lesley Meall παραθέτει την έρευνα του καθηγητή Jean-Noel Ezingard, που δείχνει ότι οι μισές από τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις δεν είχαν μπει στη διαδικασία να αξιολογήσουν τα τρωτά σημεία τους, πόσο μάλλον να έχουν έτοιμο για εφαρμογή ένα σχέδιο διαχείρισης κρίσεων³².

Ωστόσο, υπάρχει ένα σημαντικό κόστος για τους ανέτοιμους οργανισμούς στην αντιμετώπιση κρίσεων. Ο John Chong λέει ότι «οι μάντζερ χωρίς το πλεονέκτημα της ύπαρξης σχεδίου διαχείρισης κρίσεων τείνουν να αντιμετωπίζουν μεγαλύτερη πρόκληση στη διαδικασία του χειρισμού κρίσεων. Επίσης, είναι βέβαιο ότι θα βιώσουν περισσότερο άγχος, τόσο συναισθηματικό όσο και φυσικό»³³.

Και οι James και Wooten σημειώνουν ότι «οι συνέπειες στη φήμη ενός οργανισμού από κακή διαχείριση κρίσης μπορεί να παραμείνουν για δεκαετίες»³⁴.

Η κεντρική ιδέα είναι ότι οι κρίσεις εμφανίζονται σε πολλά μεγέθη, από απόψεως σοβαρότητας, και από πολλές πηγές από απόψεως προέλευσης. Ως

²⁷ Dennis Compton and John Granito, *Managing Fire and Rescue Services*, Washington, D.C.: International City/County Management Association, 2002.

²⁸ Charles Perrow, *Normal Accidents: Living with High-Risk Technologies*, Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1984.

²⁹ Douglas Paton, "Disaster Preparedness: A Social-Cognitive Perspective", *Disaster Prevention and Management* 12, no. 3, 2003: 210-216.

³⁰ Leonard Fuld, "Be Prepared", *Harvard Business Review* 81, no. 11, 2003: 20.

³¹ Karen L. Fowler, Nathan D. Kling, and Milan D. Larson, "Organizational Preparedness for Coping with a Major Crisis or Disaster," *Business and Society* 46, no. 1, 2007: 89, 93.

³² Lesley Meall, "Facing Your Greatest Fears", *Accountancy* 138, no. 1356, 2006: 75.

³³ John K. S. Chong, "Six Steps to Better Crisis Management", *Journal of Business Strategy* 25, no. 2, 2004: 43.

³⁴ Erica Hayes James and Lynn Perry Wooten, "Leadership as (Un)usual: How to Display Competence in Times of Crisis", *Organizational Dynamics* 34, no. 2, 2005: 141.

εκ τούτου, η ετοιμότητα για την αντιμετώπιση εξωγενών κινδύνων συνδέεται με την ετοιμότητα για τα εσωτερικά προβλήματα, και αντιστρόφως. Ορισμένα οργανωσιακά χαρακτηριστικά αποδεικνύονται ως σημαντικοί ενδείκτες πρόβλεψης της ετοιμότητας σε περιπτώσεις κρίσεων³⁵.

Στο βιβλίο του «Οι τέσσερις πυλώνες της υψηλής απόδοσης», ο Paul Light εξετάζει την έννοια της «ευρωστίας» (robustness) ως οργανωσιακό αποτέλεσμα³⁶. Ο «εύρωστος» οργανισμός έχει συσταθεί για να αντιμετωπίζει την αυξανόμενη αβεβαιότητα στο περιβάλλον. Κατά συνέπεια, ένας ισχυρός οργανισμός υψηλής απόδοσης, έχει τέσσερα βασικά χαρακτηριστικά: εγρήγορση, ευελιξία, προσαρμοστικότητα και συμμόρφωση. Η εγρήγορση αναφέρεται στον κεντρικό στόχο του οργανισμού για τη μέτρηση των αποτελεσμάτων και για τη θέσπιση κινήτρων απόδοσης. Η ευελιξία συνδέεται με τη βελτίωση της επικοινωνίας και τον επιμερισμό της ευθύνης για τη λήψη αποφάσεων, σε ολόκληρο τον οργανισμό. Η προσαρμοστικότητα πηγάζει από την κατανόηση των αναγκών των εμπλεκομένων με οποιοδήποτε τρόπο στον οργανισμό και των εσωτερικών κινήτρων απόδοσης. Τέλος, η συμμόρφωση (με τους κανόνες της τεχνολογίας και το νομικό καθεστώς) πραγματοποιείται μέσω εκτεταμένων πληροφοριών και τεχνολογίας. Αυτά τα χαρακτηριστικά πιστεύεται ότι είναι το κλειδί που θα επιτρέψει στους οργανισμούς να επιτύχουν υψηλή απόδοση στην αντιμετώπιση της αβεβαιότητας.

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΛΗΨΗ ΕΠΙΚΕΙΜΕΝΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ

Η αναγνώριση κινδύνων που επηρεάζουν την ανάπτυξη και την επιτυχία ενός συστήματος είναι σήμερα βασική διοικητική ανάγκη. Η ανάπτυξη, η ευημερία και ασφάλεια ενός κράτους, η προστασία του περιβάλλοντος, η προστασία του κοινωνικού συνόλου, η υγεία και η ασφάλεια του προσωπικού ενός οργανισμού, η διασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας του, η διασφάλιση της οικονομικής του ευρωστίας, είναι μερικά από τα θέματα τα οποία χρειάζονται καθημερινή προσπάθεια και συνεχή παρακολούθηση από την εκάστοτε διοίκηση.

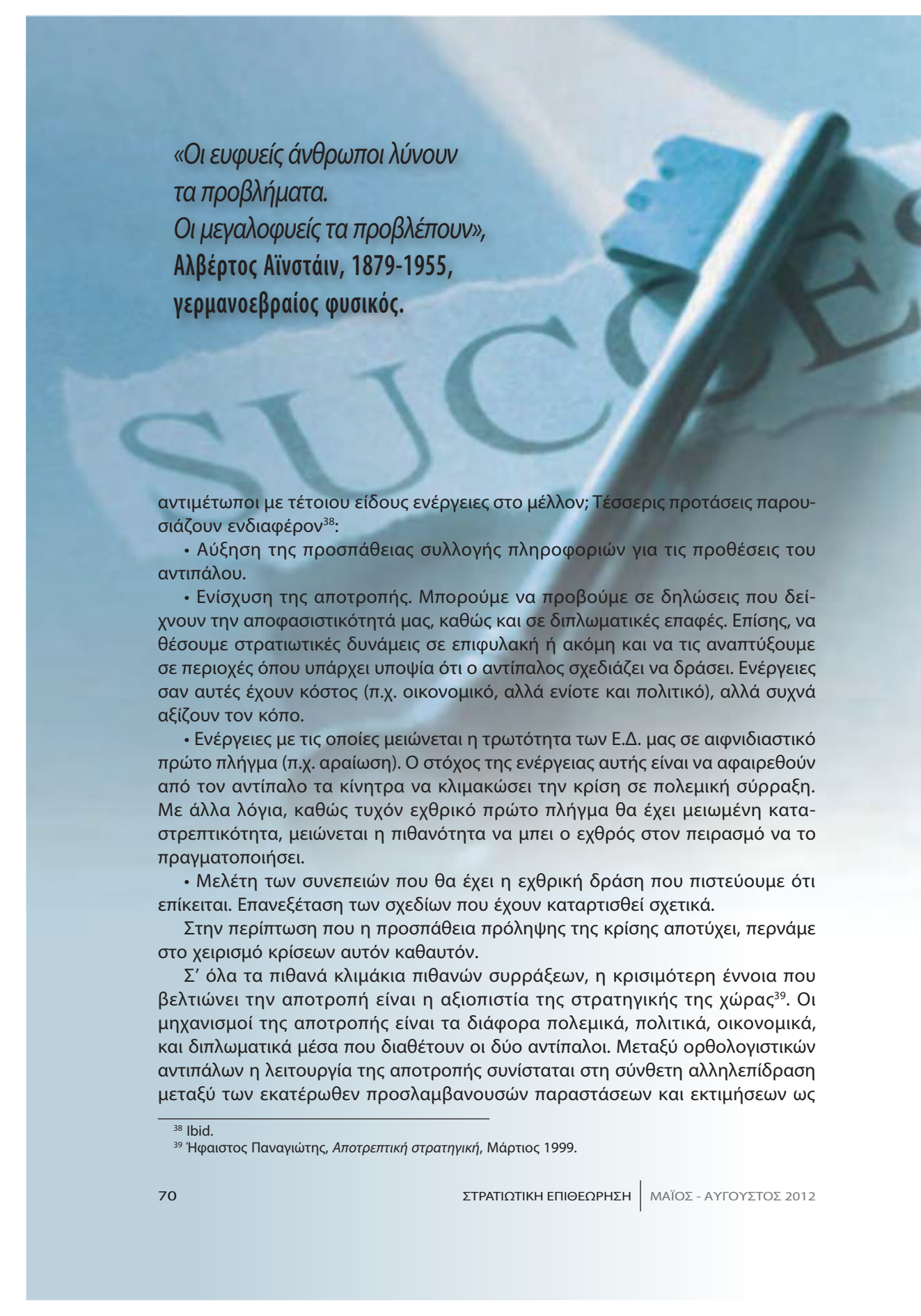
Οι επιπτώσεις μιας κρίσης είναι δυνατόν να περιορισθούν, αν πριν από αυτήν ενεργήσουμε όπως θα υποχρεωθούμε να ενεργήσουμε μετά την εμφάνισή της.

Πολλές διεθνείς κρίσεις εμφανίζονται ως αποτέλεσμα διεκδικήσεων ενός κράτους εις βάρος κατοχυρωμένων δικαιωμάτων ενός άλλου. Αυτό σημαίνει ότι με βάση τις διάφορες ενέργειες ενός κράτους, μπορούμε, ως ένα βαθμό, να εκτιμήσουμε τις διαθέσεις του και να προβλέψουμε τις επερχόμενες κρίσεις. Τόσο η κρίση του 1987 όσο και η κρίση του 1996 ξεκίνησαν από επίσημες τουρκικές ενέργειες (έκδοση άδειας εξερεύνησης της ελληνικής υφαλοκρηπίδας, ρηματική διακοίνωση διεκδίκησης των Ιμίων), οι οποίες ήταν γνωστές στην ελληνική Κυβέρνηση³⁷. Άρα, τέτοιου είδους ενέργειες προσφέρουν μια κάποια προειδοποίηση για επερχόμενες κρίσεις. Τι μπορεί να γίνει όταν ξαναβρεθούμε

³⁵ Light C. Paul, *Predicting Organizational Crisis Readiness: Perspectives and Practices toward a Pathway to Preparedness*, NYU, 2008.

³⁶ Paul C. Light, *The Four Pillars of High Performance: How Robust Organizations Achieve Extraordinary Results*, New York: McGraw Hill, 2005.

³⁷ Κολιόπουλος Κων/νος, *Διεθνείς Κρίσεις και Διαχείριση Κρίσεων*, Ελληνική Εταιρία Στρατηγικών Μελετών, Απρ. 2006.

«Οι ευφυείς άνθρωποι λύνουν
τα προβλήματα.
Οι μεγαλοφυείς τα προβλέπουν»,
Αλβέρτος Αϊνστάιν, 1879-1955,
γερμανοεβραίος φυσικός.

αντιμέτωποι με τέτοιου είδους ενέργειες στο μέλλον; Τέσσερις προτάσεις παρουσιάζουν ενδιαφέρον³⁸:

- Αύξηση της προσπάθειας συλλογής πληροφοριών για τις προθέσεις του αντιπάλου.

- Ενίσχυση της αποτροπής. Μπορούμε να προβούμε σε δηλώσεις που δείχνουν την αποφασιστικότητά μας, καθώς και σε διπλωματικές επαφές. Επίσης, να θέσουμε στρατιωτικές δυνάμεις σε επιφυλακή ή ακόμη και να τις αναπτύξουμε σε περιοχές όπου υπάρχει υποψία ότι ο αντίπαλος σχεδιάζει να δράσει. Ενέργειες σαν αυτές έχουν κόστος (π.χ. οικονομικό, αλλά ενίοτε και πολιτικό), αλλά συχνά αξίζουν τον κόπο.

- Ενέργειες με τις οποίες μειώνεται η τρωτότητα των Ε.Δ. μας σε αιφνιδιαστικό πρώτο πλήγμα (π.χ. αραίωση). Ο στόχος της ενέργειας αυτής είναι να αφαιρεθούν από τον αντίπαλο τα κίνητρα να κλιμακώσει την κρίση σε πολεμική σύρραξη. Με άλλα λόγια, καθώς τυχόν εχθρικό πρώτο πλήγμα θα έχει μειωμένη καταστρεπτικότητα, μειώνεται η πιθανότητα να μπει ο εχθρός στον πειρασμό να το πραγματοποιήσει.

- Μελέτη των συνεπειών που θα έχει η εχθρική δράση που πιστεύουμε ότι επίκειται. Επανεξέταση των σχεδίων που έχουν καταρτισθεί σχετικά.

Στην περίπτωση που η προσπάθεια πρόληψης της κρίσης αποτύχει, περνάμε στο χειρισμό κρίσεων αυτόν καθαυτόν.

Σ' όλα τα πιθανά κλιμάκια πιθανών συρράξεων, η κρισιμότερη έννοια που βελτιώνει την αποτροπή είναι η αξιοπιστία της στρατηγικής της χώρας³⁹. Οι μηχανισμοί της αποτροπής είναι τα διάφορα πολεμικά, πολιτικά, οικονομικά, και διπλωματικά μέσα που διαθέτουν οι δύο αντίπαλοι. Μεταξύ ορθολογιστικών αντιπάλων η λειτουργία της αποτροπής συνίσταται στη σύνθετη αλληλεπίδραση μεταξύ των εκατέρωθεν προσλαμβανουσών παραστάσεων και εκτιμήσεων ως

³⁸ Ibid.

³⁹ Ήφαιστος Παναγιώτης, *Αποτρεπτική στρατηγική*, Μάρτιος 1999.

προς τους κινδύνους, το κόστος, τα οφέλη, την αβεβαιότητα του αποτελέσματος τυχόν ενεργειών και τις επιπτώσεις στο εσωτερικό και εξωτερικό της χώρας. Η αξιολογία της αποτροπής είναι συνάρτηση πάρα πολλών παραγόντων⁴⁰:

- Ικανή, αξιόπιστη και σοβαρή πολιτική ηγεσία
- Διπλωματική υπηρεσία υψηλής ποιοτικής στάθμης
- Εθνική συναίνεση, όσον αφορά το εθνικό συμφέρον, και εθνικό φρόνημα
- Υποστηρικτική οικονομική υποδομή
- Αξιομαχη στρατιωτική ηγεσία
- Η συμμετοχή σε στρατιωτικά σύμφωνα, οι εξωτερικές διασυνδέσεις και γενικά οι συμμαχίες της χώρας
- Αποδεδειγμένη αποφασιστικότητα και ετοιμότητα προάσπισης των ζωτικών εθνικών συμφερόντων με επεξεργασμένα επιτελικά σχέδια
- Η φήμη της χώρας ως προς τις παρελθούσες επιδόσεις της να αποτρέπει τους αντιπάλους της
- Πλήρης συνεργασία πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας
- Υποστηρικτικές πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις γύρω από τους εξωτερικούς στόχους και το αμυντικό δόγμα
- Σταθερότητα και συνέπεια πολιτικών και στρατιωτικών στόχων ανεξάρτητα εσωτερικών πολιτικών διακυμάνσεων
- Ποσοτική και ποιοτική επάρκεια πολεμικών μέσων και πολεμική βιομηχανία
- Το επίπεδο τεχνολογικής ανάπτυξης της χώρας.

Ένα άλλο κεντρικό αλλά και στοιχειώδες ζήτημα που αφορά την αξιολογία της στρατηγικής μας είναι η έννοια του «σχετικού συμφέροντος»⁴¹. Αυτή η πτυχή είναι ιδιαίτερα σημαντική για την αποτροπή απειλών μικρότερης έντασης. Στη θεωρία της αποτροπής, υποστηρίζεται ότι η ύπαρξη ή μη ύπαρξη ζωτικού συμφέροντος είναι κρίσιμης σημασίας για την αποτελεσματικότητα των αποτρεπτικών μας μεθοδεύσεων, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις κρίσεων.

Η επικρατέστερη θεωρητική υπόθεση στη στρατηγική ανάλυση είναι ότι στην αποτροπή, όπως σε κάθε διαπραγμάτευση, ο ανταγωνιστής με το μεγαλύτερο συμφέρον (ή τη μεγαλύτερη πεποίθηση ότι διακυβεύεται ζωτικό του συμφέρον), αναμένεται να υπερισχύσει. Σύμφωνα, δηλαδή, πάντοτε με στοιχειώδεις έννοιες της στρατηγικής ανάλυσης, η υπεράσπιση εθνικών αγαθών, που είναι εξ αντικειμένου ζωτικής σημασίας στο αποτρεπτικό παιχνίδι δύο αντιπάλων, είναι περισσότερη αξιόπιστη από τη διεκδίκηση αγαθών ήσσονος σημασίας. Οι αναλυτές της στρατηγικής διακρίνουν μεταξύ «εγγενούς ή πρωταρχικού συμφέροντος» (intrinsic interest or values) και «συμφέροντος δυνάμεως» (power interest or values). Οι «εγγενείς ή πρωταρχικές αξίες και συμφέροντα» είναι αυτόνομης και καταληκτικής σημασίας («end values»). Ιεραρχούνται ανάλογα με το τι πραγματικά αξίζουν παρά για το τι ρόλο παίζουν στο συσχετισμό ισχύος των πρωταγωνιστών. Αντίθετα, «οι αξίες ή τα αγαθά δυνάμεως», είναι ζωτικής σημασίας· ιεραρχούνται, δηλαδή, όχι τόσο ως προς το τι αξίζουν όσο ως προς το τι συνεισφέρουν στην ασφάλεια των αξιών (ή αγαθών) πρωταρχικής σημασίας.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Ibid.

ΧΕΙΡΙΣΜΟΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ

Σύμφωνα με τους Kintner και Schwarz, ο χειρισμός μιας κρίσης έγκειται στο να κερδηθεί η κρίση και την ίδια στιγμή να περιοριστούν σε ανεκτά επίπεδα ο κίνδυνος και το ρίσκο και απ τις δύο εμπλεκόμενες πλευρές, ενώ για τον Lipson, το σημαντικό πρόβλημα είναι η ειρηνική επίλυση της κρίσης⁴². Βάσει της θέσης πως ο χειρισμός μιας κρίσης είναι το σύνολο των μέτρων τα οποία προσανατολίζονται στον περιορισμό της σύγκρουσης - προκλήσεων και αυτής της κλιμάκωσης, προκύπτει το συμπέρασμα πως η διαχείριση μιας κρίσης είναι κατεξοχήν μια διπλωματική προσπάθεια, η οποία μπορεί να υποστηριχτεί και από στρατιωτικά μέσα. Ο χειρισμός κρίσης αναφέρεται σε όλη τη διαδικασία με την οποία οι αντίπαλοι προσβλέπουν να συμφιλιώσουν τους ανταγωνιστικούς τους στόχους.

Θα μπορούσε να ειπωθεί πως πρωτεύον έργο του χειρισμού μιας κρίσης είναι να διαμνηυθούν από την κάθε πλευρά τα συμφέροντα και οι απαιτήσεις της, όσο γίνεται πιο καθαρά, προκειμένου να αποκλεισθούν λανθασμένοι υπολογισμοί και από τις δύο πλευρές. Έτσι, ο αντίπαλος είτε θα αποφύγει τις περαιτέρω προκλήσεις (οπότε τελειώνει η κρίση) είτε θα επιδείξει προθυμία για κλιμάκωση της κατάστασης. Δεν αρκεί όμως να δοθεί έμφαση μόνο στα συμφέροντα του καθενός, αλλά και στην αποφυγή ενεργειών οι οποίες θα μπορούσαν να οδηγήσουν τον αντίπαλο σε μια αμοιβαίως ανεπιθύμητη διαδικασία κλιμάκωσης.

Το κεντρικό σημείο σε μια κρίση είναι οι αλλαγές που προσδοκά η κάθε πλευρά να πραγματοποιήσει για να προωθήσει τα συμφέροντά της, επηρεάζοντας τις αντιλήψεις και αντιδράσεις της άλλης. Το στοιχείο αυτό οδηγεί στο συμπέρασμα, πως ο χειρισμός μιας κρίσης δεν θα πρέπει να εκλαμβάνεται πως έχει πάντα ως επιθυμητό στόχο των δύο πλευρών την αποκλιμάκωση. Πραγματικός στόχος χειρισμού είναι η επιτυχία των στόχων της κάθε πλευράς. Ο χειρισμός μιας κρίσης είναι μια λεπτή διαδικασία που περιλαμβάνει δύσκολες αποφάσεις.

Η λήψη αποφάσεων στις κρίσεις δεν είναι, συνήθως, χωρίς συναισθήματα. Οι αποφάσεις λαμβάνονται υπό συνθήκες πίεσης χρόνου και δυναμικών εξελίξεων από ανθρώπους που εργάζονται στην ομίχλη των αμφιβολιών. Ο Υπουργός Άμυνας των ΗΠΑ, Robert MacKnamara, μετά

την κρίση της Κούβας είχε δηλώσει: «δεν υπάρχει πλέον αυτό που ονομάζουμε στρατηγική, υπάρχει μόνον ο χειρισμός των κρίσεων». Με τη δήλωση αυτή, που έχει στοιχεία υπερβολής, γίνεται καταφανής η τεράστια σημασία του χειρισμού μιας κρίσης⁴³.

«Αυτός που χτυπάει πρώτος, δείχνει ότι έχει ξεμείνει από επιχειρήματα», κινέζικη παροιμία.

⁴² Trevor Salmon and R Alkadari, "Crises, Crisis Management and Crisis Prevention", in Roger Carey and Trevor Salmon (eds) *International Security in the Modern World*, London: Macmillan, 1992.

⁴³ Richard Lebow, *Between Peace and War. The Nature of International Crisis*, Baltimore, John Hopkins University Press, 1981, σελ. 266.

Ασφαλώς δεν θα υπάρχει κρίση στις σχέσεις δύο χωρών όταν και οι δύο εγκαταλείπουν τους στόχους τους. Όμως, όταν η σύγκρουση επικρατεί στις διεθνείς σχέσεις, ως εκ τούτου και οι διεθνείς κρίσεις (όχι πάντα ανεπιθύμητες), μαζί με τους χειρισμούς τους, θα συμπληρώνουν σελίδες της ιστορίας. Η έννοια της διαχείρισης μιας κρίσης δεν συμπίπτει με την έννοια της επίλυσης συγκρούσεων (conflict resolution) ούτε και με τη διπλωματία εξαναγκασμού (coercive diplomacy). Είναι πιο πλατιά η έννοια της διπλωματίας εξαναγκασμού από την έννοια του χειρισμού μιας κρίσης.

Ο χειρισμός μιας κρίσης είναι συγχρόνως επιστήμη και τέχνη, που μελετάται και μαθαίνεται. Θεωρείται δε ότι τελείωσε ο χειρισμός, όταν η ένταση έχει δραστικά μειωθεί, ώστε να αποκλείονται στρατιωτικές εχθροπραξίες. Εάν δοθεί ευρύτερη έννοια στη διαχείριση κρίσης ώστε να περιλαμβάνει όλο το φάσμα των στόχων και προτεραιοτήτων μιας διεθνούς διαφοράς, τότε η διαχείριση θα θεωρείται επιτυχής, εάν επιτευχθούν οι στόχοι των δρώντων, ανεξάρτητα ποιοί είναι.

ΑΡΧΕΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ

Σύμφωνα με τον Alexander George, οι επόμενες επιχειρησιακές αρχές (απαιτήσεις προς ικανοποίηση), εάν ακολουθηθούν στον χειρισμό μιας κρίσης μπορούν να βοηθήσουν στην επιτυχή αντιμετώπισή της⁴⁴.

- Πολιτικός έλεγχος στην εφαρμογή της πολιτικής. Οι στρατιωτικές ενέργειες υποστηρίζουν πολιτικούς στόχους και σηματοδοτούν προς τον αντίπαλο προθέσεις και προετοιμασία προς μια συγκεκριμένη κατεύθυνση. Μπορεί να κλιμακώσουν ή και να αποκλιμακώσουν μια κατάσταση (ανάπτυξη δυνάμεων, ασκήσεις, συναγερμοί, χρόνος στρατιωτικής κίνησης). Η σύγχρονη τεχνολογία βοηθάει τον πολιτικό έλεγχο. Στην εφαρμογή συγκεκριμένων σχεδίων κατά την κρίση, θα πρέπει να επιδεικνύεται προσοχή και να εξετάζονται οι προϋποθέσεις εφαρμογής του σχεδίου και οι επικρατούσες ιδιαιτερότητες.

- Σκόπιμη μείωση του ρυθμού στρατιωτικών κινήσεων, προκειμένου να δοθεί χρόνος για διπλωματικές ενέργειες, εκτίμηση καταστάσεως, λήψη αποφάσεων και για να απαντηθούν προτάσεις⁴⁵. Τα ΜΜΕ πιέζουν προς την αντίθετη κατεύθυνση. Στην κρίση, η πίεση χρόνου είναι δεδομένη, γι'αυτό περιορίζεται και ο αριθμός των εναλλακτικών επιλογών.

- Συντονισμός στρατιωτικών και διπλωματικών ενεργειών, ως μέρος μιας συνολικής στρατηγικής, που σηματοδοτεί την επιθυμία για τακτοποίηση της κρίσης με διαπραγματεύσεις και όχι με στρατιωτικά μέσα. Ο συντονισμός δυσχεραίνεται με την αύξηση του αριθμού των εμπλεκομένων. Οι επικοινωνίες και η συνεκπαίδευση των εμπλεκομένων διευρύνουν το συντονισμό.

- Οι κινήσεις στρατιωτικών μονάδων και η απειλή χρήσης στρατιωτικής δύναμης θα πρέπει να εναρμονίζονται με διπλωματικές πρωτοβουλίες και να είναι συνεπείς με τους διπλωματικούς αντικειμενικούς σκοπούς.

⁴⁴ Alexander, George, *Avoiding War*, Westview Press, 1991, σελ. 25.

⁴⁵ π.χ στην κρίση της Κούβας ο Kennedy έδωσε τον απαραίτητο χρόνο στον αντίπαλό του παρά τις αντίθετες εισηγήσεις των συμβούλων του.

- Αποφυγή κάθε κίνησης και απειλής που δίνει στον αντίπαλο την εντύπωση ότι επίκειται προληπτική επίθεση, γιατί μπορεί να προκαλέσει προληπτική επίθεση. Η διάκριση μιας καθαρά αμυντικής προετοιμασίας από πρόθεση προληπτικής επίθεσης δεν είναι ευχερής.

- Επιλογή στρατιωτικών και διπλωματικών ενεργειών που σηματοδοτούν ή είναι συνεπείς με επιθυμία διαπραγματεύσεων για έξοδο από την κρίση, παρά για στρατιωτική λύση. Η καταστρεπτικότητα των σύγχρονων οπλικών συστημάτων βοηθά στην ταχύτερη έξοδο απ την κρίση.

- Οι διπλωματικές προτάσεις και οι στρατιωτικές ενέργειες θα πρέπει να αφήνουν στον αντίπαλο διέξοδο διαφυγής από την κρίση, η οποία θα είναι συμβατή με τα δικά του συμφέροντα και θα αποτελεί χρυσή γέφυρα.

Επιπλέον, θα πρέπει να επιδιώκεται η διασταύρωση των πληροφοριών στις οποίες στηρίζονται οι αποφάσεις. Όσο περισσότερες εναλλακτικές προτάσεις, τόσο καλύτερα, εφόσον υπάρχει χρόνος. Ακόμα είναι απαραίτητη η διατήρηση γραμμής επικοινωνίας με τον αντίπαλο, ενώ η απάντηση θα πρέπει να διέπεται από τη λογική της ευέλικτης απάντησης και όχι της μαζικής. Η ευελιξία αφορά στρατιωτικό και πολιτικό τομέα.

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΧΕΙΡΙΣΜΟΥ ΚΡΙΣΕΩΝ

Η έννοια που αποδίδεται στον όρο στρατηγική, στην παρούσα περίπτωση, έχει ληφθεί από τη θεωρία παιγνίων στρατηγικής, στα οποία η καλύτερη ενέργεια κάθε παίκτη εξαρτάται από το τι ο άλλος παίκτης πράττει. Με τη στρατηγική που εφαρμόζεται, επιδιώκεται να φτάσει ο αντίπαλος στο σημείο να προβεί σε μια ενέργεια, την οποία σε διαφορετική περίπτωση δεν θα έκανε. Από τη στρατηγική που θα επιλέξουν και οι δύο πλευρές, θα επηρεαστεί και το είδος της διαπραγμάτευσης μεταξύ τους.

Σύγκρουση συμφερόντων, ταχεία εξέλιξη γεγονότων, πίεση χρόνου, άγχος, συγκεχυμένη εικόνα, είναι το τοπίο μιας κρίσης. Η διάγνωση της κατάστασης και ο καθορισμός των πολιτικών στόχων μπαίνουν σε πρώτη προτεραιότητα και τίθεται το εξής ερώτημα: ποιες στρατιωτικές και διπλωματικές ενέργειες θα αξιοποιηθούν για το χειρισμό της κρίσης και με ποια στρατηγική. Ως γενικός στόχος τίθεται η αποφυγή της σύγκρουσης και η ικανοποίηση των στόχων.

Όλες οι πλευρές αναζητούν στρατηγικές και τακτικές χειρισμού της κρίσης, προκειμένου να φθάσουν εκεί που θέλουν, στους αντικειμενικούς τους σκοπούς. Ενυπάρχει πάντα το δίλημμα πολιτικής (ενέργειες προστασίας των συμφερόντων και αποφυγή ενεργειών που μπορεί να οδηγήσουν σε στρατιωτική σύγκρουση). Εδώ έγκειται η πρόκληση της επιλογής στρατηγικής χειρισμού μιας κρίσης. Η στρατηγική που θα επιλεγεί θα χρησιμοποιήσει τα διπλωματικά και στρατιωτικά μέσα κατά τρόπο που να ανταποκρίνεται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της τρέχουσας κρίσης. Επειδή στη διάρκεια μιας κρίσης μπορεί να αλλάξουν τα δεδομένα, θα πρέπει όποια στρατηγική επιλεγεί να μπορεί να προσαρμόζεται στην τακτική που τη συνοδεύει.

ΕΠΙΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ

Με τον όρο επίλυση της κρίσης εννοούμε μια διαδικασία η οποία οδηγεί ένα συγκεκριμένο «ενεργητικό» σύστημα σε μια κατάσταση όπου η υπόθεση στην οποία στηρίχθηκε ο ορισμός της διένεξης δεν υφίσταται πλέον για αρκετό χρόνο.

Οι μηχανισμοί της επίλυσης διενέξεων μπορούν να διακριθούν κατά τον Galtung σε κατηγορίες από το:

- Αν δεν συμμετέχει σε αυτούς κανένα από τα μέρη που βρίσκονται σε αντιπαράθεση

- Αν συμμετέχει ένα μόνο
- Αν συμμετέχουν και τα δύο μέρη.

Στην πρώτη περίπτωση, όταν δηλαδή δεν συμμετέχει καμία πλευρά, ο μηχανισμός περιορίζεται σε μια μορφή προσωπικού ή απρόσωπου «χρησμού» που προβάλλεται στη διένεξη και που οι επιταγές του (απάντηση) γίνονται αποδεκτές από όλα τα μέρη.

Όταν στον μηχανισμό παίρνει μέρος μια πλευρά, τότε αυτή υπόκειται σε ένα είδος ελέγχου, στο οποίο της δίνεται η δυνατότητα να αποδείξει τη νομιμότητα και το δίκαιο των θέσεών της. Τούτο συμβαίνει π.χ. όταν σε μια διακρατική διαφορά η μια πλευρά προσφεύγει μονομερώς σε ανώτερο δικαστικό όργανο για την επίλυση της διαφοράς, όπως είναι το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ ή το Διεθνές Δικαστήριο.

Τέλος, όταν συμμετέχουν και οι δύο πλευρές, τότε ο μηχανισμός παίρνει συχνά τη μορφή ενός αγώνα μεταξύ τους (ανταγωνιστική φάση).

Στη περίπτωση αυτή, οι δύο πλευρές αναπτύσσουν ένα νέο είδος ανταγωνιστικής θέσης στην οποία πάλι μάχονται για την υλοποίηση ενός μίνιμουμ επιδιωκόμενων στόχων.

Εκείνο που πρέπει να υπογραμμιστεί είναι ότι η «θεσμοποίηση» του μηχανισμού επίλυσης εκφράζει μια δυνατή κατεύθυνση άμεσης επίλυσης των διαφορών.

Η βασικότερη ίσως προϋπόθεση που πρέπει από την αρχή να επισημανθεί είναι ότι εφόσον δημιουργηθεί ή αναζητηθεί ένας τέτοιος μηχανισμός επίλυσης κρίσεων θα πρέπει και να αναγνωρισθεί από όλα τα ενδιαφερόμενα μέλη. Θα πρέπει δηλαδή και οι δύο αντιμαχόμενες πλευρές να αποδεχθούν την εφαρμογή του μηχανισμού επίλυσης στη διαμάχη τους. Τότε μόνο θα αναγνωρισθούν και οι αποφάσεις τους.

Από τη στιγμή που θα κλονιστεί η εμπιστοσύνη προς το μηχανισμό αυτόν, τότε τα περιθώρια λειτουργικής απόδοσής του είναι περιορισμένα.

Οι κρίσεις διακρίνονται γενικά σε κρίσεις όπου γίνεται κάποια μορφή χρήσης βίας και σε εκείνες που δεν γίνεται χρήση βίας. Ως βίαια μέσα θεωρούνται μορφές άμεσης χρήσης βίας, απειλή χρήσης βίας και πίεσης. Τα μη βίαια μέσα ταυτίζονται κατά κανόνα με τις διαπραγματεύσεις, που όμως διακρίνονται με τη σειρά τους στα εξής σημεία:

- Διαπραγματεύσεις μεταξύ ενδιαφερόμενων μερών
- Μεσολάβηση
- Διαιτησία.

Η πρώτη περίπτωση αναφέρεται κυρίως σε διμερείς διαπραγματεύσεις μεταξύ δύο αντιπάλων, η δεύτερη στη δυνατότητα επίλυσης ενός «τρίτου παράγοντα», ο οποίος

μεριμνά για την αναζήτηση μιας συμβιβαστικής λύσης μεταξύ των αντιμαχόμενων μερών και η τρίτη περίπτωση αναφέρεται στη δυνατότητα που προσφέρεται για μια από κοινού προσφυγή σε ένα διαιτητικό όργανο, όπως είναι π.χ. το Διεθνές Δικαστήριο που μεριμνά για τη διευθέτηση μιας συγκεκριμένης διαφοράς μεταξύ κρατών.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΔΙΔΑΓΜΑΤΑ⁴⁶

Εκ πρώτης όψεως, η φράση «διαχείριση κρίσεων» φαίνεται να αποτελεί μια αντίφαση. Η κρίση εμφανίζεται από το πουθενά και προκαλεί τη σκέψη μας για το τι είναι φυσιολογικό και ποια είναι η σωστή διαχείριση. Η κρίση, επίσης, χαρακτηρίζεται συχνά από πανικό, σύγχυση ή ακόμη και απόγνωση.

Μπορεί μια κρίση στην πραγματικότητα να επιλυθεί; Η σύντομη απάντηση είναι ναι, με την αποδοχή των τριών βασικών αξιωμάτων:

- Οι κρίσεις είναι αναπόφευκτες

- Όπως και κάθε άλλη πρόκληση στη διοίκηση, οι διαχείριση κρίσεων θα πρέπει να προγραμματίζεται και να σχεδιάζεται κατάλληλα, τουλάχιστον με την έννοια ότι μπορεί να επέλθει συμφωνία εκ των προτέρων στη σύνταξη συγκεκριμένων διαδικασιών διαχείρισης και να εφαρμοστούν σε περίπτωση εμφάνισης κρίσης

- Η διαχείριση των κρίσεων είναι αναπόσπαστο τμήμα της ευθύνης του κάθε ηγέτη ή διοικητικού στελέχους. Κάθε υπηρεσία ή οποιοδήποτε τμήμα υπηρεσίας μπορεί να βρεθεί, υπό προϋποθέσεις, σε έναν ρόλο διαχείρισης κρίσεων.

Αυτό που είναι εντυπωσιακό, εξετάζοντας σύνθετο αριθμό παρατηρήσεων και διδαγμάτων από δημόσιους και ιδιωτικού δικαίου οργανισμούς, οι οποίοι έχουν αποκτήσει πείρα μέσα από ένα ευρύ φάσμα κρίσεων, είναι ότι αυτό που απαιτείται περισσότερο για την επιτυχή διαχείριση μιας κρίσης είναι απλά η κοινή λογική.

Οι κρίσεις είναι αναπόφευκτες. Το ερώτημα δεν είναι αν ένας οργανισμός ή κοινωνική ομάδα θα βρεθούν εμπλεκόμενοι σε μια κρίση, αλλά πόσο σύντομα και με τι μέγεθος ευθύνης.

Η κρίση θεωρείται κρίση, όταν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, το Κοινοβούλιο ή αξιόπιστες ή ισχυρές ομάδες συμφερόντων την προσδιορίζουν ως κρίση. Μια κρίση δεν είναι απαραίτητο να αποτελέσει σοβαρή απειλή για την ανθρώπινη ζωή· αρκεί να αμφισβητεί κατά κάποιο τρόπο τη δημόσια αίσθηση της παράδοσης, των αξιών, της ασφάλειας και της ακεραιότητας της κυβέρνησης.

Μια κρίση επιδεινώνεται, αν φαίνεται ότι υπάρχει, έστω και για λίγο, σύγχυση ή έλλειψη ελέγχου.

Από την άποψη των επικοινωνιών, τα μέσα ενημέρωσης αναπτύσσουν μια συμβιωτική σχέση με τις ομάδες συμφερόντων (ή ομάδες πίεσης). Ωστόσο, οι περισσότερες κρίσεις που επικεντρώνονται στην προβολή τους από ηλεκτρονικά μέσα, είναι συνήθως βραχύβιες.

Κατά τη διάρκεια της κρίσης, η λογική έννοια του κινδύνου έναντι του οφέλους παλινδρομεί διαρκώς. Όσον αφορά το ζήτημα του κινδύνου, μόνον οι εξηγήσεις με μηδενικό ρίσκο είναι αποδεκτές από το κοινό και τα ΜΜΕ.

⁴⁶ NATO, *Generic Crisis Management Handbook* (GCMH), 1999, p. II-2.

Κάθε κρίση είναι διαφορετική, αλλά όλες, μέχρι ενός βαθμού, έχουν τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- Το στοιχείο της έκπληξης
- Ανεπαρκής πληροφόρηση, όταν οι ανάγκες για πληροφορίες είναι μεγαλύτερη
- Εξέλιξη των γεγονότων ταχύτερη από τις ενέργειες εκδήλωσης αντίδρασης των οργανισμών ή υπηρεσιών

- Κλιμακούμενη ροή των γεγονότων
- Απώλεια ελέγχου (πραγματική ή θεωρητική)
- Διακύβευση σημαντικών συμφερόντων
- Έντονη πίεση ελέγχου και αναζήτησης πληροφόρησης από το εξωτερικό περιβάλλον
- Σταδιακή ανάπτυξη μιας έντονης ιδέας πολιορκίας και πιθανού πανικού
- Κατάρρευση και διάσπαση του συστήματος λήψης αποφάσεων
- Έμφαση εκ μέρους των επικεφαλής στο βραχυπρόθεσμο σχεδιασμό και αποφάσεις.

Η αποτελεσματική διαχείριση των κρίσεων εξαρτάται, σε μεγάλο βαθμό από τις αποτελεσματικές επικοινωνίες, τόσο εντός της κοινωνικής ομάδας όσο και με εξωτερικές ομάδες συμφερόντων. Ο τρόπος αντιμετώπισης μιας κρίσης, τις πρώτες κρίσιμες ώρες της εμφάνισής της, μπορεί να καθορίσει αν θα διαρκέσει για μια εβδομάδα ή αν θα διαρκέσει για χρόνια επιφέροντας καταστροφές.

Οι λόγοι που επιβάλλουν την εγκατάσταση ενός επαρκούς συστήματος επικοινωνιών έχουν μεγάλη σπουδαιότητα, καθώς βοηθούν στην αποφυγή προβλημάτων που θα συνεπάγονταν την κλιμάκωση των κρίσεων. Αυτοί περιλαμβάνουν:

- Την άρση της ανησυχίας και των επιφυλάξεων της κοινής γνώμης
- Τη δρομολόγηση μιας επαφής ή απάντησης προς τα μέσα μαζικής ενημέρωσης
- Τον έλεγχο του συντελεστή κλιμάκωσης της κρίσης και την αποφυγή σύγχυσης
- Τη διασφάλιση ότι η κατάσταση είναι ελεγχόμενη και θα αναληφθεί σύντομα δράση
- Την παροχή έγκυρης και έγκαιρης καθοδήγησης, σχετικά με τον τρόπο που πρέπει να ενεργήσουν οι προσβαλλόμενοι από την κρίση.

Οι κρίσεις μπορούν να αντιμετωπιστούν. Στην πραγματικότητα, πολλοί οργανισμοί όχι μόνο διασώθηκαν από τις κρίσεις, αλλά στο τέλος ενίσχυσαν τη δημόσια και επαγγελματική τους εικόνα. Όπως για κάθε μείζονα πρόκληση που αφορά διοικητικά θέματα, πρέπει να υπάρχει ένα σχέδιο και μια λειτουργική ομάδα που να εργάζεται εντός σαφώς κατανοητών κατευθύνσεων, που να καθορίζονται στο σχέδιο. Με λίγα λόγια, η κρίση προσφέρεται για μια εξαιρετική δοκιμασία των ικανοτήτων διαχείρισης και των πρακτικών ή μηχανισμών διαχείρισης. Οι υπεύθυνοι διαχειριστές πρέπει να είναι προετοιμασμένοι να συμμετάσχουν, να επικεντρωθούν στα προβλήματα και να γνωρίζουν τι απαιτήσεις υπάρχουν.

«Το τίμημα της ελευθερίας είναι η συνεχής επαγρύπνηση»,
Τόμας Τζέφερσον, 1749-1826,
αμερικανός πρόεδρος
(1801-1809).

Προϋπόθεση για την επιτυχή διαχείριση μιας κρίσης είναι να αποδεχθεί ένας οργανισμός ή η κυβέρνηση ότι οι κρίσεις είναι αναπόφευκτες και να είναι προετοιμασμένοι για το χειρότερο. Αυτό δεν αποτελεί παραλογισμό· σημαίνει ότι ενδεχόμενα θέματα κρίσης θα πρέπει να παρακολουθούνται ακόμη και αν δεν υπάρχει κάποια ένδειξη ενδεχόμενης κρίσης. Η διαχείριση των κρίσεων θα πρέπει να θεωρείται μέρος ενός ευρύτερου φάσματος συνεχούς διαχείρισης, που περιλαμβάνει διαχείριση καταστάσεων προ κρίσης (αντιμετώπιση καθημερινής φύσεως περιστατικών), διαχείριση κρίσης και διαχείριση καταστάσεων μετά την κρίση (επιστροφή στην καθημερινή κατάσταση).

Ένα σαφές σύνολο διαδικασιών διαχείρισης κρίσεων είναι απαραίτητο. Σε αυτό περιλαμβάνονται:

- ➔ Ένα γενικό σχέδιο έκτακτης ανάγκης που προβλέπει:
 - Πώς λαμβάνονται οι αποφάσεις και από ποιον, συμπεριλαμβανομένων των διαδικασιών για την ομάδα διαχείρισης κρίσεων του οργανισμού
 - Μια διαδικασία ενεργοποίησης
 - Ένα σύστημα κλήσης και ταχείας προσέλευσης για την άμεση επικοινωνία των εμπλεκομένων
 - Ένα σχέδιο πληροφόρησης κοινού που να περιλαμβάνει βασικά μηνύματα, όπως το κύριο μήλημα του οργανισμού για την υγεία και την ασφάλεια.
- ➔ Η ικανότητα για συνεχή παρακολούθηση των αναδυόμενων ζητημάτων και ανάλυση του κλίματος που επικρατεί στις συζητήσεις των πολιτών. Η προέκταση αυτού είναι ο προγραμματισμός εκ των προτέρων, για ορισμένα είδη προβλέψιμων κρίσεων, έτοιμων απαντήσεων σε πιθανά ερωτήματα.
- ➔ Η διαδικασία για τη δοκιμή του σχεδίου όσο το δυνατόν συχνότερα. Είναι ιδιαίτερα σημαντική η πρακτική εξάσκηση σε πολλές στρατηγικές αντιμετώπισης, για να εξασφαλιστεί ότι τόσο το προσωπικό όσο και ο εξοπλισμός είναι σε λειτουργική κατάσταση.
- ➔ Η πρόβλεψη για την κατάρτιση σημαντικών στελεχών και εκπροσώπων Τύπου.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ⁴⁷

- ➔ **Να είστε προετοιμασμένοι για το χειρότερο**
 - Το προσωπικό του οργανισμού πρέπει να είναι προετοιμασμένο να συμμετάσχει στην ομάδα διαχείρισης των κρίσεων. Η αναγνώριση και η παρακολούθηση μιας κρίσης σε συνδυασμό με ένα λειτουργικό σύστημα έγκαιρης προειδοποίησης για τον εντοπισμό νέων, αναδυόμενων θεμάτων, είναι ουσιώδη στοιχεία για την επιτυχημένη διαχείριση κρίσεων.
 - Κατά τη διάρκεια μιας κρίσης, θα πρέπει να επιλεγεί ένας εκπρόσωπος Τύπου, για να μιλήσει εκ μέρους του οργανισμού. Είναι σημαντικό να υπάρχει ένας αριθμός δευτερευόντων εκπροσώπων που μπορούν να παρέχουν πληροφορίες, λόγω της τεχνικής εμπειρίας ή εξειδίκευσής τους, υποβοηθώντας έτσι το έργο του κύριου εκπροσώπου.
- ➔ **Πάρτε την πρωτοβουλία και ενημερώστε**
 - Μην φοβάστε να είστε ειλικρινείς με καλές ή άσχημες ειδήσεις. Μην διστάσετε

⁴⁷ Ibid.

να παραδεχτείτε ότι δεν έχετε όλες τις απαντήσεις ή ότι δεν έχετε τη μαγική λύση που επιζητούν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

- Πείτε την αλήθεια. Τονίστε ότι παρακολουθείτε την κατάσταση και αναζητάτε μια λύση.

- Ενημερώστε τα μέσα ενημέρωσης ότι θα μιλάτε μαζί τους τακτικά, αλλά σε χρόνο και τόπο που εσείς θα καθορίσετε.

- Σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να υπάρξει καθυστέρηση, με την ελπίδα ότι η κρίση θα υποχωρήσει.

➔ **Μην πανικοβάλλεστε**

- Αξιολογήστε τη φύση της κρίσης. Γιατί θεωρείται κρίση; Ποιος λέει ότι πρόκειται για κρίση (τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, οι ειδικές ομάδες συμφερόντων); Πότε αναγνωρίστηκε για πρώτη φορά ως κρίση;

- Εξετάστε τις πληροφορίες που λαμβάνετε. Αν προέρχονται κυρίως από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, θα πρέπει να εξεταστεί σοβαρά το ενδεχόμενο της απόκτησης πληροφοριών από άλλες πηγές.

- Αποφύγετε τις αλόγιστες αντιδράσεις σε υποτιθέμενες απειλές.

➔ **Λάβετε μέτρα για την αποφυγή κλιμάκωσης της κρίσης**

Εάν υπάρχουν προφανείς ευθύνες που πρέπει να συνδεθούν με ένα πρόσωπο ή μια πολιτική, να λάβετε κατάλληλα μέτρα χωρίς καθυστέρηση. Η δράση θα πρέπει να λαμβάνεται μόνον εάν πρόκειται για πραγματική λύση. Αλλιώς, δεν θα καταφέρετε τίποτα και μπορεί να δημιουργήσετε περισσότερα προβλήματα από όσα θα επιλυθούν.

➔ **Αξιολογήστε την κατάσταση από πολλές πλευρές**

Είναι πολύ εύκολο για τους ανώτερους υπαλλήλους να πιστεύουν ότι η κατάσταση είναι χειρότερη από ό,τι είναι πραγματικά. Όταν ένας διαχειριστής κρίσεων βλέπει μόνον αρνητικές ειδήσεις ή τηλεοπτικά ρεπορτάζ για το επίμαχο θέμα, η διάσταση του προβλήματος τείνει να γιγαντωθεί. Η έρευνα είναι το μέσο με το οποίο το μυαλό του διαχειριστή θα επικεντρωθεί στις ακριβείς διαστάσεις της πληροφόρησης για το πρόβλημα.

➔ **Εντοπίστε και ενημερώστε πιθανούς υποστηρικτές**

Επιδιώξτε την υποστήριξη εκείνων που μοιράζονται την άποψή σας. Οι ενημερωμένοι υποστηρικτές μπορεί να έχουν σημαντικό αντίκτυπο στην κοινή γνώμη.

➔ **Κατά τη διάρκεια μιας κρίσης ασχοληθείτε μόνο με την κρίση**

Η ώρα της κρίσης δεν προσφέρεται για υπεράσπιση των πολιτικών που είχαν πετύχει εξαιρετικές επιδόσεις κατά το παρελθόν. Ένα καλό ιστορικό αρχείο θα πρέπει να υπάρχει για να καταφεύγουμε κάθε στιγμή, αλλά κάθε λύση θα πρέπει να προσαρμόζεται στις συγκεκριμένες συνθήκες.

➔ **Ενσωματώστε την κρίση στη ροή της λειτουργίας του οργανισμού**

Όταν μια κρίση αρχίζει να αποκλιμακώνεται, το θέμα της θα πρέπει σιγά σιγά να αποσύρεται, και το κοινωνικό σύνολο ή ο οργανισμός θα πρέπει να επιστρέψει στην καθημερινή του δραστηριότητα.

➔ **Δώστε προτεραιότητα στο θέμα της ετοιμότητας για κρίσεις**

Το θέμα της ετοιμότητας στην αντιμετώπιση κρίσεων πρέπει να τύχει της ίδιας

προτεραιότητας από τον οργανισμό, όπως και οι άλλες σοβαρές δραστηριότητες. Αντί να είναι παραμερισμένο και ξεχασμένο μέσα στις πολυάριθμες καθημερινές δραστηριότητες, θα πρέπει να βρίσκεται ψηλά στην ατζέντα της διοικητικής ιεραρχίας, να εξετάζεται συνεχώς με προσοχή, ενώ ταυτόχρονα η ομάδα διαχείρισης κρίσεων θα πρέπει να ενσωματωθεί στην εν γένει δομή ηγεσίας του οργανισμού.

➔ **Αναζητήστε την εξουσία και τα μέσα για να πετύχετε το σκοπό σας**

Στο ζήτημα της ετοιμότητας για την αντιμετώπιση κρίσεων θα πρέπει να εκχωρηθεί μεγάλο μέρος εξουσίας και ελευθερία κινήσεων από την ηγεσία. Οι διαχειριστές των κρίσεων πρέπει να έχουν τη δύναμη να λαμβάνουν και να επιβάλουν τις αποφάσεις τους. Η ομάδα διαχείρισης κρίσεων δεν μπορεί να αναλάβει την ευθύνη να βελτιώσει το επίπεδο της ετοιμότητας χωρίς να της δοθεί, επίσης, η εξουσία και τα μέσα να το πράξει. Δεν μπορεί, απλώς, να υποχρεωθεί να ζητήσει την άδεια για να ενεργήσει.

➔ **Αναπτύξτε τη συνεργασία και το συντονισμό μέσω της εκπαίδευσης**

Οι ηγέτες, τα στελέχη και τα μέλη κάθε κοινωνικής ομάδας θα πρέπει να εκπαιδευτούν πάνω στις πρακτικές διαχείρισης μιας κρίσης και τις ικανότητες αντιμετώπισής της και να τις ενσωματώνουν μέσα στις καθημερινές τους δραστηριότητες και ευθύνες. Επίσης, χρειάζεται να αναπτυχθεί η απαραίτητη συνεργασία και να επιτευχθεί ο συντονισμός δραστηριοτήτων υποστήριξης με τους διάφορους εξωτερικούς μηχανισμούς παροχής βοήθειας του κράτους, με σκοπό την υιοθέτηση και προσαρμογή των δοκιμασμένων πάγιων τεχνικών τους στα σχέδια του οργανισμού.

➔ **Πραγματοποιήστε απολογισμό επιπτώσεων**

Μετά την επίλυση της κρίσης και όταν οι ρυθμοί λειτουργίας επιστρέψουν στα φυσιολογικά επίπεδα, είναι σημαντικό, από επιχειρησιακής άποψης, να πραγματοποιηθεί μια κριτική και ένας απολογισμός των επιπτώσεων, καθώς και καταγραφή των διδαγμάτων. Αυτό πάντοτε βοηθάει στην πραγματοποίηση των απαραίτητων τροποποιήσεων και βελτιώσεων των σχεδίων και διαδικασιών, για την καλύτερη προετοιμασία κατά την επόμενη κρίση (υπάρχει πάντα μια επόμενη κρίση).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- 📖 Alexander George, *Avoiding War, problems of crisis management*, Westview Press, 1991.
- 📖 Augustine R. Norman, *Managing the Crisis you tried to Prevent*. Harvard Business Review on Crisis Management, 1995.
- 📖 Bueno di Mesquita Bruce and David Lalman, "War and Reason", New Haven: Yale University Press, 1992.
- 📖 Carey R. and T. Salmon, "International Security in the Modern World", (MacMillan Press LTD, 1996).
- 📖 Chong K. S John, "Six Steps to Better Crisis Management", *Journal of Business Strategy* 25, no. 2 2004.
- 📖 Compton Dennis and Granito John, "Managing Fire and Rescue Services", Washington, D.C.: International City/County Management Association, 2002.
- 📖 Fearon James, "Rationalists' Explanations of War", International Organization, 1995.
- 📖 Fink Steven, *Crisis Management: Planning for the Inevitable*, 1986.
- 📖 Fowler L Karen, Nathan D. Kling, and Milan D. Larson, "Organizational Preparedness for Coping with a

Major Crisis or Disaster," *Business and Society* 46, no. 1, 2007.

☞ Fuerth Leon, "Congress and the Climate Crisis: A Case for Forward Engagement", Research Brief 3, New York: John Brademas Center for the Study of Congress, New York University, 2007.

☞ Fuld Leonard, "Be Prepared", *Harvard Business Review* 81, no. 11, 2003.

☞ Glaesser Dirk, "Crisis Management in the Tourism Industry", Elsevier, Oxford.

☞ Hayes Erica James and Lynn Perry Wooten, "Leadership as (Un)usual: How to Display Competence in Times of Crisis", *Organizational Dynamics* 34, no. 2, 2005.

☞ Jervis Robert, "Perception and Misperception in International Relations", Princeton University Press, 1976.

☞ Lebow Ned Richard, *Between Peace and War. The Nature of International Crisis*, Baltimore, John Hopkins University Press, 1981.

☞ Light C. Paul, *Predicting Organizational Crisis Readiness: Perspectives and Practices toward a Pathway to Preparedness*, NYU, 2008.

☞ Light C. Paul, *The Four Pillars of High Performance: How Robust Organizations Achieve Extraordinary Results*, New York: McGraw Hill, 2005.

☞ Lindell M., Prater C. and Perry R., (2006). *Fundamentals of Emergency Management*. Retrieved January 9, 2009 at: <http://training.fema.gov/EMIWeb/edu/fem.asp>.

☞ Meall Lesley, "Facing Your Greatest Fears", *Accountancy* 138, no. 1356, 2006.

☞ Mearsheimer John, "Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War", 2005.

☞ Meena Ahmed, *The Principles and Practice of Crisis Management*, 2006.

☞ Morgenthau Hans, "Politics among Nations", New York, Knopf, 1970, *International Security* 15, 1990.

☞ NATO, *Generic Crisis Management Handbook (GCMH)*, 1999.

☞ Parker P., "An Examination of Basic and applied International Crisis Research" *International Studies Quarterly*, 21/1, March 77.

☞ Paton Douglas, "Disaster Preparedness: A Social-Cognitive Perspective", *Disaster Prevention and Management* 12, no. 3, 2003.

☞ Perrow Charles, *Normal Accidents: Living with High-Risk Technologies* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1984).

☞ Rosenthal Uriel, Paul 't Hart, and Michael T. Charles, "The World of Crises and Crisis Management", in *Coping with Crises: The Management of Disasters, Riots and Terrorism*, ed. Uriel Rosenthal, Michael T. Charles, and Paul 't Hart, Springfield, Ill.: Charles C. Thomas, 1 10. 989.

☞ Salmon Trevor and R Alkadari "Crises, Crisis Management and Crisis Prevention", in Roger Carey and Trevor Salmon, *International Security in the Modern World*, London: Macmillan, 1992.

☞ Schelling Thomas, "The Strategy of Conflict", Cambridge, Harvard University Press, 1960.

☞ Snyder G. and P. Diesing, *Conflict Among Nations: Bargaining, Decision making and System Structure in International Crises*, Princeton: Princeton University Press, 1977.

☞ Stephen Walt, "The Origins of Alliances", Cornell University Press, 1987.

☞ Young Oran, *The Intermediaries: Third parties in International Crisis*, Princeton: Princeton University Press, 1967.

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

☞ Κολιόπουλος Κων/νος, *Διεθνείς Κρίσεις και Διαχείριση Κρίσεων*, Ελληνική Εταιρία Στρατηγικών Μελετών, (Απρίλιος 2006).

☞ Λαγάρας Ευάγγελος, *Κρίσις*, Ελληνική Εταιρία Στρατηγικών Μελετών, (Απρίλιος 2006).

☞ Λυμπέρης Χρήστος, *Εθνική Στρατηγική και Χειρισμός Κρίσεων*, Αθήνα, Ποιότητα, 1997.

☞ Ήφαιστος Παναγιώτης, *Αποτρεπτική στρατηγική*, Μάρτιος 1999.

Η ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΤΩΝ ΣΟΒΙΕΤΙΚΩΝ ΑΛΕΞΙΠΤΩΤΙΣΤΩΝ ΣΤΗΝ «ΚΑΜΠΗ» ΤΟΥ ΔΝΕΙΠΕΡΟΥ ΠΟΤΑΜΟΥ

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1943

ΚΕΙΜΕΝΟ:
Αντγος ε.α. Γεώργιος Αραμπατζής

Η περιφανής νίκη των Σοβιετικών στο Κρουσκ κατά το πρώτο 15νήμερο του Ιουλίου 1943 έσβησε κάθε πιθανότητα επικράτησης των Γερμανών στο Ανατολικό Μέτωπο. Παράλληλα, η νίκη αυτή ενθάρρυνε τον Ερυθρό Στρατό να εξαπολύσει, από τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους, γενική αντεπίθεση σ' ολόκληρο το μέτωπο προς τα δυτικά, με σκοπό να πετάξει τους Γερμανούς έξω από τα εδάφη του. Στην επιθετική αυτή προσπάθειά τους οι Σοβιετικοί θεώρησαν σκόπιμη τη δημιουργία ενός αεροπρογεφυρώματος στην «Καμπή» του Δνείπερου ποταμού, κύριας αμυντικής τοποθεσίας των Γερμανών, κοντά στο Κάνεφ, με σκοπό να αποκόψουν τον κύριο όγκο των υποχωρούντων γερμανικών στρατευμάτων στην ανατολική όχθη του και να τον καταστρέψουν. Ο κακός σχεδιασμός όμως της επιχείρησης από τους επιτελείς του VIII αεροποβατικού σώματος, τα ανεπαρκή μεταφορικά αεροπλάνα αλλά και η ατελής εκπαίδευση των σοβιετικών αλεξιπτωτιστών οδήγησαν τις ταξιαρχίες του σώματος σε πλήρη αφανισμό.

Η απελευθέρωση του Μουσολίνι από το λοχαγό των SS Όττο Σκορτσένου στις 12 Σεπτεμβρίου 1943 ήταν μια ευκαιρία ψυχολογικής ανάτασης για τους Γερμανούς, ύστερα από τα χτυπήματα που είχαν δεχθεί στη Βόρεια Αφρική, τη Σικελία και τώρα στην Ιταλία, και ήλπιζαν σε μια ανατροπή της κατάστασης, αφού το «Φρούριο Ευρώπη» εξακολουθούσε να είναι απόρθητο. Δεν συνέβαινε όμως το ίδιο και στο Ανατολικό Μέτωπο. Εκεί, επί δύο χρόνια, είχε διεξαχθεί ένας ανελέητος αγώνας ανάμεσα σε δύο αποφασισμένους για όλα αντιπάλους, τους Γερμανούς και τους Σοβιετικούς: αλλά μετά την εξαφάνιση της γερμανικής 6^{ης} στρατιάς του Φον Πάουλους (Von Paulus) από το ανηλεές σφυροκόπημα από τους Σοβιετικούς στο Στάλινγκραντ και την περιφανή νίκη τους στο Κουρσκ (Kursk), κατά το πρώτο δεκαπενθήμερο του Ιουλίου 1943, τη μεγαλύτερη αρματομαχία όλων των εποχών, έσβησε για τους Γερμανούς κάθε πιθανότητα επικράτησής τους.

Ενθαρρυμένος ο Ερυθρός Στρατός από την επιτυχία αυτή εξαπέλυσε τον Σεπτέμβριο του 1943 γενική αντεπίθεση σε ολόκληρο το μέτωπο προς τα δυτικά, με σκοπό να πετάξει τους Γερμανούς έξω από τα πάτρια εδάφη. Η απελευθέρωση του Όρελ και του Μπέλγκοροντ (Belgorod) ενθουσίασε το σοβιετικό λαό, ο οποίος άρχισε να πιστεύει ότι πράγματι ο πόλεμος τούς ευνοεί, αλλά οι σοβιετικοί σχεδιαστές διατηρούσαν τις επιφυλάξεις τους: γνώριζαν ότι οι Γερμανοί ήταν σε θέση, όταν θα τους δινόταν η ευκαιρία, να αναδιοργανωθούν, να ανασυνταχθούν και να αντισταθούν στην κατάλληλη

αμυντική τοποθεσία μέχρι εσχάτων. Μετά τη συντριβή τους όμως στο Κουρσκ και την αποτυχημένη προσπάθεια να διατηρήσουν υπό την κατοχή τους το Χάρκοβο, υποχρεώθηκαν να το εγκαταλείψουν μέχρι το τέλος Αυγούστου. Αδυνατώντας να ενισχυθούν με νέες εφεδρείες, αναγκάστηκαν να συμπυκνωθούν προς τα δυτικά χρησιμοποιώντας κατάλληλα τις φυσικές πτυχές του εδάφους και κυρίως το μεγάλο πλέγμα των ποταμίων γραμμών της Σοβιετικής Ένωσης, όπου μπορούσαν να προβάλουν σθεναρή αντίσταση. Η μορφή όμως του υποχωρητικού αγώνα ήταν άγνωστη για το Χίτλερ και χρειάστηκαν αλληπάλληλες συναντήσεις των γερμανών στρατηγών του μετώπου μαζί του, για να τον πείσουν τελικά ότι τώρα

η υποχώρηση των στρατιών τους ήταν μονόδρομος για τη σωτηρία τους· αλλά ακόμη και με αυτή τη συγκατάθεσή του ο Φύρερ στις ειδικές οδηγίες που εξέδωσε επισήμαινε ιδιαίτερα ότι οι μονάδες που θα υποχωρούσαν έπρεπε να πάρουν μαζί τους όσα τρόφιμα, ζώα, οχήματα και πρώτες ύλες μπορούσαν να μεταφέρουν και να καταστρέψουν οτιδήποτε υπήρχε χρήσιμο στον Ερυθρό Στρατό.

Οι Σοβιετικοί τώρα έριχναν συνεχή και ισχυρά σφυροκοπήματα κατά του γερμανού εισβολέα και κυρίως στο κεντρικό και νότιο μέτωπο. Στους τομείς αυτούς όπου είχαν συγκεντρώσει το μεγαλύτερο μέρος του δυναμικού τους σε μαχητές και άρματα, επιζητούσαν την τελειωτική συντριβή του αντιπάλου τους. Απέναντι στους Γερμανούς η ρωσική πολεμική μηχανή είχε παρατάξει πάνω από έξι εκατομμύρια άνδρες, 5.800 άρματα, 101.400 πυροβόλα και όλμους και 13.400 αεροσκάφη παντός τύπου¹. Δεν ήταν μόνο η αριθμητική υπεροχή του Ερυθρού Στρατού, που μπορούσε να επιφέρει το αποφασιστικό αποτέλεσμα, αλλά και η ικανότητα των στρατηγών του να κατευθύνουν δεξιοτεχνικά τα διαδοχικά και καίρια πλήγματά του κατά τον αντιπάλου του.

Στο κεντρικό μέτωπο, διηύθυνε τον αγώνα ο στρατηγός Κονσταντίν Ροκοσσόφσκυ (Konstantin Rokossovski), μια μεγάλη στρατιωτική φυσιογνωμία του Ερυθρού Στρατού, που είχε διαδραματίσει αποφασιστικό ρόλο στη μάχη του Στάλινγκραντ και του Κουρσκ. Νοτιότερα, επικεφαλής του μετώπου του Βόρονεζ (Voronezh) ήταν ο στρατηγός Νικολάι Βατούτιν (Nikolay Vatutin), μια επίσης ισχυρή στρατιωτική προσωπικότητα, που και αυτός έπαιξε σημαντικό ρόλο στη μάχη του Κουρσκ. Ακόμη νοτιότερα, το μέτωπο της Στέππας ήταν υπό τη διοίκηση του Ιβάν Κόνεφ (Ivan Konev), ενός σκληροτράχηλου ρώσου στρατηγού, που μετά από ενάμισο χρόνο θα καταλάμβανε το Βερολίνο. Τέλος, διοικητής του νοτιοδυτικού μετώπου ήταν ο στρατηγός Ρόντιον Μαλικόφσκυ (Rodion Malikovski), που ένα χρόνο πριν είχε συνδέσει το όνομά του με την τύχη της γερμανικής 6^{ης} στρατιάς του Φον Πάουλους στο Στάλινγκραντ.

Οι Γερμανοί απέναντι σ' αυτή τη γιγαντιαία συγκέντρωση του Ερυθρού Στρατού ένοιωθαν αβέβαιοι και αμήχανοι. Η μόνη σανίδα σωτηρίας τους ήταν τώρα η σύμπυξη των τεσσάρων στρατιών του Έριχ φον Μανστάιν στην αμυντική γραμμή του Δνειπέρου, το συντομότερο δυνατόν. Η γραμμή αυτή ήταν η πιο ασφαλής απ' όλες τις δυνατές θέσεις, αφού η πρώτη τοποθεσία, που είχε επιλεγεί πάνω στον ποταμό Μιους εγκαταλείφτηκε σύντομα, μετά την εμφάνιση μιας σοβαρής απειλής για υπερφαλάγγισή της από τις σοβιετικές δυνάμεις. Ο ποταμός Δνειπέρος, με μήκος 2.600 χιλιόμετρα, βάθος έως και 12 μέτρα και πλάτος που ξεπερνάει σε ορισμένα σημεία του τα τρία χιλιόμετρα, είναι το σοβαρότερο υδάτινο κάλυμμα της περιοχής και ορθώς προτιμήθηκε από τους Γερμανούς ως μια τελική αμυντική τοποθεσία. Αλλά και οι Σοβιετικοί, άριστοι γνώστες του πατριού εδάφους τους, είχαν επικεντρώσει εκεί την κύρια προσπάθειά τους και επιζητούσαν το ακριβές σημείο του ποταμού, για να επιφέρουν το συντριπτικό χτύπημα στις εξαντλημένες γερμανικές στρατιές και μάλιστα τη στιγμή που θα εκτελούσαν τη δύσκολη και λεπτή φάση του υποχωρητικού ελιγμού μέσα από αυτόν τον «Ανατολικό Προμαχώνα», όπως τον αποκαλούσε

¹ *Στρατιωτική Ιστορία*: Μηνιαίο περιοδικό, Μάρτιος 1997, τεύχος 8, σελ. 47.

ο Χίτλερ², και κάτω από την ισχυρή πίεση του σοβιετικού στρατού. Και το σημείο αυτό δεν άργησε να εντοπιστεί: ένα κενό μεταξύ της 4^{ης} τεθωρακισμένης στρατιάς του Χέρμαν Χοθ (Hermann Hoth) προς βορρά στην περιοχή γύρω από το Κίεβο, και της 8^{ης} στρατιάς του Όττο Βόλερ (Otto Wohler) προς το νότο, στην περιοχή μεταξύ Κάνεφ (Kanev) και Τσερκάσου (Cherkassy) ήταν ό,τι ιδανικότερο για τη δημιουργία ενός προγεφυρώματος στη δυτική όχθη του ποταμού και την παραπέρα επιδείνωση της έτσι κι αλλιώς περίπλοκης υποχωρητικής αποστολής των Γερμανών. Και οι συνθήκες, βέβαια, για εκμετάλλευση αυτού του κενού συνηγορούσαν στη χρησιμοποίηση αεραποβατικών δυνάμεων, που όμως μόλις στις αρχές του 1943 άρχισαν να ανασυγκροτούνται: μέχρι εκείνη τη στιγμή είχαν ενεργοποιηθεί είκοσι αεραποβατικές ταξιαρχίες με δύναμη 3.400-4.000 ανδρών η κάθε μία, ενισχυμένες με ελαφρό πυροβολικό και άρματα μάχης καθώς και δύο συντάγματα ανεμοπτέρων.

Η εκκαθάριση όμως του Ερυθρού Στρατού από τον Στάλιν κατά τα έτη 1938-39 είχε αφήσει το αποτύπωμά της και στις αεραποβατικές δυνάμεις. Αποδιοργανωμένες, όπως ήταν, και ανεκπαιδευτες οι ελαφρά αυτές εξοπλισμένες στην αρχή επίλεκτες μονάδες, αλλά και με ανεπαρκή και ακατάλληλα αεροπορικά μέσα, αεροσκάφη και ανεμόπτερα, ρίχνονταν απελπιστικά κατά τα πρώτα στάδια του πολέμου, για να φράξουν κάποιο κενό ή να ενισχύσουν το μέτωπο ή τέλος να πραγματοποιήσουν στα μετόπισθεν του εχθρού και σε συνεργασία με τους αντάρτες που δρούσαν εκεί, δολιοφθορές στα δίκτυα επικοινωνιών και ανεφοδιασμού του. Οι κυριότερες απ' αυτές τις προσπάθειες ήταν στο Μτσενσκ (Mtsensk), τον Οκτώβριο του 1941, με ρίψη των υπολειμμάτων του V αεραποβατικού σώματος με συνολική δύναμη περίπου 6.000 ανδρών, αλλά και στην ευρύτερη περιοχή της Βιάσμα (Vyazma), κατά το τρίμηνο Ιανουαρίου-Μαρτίου 1943, στον άξονα προέλασης των Γερμανών Σμόλενσκ (Smolensk)-Μόσχα άλλων 7.000-10.000 περίπου αλεξιπτωτιστών³. Όμως τα αποτελέσματα αυτών των προσπαθειών δεν ήταν τα αναμενόμενα. Τα πολύ λίγα διαθέσιμα μεταφορικά αεροσκάφη δεν επέτρεπαν μαζική ρίψη αλεξιπτωτιστών και οι δυνάμεις που ρίχνονταν τμηματικά και που είχαν μέγεθος το πολύ ενός τάγματος, αποτελούσαν εύκολη λεία στα μηχανοκίνητα Πάντσερ, τα οποία ενεργώντας ψύχραιμα, γρήγορα και σαρωτικά τις εξολόθρευαν ή τις υποχρέωναν σε άτακτη φυγή, πριν αναλάβουν αξιόλογη δράση. Τώρα όμως που ο Ερυθρός Στρατός είχε αναλάβει την επιθετική πρωτοβουλία, αναμενόταν μια πιο ουσιαστική και αποτελεσματική χρησιμοποίηση των ανανεωμένων και αναδιοργανωμένων πλέον αεραποβατικών μονάδων του.

Στην επιθετική επιστροφή τους στον τομέα αυτό, οι Σοβιετικοί επέλεξαν ως πεδίο επιχειρήσεων την «Καμπή» του ποταμού Δνειπέρου, μια φυσική στροφή, που εξείχε προς τα ανατολικά και ήταν διαμορφωμένη από μια μεγάλη καμπύλη με ελώδεις όχθες, νοτιοανατολικά του Κίεβου. Η περιοχή της «Καμπής» αυτής βρισκόταν υπό τον έλεγχο των σοβιετικών ανταρτών από την έναρξη της γερμανικής προέλασης το 1941· τότε είχε παρακαμφθεί από τους Γερμανούς και στη συνέχεια εγκαταλείφθηκε, και για δύο χρόνια οι αντάρτες ενεργούσαν στην περιοχή σχεδόν ελεύθερα και ανενόχλητα, χρησιμοποιώντας απροκάλυπτα τις ποτάμιες λέμβους μέσα στα έλη

² Hickey, Michael: *Out of the sky*, σελ. 130.

³ Mickey, Michael: *Out of the sky*, σελ. 121-129.

αλλά και στον ίδιο τον ποταμό. Τώρα όμως η «Καμπή» αποκτούσε μέγιστη στρατηγική και τακτική σπουδαιότητα.

Κατά μήκος του ποταμού υπήρχαν πέντε κύριες διαβάσεις (γέφυρες): στο Κίεβο, στο Κάνεφ, στο Τσερκάσου, στο Κρέμεντσουκ (Kremenchuk) και στο Ντινπροπετρόφσκ (Dnipropetrovsk), αλλά και ορισμένα εκατέρωθεν αυτών περάσματα. Η ποτάμια όμως γραμμή στο σύνολό της αποτελούσε ένα ισχυρό φυσικό κώλυμα, που μπορούσε να είχε οργανωθεί επιμελώς εκ των προτέρων από τους Γερμανούς, παρά το γεγονός ότι τέτοιου είδους ηττοπαθείς, όπως είδαμε, τάσεις απαγορεύονταν ρητά από τον Χίτλερ. Οι Σοβιετικοί ανανεωμένοι, δυνατοί και κυρίως αποφασισμένοι για όλα επιδίωκαν να απωθήσουν τους Γερμανούς από την περιοχή τους, να καταλάβουν καλπάζοντας το υδάτινο κάλυμμα και να τους στερήσουν τη δυνατότητα να οργανωθούν αμυντικά· σύμφωνα μάλιστα με το καθιερωμένο σοβιετικό δόγμα σχεδιασμού, ήθελαν να επιτεθούν αμέσως κατά του άξονα σύμπτυξης των Γερμανών.

Μέχρι τις 22 Σεπτεμβρίου 1943, η γερμανική υποχώρηση φαινόταν ότι εξελισσόταν καλά. Τρεις μεραρχίες τους, η 10^η και 34^η πεζικού και η 112^η μηχανοκίνητη του XXIV σώματος του Βάλτερ Νέχρινγκ (Walther Nehring) βρίσκονταν ακόμη στην ανατολική όχθη του ποταμού και συνέκλιναν προς τη γέφυρα του Κάνεφ, στη νότια όχθη της «Καμπής» του, για να περάσουν απέναντι. Ο διοικητής της 4^{ης} τεθωρακισμένης στρατιάς στρατηγός Χέρμαν Χοθ είχε διατάξει την 18^η τεθωρακισμένη μεραρχία να αναπτυχθεί νότια του Κίεβου και να διασφαλίσει την «Καμπή», μέχρις ότου οι τρεις αυτές μεραρχίες διαβούν ασφαλώς τον ποταμό και εγκατασταθούν αμυντικά πάνω στη δυτική όχθη.

Στις 23 Σεπτεμβρίου, ένα ρωσικό τάγμα αρμάτων T-34, η δύναμη κάλυψης της 3^{ης} τεθωρακισμένης στρατιάς Φρουρών του στρατηγού Πάβελ Ρυμπάλκο (Pavel Rybalko), βρισκόταν ήδη τρία μίλια βόρεια από τη γέφυρα του Κάνεφ, πάνω στη οποία συνωστίζονταν, για να τη διαβούν, οι τρεις μεραρχίες του XXIV σώματος. Οι καιρικές συνθήκες ήταν αντίξοες και το έδαφος, εκτός από τις οδούς, απροσπέλαστο, κάτι που καθιστούσε τη διάβαση του ποταμού ακόμη πιο δύσκολη.

Το τάγμα κάλυψης είχε μεν πλησιάσει τον ποταμό σε απόσταση αναπνοής, αλλά δεν είχε τα μέσα να τον ζεύξει· οι σοβιετικοί όμως πολεμιστές ήταν αποφασισμένοι να σπάσουν την αμυντική γραμμή του εχθρού και να καταλάβουν, αν ήταν δυνατόν, τη γέφυρα άθικτη εξασφαλίζοντας έτσι την απρόσκοπτη κίνηση των στρατευμάτων τους που θα ακολουθούσαν.

Τέσσερις κληρωτοί στρατιώτες⁴ οι Σεμένοφ (Semenov), Ιβάνωφ (Ivanov), Πετούκνοφ (Petukhov) και Συσολιάτιν (Sysoliatin) ήταν οι πρώτοι που, υπό την κάλυψη του σκότους, πέρασαν στη δυτική όχθη χρησιμοποιώντας μια ψαρόβαρκα και άνοιξαν το δρόμο για έναν ολόκληρο λόχο πεζικού, ο οποίος κατέλαβε το χωριό Γκριγκόρεφσκα, χωρίς αντίσταση, δημιούργησε ένα μικρό προγεφύρωμα και παράλληλα έδωσε την εντύπωση στους Γερμανούς ότι επρόκειτο για μια πολύ μεγαλύτερη δύναμη, που πέρασε τον ποταμό. Ακολούθησαν σκληρές μάχες γύρω από τη γέφυρα του Κάνεφ, στην οποία επιτέθηκαν με σφοδρότητα άρματα του Ρυμπάλκο, τα οποία

⁴ Στρατιωτική Ιστορία: Μηνιαίο περιοδικό, Μάρτιος 1997, τεύχος 8, σελ. 50.

Ο στρατηγός Πάβελ Ρυμπάλκο, διοικητής της 3^{ης} τεθωρακισμένης στρατιάς φρουρών των Σοβιετικών, ένας από τους πρωταγωνιστές στη μάχη για την «Καμπή» του Δνειπέρου. Από το μηνιαίο περιοδικό Στρατιωτική Ιστορία, Μάρτιος 1997, τεύχος 8.

προπορεύονταν, αλλά αποκρούστηκαν, έστω και με δυσκολία, από τη 10^η τεθωρακισμένη μεραρχία του XXIV σώματος. Το σώμα αυτό κατόρθωσε έτσι όχι μόνο να ολοκληρώσει τη σύμπυξή του πίσω από τον ποταμό, ανατινάζοντας στο τέλος την επίμαχη γέφυρα, αλλά και με τη βοήθεια της 19^{ης} τεθωρακισμένης μεραρχίας, που κατέφθασε από το Κιέβο, να περιορίσει το σοβιετικό προγεφύρωμα.

Βορειότερα του Κιέβου, τα στρατεύματα του Ροκοσσόφσκι, ελίσσόμενα και αναδιατασσόμενα υπό την ηγετική ιδιοφυΐα του στρατάρχη, κατόρθωσαν να δώσουν ένα ισχυρό κτύπημα στους Γερμανούς με προπορευόμενη ως δύναμη κρούσης τη 13^η στρατιά και να εξασφαλίσουν στις 26 Σεπτεμβρίου ένα πολύτιμο προγεφύρωμα στο Δνειπέρο. Αλλά και ο Κόνεφ δεν υστέρησε σε ορμητικότητα και αποφασιστικότητα· επωφελούμενος από την ομίχλη, που επικρατούσε στην περιοχή, κατόρθωσε να διαβεί τον ποταμό σε 18 σημεία του και σε ένα μήκος 110 χιλιομέτρων! Ήταν πολύ δύσκολο πλέον για τη γερμανική διοίκηση να ελέγξει και τους 23 πόρους του ποταμού, μαζί και τις πέντε γέφυρες, και αποφάσισε να απαγορεύσει τουλάχιστον τη διεύρυνση των προγεφυρωμάτων που είχαν δημιουργηθεί, μέχρις ότου συγκεντρώσει τις αναγκαίες δυνάμεις για να εξαπολύσει αντεπιθέσεις. Ακολούθησαν λυσσώδεις μάχες στην προσπάθεια των Γερμανών να απωθήσουν τους Ρώσους από τις θέσεις τους και στην απόφαση των τελευταίων να παραμείνουν γαντζωμένοι στη δυτική όχθη. Η κατάσταση έδειχνε να είναι αμφίροπη και η θέση και των δύο πλευρών βρισκόταν στην κόψη του ξυραφιού. Η Βέρμαχτ υποχρεώθηκε να παραχωρήσει έστω και λίγα εδάφη της Ουκρανίας, χάρις στην αυτοθυσία και των ηρωϊσμών των Σοβιετικών, αλλά και οι τελευταίοι ανησυχούσαν, γιατί, ναι μεν είχαν δημιουργήσει

τα μικρά αυτά προγεφυρώματα, όμως η διεύρυνσή τους δεν είχε ακόμη επιτευχθεί και αυτό σήμαινε ότι οι Γερμανοί διατηρούσαν μια σχετική πρωτοβουλία κινήσεων. Σ' αυτή την κρίσιμη φάση του αγώνα, οι σοβιετικοί επιτελείς έκριναν ότι ο μόνος τρόπος αποδιοργάνωσης της αμυντικής γραμμής του Δνειπέρου και της διεύρυνσης των προγεφυρωμάτων, που είχαν δημιουργηθεί, ήταν οι μονάδες του VIII αεραποβατικού σώματος του στρατηγού Ζαταβάκχιν (Zatavakhin). Οι πέντε αεραποβατικές ταξιαρχίες του (τρεις αλεξιπτωτιστών και δύο αεροπροσγειούμενες), ήταν συγκεντρωμένες ήδη στα αεροδρόμια της Πολτάβα, 150 μίλια ανατολικά του ποταμού, έτοιμες να ριφθούν στα δυτικά της «Καμπής» και μέσα στο κενό ανάμεσα στην 4^η και την 8^η γερμανική στρατιά. Από τις 16 Σεπτεμβρίου, είχε ήδη φθάσει στο αεραποβατικό σώμα στην Πολτάβα η εκτελεστική διαταγή για την αποστολή του. Ήταν σύντομη και σαφής: να εγκαταστήσει αεροπρογεφύρωμα κατά μήκος της χορδής της «Καμπής» του Δνειπέρου, που ενώνει τα χωριά Μπουκρίν (Bukrin) και Κάνεφ και να απαγορεύσει την προσέγγιση εχθρικών δυνάμεων προς τον ποταμό. Ακόμη πιο πλήρεις και συγκεκριμένες ήταν οι αποστολές των τριών ταξιαρχιών αλεξιπτωτιστών: η 1^η να ριφθεί κοντά και πίσω από τη γέφυρα του Κάνεφ με σκοπό να παρεμποδίσει το δυνατόν περισσότερο τη χρησιμοποίησή της από τον εχθρό, η 3^η να πέσει στην περιοχή της Σάντρα (Shandra), προκειμένου να αποκόψει την παράλληλη προς το ρου του ποταμού σιδηροδρομική γραμμή και η 5^η ταξιαρχία να ριφθεί στο Γκρούσεβο (Grushevo) και να καταλάβει την ευρύτερη περιοχή του σε μια έκταση 10 μιλίων δυτικά του ποταμού. Στο αεραποβατικό σχέδιο ενεργείας δεν συμπεριλήφθηκε, σ' αυτή τη φάση, η αερομεταφορά των δύο αεροπροσγειούμενων ταξιαρχιών, ούτε του βαρέος οπλισμού, λόγω έλλειψης μεταφορικών αεροσκαφών, και οι αλεξιπτωτιστές θα αντιμετώπιζαν τα γερμανικά άρματα μόνο με τα ατομικά τους όπλα, τους ελαφρούς όλμους και τα πολυβόλα.

Στη δύναμη των ταξιαρχιών αλεξιπτωτιστών, και κυρίως της 1^{ης} και της 3^{ης}, υπήρχαν πολλοί από εκείνους που επέζησαν μετά από τις μάχες της Βιάσμα, αλλά οι περισσότεροι, μετά την αναπλήρωση των μονάδων, ήταν νέοι και ενθουσιώδεις, κληρωτοί, χωρίς προηγούμενη πολεμική εμπειρία και, όπως ήταν φυσικό, δε γνώριζαν τι τους επιφύλασσε το μέλλον. Οι παλαίμαχοι όμως αλεξιπτωτιστές, έχοντας πολεμήσει κατά των Γερμανών και έχοντας γευθεί το πείσμα και την αγριότητά τους, ήταν συγκρατημένα αισιόδοξοι και επιφυλακτικοί.

Οι αλεξιπτωτιστές του VIII αεραποβατικού σώματος έλαβαν στα αεροδρόμιά τους τις τελευταίες σύντομες και ενθαρρυντικές, όπως γίνεται σε τέτοιες περιπτώσεις, οδηγίες και επιβιβάστηκαν στα αεροσκάφη. «Οι Γερμανοί στην *Καμπή* του Δνειπέρου», τους είπαν οι επικεφαλής τους, «είναι πανικόβλητοι και αμήχανοι και αναμένεται μικρή αντίσταση, προβλέπεται δε ταχεία συνένωση με τις χερσαίες μας δυνάμεις· σε περίπτωση καθυστέρησης της συνένωσης, η αεραποβατική δύναμη θα έλθει σε επαφή και θα συνεργαστεί με τους πολυάριθμους αντάρτες μας, που δρουν στη δυτική όχθη»⁵. Πέρα από αυτά, η είδηση ότι όλες οι ζώνες ρίψεων σύντομα θα βρίσκονταν μέσα στην εμβέλεια του ρωσικού πυροβολικού από την ανατολική όχθη,

⁵ Hickey Michael: *Out of the sky*, σελ. 131.

τους αναπέρωσε το ηθικό· δε θα ήταν μόνοι για πολύ οι ελαφρά εξοπλισμένοι σοβιετικοί αλεξιπτωτιστές.

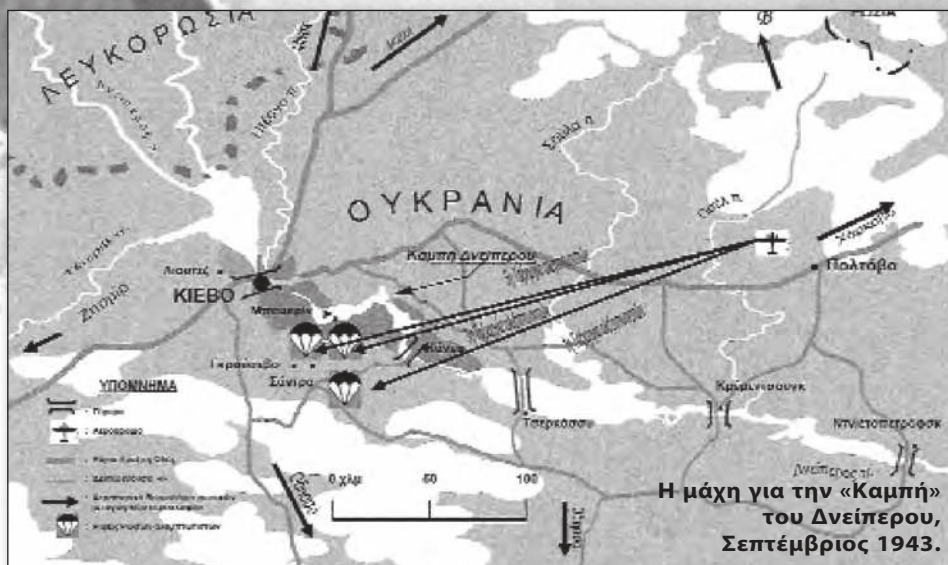
Η ρίψη των ταξιαρχιών είχε προβλεφθεί να γίνει τη νύχτα 23/24 Σεπτεμβρίου με 180 μεταφορικά αεροσκάφη, κυρίως τύπου IL-2, για μεταφορά αλεξιπτωτιστών, και βομβαρδιστικά TB-3, κατάλληλα τροποποιημένα, για μεταφορά του ελαφρού πυροβολικού και των αρμάτων μάχης που είχαν διατεθεί στις ταξιαρχίες. Τον αεροπορικό στόλο συμπλήρωναν δύο ανεμόπτερα φόρτου και 35 ανεμόπτερα μεταφοράς προσωπικού. Όλα αυτά τα αεροπορικά μέσα έπρεπε να συγκεντρωθούν στα αεροδρόμια της Πολτάβα μέχρι το σούρουπο της 23^{ης} Σεπτεμβρίου. Ο επιτελικός όμως προγραμματισμός των σοβιετικών σχεδιαστών κατέρρευσε δραματικά και το βράδυ της 23^{ης} Σεπτεμβρίου είχαν αφιχθεί μόλις οχτώ αεροσκάφη, ενώ οι καιρικές συνθήκες επιδεινώνονταν συνεχώς.

Οι Γερμανοί εκμεταλλεζόμενοι την καθυστέρηση αυτή, αλλά και το σκοτάδι της νύχτας, συνέχισαν να ξεχύνονται προς τα δυτικά πάνω από τη γέφυρα του Κάνεφ, με επιδίωξη να οργανωθούν αμυντικά πάνω στον ποταμό, για να δώσουν ένα δυνατό κτύπημα στους επερχόμενους Σοβιετικούς.

Το πρωί της 24^{ης} Σεπτεμβρίου άρχισαν να φθάνουν μεμονωμένα κάποια αεροσκάφη διαφόρων τύπων και ως επί το πλείστον ακατάλληλα για φόρτωση. Δεν υπήρχαν όμως οι ονομαστικές καταστάσεις αλεξιπτωτιστών ούτε οι πίνακες φόρτων κατά αεροσκάφος. Έτσι, οι πιλότοι αξίωναν την εκφόρτωσή τους, προκειμένου να καταμετρηθούν οι άντρες και να συγκριθεί το συνολικό τους βάρος με τα ωφέλιμα φορτία των αεροσκαφών. Πέρα από αυτό, η όλη διαδικασία φόρτωσης και αναχώρησης διακοπτόταν και από την αδυναμία έγκαιρης διευθέτησης του τρόπου ανεφοδιασμού των αεροσκαφών σε καύσιμα. Το γεγονός αυτό υποχρέωσε τη διοίκηση της αεροπορικής δύναμης να οδηγήσει έναν αριθμό αεροσκαφών σε άλλα αεροδρόμια και τα αεραποβατικά στρατεύματα να μετακινηθούν οδικώς προς αυτά, με συνέπεια να χαθεί πολύτιμος χρόνος. Οι μονάδες των ταξιαρχιών ήταν τώρα διασκορπισμένες και οι φόρτοι των αεροσκαφών σε πολλές περιπτώσεις αποτελούνταν από άντρες έξι ή επτά διαφορετικών μονάδων. Το χειρότερο από όλα όμως ήταν ότι ο οποιοσδήποτε αναρμόδιος έδινε εντολή σε κάθε αεροσκάφος που φορτωνόταν να απογειωθεί, ξεχωριστά και ανεξάρτητα από την ώρα απογείωσης των άλλων αεροσκαφών. Ελάχιστοι ήταν οι πιλότοι που γνώριζαν τον προορισμό τους, οι δε αλεξιπτωτιστές ήταν παντελώς απληροφόρητοι για την αποστολή τους⁶.

Κάτω από αυτές τις περίεργες συνθήκες, απογειωνόταν το πρώτο αεροσκάφος στις 18:30 για την «Καμπή» του Δνειπέρου. Αν ο στρατηγός Βατούτιν, διοικητής του μετώπου Βορονέζ, γνώριζε τη διάταξη των γερμανικών δυνάμεων στην ευρύτερη περιοχή της «Καμπής», ασφαλώς θα ματαίωνε αυτή την αποστολή αυτοκτονία! Οι σχεδιασθείσες ζώνες ρίψεων είχαν κατακλυσθεί από τις γερμανικές δυνάμεις της 112^{ης} μεραρχίας πεζικού και της 10^{ης} τεθωρακισμένης μεραρχίας· το απόγευμα δε της 24^{ης} Σεπτεμβρίου μονάδες της 19^{ης} μηχανοκίνητης μεραρχίας κινήθηκαν ανατολικά προς την «Καμπή», για να καλύψουν τη σύμπυξη των οπισθοφυλακών του XXIV σώματος.

⁶ Hickey Michael: *Out of the sky*, σελ. 132.

Όταν η επικεφαλής γερμανική φάλαγγα πλησίασε προς το Κρούσεβο, εμφανίστηκαν από πάνω και μέσα στη θεοσκότεινη νύχτα τα πρώτα ρωσικά μεταφορικά αεροσκάφη σε σχηματισμούς κατά δυάδες και τριάδες: ήταν τα αεροσκάφη με την 5^η ταξιαρχία αλεξιπτωτιστών, τα οποία υποχρεώθηκαν να ρίξουν τους αλεξιπτωτιστές τους από πολύ ψηλά, γιατί μέχρις εκεί έφθαναν τα καταιγιστικά πυρά των υπερσύγχρονων την εποχή εκείνη οπλικών συστημάτων των πολλαπλών εκτοξευτών, σε αντιαεροπορικό ρόλο. Όσοι από τους άντρες διασώθηκαν από τα γερμανικά πυρά που δέχονταν κατά τη διάρκεια της παρατεταμένης καθόδου τους, διασκορπίστηκαν σ' όλη την περιοχή· αλλά και εκεί δεν είχε τελειώσει το μαρτύριό τους: οι караδοκούντες Γερμανοί τους καταδίωκαν ανηλεώς μετά την προσγείωσή τους και τους εξολόθρευαν. Το σκηνικό αυτό διήρκεσε όλη τη νύχτα με έναν ουρανό να φωτίζεται από φωτοβολίδες λάμψης, που προκαλούσαν σύγχυση στα διαδοχικά κύματα των ρωσικών μεταγωγικών. Ο διοικητής της ταξιαρχίας και ένα μικρό τμήμα του κατόρθωσαν να διαφύγουν μέσα σε παρακείμενο δάσος, αλλά η υπόλοιπη ταξιαρχία μέχρι τα μεσάνυχτα είχε παύσει να υπάρχει!

Η 3^η ταξιαρχία αλεξιπτωτιστών, που προοριζόταν για την περιοχή της Σάντρα, έπεσε ακριβώς μέσα στη διάταξη της 34^{ης} μεραρχίας πεζικού και του στρατηγείου του XXIV σώματος, και οι αλεξιπτωτιστές βρέθηκαν εκτεθειμένοι στα καταιγιστικά πυρά των Γερμανών, κατά την κάθοδό τους. Όσοι επιβίωσαν διασκορπίστηκαν και αυτοί, όπως και της 5^{ης} ταξιαρχίας, σ' ολόκληρη τη γύρω περιοχή και κατά τμήματα φυγάδων έτρεχαν μετά την προσγείωση, για να διασωθούν. Η καταστροφική αυτή κατάληξη των σοβιετικών αλεξιπτωτιστών συγκλόνησε όχι μόνο τη σοβιετική διοίκηση, αλλά άφησε άναυδους και τους ίδιους τους Γερμανούς, όταν το πρωί της επομένης, 24^{ης} Σεπτεμβρίου, αντίκρισαν ένα σκηνικό πρωτοφανούς μακελειού! Από τους 7.000 αλεξιπτωτιστές, μόνο οι 2.300 περίπου διασώθηκαν και κατόρθωσαν να διαφύγουν και να αποκρυβούν στα γύρω δάση. Ο διοικητής του γερμανικού XXIV

σώματος, στρατηγός Νέχρινγκ θα περιγράψει αργότερα ως εξής τη συμφορά αυτή των σοβιετικών αλεξιπτωτιστών: «Η σοβιετική διοίκηση απλώς δεν εκτίμησε σωστά το χρόνο, την περιοχή του στόχου και τις πιθανότητες επιτυχίας της επιχείρησης: ήταν μια ερασιτεχνική επιχείρηση. Η ιδέα από στρατηγική πλευρά ήταν σωστή, αλλά η σχεδίαση και η εκτέλεση πρόχειρη. Ήταν σαφές πως δεν υπήρχε κάποιος ειδικός πίσω της. Οι μονάδες διασκορπίστηκαν τόσο πολύ, ώστε δεν μπόρεσαν να συγκεντρωθούν γρήγορα για συστηματική και συντονισμένη δράση. Φυσικά, ήταν μια ευτυχής συγκυρία για μας και μια καταστροφική για τους Σοβιετικούς το γεγονός ότι οι τρεις γερμανικές μεραρχίες έτυχε να κινούνται μέσα στις ζώνες ρίψεων. Αλλά ακόμη και χωρίς το τυχαίο αυτό γεγονός η επιχείρηση δεν θα επιτύγχανε, γιατί ο χρόνος που εκδηλώθηκε ήταν εσφαλμένος. Αν η ρίψη είχε πραγματοποιηθεί πριν το XXIV σώμα διασχίσει τον ποταμό, με την ταυτόχρονη κατάληψη της γέφυρας στο Κάνεφ, αυτό θα μπορούσε να δημιουργήσει μια πραγματικά κρίσιμη κατάσταση, όχι μόνο για το σώμα, αλλά και για ολόκληρη τη στρατιά»⁷.

Η άποψη αυτή του γερμανού στρατηγού καλύπτει, βέβαια, τη στρατηγική και τακτική πλευρά της αεραποβατικής επιχείρησης στην «Καμπή» του Δνειπέρου· υπάρχει όμως και το διαδικαστικό μέρος της επιχείρησης, που υποβοηθεί αποφασιστικά το τακτικό μέρος για την επίτευξη του στρατηγικού στόχου. Αποδείχτηκε ότι οι Σοβιετικοί στον αεραποβατικό τομέα, παρότι ήταν πρωτοπόροι σε αυτόν, με τις σπουδαίες επιδείξεις του 1936 στο Κίεβο, είχαν σοβαρές ελλείψεις στο συντονισμό και την τεχνική. Η έλλειψη ελέγχου για την έγκαιρη συγκέντρωση των απαιτούμενων αεροσκαφών στα αεροδρόμια αναχώρησης και συντονισμού απογείωσης των μονάδων αλεξιπτωτιστών, αλλά και, το σημαντικότερο, η εγκληματική παράλειψη συνεργασίας με τους αντάρτες, που δρούσαν στην επίμαχη περιοχή της «Καμπής», συνέβαλαν σε μεγάλο βαθμό στη συμφορά των αλεξιπτωτιστών. Μια μαζική, έγκαιρη και ταυτόχρονη ρίψη αλεξιπτωτιστών σε επιμελώς οργανωμένες και κατάλληλα επισημασμένες από τους αντάρτες ζώνες ρίψεων πιθανότατα δεν θα είχε αυτή την τύχη. Φαίνεται πως οι Σοβιετικοί, όντας πρόθυμοι να αποδέχονται βαριές απώλειες, προκειμένου να επιτύχουν τους στόχους τους, οδηγήθηκαν σε αυτή την πρόχειρη, αλλά μοιραία για τα επίλεκτα στρατεύματά τους, σχεδίαση και εκτέλεση της αεραποβατικής επιχείρησης στην «Καμπή» του Δνειπέρου, αντιγράφοντας πιστά τη ρίψη των γερμανών αλεξιπτωτιστών στην Κρήτη, μόνο που τα αεραποβατικά αποτελέσματα των δύο περιπτώσεων ήταν διαφορετικά.

Η μόνη επιτυχής ρίψη των Σοβιετικών ήταν αυτή της 1^{ης} ταξιαρχίας αλεξιπτωτιστών. Η ταξιαρχία αυτή κατόρθωσε να συγκεντρωθεί στην προγραμματισμένη τοποθεσία νότια της γέφυρας του Κάνεφ, να αποκτήσει τους οργανικούς δεσμούς και να ενεργήσει ως ενιαίος σχηματισμός, εκκαθαρίζοντας την περιοχή και επισημαίνοντας διαδρόμους προσγείωσης για την αεροπροσγείωση, το ίδιο βράδυ 24^{ης}/25^{ης} Σεπτεμβρίου, των 2^{ης} και 4^{ης} αεροπροσγειούμενων ταξιαρχιών του VIII αεραποβατικού σώματος.

Μόλις νύχτωσε, οι Σοβιετικοί διέβησαν τον Δνειπέρο σε μια προσπάθεια να συνενωθούν με την 5^η ταξιαρχία αλεξιπτωτιστών· όμως αντί γι' αυτό, έπεσαν

⁷ *Στρατιωτική Ιστορία*: Μηνιαίο περιοδικό, Μάρτιος 1997, τεύχος 8, σελ. 51.

απρόσμενα επάνω στο τάγμα αναγνώρισης της 19^{ης} μηχανοκίνητης μεραρχίας. Το τάγμα αυτό, πριν συμπυχθεί με το πρώτο φως της 15^{ης} Σεπτεμβρίου σε ζωτικό έδαφος προς τα δυτικά, προκάλεσε σοβαρές απώλειες στα σοβιετικά χερσαία τμήματα, που μόλις είχαν διαβεί τον ποταμό. Μέχρι το βράδυ της 25^{ης} Σεπτεμβρίου, ο όγκος του XXIV σώματος είχε συγκλίνει στην περιοχή της «Καμπής» και, αφού ενισχύθηκε με αυτοκινούμενες αντιαεροπορικές μονάδες, προετοιμάστηκε για ένα ενδεχόμενο δεύτερο κύμα προσγειώσεων, που όμως δεν πραγματοποιήθηκε, γιατί έλειπαν και πάλι τα αναγκαία αεροσκάφη. Μετά από αυτό, οι Σοβιετικοί ανανέωσαν για τις 26 Σεπτεμβρίου τη χερσαία έφοδο ξεφεύγοντας από το ασφυκτικό προγεφύρωμά τους προς την περιοχή της 1^{ης} ταξιαρχίας. Η συγκέντρωση σοβιετικών δυνάμεων στην «Καμπή» ήταν εντυπωσιακή· σε λίγες ημέρες είχε κατακλυστεί από ένα τεθωρακισμένο σώμα και οχτώ μεραρχίες πεζικού! Οι Γερμανοί όμως κράτησαν σταθερά τις θέσεις τους και κατά τη διάρκεια των επόμενων εβδομάδων ακολούθησαν σκληρές μάχες, που πιθανόν να ήταν μοιραίες για τον Ερυθρό Στρατό, αν δεν έφτανε έγκαιρα στο ακάλυπτο αριστερό πλευρό της γερμανικής αμυντικής διάταξης στην περιοχή Λιουτέζ (Lyutezh) η συγκεντρωμένη μέχρι τότε στο Μπουκρίν και αδρανούσα 3^η τεθωρακισμένη στρατιά του Ρυμπάλκο. Αξίζει να σημειωθεί ότι μέχρι τις 6 το πρωί της 28^{ης} Οκτωβρίου ολόκληρη η τεθωρακισμένη στρατιά είχε εγκαταλείψει το προγεφύρωμα του Μπουκρίν, είχε περάσει στην ανατολική όχθη του Δνειπέρου και προχωρούσε προς βορρά αφήνοντας πίσω ομοιώματα αρμάτων, πυροβόλων καθώς και τμήματα επικοινωνιών, που να φανερώνουν την κανονική λειτουργία της στην περιοχή. Και όμως 400 άρματα και αυτοκινούμενα πυροβόλα, 3.500 οχήματα παντός τύπου και 300 ρυμουλκούμενα πυροβόλα είχαν γλιστρήσει μέσα από τις γραμμές του εχθρού, χωρίς να το αντιληφθεί! Η στρατιά του Ρυμπάλκο κάλυψε ταχέως 200 χιλιόμετρα και τη νύχτα της 30^{ης} Οκτωβρίου έφτασαν στο Λιουτέζ 110 άρματά της και μέχρι τις 2 Νοεμβρίου και τα υπόλοιπα 290. Την παράσταση όμως έκλεψε η συγκέντρωση μιας απίστευτης δύναμης πυροβολικού με 2000 πυροβόλα και όλμους και πάνω από 500 πολλαπλούς εκτοξευτές «Κατιούσα». Η δύναμη αυτή το πρωί της 5^{ης} Νοεμβρίου εξαπέλυσε έναν ανηλεή βομβαρδισμό στις γερμανικές θέσεις βόρεια του Κιέβου, που διέλυσε τα πάντα. Ένας από τους άτυχους-τυχερούς γερμανούς στρατιώτες, που βρέθηκαν στις σφυροκοπούμενες όχθες του Δνειπέρου, περιέγραψε ως εξής τον εφιάλτη του βομβαρδισμού των Ρώσων: «Με μια κραυγή απόγνωσης και προσευχόμενοι για έλεος ορμήσαμε στον πάτο του χαρακώματός μας, τρέμοντας καθώς η γη σειόταν και η ένταση του φόβου μας μεγάλωνε. Οι δονήσεις ήταν φοβερής βιαιότητας. Καταρράκτες από χιόνι και παγωμένο χώμα έπεφταν επάνω μας. Μια λευκή λάμψη συνοδευόμενη από μια απίστευτη εκτόξευση αέρα και έναν εκκωφαντικό θόρυβο τίναξε ψηλά το τείχος του χαρακώματος, κατόπιν με μια βουή ολόκληρος ο όγκος ξανάπεσε πάνω μας και μας κάλυψε. Εκείνη τη στιγμή όντας τόσο κοντά στο θάνατο κυριεύθηκα από έναν τρόπο ισχυρό, που ένιωσα πως το μυαλό μου κομματιαζόταν. Παγιδευμένος από τον όγκο των χωμάτων άρχισα να ουρλιάζω σαν τρελός. Η αίσθηση ότι κάποιος έχει θαφτεί ζωντανός είναι φρικιαστική, απερίγραπτη. Τότε

ξαφνικά κατάλαβα το νόημα όλων των κραυγών και των στριγκλισμάτων, που είχα ακούσει σε κάθε πεδίο μάχης»⁸.

Μπροστά σε αυτήν τη ρωσική λαίλαπα οι Γερμανοί αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν το Κίεβο. Στις 7 Νοεμβρίου, ξεχύνονταν μέσα στην ιερή πόλη της Παλαιάς Ρωσίας τα T-34 της 38^{ης} στρατιάς του Κυρίλ Μοσκαλένκο (Kyryl Moskalenko) και η «Καμπή» του Δνειπέρου έπεφτε στα χέρια των Σοβιετικών μέχρι τα μέσα Ιανουαρίου 1944.

Σ' όλη τη διάρκεια αυτών των μηνών οι σοβιετικοί αλεξιπτωτιστές που επέζησαν, παρ' όλες τις κακοδαιμονίες και συμφορές, που είχαν υποστεί, επέδειξαν αξιόλογες μαχητικές ικανότητες, ιδιαίτερα σε επίπεδο μονάδων και υπομονάδων. Σε συνεργασία με τμήματα ανταρτών, ανέλαβαν για εκτέλεση πολλές ανεξάρτητες καταδρομικές επιχειρήσεις δολιοφθορών, προσβολών σταθμών διοίκησης, παρενοχλήσεων κ.λπ. με αξιοσημείωτα αποτελέσματα. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση προσβολής του στρατηγείου της γερμανικής αστυνομίας στο χωριό Πότοκ, τη νύχτα 29^{ης}/30^{ης} Σεπτεμβρίου από ένα τμήμα 150 αλεξιπτωτιστών υπό το διοικητή της 5^{ης} ταξιαρχίας αλεξιπτωτιστών, αντισυνταγματάρχη Σιντορτσούκ (Sidorchuk). Το τμήμα αυτό κινήθηκε στη συνέχεια προς νότο και αφού συνενώθηκε στις 5 Οκτωβρίου με ένα άλλο μεγαλύτερο τμήμα αλεξιπτωτιστών και ανταρτών, διενεργούσε επί δύο και πλέον μήνες το δικό του ανταρτοπόλεμο στο βάθος των γερμανικών μετόπισθεν. Αυτή η δύναμη του Σιντορτσούκ, που έφτασε στους 1000 άντρες, απόκτησε σε σύντομο χρονικό διάστημα οργάνωση καλύτερη και από αυτή των ειδικών τακτικών συγκροτημάτων, αλλά με πολύ λιγότερο οπλισμό. Αποκατέστησε ασύρματη επικοινωνία από τις 6 Οκτωβρίου με το στρατηγείο της 4^{ης} Στρατιάς και, αφού κατά διαστήματα ανεφοδιαζόταν από τον αέρα, συνέχισε να κτυπάει στόχους καθόλη τη διάρκεια του Οκτωβρίου και Νοεμβρίου. Για τις ηγετικές του ικανότητες ο Σιντορτσούκ ονομάστηκε ο 'Ηρωας της Σοβιετικής Ένωσης⁹.

Η εναέρια έφοδος στη χορδή της «Καμπής» του Δνειπέρου ήταν η τελευταία αεραποβατική προσπάθεια μεγάλης κλίμακας των Σοβιετικών κατά το Β' παγκόσμιο πόλεμο. Η ανώτατη διοίκησή τους πιθανόν να έκρινε ότι η συνεισφορά των αλεξιπτωτιστών στον χερσαίο αγώνα δεν αντισταθμιζόταν με τη δέσμευση όλων των διαθέσιμων μεταφορικών αεροσκαφών, τα οποία βέβαια χρειάζονταν και για άλλες αποστολές. Εκείνη την περίοδο, ο αεραποβατικός πόλεμος ήταν καθαρά πέρα από τις τεχνικές, όπως είδαμε, ικανότητες μιας τεράστιας, αλλά ανώριμης στον αεραποβατικό τομέα σοβιετικής πολεμικής μηχανής, σε σύγκριση με την αλματώδη ανάπτυξη των τεθωρακισμένων, του πυροβολικού και του πεζικού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ☞ Περιοδικό *Στρατιωτική Ιστορία*, Μάρτιος 1997, τεύχος 8^ο.
- ☞ HICKEY, MICHAEL, *Out of the sky*, Mills and Boon Ltd, London, Toronto, Sydney 1979.
- ☞ DARMA, PETER, *Surprise Attack*, Brown Books, London 1993.
- ☞ COMMANDERS, *The Armoured Guards*, Schiffer Publishing 1994.
- ☞ ALLAN, CLURK, *Η Γερμανορωσική Σύρραξ 1941-45*, εκδόσεις ΓΕΣ/ΔΣΕ/1967.
- ☞ CAREY, SCHOFIELD, *The Russia Elite*, Green hill Books, 1993.

⁸ *Στρατιωτική Ιστορία*: Μηνιαίο περιοδικό, Μάρτιος 1997, τεύχος 8, σελ. 52.

⁹ Darman, Peter, *Surprise Attack*, σελ. 59.

ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΒΑΡΟΥΣ

ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΒΑΡΟΥΣ

ΚΕΙΜΕΝΟ: Υππγος ε.α. Παναγιώτης Μαυρόπουλος

Το Κέντρο Βάρους του Μεγάλου Αλεξάνδρου, του Γουσταύου Αδόλφου, του Καρόλου του XII και του Μεγάλου Φρειδερίκου ήταν ο στρατός τους. Αν είχε καταστραφεί ο στρατός τους, θα είχαν μείνει στην ιστορία ως αποτυχίες. Το κέντρο βάρους των χωρών είναι γενικά η πρωτεύουσά τους. Για μικρές χώρες, οι οποίες βασιζονται σε μεγάλες, το κέντρο βάρους τους είναι συνήθως ο στρατός του προστάτη τους. Μεταξύ συμμαχιών, το κέντρο βάρους εντοπίζεται στο κοινό συμφέρον..., εάν μπορείς να νικήσεις όλους τους εχθρούς σου, νικώντας έναν, αυτή η νίκη θα πρέπει να είναι ο αντικειμενικός σκοπός του πολέμου. Σ' αυτόν τον έναν εχθρό, προσβάλλουμε το Κέντρο Βάρους της σύγκρουσης. Αυτά είναι τα σημεία στα οποία πρέπει να επικεντρώνεται η πολεμική μας προσπάθεια.

Clausewitz

Μ Ε Ρ Ο Σ Ι

Tο Κέντρο Βάρους (Center of Gravity), μία από τις πλέον δημοφιλείς στρατιωτικές αρχές των τελευταίων δεκαετιών, έχει τις ρίζες του στο έργο του μεγάλου Πρώσου θεωρητικού και φιλοσόφου του πολέμου, Carl von Clausewitz¹. Παρά το ότι ο όρος δεν ξεχάστηκε ποτέ από το 1931 που εμφανίστηκε για πρώτη φορά, η σημασία του απέκτησε ιδιαίτερη αξία τα τελευταία 20 περίπου χρόνια στις Ηνωμένες Πολιτείες, όταν άρχισε μια δημόσια συζήτηση μεταξύ των θεωρητικών της στρατιωτικής τέχνης, μέσω του στρατιωτικού Τύπου. Η συζήτηση σε γενικές γραμμές αφορά δύο βασικά θέματα:

➔ Το κατά πόσον η αρχή του Κέντρου Βάρους ισχύει στα πλαίσια του σύγχρονου πολέμου, ο οποίος απέχει πολύ από το βιομηχανικό πόλεμο της εποχής του Clausewitz.

➔ Το πρακτικό μέρος της εφαρμογής της έννοιας, το οποίο προϋποθέτει την ύπαρξη ενός ορισμού, κριτηρίων εφαρμογής και μιας μεθοδολογίας μέσω της οποίας θα είναι δυνατός ο προσδιορισμός του Κέντρου Βάρους, πέραν πάσης αμφιβολίας.

Εκτός των ΗΠΑ, η ιδέα του Κέντρου Βάρους είναι δημοφιλής στη Μεγάλη Βρετανία, τον Καναδά, την Αυστραλία και τη Γερμανία, σε καμία όμως από τις προα-

¹ www.clausewitz.com.cwzhome.cwzbase.htm

ναφερθείσες χώρες δεν παρατηρείται ανάλογη δημόσια συζήτηση μέσω του στρατιωτικού Τύπου για το θέμα.

Αντικείμενο του παρόντος άρθρου είναι η εξέταση της έννοιας του Κέντρου Βάρους (ή βαρύτητας) η οποία, παρότι έχει εισαχθεί και υπάρχει στη στρατιωτική σκέψη πολλών χωρών (ευρωπαϊκών και αμερικανικών κυρίως) από πολλών ετών, στο ελληνικό στρατιωτικό λεξιλόγιο εισήχθη τα τελευταία χρόνια². Και αυτό παρά το γεγονός ότι το NATO, του οποίου η Ελλάδα είναι μέλος από το 1952, το έχει συμπεριλάβει στην ορολογία του (Allied Administrative Publication 6³) και το έχει ενσωματώσει στη διαδικασία επιχειρησιακής σχεδίασης (Operational Planning Process) προ πολλών ετών.

Η έννοια του Κέντρου Βάρους είναι τόσο πολύπλοκη που δεν είναι δυνατόν να εξαντληθεί στα πλαίσια ενός άρθρου. Παρ' όλα αυτά, φιλοδοξία του υπογράφοντος είναι να μπορέσει, μέσω του άρθρου, να δώσει απαντήσεις στα παρακάτω ερωτήματα:

➔ Τι είναι το Κέντρο Βάρους και πότε εμφανίσθηκε στην ιστορία της πολεμικής τέχνης;

➔ Ποια είναι η σχέση του με τον πολιτικό σκοπό και το είδος του πολέμου;

➔ Σε ποια επίπεδα πολέμου απαντάται;

➔ Υπάρχουν πλέον του ενός Κέντρα Βάρους για κάθε αντίπαλο;

➔ Υπάρχει πλαίσιο εργασίας μέσω του οποίου μπορεί να προσδιοριστεί;

Η εξέταση του όρου διακρίνεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος, παρουσιάζεται η έννοια του Κέντρου Βάρους, όπως εμφανίσθηκε στο έργο *On War* του Clausewitz,

καταβάλλεται προσπάθεια να εντοπισθεί η έννοια (και όχι ο όρος) στο έργο παλαιότερων θεωρητικών του πολέμου και στρατηγών και, τέλος, επιχειρείται μια ανασκόπηση των σύγχρονων απόψεων, όπως εμφανίζονται στις σελίδες του διεθνούς Τύπου. Στο δεύτερο μέρος,

² Διακλαδικός Κανονισμός Επιχειρησιακής Σχεδίασης, Δεκ. 2007.

³ AAP 6, σελ. 2-C-3, www.nato.int/docu/stanag/aap006/aap.6.htm

διατυπώνονται οι προσωπικές απόψεις του υπογράφοντα για το Κέντρο Βάρους και τη σχέση του με τον πολιτικό σκοπό του πολέμου, τα επίπεδα του πολέμου, τον τρόπο προσβολής του, ενώ τίγεται και το θέμα της τυχόν ύπαρξης μεθοδολογίας προσδιορισμού του.

ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΒΑΡΟΥΣ ΠΡΙΝ ΤΟΝ CLAUSEWITZ

Αυτό που έκανε ο Clausewitz, όσον αφορά στην έννοια του Κέντρου Βάρους, ήταν να δανειστεί τον όρο από τον κόσμο της φυσικής και να τον χρησιμοποιήσει ως παρομοίωση για να μας δώσει να την καταλάβουμε καλύτερα, μέσα στο γενικότερο πλαίσιο της Θεωρίας του Πολέμου. Όμως, δεδομένου ότι πόλεμοι διεξάγονταν από την εποχή της εμφάνισης του ανθρώπου στη Γη, το ερώτημα το οποίο ανακύπτει είναι εάν η έννοια του Κέντρου Βάρους προϋπήρχε της εποχής του Clausewitz, έστω και ως σκέψη στο μυαλό των πολιτικών και στρατιωτικών ηγετών.

Ο πρώτος θεωρητικός της Τέχνης του Πολέμου ο Sun Tzu, του οποίου γραπτά διασώζονται και ο οποίος επηρέασε και επηρεάζει τη Στρατιωτική Τέχνη ακόμη και σήμερα, επισημαίνει σε τρία διαφορετικά σημεία τού έργου του:

«Ο έξυπνος ηγέτης εισβάλλει με τις στρατιές του στην εχθρική χώρα, ενάντια στον κυβερνήτη, και ο θρίαμβός του είναι πλήρης χωρίς να χάσει ούτε έναν άνδρα⁴».

«Πραγματικά ιδιοφυές είναι να θέτεις τον εχθρό με μία κίνηση εκτός μάχης χωρίς ούτε μία σταγόνα αίματος⁵».

«Άρχισε παίρνοντας κάτι που είναι πολύτιμο για τον αντίπαλο. Μετά θα υποταχθεί στη θέλησή σου⁶».

Από τα παραπάνω αποσπάσματα είναι σαφές ότι ο Sun Tzu θεωρούσε ότι υπάρχει κάτι στην πολιτικοστρατιωτική οργάνωση του εχθρού, το οποίο χαρακτηρίζει ως «πολύτιμο», και το οποίο θα πρέπει να αποτελεί στόχο της πολεμικής μας προσπάθειας. Η αποφασιστική μας κίνηση («ιδιοφυής») πρέπει να

⁴ Sun Tzu, *Η τέχνη του πολέμου*, εκδόσεις Επικοινωνίες, μετ. Π. Πικραμένος, Αθήνα, 2002, κεφάλαιο III, Το σπαθί στη θήκη, σελ. 38.

⁵ Στο ίδιο, κεφάλαιο IV, Τακτική, σελ. 44.

⁶ Στο ίδιο, κεφάλαιο XI, Οι εννέα καταστάσεις, σελ. 106.

είναι η κατάληψη (ή καταστροφή ή εξουδετέρωση) του «πολύτιμου» αυτού χαρακτηριστικού, με μια κίνηση, οπότε ο αντίπαλος θα «υποταχθεί στη θέλησή μας». Παρότι ο όρος που χρησιμοποιεί ο Sun Tzu είναι «πολύτιμο», οι ομοιότητες με αυτό που ο Clausewitz ονομάζει Κέντρο Βάρους είναι προφανείς. Το παράδειγμα που παραθέτει ο Sun Tzu, για να κάνει κατανοητό αυτό το «πολύτιμο» χαρακτηριστικό, είναι ο «κυβερνήτης», ένα τυπικό Κέντρο Βάρους εάν λάβουμε υπόψη μας (όπως μας προτείνει ο Clausewitz) τη δομή εξουσίας των βασιλείων της Κίνας του 6^{ου} π.Χ. αιώνα.

Ο Antoine Henry Baron de Jomini ήταν σύγχρονος του Clausewitz και με παρόμοιες εμπειρίες (συμμετείχαν στους Ναπολεόντιους πολέμους σε αντίπαλα στρατόπεδα, αναρριχήθηκαν στο βαθμό του Στρατηγού, δεν τους ανατέθηκαν ποτέ καθήκοντα διοικητή, και προς το τέλος της καριέρας τους μεταπήδησαν και οι δύο στο ρωσικό στρατό). Ο όρος τον οποίο χρησιμοποιεί ο Jomini, και ο οποίος θα μπορούσε να θεωρηθεί παραπλήσιος της έννοιας του Κέν-

Antoine Henry Baron de Jomini

τρου Βάρους, είναι το Αποφασιστικό Σημείο (Decisive Point) σε διάφορες παραλλαγές, όπως Γεωγραφικό Στρατηγικό Σημείο (Geographical Strategic Point⁷), Αντικειμενικό Σημείο (Objective Point) και Αποφασιστικό Στρατηγικό Σημείο (Decisive Strategic Point⁸).

Αναφερόμενος στον Ναπολέοντα λέει ότι «ήταν πεπεισμένος ότι το καλύτερο μέσο για την επίτευξη αποφασιστικών αποτελεσμάτων είναι ο εκτοπισμός και η καταστροφή του εχθρικού στρατεύματος, δεδομένου ότι τα κράτη και οι επαρχίες πέφτουν από μόνα τους

⁷ Jomini A., *The Art of War*, Dover Publications, 2007, σελ. 77, παρ. 2. «Κάθε σημείο του θεάτρου επιχειρήσεων το οποίο παρουσιάζει στρατιωτικό ενδιαφέρον, είτε λόγω της θέσεώς του ως κέντρου συγκοινωνιών είτε λόγω της παρουσίας στρατιωτικών εγκαταστάσεων ή φρουρίων».

⁸ Στο ίδιο, σελ. 77, παρ. 1. «... σημεία η αξία των οποίων είναι σταθερή και μεγάλη», σελ. 78, παρ. 3. «Όλα εκείνα [τα σημεία] τα οποία έχουν τη δυνατότητα να εξασκούν σημαντική επιρροή είτε πάνω στο αποτέλεσμα της εκστρατείας είτε πάνω σε μια μόνο επιχείρηση».

όταν δεν υπάρχει οργανωμένη στρατιωτική δύναμη για να τα προστατέψει», και παρακάτω: «[Ο Ναπολέον] υιοθετούσε ριψοκίνδυνα αντικειμενικά σημεία, όπως η σύλληψη ή καταστροφή ολόκληρων στρατιών⁹», και πάλι: «Αναμφίβολα, η πρώτη προτεραιότητα θα είναι πάντοτε η καταστροφή και αποδιοργάνωση του στρατεύματος του εχθρού, στο πεδίο της μάχης¹⁰».

Στα αποσπάσματα αυτά ο Ναπολέον, κατά τον Jomini, θεωρεί τις στρατιωτικές δυνάμεις ως το χαρακτηριστικό εκείνο, η καταστροφή του οποίου προκαλεί την ήττα του εχθρού. Έστω κι αν δεν χρησιμοποιεί τον όρο, ο Jomini θεωρεί ότι οι στρατιωτικές δυνάμεις του εχθρού είναι το Κέντρο Βάρους του.

Σε άλλο σημείο του έργου του, ο Jomini θεωρεί ότι «όλες οι πρωτεύουσες είναι στρατηγικά σημεία, για τον διπλό λόγο ότι δεν είναι μόνο κέντρα επικοινωνιών, αλλά επίσης η έδρα της ισχύος και της κυβέρνησης¹¹», και παρακάτω: «Στη στρατηγική, το αντικείμενο της εκστρατείας καθορίζει το αντικειμενικό σημείο. Αν ο σκοπός είναι επιθετικός, το σημείο θα είναι η κατοχή της εχθρικής πρωτεύουσας ή εκείνο μιας επαρχίας, της οποίας η απώλεια θα εξαναγκάζε τον εχθρό να συνθηκολογήσει. Σε έναν πόλεμο εισβολής, η πρωτεύουσα είναι, τυπικά, το αντικειμενικό σημείο. Το μέγιστο ταλέντο ενός στρατηγού και η μεγαλύτερη βεβαιότητα επιτυχίας έγκειται, σε κάποιο βαθμό, στην καλή επιλογή αυτών των σημείων¹²».

Στην περίπτωση αυτή, εκτιμούμε ότι η έννοια που προσδίδει στον όρο Στρατηγικό Σημείο είναι, αν όχι ταυτόσημη, τουλάχιστον παρόμοια του Κέντρου Βάρους, και, κατά συνέπεια, θεωρεί ότι η πρωτεύουσα του αντιπάλου είναι το Κέντρο Βάρους του.

Συμπερασματικά, ο Jomini θεωρεί ως Αποφασιστικά Στρατηγικά Σημεία τις στρατιωτικές δυνάμεις ή την πρωτεύουσα του εχθρού. Θεωρεί, επίσης, ότι αυτά σχετίζονται με το σκοπό της εκστρατείας και ότι η καλή επιλογή τους αποτελεί ένδειξη του μεγάλου ταλέντου του στρατηγού. Όπως θα δούμε στη συνέχεια, οι απόψεις αυτές είναι παρόμοιες αυτών του Clausewitz, όσον αφορά το Κέντρο Βάρους. Μάλιστα, οι εχθρικές δυνάμεις και η πρωτεύουσα του εχθρού είναι από τα αγαπημένα παραδείγματα Κέντρου Βάρους του Clausewitz.

Ας προχωρήσουμε όμως πέραν της θεωρίας, εξετάζοντας δύο ιστορικά παραδείγματα, ξεκινώντας από την εκστρατεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Παρότι ο Αλέξανδρος κατανίκησε τα Στρατεύματα του Δαρείου σε διαδοχικές μάχες, εκ των οποίων η τελευταία στα Γαυγάμηλα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί αποφασιστική, δεν θεώρησε ότι ολοκλήρωσε την πολεμική του προσπάθεια. Κατεδίωξε τον Δαρείο μέχρι το έσχατο σημείο τού τότε γνωστού κόσμου και δεν σταμάτησε παρά μόνον όταν βεβαιώθηκε ότι ο Πέρσης Βασιλιάς είχε δολοφονηθεί από μια φυλή βαρβάρων. (Η εκστρατεία του στην Ινδία μπορεί να θεωρηθεί ως επιχείρηση σταθεροποίησης του ανατολικού συνόρου της αυτοκρατορίας του, από αυτές που οι πολιτικοστρατιωτικοί ηγέτες της εποχής εκείνης διεξήγαγαν τακτικά). Για τον Αλέξανδρο, λοιπόν, έστω και εάν δεν γνώριζε τον όρο, το Κέντρο Βάρους της

⁹ Στο ίδιο, σελ. 137, παρ. 3.

¹⁰ Στο ίδιο, σελ. 137, παρ. 3.

¹¹ Στο ίδιο, σελ. 79, παρ. 2.

¹² Στο ίδιο, σελ. 80, παρ. 4.

περσικής αυτοκρατορίας ήταν ο ίδιος ο ηγέτης της, και αυτό εξαιτίας της δομής εξουσίας της αυτοκρατορίας. Προφανώς, ο Αλέξανδρος πίστευε ότι, εάν ο Δαρείος επιζούσε, δεδομένης της επιρροής που είχε στους υπηκόους του, θα μπορούσε, σχετικά εύκολα, να συγκροτήσει ένα στράτευμα, το οποίο, αργά ή γρήγορα, θα έπρεπε να αντιμετωπίσει και πάλι στο πεδίο της μάχης. Από την άλλη πλευρά, ο Αλέξανδρος είχε έναν επιπλέον λόγο: η εξουδετέρωση του Δαρείου ήταν ουσιαστική για τη νομιμοποίηση του Αλεξάνδρου στο θρόνο της αυτοκρατορίας· κατά συνέπεια, η δολοφονία του Δαρείου ήταν αυτή που επέφερε την κατάρρευση της περσικής αυτοκρατορίας και την κατάκτησή της από τον Μέγα Αλέξανδρο, γεγονός το οποίο αναδεικνύει τον Δαρείο ως το Κέντρο Βάρους της Αυτοκρατορίας.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό παράδειγμα από τη στρατιωτική ιστορία είναι η πολεμική σύγκρουση της Καρχηδόνας με τη Ρώμη. Στον δεύτερο καρχηδονιακό πόλεμο, ο Αννίβας εισβάλλοντας στην ιταλική χερσόνησο κατανίκησε τις ρωμαϊκές λεγεώνες σε όλες τις μάχες στις οποίες ενεπλάκη, με χαρακτηριστικότερη αυτή των Καννών το 216 π.Χ. Παρ' όλο όμως που παρέμεινε στην ιταλική χερσόνησο περίπου δέκα χρόνια καταστρέφοντας την ύπαιθρο και τη γεωργική της παραγωγή, απέτυχε να κερδίσει τον πόλεμο, διότι οι Ρωμαίοι κλείστηκαν στα τείχη της πόλης τους, την οποία ο Αννίβας απέτυχε να εκπορθήσει. Εκ του αποτελέσματος κρίνοντας, λοιπόν, το Κέντρο Βάρους της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή, ήταν η πρωτεύουσά της. Αντίθετα, όταν οι Ρωμαίοι εκστράτευσαν εναντίον της Καρχηδόνας, δεν καταδίωξαν τον Αννίβα, αλλά στράφηκαν εναντίον της πρωτεύουσας, την οποία, αφού κατέλαβαν, κατέστρεψαν εκ θεμελίων. Κατ' αυτόν τον τρόπο, έστω κι αν ο Αννίβας επέζησε, ο κίνδυνος για τη ρωμαϊκή αυτοκρατορία εξέλειπε δια παντός. Συμπερασματικά, λοιπόν, και παρά ενδεχομένως την εκτίμησή μας ότι το Κέντρο Βάρους των Καρχηδονίων ήταν ο Αννίβας, χάρις στη έντονη προσωπικότητα και τη στρατιωτική του ιδιοφυΐα, η ιστορία απέδειξε ότι το Κέντρο Βάρους ήταν η ίδια η πόλη της Καρχηδόνας, από την οποία ο Αννίβας αντλούσε την ισχύ του.

Από την παράθεση των παραπάνω παραδειγμάτων καταδεικνύεται ότι η έννοια της ύπαρξης κάποιου χαρακτηριστικού στη δομή και την οργάνωση των αντιμαχομένων, του οποίου η καταστροφή ή εξουδετέρωση επέφερε, εάν όχι την ήττα, τουλάχιστον ένα αποφασιστικό βήμα προς την κατεύθυνση αυτή, ενυπήρχε πάντοτε στη σκέψη των στρατιωτικών ηγετών.

ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΒΑΡΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ CLAUSEWITZ

Όπως προαναφέρθηκε, ο όρος Κέντρο Βάρους (Center of Gravity στην αγγλική του απόδοση, Schwerpunkt στην πρωσική¹³) εμφανίσθηκε για πρώτη φορά στο έργο του μεγάλου πρώσου θεωρητικού του πολέμου, όταν τον χρησιμοποίησε ως παρομοίωση¹⁴ για την καλύτερη κατανόηση των ιδεών του. Ο όρος του Κέντρου Βάρους είναι διάσπαρτος στο έργο του, εξετάζεται ακροθιγώς στο βιβλίο 4, ουσιαστικά όμως διατυπώνεται και αναλύεται στο βιβλίο 6 (Άμυνα) και στο βιβλίο 8

¹³ Ο Clausewitz χρησιμοποιεί, επίσης, τους όρους Centra Gravitis, Kern (πυρήνας) και Zentrum (κέντρο).

¹⁴ Το Κέντρο Βάρους δεν είναι η μοναδική παρομοίωση την οποία χρησιμοποιεί ο Clausewitz. Άλλες παρομοιώσεις, δανεισμένες και αυτές από τον κόσμο της Φυσικής, είναι η τριβή (friction) και το εκκρεμές.

(Πολεμικά σχέδια). Θεωρώντας δεδομένα τα εγγενή προβλήματα της ακριβούς κατανόησης του έργου του, της απόδοσής του στην αγγλική και στη συνέχεια στην ελληνική γλώσσα, και το στρατιωτικό και πολιτισμικό πλαίσιο της εποχής εκείνης, θα επιχειρηθεί μια παρουσίαση της έννοιας, όπως εμφανίζεται στο έργο του *On War*.

Ο Clausewitz χρησιμοποιεί για πρώτη φορά τον όρο Κέντρο Βάρους στο κεφάλαιο 9 *Η απόφαση για τη μάχη* του βιβλίου 4 «Η σύγκρουση» όπου ασχολείται με τη Μάχη. Στο σημείο αυτό, αφιερώνει 4 γραμμές στο θέμα, στις οποίες δηλώνει ότι η ουσία του πολέμου είναι η σύγκρουση μεταξύ των αντιπάλων, ότι στο πλαίσιο αυτό ο πόλεμος εστιάζεται στη μάχη, στην οποία εμπλέκονται οι κύριες δυνάμεις των αντιμαχομένων και, κατά συνέπεια, «θα πρέπει να θεωρείται πάντοτε το αληθινό Κέντρο Βάρους του πολέμου¹⁵».

Ο Clausewitz μάς εισάγει ουσιαστικά στην έννοια του Κέντρου Βάρους για πρώτη φορά στο κεφάλαιο 27 *Άμυνα θεάτρου επιχειρήσεων* του βιβλίου 6 «Άμυνα». Εκεί, παρουσιάζει για πρώτη φορά την παρομοίωσή του, επεξηγεί τις έννοιες της ενότητας και της συνοχής, στην έκταση που συνδέονται με το Κέντρο Βάρους, το πώς οι στρατιωτικές δυνάμεις που βρίσκονται μέσα στο Θέατρο Επιχειρήσεων διαθέτουν Κέντρο Βάρους και ότι αυτό στην ιδανική περίπτωση είναι ένα. Επεξηγεί πρώτα ότι το «Κέντρο Βάρους βρίσκεται πάντοτε εκεί όπου η μάζα συγκεντρώνεται πιο πυκνά. Παρουσιάζει τον καταλληλότερο στόχο για προσβολή. Επιπλέον, το ισχυρότερο κτύπημα προέρχεται από το Κέντρο Βάρους», και συνεχίζει λέγοντας ότι «το ίδιο ισχύει και στον πόλεμο. Οι μάχιμες δυνάμεις των αντιπάλων –είτε πρόκειται για ένα μόνο κράτος ή μια συμμαχία κρατών– έχουν μια συγκεκριμένη ενότητα και κατά συνέπεια συνοχή. Η αναλογία του Κέντρου Βάρους μπορεί να εφαρμοστεί εκεί όπου υπάρχει συνοχή¹⁶».

Είναι προφανές από το παραπάνω απόσπασμα ότι ο Clausewitz θεωρεί το Κέντρο Βάρους αναλογία (analogy) και ότι προϋπόθεση της ύπαρξής του είναι ο αντίπαλος να διαθέτει ενότητα και συνοχή, στοιχείο απαραίτητο για την ύπαρξη Κέντρου Βάρους.

¹⁵ Carl Von Clausewitz, *On War*, Μετάφραση στα αγγλικά από τους Michael Howard και Peter Paret, Princeton University Press, 1976 (εφεξής *On War*), Βιβλίο 4, Κεφάλαιο 9, σελ. 248, παρ. 2 “...the battle must always be considered as the true center of gravity of the war”.

¹⁶ *On War*, βιβλίο 6, κεφάλαιο 27, σελ. 485, παρ. 6.

Στο ίδιο κεφάλαιο, ο Clausewitz καταλήγει ότι «Η θέση μας, λοιπόν, είναι ότι ένα θέατρο πολέμου, μικρό ή μεγάλο, και οι δυνάμεις που βρίσκονται μέσα σε αυτό, ανεξάρτητα από το μέγεθός τους, αντιπροσωπεύουν το είδος της ενότητας όπου μπορεί να προσδιοριστεί ένα μοναδικό Κέντρο Βάρους¹⁷».

Ο Clausewitz μάς λέει, επίσης, εμμέσως ότι το Κέντρο Βάρους υπάρχει στο επιχειρησιακό επίπεδο (αυτό το οποίο διαπραγματεύεται στο κεφάλαιο 27 του βιβλίου 6), όμως πιο σημαντικό είναι στο επίπεδο του σχεδίου του πολέμου, ήτοι στο πολιτικοστρατιωτικό. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι «το τελευταίο βιβλίο [βιβλίο 8] θα περιγράψει πώς η ιδέα του Κέντρου Βάρους της δυνάμεως του εχθρού εφαρμόζεται στο σχέδιο του πολέμου. Ουσιαστικά αυτό είναι και το μέρος όπου ανήκει¹⁸».

Το κεφάλαιο 4 *Καλύτερος προσδιορισμός του στρατιωτικού αντικειμενικού σκοπού: Η ήττα του αντιπάλου* του βιβλίου 8 «Πολεμικά σχέδια», ξεκινάει με την εξέταση του Κέντρου Βάρους. Η συγκεκριμένη αναφορά καταλαμβάνει τις τρεις πρώτες σελίδες του κεφαλαίου. Ο Clausewitz, για να ορίσει το πλαίσιο, ξεκινάει με μια δήλωση που αφορά το σκοπό του πολέμου. Συγκεκριμένα μάς λέει ότι ο σκοπός του πολέμου είναι η ήττα του αντιπάλου. Χωρίς, βέβαια, να δηλώνεται, υπονοείται ότι αυτός είναι ο στρατιωτικός σκοπός του πολέμου, ο οποίος αποτελεί το μέσο για την επίτευξη του πολιτικού σκοπού του πολέμου, στον οποίο δεν κάνει καμία αναφορά. Κατά συνέπεια, η εξέταση γίνεται στο στρατηγικό επίπεδο. Ο Clausewitz συνεχίζει προσπαθώντας να μας δώσει να καταλάβουμε τι είναι αυτό που θα επιφέρει την ήττα του αντιπάλου, με την παράθεση διαφόρων παραδειγμάτων, όπως:

«Το Κέντρο Βάρους του Μεγάλου Αλεξάνδρου, του Γουσταύου Αδόλφου, του Καρόλου του XII και του Μεγάλου Φρειδερίκου ήταν ο στρατός τους. Αν είχε καταστραφεί ο στρατός τους, θα είχαν μείνει στην ιστορία ως αποτυχίες. Το κέντρο βάρους των χωρών είναι γενικά η πρωτεύουσά τους. Για μικρές χώρες, οι οποίες βασίζονται σε μεγάλες, το κέντρο βάρους τους είναι συνήθως ο στρατός του προστάτη τους. Μεταξύ συμμαχιών, εντοπίζεται στο κοινό συμφέρον¹⁹», και παρακάτω: «Ως αρχή, εάν μπορείς να νικήσεις όλους τους εχθρούς σου, νικώντας έναν, αυτή η νίκη θα πρέπει να είναι ο αντικειμενικός σκοπός του πολέμου. Σ' αυτόν τον έναν εχθρό, προσβάλλουμε το Κέντρο Βάρους της σύγκρουσης²⁰», και δηλώνει ότι αυτά είναι τα σημεία στα οποία πρέπει να επικεντρώνεται η πολεμική μας προσπάθεια.

Συμπερασματικά και επικαλούμενος τη γενική εμπειρία, επαναλαμβάνει ότι θεωρεί ως Κέντρο Βάρους τις στρατιωτικές δυνάμεις, την πρωτεύουσα και τον ισχυρότερο σύμμαχο (στη περίπτωση της συμμαχίας): «...οι ενέργειες που θεωρούμε σημαντικότερες για την ήττα του αντιπάλου είναι:

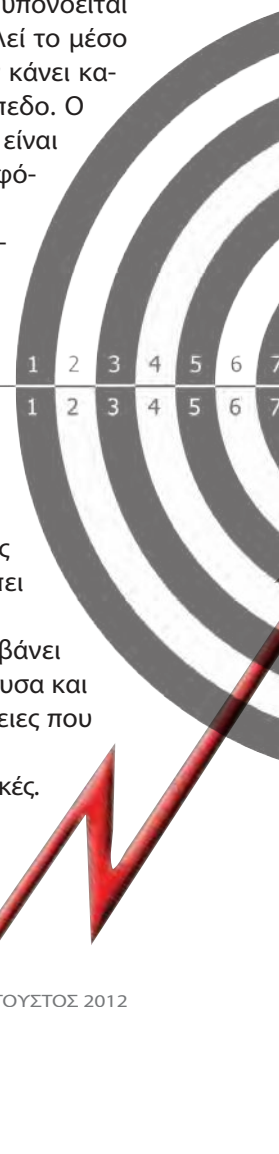
➡ Η καταστροφή των στρατιωτικών του δυνάμεων, αν είναι σημαντικές.

¹⁷ *On War*, βιβλίο 6, κεφάλαιο 27, σελ. 487, παρ. 1.

¹⁸ *On War*, βιβλίο 6, κεφάλαιο 27, σελ. 486, παρ. 6.

¹⁹ *On War*, βιβλίο 8, κεφάλαιο 4, σελ. 596, παρ. 3.

²⁰ *On War*, βιβλίο 8, κεφάλαιο 4, σελ. 596, παρ. 9.

➔ Η κατάληψη της πρωτεύουσάς του, αν δεν είναι μόνο το διοικητικό κέντρο, αλλά και το κέντρο της κοινωνικής, επαγγελματικής και πολιτικής δραστηριότητας.

➔ Η επίθεση εναντίον του βασικού συμμάχου, αν ο τελευταίος είναι ισχυρότερος²¹».

Στο κεφάλαιο 9 *Το σχέδιο του πολέμου που έχει ως στόχο την πλήρη ήττα του αντιπάλου* του βιβλίου 8 «Πολεμικά σχέδια», αναφέρεται σε δύο αρχές οι οποίες θα πρέπει να διέπουν όλη τη στρατιωτική σχεδίαση. Στην πρώτη –η δεύτερη είναι η δράση με τη μεγαλύτερη δυνατή ταχύτητα– υπογραμμίζει ότι στην ιδανική περίπτωση, το Κέντρο Βάρους θα πρέπει να είναι ένα και μνημονεύει τους παράγοντες από τους οποίους εξαρτάται: «Η πρώτη αρχή είναι ότι η ουσία της εχθρικής δύναμης θα πρέπει να αναζητείται στις πηγές της και κυρίως σε μία. Η προσβολή αυτών των πηγών θα πρέπει να περιορίζεται στις λιγότερες δυνατές ενέργειες –και πάλι το ιδανικότερο θα ήταν σε μία ενέργεια²²».

«Η εργασία της αναγωγής των πηγών ισχύος του εχθρού σε ένα μοναδικό Κέντρο Βάρους εξαρτάται από:

- ➔ την κατανομή της πολιτικής ισχύος του εχθρού
- ➔ την κατάσταση στο θέατρο του πολέμου όπου ενεργούν τα στρατεύματα²³».

Δίκην συμπεράσματος δε καταλήγει ότι «ο πρώτος στόχος της σχεδίασης του πολέμου είναι ο προσδιορισμός των Κέντρων Βάρους του εχθρού, και, αν είναι δυνατόν, η αναγωγή τους σε ένα.

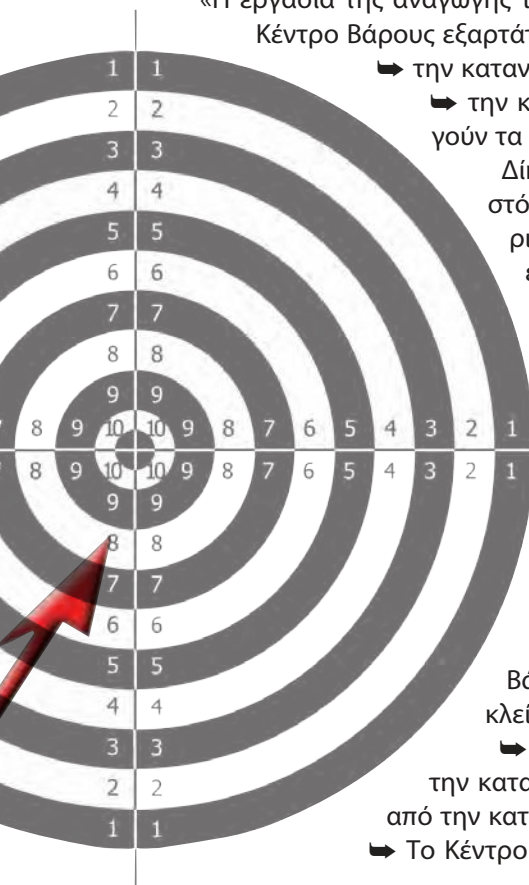
Ο δεύτερος στόχος είναι η διασφάλιση ότι όλες οι δυνάμεις που θα χρησιμοποιηθούν εναντίον του Κέντρου Βάρους θα πρέπει να είναι συγκεντρωμένες σε μία προσπάθεια (επίθεση)²⁴».

Ας δούμε, λοιπόν, με βάση τη μέχρι τώρα παρουσίαση των αποσπασμάτων που αναφέρονται στο Κέντρο Βάρους, όπως συναντώνται μέσα στο έργο του Clausewitz, τα βασικά χαρακτηριστικά της έννοιας.

➔ Στην ιδανική περίπτωση υπάρχει ένα Κέντρο Βάρους για κάθε αντιμαχόμενο, χωρίς όμως να αποκλείεται η ύπαρξη περισσοτέρων.

➔ Ο αριθμός των Κέντρων Βάρους εξαρτάται από την κατανομή ισχύος στα κράτη των αντιμαχομένων και από την κατάσταση στο θέατρο των επιχειρήσεων.

➔ Το Κέντρο Βάρους μπορεί να είναι οι Ένοπλες Δυνάμεις, η

²¹ *On War*, βιβλίο 8, κεφάλαιο 4, σελ. 596, παρ. 5.

²² *On War*, βιβλίο 8, κεφάλαιο 9, σελ. 617, παρ. 2.

²³ *On War*, βιβλίο 8, κεφάλαιο 9, σελ. 617, παρ. 4.

²⁴ *On War*, βιβλίο 8, κεφάλαιο 9, σελ. 619, παρ. 1&2.

πρωτεύουσα του κράτους ή ψυχικές δυνάμεις.

➔ Το Κέντρο Βάρους είναι πηγή ισχύος.

➔ Η πολεμική προσπάθεια πρέπει να συγκλίνει στο Κέντρο Βάρους του αντιπάλου.

➔ Δεν γίνεται διάκριση μεταξύ Στρατηγικού, Επιχειρησιακού και Τακτικού Κέντρου Βάρους.

Τα στοιχεία αυτά είναι η αναγκαία και ικανή συνθήκη ορισμού του Κέντρου Βάρους, όπως το επινόησε ο Clausewitz, στο πλαίσιο του τρόπου σχεδίασης και διεξαγωγής του πολέμου στην εποχή του.

Πρέπει, επίσης, να επισημάνουμε ότι στο κεφάλαιο 27 του βιβλίου 6 του έργου του, ο Clausewitz αναφέρει ότι «αντί να θεωρούμε ότι ανακαλύψαμε μια νέα τεχνική, παρέχουμε απλώς μια αιτιολογία των δράσεων των στρατηγών της ιστορίας...²⁵» που σημαίνει ότι ο ίδιος θεωρούσε ότι η έννοια του Κέντρου Βάρους δεν αποτελεί πανάκεια, γεγονός που δεν πρέπει να μας διαφεύγει όταν προσπαθούμε να διαμορφώσουμε τις δικές μας απόψεις για το θέμα.

ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΒΑΡΟΥΣ ΣΗΜΕΡΑ

Ο όρος Κέντρο Βάρους στα 180 περίπου χρόνια ζωής του, έχει δοκιμαστεί στην πράξη μέσα από τα εγχειρίδια της Πολεμικής Τέχνης και τις απόψεις των επαγγελματιών της Θεωρίας του Πολέμου και της Στρατηγικής, και επιβίωσε μέχρι τις ημέρες μας. Σημείο αναφοράς παραμένει το έργο του Clausewitz, στο οποίο όλοι ανατρέχουν για να διασφαλίσουν την εγκυρότητα των απόψεών τους. Παρά το κοινό σημείο εκκίνησης και τις συχνές αναφορές σε αυτό, σήμερα παρατηρείται μια σχετική διασπορά απόψεων, της οποίας όμως η επίπτωση στη σχεδίαση και τη διεξαγωγή των επιχειρήσεων είναι μικρή, και αυτό διότι τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά της έννοιας του Κέντρου Βάρους είναι ριζωμένα στον τρόπο σκέψης των επαγγελματιών της Στρατιωτικής Τέχνης, ο οποίος παραμένει αναλλοίωτος από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα.

Το θέμα του Κέντρου Βάρους εμφανίστηκε στις σελίδες του στρατιωτικού Τύπου των ΗΠΑ πριν από περίπου 20 χρόνια και έκτοτε παραμένει στο προσκήνιο. Την ίδια περίπου χρονική περίοδο, στα στρατιωτικά σχολεία ο αριθμός των εργασιών με το ίδιο θέμα παρουσίασε εκθετική αύξηση, γεγονός που υποδηλώνει ένα έντονο ενδιαφέρον των επαγγελματιών στρατιωτικών για το θέμα. Στη συνέχεια της εργασίας, επιχειρείται μια χαρτογράφηση των διακινούμενων απόψεων για να καταδειχθεί η έκταση στην οποία το θέμα απασχολεί τις Ένοπλες Δυνάμεις άλλων χωρών. Οι πηγές οι οποίες εξετάζονται είναι κατά βάση αμερικανικές, δεδομένου ότι

➔ η πρόσβαση στις αμερικανικές στρατιωτικές πηγές είναι ιδιαίτερα εύκολη

➔ μόνο στις ΗΠΑ παρουσιάζεται έντονη δημόσια συζήτηση και αντιπαράθεση μέσω των σελίδων του στρατιωτικού Τύπου για το θέμα

➔ η αμερικανική σχολή στρατιωτικής σκέψης κυριαρχεί σήμερα παγκοσμίως.

Από την άλλη πλευρά, οι απόψεις περί της Πολεμικής Τέχνης, οι οποίες κυριαρ-

²⁵ *On War*, βιβλίο 6, κεφάλαιο 27, σελ. 486, παρ. 5.

χούν στις ΗΠΑ, εμπεριέχουν όλες τις σχετικές απόψεις που διατυπώθηκαν από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Και αυτό, επειδή στις ΗΠΑ υπάρχει μια παράδοση μελέτης και διδασκαλίας, υποστηριζόμενη από την έκδοση ανάλογων βιβλίων και τη δημοσίευση άρθρων όλων των θεωρητικών του πολέμου από το Sun Tzu και το Θουκυδίδη μέχρι τους σχετικά πρόσφατους μεγάλους βρετανούς, γάλλους και γερμανούς στρατηγούς. Κατά συνέπεια, οι διατυπούμενες απόψεις εμπεριέχουν και τις απόψεις της γαλλικής σχολής στρατιωτικής σκέψης, η οποία κυριάρχησε στην Ευρώπη μετά το τέλος των Ναπολεόντιων Πολέμων και αποτυπώθηκε στο έργο του ελβετού στρατηγού και θεωρητικού του πολέμου Jomini και αυτών της γερμανικής σχολής στρατιωτικής σκέψης (Frederic the Great, Clausewitz, Moltke the Elder, Manstein, Guderian), η οποία επηρεάζει τη σύγχρονη σκέψη ακόμη και σήμερα.

Ένα καλό σημείο εκκίνησης για την εξέταση της έννοιας του Κέντρου Βάρους, όπως χρησιμοποιείται σήμερα, είναι το NATO. Το NATO είναι ένας διεθνής οργανισμός ασφαλείας 26 μελών, με τον οποίο είναι συνδεδεμένος ένας μεγάλος αριθμός χωρών, με διάφορους τρόπους (Σύμπραξη για την ειρήνη, Μεσογειακός διάλογος). Όλες αυτές οι χώρες αποτελούν ένα ευρύ και σε κάποιο βαθμό αντιπροσωπευτικό δείγμα της διεθνούς στρατιωτικής κοινότητας. Στο NATO οι κυρίαρχουσες απόψεις είναι επηρεασμένες από την αγγλοσαξωνική σχολή στρατιωτικής σκέψης. Ειδικότερα, οι απόψεις περί του Κέντρου Βάρους αντανakλούν κατά βάση τις αμερικανικές απόψεις, όπως θα φανεί στη συνέχεια.

Το Κέντρο Βάρους, σύμφωνα με το εγχειρίδιο ορολογίας του NATO Allied Administrative Publication 6 (AAP-6), ορίζεται ως «τα γενικά χαρακτηριστικά, οι δυνατότητες ή τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά από τα οποία ένα κράτος, μια συμμαχία, μια στρατιωτική δύναμη ή κάποια άλλη ομάδα αντλούν την ελευθερία δράσης τους, τη φυσική τους ισχύ ή τη θέλησή τους για πόλεμο²⁶».

²⁶ AAP-6, σελ. 2-C-3, www.nato.int/docu/stanag/aap006/aap.6htm, καταχώρηση του λήμματος την 25^η Σεπ. 1998.

Στο NATO το Κέντρο Βάρους απαντάται στα πλαίσια της επιχειρησιακής σχεδίασης, στην οποία διαδραματίζει κεντρικό ρόλο. Σύμφωνα με αυτή, στη φάση της ανάλυσης της αποστολής²⁷, προσδιορίζονται τα Κέντρα Βάρους του αντιπάλου και τα δικά μας, τα οποία:

- ➔ μπορεί να είναι κάποια φυσικά ή ψυχικά κυρίαρχα χαρακτηριστικά
- ➔ είναι πηγή ισχύος και ελευθερίας δράσης
- ➔ υπάρχουν στο Στρατηγικό, το Επιχειρησιακό και το Τακτικό επίπεδο
- ➔ μπορεί να υπάρχουν περισσότερα του ενός ανά αντίπαλο.

Ας δούμε τώρα πώς αντιμετωπίζεται το θέμα στο εσωτερικό των Ενόπλων Δυνάμεων των ΗΠΑ. Το 1995, το διακλαδικό επιτελείο (Joint Staff) καθιέρωσε τον παρακάτω ορισμό, σε μια προσπάθεια να συμβιβάσει τις διαφορετικές απόψεις των κλάδων: «Τα γενικά χαρακτηριστικά, οι δυνατότητες ή τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά από τα οποία ένα κράτος, μια συμμαχία, μια στρατιωτική δύναμη ή κάποια άλλη ομάδα αντλούν την ελευθερία δράσης τους, τη φυσική τους ισχύ ή τη θέλησή τους για πόλεμο»²⁸.

Ο ορισμός αυτός είναι πανομοιότυπος με τον αντίστοιχο του NATO. Μια απλή ματιά στις ημερομηνίες καταχώρησης των αντίστοιχων λημμάτων αρκεί για να καταδειχθεί ότι ο ορισμός του NATO είναι αντιγραφή του αντίστοιχου διακλαδικού των ΗΠΑ.

Οι τέσσερις κλάδοι των Ενόπλων Δυνάμεων των ΗΠΑ, χωρίς να διαφωνούν με τον διακλαδικό ορισμό, προσθέτουν σ' αυτόν στοιχεία που του προσδίδουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τού κάθε κλάδου, τα οποία προέρχονται από την αποστολή και τις παραδόσεις του.

Ο Στρατός Ξηράς συμφωνεί ότι το Κέντρο Βάρους είναι πηγή ισχύος και προσθέτει ότι «η καταστροφή ή απενεργοποίηση του Κέντρου Βάρους του αντιπάλου είναι ο αμεσότερος τρόπος για την επίτευξη της νίκης²⁹».

Το Πολεμικό Ναυτικό χαρακτηρίζει το Κέντρο Βάρους πηγή ισχύος και προσθέτει ότι «μπορεί να υπάρχει ένα μόνο Κέντρο Βάρους. Όταν εντοπισθεί, επικεντρώνουμε όλες τις στρατιωτικές, οικονομικές, διπλωματικές και πολιτικές δυνάμεις εναντίον του³⁰».

Η Πολεμική Αεροπορία, χωρίς να αλλάζει ουσιαστικά το νόημα του διακλαδικού ορισμού, προσθέτει επεξηγηματικά στοιχεία, τροποποιώντας τον ως εξής:

«Μια βασική πηγή ισχύος, ψυχικής (όπως οι πολιτικές ηγεσίες, οι πολιτισμικές αξίες ή η θρησκεία) ή φυσικής (όπως η στρατιωτική, η βιομηχανική ή η οικονομική), από την οποία ένα κράτος, μια συμμαχία ή μια στρατιωτική δύναμη, σε ένα δεδομένο στρατηγικό, επιχειρησιακό ή τακτικό πλαίσιο, αντλούν την ελευθερία δράσης τους, τη φυσική τους ισχύ ή τη θέλησή τους να μάχονται³¹».

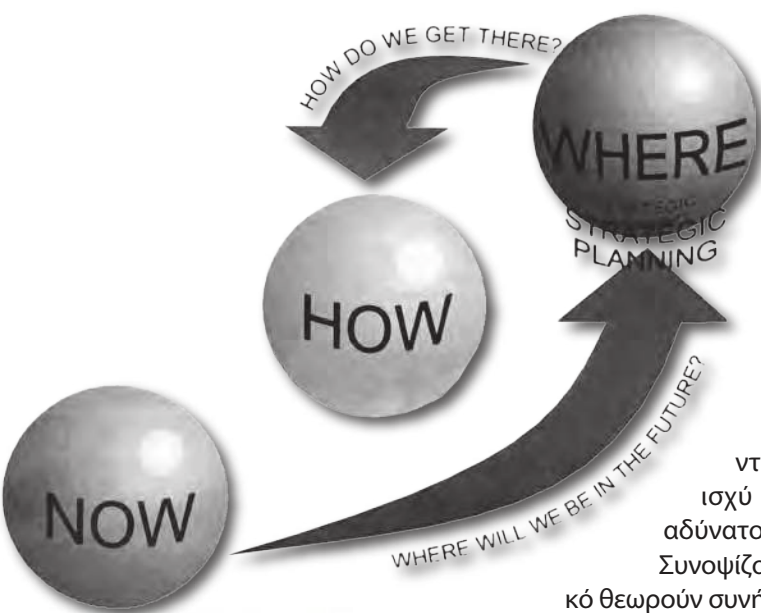
²⁷ Μια από τις τέσσερις φάσεις της επιχειρησιακής σχεδίασης.

²⁸ Joint Publication 3-0, Joint Operations, P. GL-4, http://www.dtic.mil/doctrine/jel/new_pubs/jp3_0.pdf

²⁹ Field Manual 3-0, Operations, Washington DC: US Department of the Army, June 2001, σελ. 5-7, www.dtic.mil/doctrine/jel/service_pubs/fm3_0a.pdf

³⁰ Naval Doctrinal Publication 1, Washington DC: US Department of the Navy, 1994, σελ. 35, http://www.dtic.mil/doctrine/jel/service_pubs/ndp1.pdf

³¹ Air Force Doctrine Document 1-1, Maxwell AFB: US Department of the Air Force, June 2006, σελ. 36, http://www.dtic.mil/doctrine/jel/service_pubs/afd1_1.pdf

Το Σώμα των Πεζοναυτών θεωρεί ως Κέντρο Βάρους «κάθε σημαντική πηγή ισχύος» και προσθέτει τη διευκρίνιση ότι «θέλουμε να προσβάλουμε την πηγή της εχθρικής ισχύος, αλλά δε θέλουμε να την προσβάλουμε άμεσα. Προφανώς έχουμε μεγαλύτερες πιθανότητες επιτυχίας επικεντρώνοντας τη μαχητική μας ισχύ σε κάποιο σχετικό εχθρικό αδύνατο σημείο³²».

Συνοψίζοντας, ο Στρατός και το Ναυτικό θεωρούν συνήθως ένα Κέντρο Βάρους στον πυρήνα της χερσαίας ή ναυτικής ισχύος, η Αεροπορία πιστεύει στην ύπαρξη πολλαπλών Κέντρων Βάρους, τα οποία μπορούν να στοχοποιηθούν από αέρος με σκοπό την παράλυση του εχθρού και οι Πεζοναύτες, με τη δύσκολη αποστολή τής διεξαγωγής αποβάσεων σε εχθρικές ακτές, θεωρούν το Κέντρο Βάρους ως κρίσιμη αδυναμία, η εκμετάλλευση της οποίας θα τους εξασφαλίσει ουσιαστικό πλεονέκτημα.

Μεγαλύτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η δημόσια συζήτηση η οποία διεξάγεται εδώ και περίπου μία δεκαετία μέσω των σελίδων του στρατιωτικού Τύπου των ΗΠΑ, και η οποία είναι ενδεικτική της σύγχυσης η οποία υπάρχει όσον αφορά την κατανόηση και κυρίως τον τρόπο υλοποίησης της έννοιας του Κέντρου Βάρους. Οι απόψεις οι οποίες διατυπώνονται είναι αντιπροσωπευτικές της κουλτούρας των επί μέρους κλάδων. Στα άρθρα τα οποία δημοσιεύθηκαν τα τελευταία χρόνια συναντούμε, επίσης, σκέψεις που αφορούν την έννοια του Κέντρου Βάρους στο πλαίσιο του σύγχρονου πολέμου, όπως αυτού εναντίον μη κρατικών οντοτήτων. Από το μεγάλο αριθμό των άρθρων τα οποία δημοσιεύτηκαν –και εξακολουθούν να δημοσιεύονται– τα τελευταία χρόνια, λίγα μόνο διακρίνονται για την πρωτοτυπία των ιδεών τους και τα οποία φαίνεται να ηγούνται της διαβούλευσης. Τα υπόλοιπα άρθρα, χωρίς να υποτιμάται το έργο των συντακτών τους, παρέχουν είτε μια ανασκόπηση των υφισταμένων απόψεων είτε σχόλια επί των απόψεων των άλλων, χωρίς όμως να διατυπώνουν τη δική τους θεμελιωμένη άποψη.

Ένας από τους σύγχρονους θεωρητικούς, ο οποίος ασχολείται με το θέμα από τη δεκαετία του 1990, είναι ο Dr Joseph Strange. Ο Dr Strange, μέχρι πρόσφατα καθηγητής στο Marine Corps War College, είναι ο συγγραφέας ενός βιβλίου με θέμα το Κέντρο Βάρους³³, ενώ τα τελευταία χρόνια, σε συνεργασία με τον Σχη

³² Marine Corps, Doctrine Publication 1, Warfighting, Washington DC: US Government Printing Office, 1997, σελ. 45-47, http://www.dtic.mil/doctrine/jel/service_pubs/mcdp1.pdf

³³ Joseph Strange, *Centers of Gravity and Critical Vulnerabilities. Building on the Clausewitzian Foundation So That We Can All Speak the Same Language*, Perspectives on Warfighting, Number 4, Quantico, Virginia: United States Marine Corps University Foundation, 1996.

Richard Iron του βρετανικού στρατού, δημοσίευσε δύο σημαντικά άρθρα για το ίδιο θέμα³⁴. Ο Strange θεωρεί ότι οι ορισμοί των κλάδων των Ενόπλων Δυνάμεων των ΗΠΑ, πλην του Στρατού, είναι άστοχοι και ανακριβείς. Ισχυρίζεται ότι το Κέντρο Βάρους ορίζεται στα πλαίσια μιας σύγκρουσης, δεν είναι αυθύπαρκτο, και υπάρχει ένα Κέντρο Βάρους στο Στρατηγικό επίπεδο και περισσότερα του ενός στο Επιχειρησιακό και το Τακτικό επίπεδο. Ο Strange πρότεινε μια αναλυτική μέθοδο προσδιορισμού του Κέντρου Βάρους, η οποία απαντάται συχνά στην αρθρογραφία, γνωστή ως CG-CC-CR-CV [Center of Gravity (Κέντρο Βάρους) – Critical Capabilities (Κρίσιμες Δυνατότητες) – Critical Requirements (Κρίσιμες Απαιτήσεις) – Critical Vulnerabilities (Κρίσιμες Αδυναμίες)]. Σε αυτήν, ο Strange υποστηρίζει ότι ένα πραγματικό, στρατιωτικό Κέντρο Βάρους θα πρέπει να διαθέτει Κρίσιμες Δυνατότητες. Αυτές οι Κρίσιμες Δυνατότητες, με τη σειρά τους, διαθέτουν Κρίσιμες Απαιτήσεις (πόρους), όπως οι γραμμές συγκοινωνιών, οι οποίες επιτρέπουν τη λειτουργία των Κρίσιμων Δυνατοτήτων. Ο πλημμελής έλεγχος (προστασία) των Κρίσιμων Απαιτήσεων προκαλεί τη δημιουργία Κρίσιμων Αδυναμιών, η εκμετάλλευση των οποίων οδηγεί στην καταστροφή του Κέντρου Βάρους. Η άποψη του υπογράφοντα είναι ότι το μοντέλο ανάλυσης, όπως ο ίδιος το χαρακτηρίζει, αναφέρεται στον τρόπο προσβολής του Κέντρου Βάρους και όχι στον εντοπισμό του. Η μεθοδολογία του, παρότι απαντάται στη σχετική αρθρογραφία, δεν συναντά ευρεία αποδοχή μεταξύ των θεωρητικών της στρατιωτικής τέχνης.

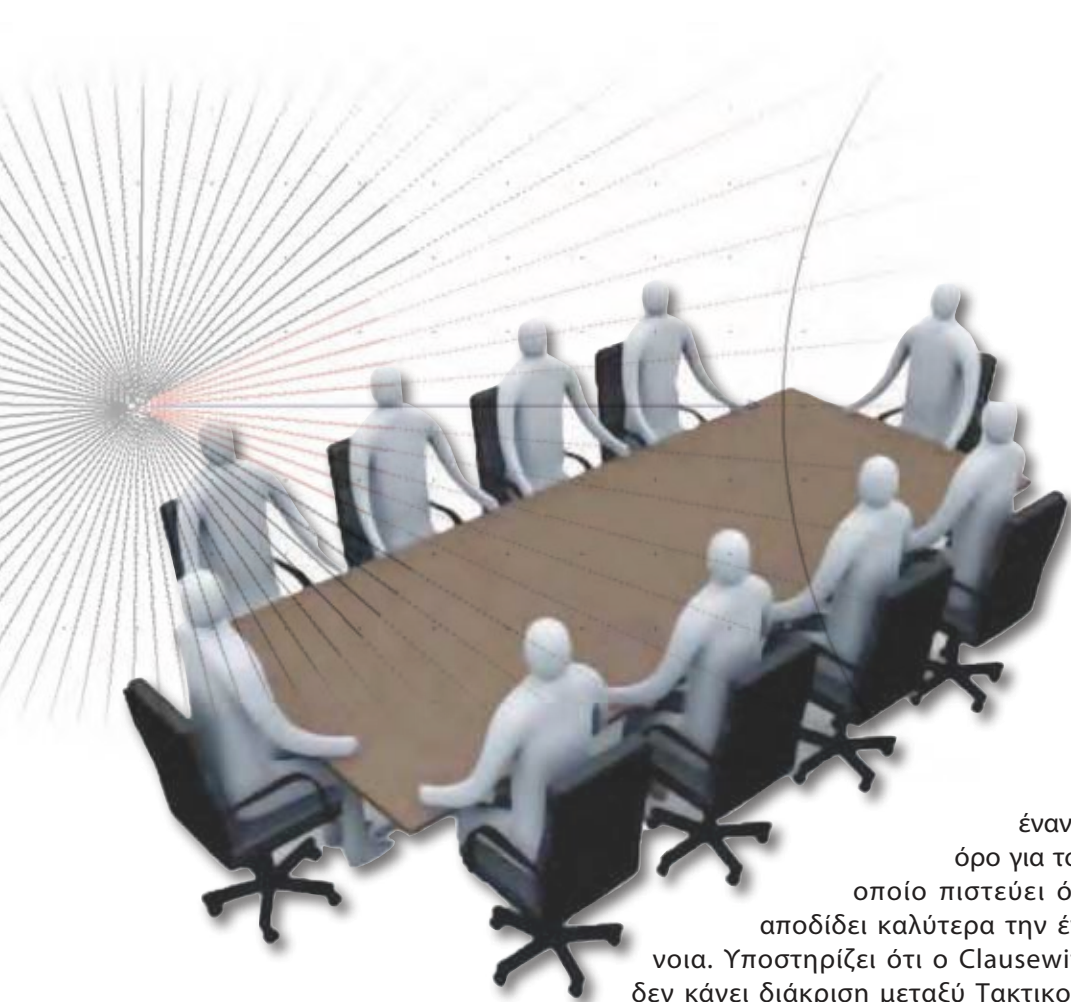
Δύο διακεκριμένοι αρθρογράφοι, οι οποίοι ουσιαστικά εκπροσωπούν τη σχολή σκέψης του Στρατού Ξηράς των ΗΠΑ είναι ο Col Antullio Echevarria και ο Col Dale Eikmeir.

Ο Dr Echevarria, ευρέως γνωστός ιστορικός και μελετητής του Clausewitz, με διδακτορικό τίτλο σπουδών από το πανεπιστήμιο του Princeton, διετέλεσε Διευθυντής του τμήματος Στρατιωτικής Έρευνας στο Ινστιτούτο Στρατηγικών Σπουδών του US Army War College. Τις απόψεις του για την έννοια του Κέντρου Βάρους δημοσίευσε σε μια σειρά άρθρων, από τα οποία τα σημαντικότερα είναι τρία³⁵.

Ο Echevarria θεωρεί ότι το Κέντρο Βάρους είναι μία από τις στρατιωτικές αρχές τις οποίες εισήγαγε ο Clausewitz και οι οποίες ισχύουν μέχρι σήμερα, αρκεί να εφαρμόζονται με περίσκεψη. Ισχυρίζεται ότι οι Ένοπλες Δυνάμεις των ΗΠΑ, στην προσπάθειά τους να κατανοήσουν και εφαρμόσουν την έννοια, έχασαν την ουσία της. Στο εσωτερικό των Ενόπλων Δυνάμεων των ΗΠΑ, δεν υπάρχει κοινή αντίληψη περί του θέματος. Αποδίδει μέρος της ευθύνης για τη σύγχυση στις ανακρίβειες της μετάφρασης του On War των Michael Howard και Peter Paret, μια έκδοση η οποία χρησιμοποιείται από όλους τους αγγλόφωνους μελετητές. Οι βασικές του θέσεις είναι ότι το Κέντρο Βάρους θα πρέπει να επαναπροσδιοριστεί ως Εστιακό Σημείο (Focal Point),

³⁴ Joseph Strange & Richard Iron, *Center of Gravity: What Clausewitz Really Meant*, Joint Forces Quarterly, issue 35, σελ. 10-17, και *Understanding Centers of Gravity and Critical Vulnerabilities*, US Marine Corps Association, 1996, σελ. 93-96.

³⁵ Antulio J. Echevarria II, US Army, *Clausewitz's Center of Gravity: Changing our Warfighting Doctrine – Again!*, Carlisle, Pa: US Army War College, Strategic Studies Institute, Sep 2002, "Clausewitz's Center of Gravity: It's not What We Thought", *Naval War College Review*, Winter 2003, Vol. LVI, No 1, σελ. 108-123, και "Reining in" the Center of Gravity Concept, *Air & Space Power Journal*, Summer 2003.

έναν
όρο για τον
οποίο πιστεύει ότι
αποδίδει καλύτερα την έν-
νοια. Υποστηρίζει ότι ο Clausewitz
δεν κάνει διάκριση μεταξύ Τακτικού,
Επιχειρησιακού και Στρατηγικού Κέντρου

Βάρους, και, κατά συνέπεια, δεν συμφωνεί με την τυπική διάκριση, όσον αφορά τον προσδιορισμό του Κέντρου Βάρους, των επιπέδων του πολέμου. Προτιμά έναν συνολικό προσδιορισμό του, για ολόκληρη τη δομή του εχθρού. Το Κέντρο Βάρους υπάρχει σε ένα μόνο επίπεδο, το υψηλότερο, και προϋποθέτει ότι ο αντίπαλος διαθέτει επαρκή συνοχή, έτσι ώστε να υπάρχει ένα σημείο το οποίο συγκρατεί ολόκληρη τη δομή του. Το Κέντρο Βάρους έχει άμεση σχέση με το σκοπό του πολέμου και έχει έννοια μόνο στην περίπτωση του ολοκληρωτικού πολέμου. Το Κέντρο Βάρους δεν είναι ούτε ισχύς, ούτε πηγή ισχύος, αλλά μάλλον Κρίσιμη Δυνατότητα (Critical Capability). Επειδή η αρχή του Κέντρου Βάρους επικεντρώνεται στην επίτευξη ενός συγκεκριμένου αποτελέσματος, την ήττα του αντιπάλου, έχει άμεση σχέση με την αρχή των Επιχειρήσεων με Βάση το Αποτέλεσμα (Effects Based Operations – EBO).

Ο Col Dale Eikmeier διετέλεσε διευθυντής του Πολυεθνικού Διακλαδικού Τμήματος του Κέντρου Στρατηγικής Ηγεσίας του US Army War College. Ο Eikmeier δημοσίευσε δύο άρθρα³⁶ στη Στρατιωτική Επιθεώρηση των ΗΠΑ, στα οποία διαφωνεί με το διακλαδικό ορισμό, τον οποίο χαρακτηρίζει πηγή σύγχυσης και υποστηρίζει ότι η σύγχυ-

³⁶ Col Dale C. Eikmeier, "Center of Gravity Analysis", *Military Review*, July-August 2004, σελ. 2-5 και "A Logical Method of Center of Gravity Analysis", *Military Review*, Sep.-Oct. 2004, σελ. 62-66.

ση προέρχεται από την έλλειψη ενός κοινά αποδεκτού ορισμού και ενός πρακτικού πλαισίου εργασίας για τον προσδιορισμό του. Ορίζει το Κέντρο Βάρους ως «την πηγή ισχύος ενός συστήματος, η οποία του επιτρέπει να ενεργεί»³⁷. Αναγνωρίζει την ύπαρξη Κέντρου Βάρους στο Στρατηγικό και το Επιχειρησιακό επίπεδο και για όλα τα είδη του πολέμου. Τα Κέντρα Βάρους στο Επιχειρησιακό επίπεδο προσδιορίζονται επειδή δεν είναι δυνατή η «άμεση» προσβολή του Κέντρου Βάρους του Στρατηγικού επιπέδου. Η προσβολή του Κέντρου Βάρους στο Επιχειρησιακό επίπεδο είναι ο έμμεσος τρόπος προσβολής του Κέντρου Βάρους στο Στρατηγικό επίπεδο, μέσω της εξασθένησής του. Στο δεύτερο άρθρο του, υιοθετεί έναν διαφορετικό ορισμό (αυτόν του Dr Strange) και προτείνει τη χρήση του στρατηγικού πλαισίου εργασίας (των σκοπών, των τρόπων ενεργείας και των μέσων [Strategic Framework of Ends, Ways and Means])³⁸ για τον προσδιορισμό του. Η μέθοδος που προτείνει είναι ουσιαστικά μια εκφυλισμένη διαδικασία επιχειρησιακής σχεδίασης. Δεν θεωρεί ως Κέντρο Βάρους τη θέληση του λαού, τους ηγέτες, τα αεροδρόμια, τα λιμάνια, τις γραμμές συγκοινωνιών, τους πόρους και τις συμμαχίες. Δεν λαμβάνει θέση, όσον αφορά το πλήθος των Κέντρων Βάρους, αλλά υπονοεί ότι υπάρχουν αρκετά. Δεν διατυπώνει την άποψή του για την ενδεχόμενη μη ύπαρξη Κέντρου Βάρους, παρότι φαίνεται να υποστηρίζει ότι υπάρχει πάντοτε τουλάχιστον ένα. Δεν χρησιμοποιεί το σημαντικότερο κριτήριο, ήτοι ότι η καταστροφή του Κέντρου Βάρους επιφέρει την ήττα του αντιπάλου.

Ο Col Warden της Πολεμικής Αεροπορίας των ΗΠΑ, ένας από τους σύγχρονους θεωρητικούς της αεροπορικής ισχύος, είναι ευρέως γνωστός για το μοντέλο των πέντε ομόκεντρων δακτυλίων, το οποίο εισήγαγε ο ίδιος. Ο Warden υπηρέτησε στα σχέδια αεροπορικών επιχειρήσεων κατά τη διάρκεια του πρώτου πολέμου του Κόλπου και εκπροσωπεί την αεροπορική σχολή σκέψης. Το 1995, δημοσίευσε ένα άρθρο³⁹ στο οποίο υποστηρίζει ότι ο αντίπαλος είναι ουσιαστικά ένα σύστημα, αποτελούμενο από πολλά αλληλοεξαρτώμενα υποσυστήματα. Για την κατανόηση της έννοιας του Κέντρου Βάρους χρησιμοποιεί ένα μοντέλο πέντε ομόκεντρων δακτυλίων –ηγεσία, οργανικές απαιτήσεις, υποδομή, λαός, ένοπλες δυνάμεις– το οποίο θεωρεί μια καλή προσέγγιση του πραγματικού κόσμου. Υποστηρίζει ότι κάθε αντίπαλος διαθέτει μια ομάδα (μεγάλο αριθμό) Κέντρων Βάρους τα οποία είναι οργανωμένα στους παραπάνω δακτυλίου, ο σημαντικότερος των οποίων είναι ο κεντρικός. Θεωρεί ότι τα Κέντρα Βάρους υπάρχουν και στο Επιχειρησιακό και το Τακτικό επίπεδο, οργανωμένα κατά τον ίδιο τρόπο. Επειδή θεωρεί σχεδόν αδύνατη την προσβολή του κεντρικού δακτυλίου –Ηγέτης– προτείνει την παράλληλη προσβολή σε όλα τα επίπεδα.

Το μοντέλο των πέντε ομόκεντρων δακτυλίων απαντάται συχνά στη διεθνή αρθρογραφία. Η προσέγγιση του Warden είναι προσέγγιση στοχοποίησης, σύμφωνα με την οποία το Κέντρο Βάρους είναι κάποιος στόχος που μπορεί να προσβληθεί με τα αερο-

³⁷ A system's source of power to act.

³⁸ Το πλαίσιο εργασίας Σκοπών, Τρόπων ενεργείας, Μέσων (Ends, Ways, Means) αφορά την ενορχήστρωση των διαθέσιμων μέσων, μέσω ενός τρόπου ενεργείας, για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού. Αν η επιδιωκόμενη ισορροπία διαταραχθεί, εάν για παράδειγμα τα μέσα δεν επαρκούν, τότε επαναπροσδιορίζονται οι στόχοι.

³⁹ Col John A. Warden III, USAF, *The Enemy as a System*, Wright Flyer Paper No 10, Maxwell Air Force Base, Alabama.

πορικά μέσα βομβαρδισμού. Η άποψή του για την ύπαρξη μεγάλου αριθμού Κέντρων Βάρους (κάθε στόχος και Κέντρο Βάρους) ουσιαστικά απαξιώνει την έννοια.

Για λόγους πληρότητας και μόνο, και επειδή έστω και σποραδικά απαντώνται στην αρθρογραφία, θα γίνει μια σύντομη αναφορά σε δύο μεθόδους προσδιορισμού τού Κέντρου Βάρους. Η πρώτη είναι η μέθοδος του Στρατηγικού Έλικα (Strategic Helix)⁴⁰, σύμφωνα με την οποία για την προσβολή και καταστροφή του Κέντρου Βάρους δεν απαιτείται ο προηγούμενος εντοπισμός του. Η μέθοδος περιλαμβάνει τον εντοπισμό ενός μεγάλου αριθμού Κέντρων Βάρους, μεταξύ των οποίων βρίσκεται και το πραγματικό, τα οποία προσβάλλονται διαδοχικά μέχρι να καταστραφεί το πραγματικό. Η προσέγγιση του θέματος, στην οποία οι διαθέσιμοι πόροι για την προσβολή του Κέντρου Βάρους είναι πρακτικά απεριόριστοι, είναι τυπικά αεροπορική και μάλιστα αμερικανική. Οι απόψεις αυτές είναι εντελώς άσχετες με την έννοια του Κέντρου Βάρους, ο εντοπισμός του οποίου αποβλέπει στην άμεση προσβολή του και, κατά συνέπεια, στην ελαχιστοποίηση της διάρκειας του πολέμου και των επακόλουθων απωλειών, μέσω της επικέντρωσης της πολεμικής προσπάθειας.

Η δεύτερη μέθοδος είναι η Μέθοδος του Κρεμμυδιού (Onion Method)⁴¹, η οποία προβλέπει τη διαδοχική προσβολή και καταστροφή των διαφόρων επιπέδων της εχθρικής εθνικής ισχύος, μέχρι να προσβληθεί το Κέντρο Βάρους, το οποίο βρίσκεται στο κέντρο του «κρεμμυδιού». Όπως και στην περίπτωση της μεθόδου του Στρατηγικού Έλικα, η προσέγγιση είναι τουλάχιστον ατυχής.

Οι απόψεις που παρουσιάστηκαν παραπάνω, συναντούν διάφορους βαθμούς αποδοχής, όπως διαπιστώνεται από τη μελέτη της σχετικής αρθρογραφίας, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει απαραίτητα ότι ορισμένες είναι εντελώς λανθασμένες και άλλες εντελώς ορθές. Η άποψη του υπογράφοντα είναι ότι από όλους τους προαναφερθέντες θεωρητικούς, ο Dr Echevarria είναι αυτός που αντιμετωπίζει το θέμα του Κέντρου Βάρους με μεγαλύτερη σοβαρότητα. Εξετάζει το θέμα σφαιρικά, αφήνοντας στον αναγνώστη μια αίσθηση πληρότητας.

⁴⁰ Major Seow Hiang Lee, *Center of Gravity or Center of Confusion: Understanding the Mystique*, Air Command and Staff College, 1999, σελ. 27-28, ο οποίος την αποδίδει στον Col Phillip Meilinger.

⁴¹ Colin Agee, *Peeling the Onion: The Iraqi's Center of Gravity*, Fort Leavenworth, Kansas, School of Advanced Military Studies, 1992, σελ. 26-27.

Πριν προχωρήσουμε, θα πρέπει να διευκρινίσουμε ότι δεν είναι υποχρεωτικό να ακολουθήσουμε τις απόψεις του Clausewitz, οι οποίες αναπτύχθηκαν πριν δύο αιώνες, σε ένα πολιτισμικό και στρατιωτικό περιβάλλον το οποίο δεν υπάρχει πια. Στην περίπτωση που αποφασίσουμε να υιοθετήσουμε την έννοια του Κέντρου Βάρους, δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι το βασικό ερώτημα εάν η έννοια έχει ισχύ σήμερα, έχει ήδη απαντηθεί θετικά στην πράξη: το Κέντρο Βάρους αποτελεί σήμερα τον ακρογωνιαίο λίθο της σχεδίασης και διεξαγωγής του πολέμου και των στρατιωτικών επιχειρήσεων. Όμως και πάλι, θα πρέπει να αποφασίσουμε εάν θέλουμε να ακολουθήσουμε αυστηρά τις αρχές του Clausewitz (οπότε θα απαιτηθεί η προσεκτική μελέτη και κατανόηση του έργου του ως συνόλου) ή εάν θέλουμε να τις εξετάσουμε υπό το πρίσμα των αλλαγών οι οποίες έχουν επέλθει στη στρατιωτική σκέψη και το περιβάλλον από το 1832 έως σήμερα, γεγονός που αποτελεί πραγματικά μια διανοητική πρόκληση.

Μέχρι πριν λίγα χρόνια, ο όρος Κέντρο Βάρους δεν υπήρχε στο ελληνικό στρατιωτικό λεξιλόγιο, και, κατά συνέπεια, ο προσδιορισμός του δεν αποτελούσε μέρος της επιχειρησιακής σχεδίασης. Τι είναι λοιπόν αυτό το οποίο έλειπε, αν έλειπε; Ποια ήταν η αδυναμία την οποία θεράπευσε η εισαγωγή του όρου Κέντρο Βάρους στη διαδικασία της επιχειρησιακής σχεδίασης, ή, για να θέσουμε το ερώτημα διαφορετικά, τι είναι αυτό που θα χάσουμε αν αφαιρέσουμε το βήμα του προσδιορισμού του Κέντρου Βάρους από τη σημερινή διαδικασία επιχειρησιακής σχεδίασης;

Ο κρίσιμος ρόλος της ανάλυσης του Κέντρου Βάρους δεν θα μπορούσε να υπογραμμιστεί καλύτερα από την αμερικανική σχολή στρατιωτικής σκέψης: «Η πιο σημαντική εργασία την οποία αντιμετωπίζουν οι σχεδιαστές επιχειρήσεων σ' αυτή τη διαδικασία (της επιχειρησιακής σχεδίασης), είναι να μπορούν να προσδιορίσουν το φιλικό και το εχθρικό Κέντρο Βάρους, που σημαίνει την

πηγή της δύναμης, της ισχύος και της αντίστασης⁴²» και παρακάτω «η αξία του προσδιορισμού του σωστού Κέντρου Βάρους δεν μπορεί να υπογραμμιστεί αρκετά. Ο προσδιορισμός του Στρατηγικού Κέντρου Βάρους και των Κρίσιμων Αδυναμιών του εχθρού είναι απολύτως ουσιαστικός για τη σαφήνεια της αποστολής, τον προσανατολισμό των προσπαθειών και, τελικά, τη δημιουργία συντονισμένων αποτελεσμάτων στη χρήση των δυνάμεων. Στην πράξη, η λεπτομερής επιχειρησιακή σχεδίαση δεν πρέπει να ξεκινάει πριν τον προσδιορισμό του Κέντρου Βάρους του αντιπάλου⁴³».

Το Κέντρο Βάρους αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της διαδικασίας επιχειρησιακής σχεδίασης. Παρέχει ένα σημείο στο χωροχρόνο, το οποίο βοηθάει στον προσανατολισμό του έργου της επιχειρησιακής σχεδίασης του Διοικητού και του επιτελείου του και στον προσανατολισμό των διαθέσιμων πόρων. Η οπτική του πολέμου από τη σκοπιά του Κέντρου Βάρους μας βοηθάει να δούμε ότι μερικές αδυναμίες του εχθρού είναι ενδιαφέρουσες, αλλά δεν αξίζει να διατεθούν οι ούτως ή άλλως περιορισμένοι πόροι, διότι δεν κατευθύνονται στο στόχο (Κέντρο Βάρους) και δεν επιτυγχάνουν αποφασιστικά αποτελέσματα.

ΟΡΙΣΜΟΣ

Το Κέντρο Βάρους, όπως μας παραδόθηκε από τον Clausewitz, είναι ένα στοιχείο το οποίο έχει την ιδιότητα να συγκρατεί μεταξύ τους όλα τα επί μέρους στοιχεία του ενός των αντιμαχομένων. Πέραν αυτού, το σημαντικότερο χαρακτηριστικό του είναι ότι η καταστροφή ή εξουδετέρωσή του προκαλεί την ήττα του αντιπάλου, ή τουλάχιστον αποτελεί ένα αποφασιστικό βήμα προς την κατεύθυνση αυτή. Κατά συνέπεια, δύο είναι τα χαρακτηριστικά που πρέπει να αναζητώνται σε ένα στοιχείο, έτσι ώστε να μπορεί να θεωρηθεί Κέντρο Βάρους:

- ➔ να λειτουργεί ως συνεκτικός ιστός των δυνατοτήτων του αντιπάλου
- ➔ η καταστροφή ή η εξουδετέρωσή του να επιφέρει την κατάρρευση και κατά συνέπεια την ήττα του αντιπάλου.

Κάθε χαρακτηριστικό γνώρισμα του αντιπάλου (γεωγραφικό, ψυχικό ή άλλο), το οποίο υπακούει στους δύο προαναφερθέντες κανόνες, μπορεί άφοβα να χαρακτηριστεί ως Κέντρο Βάρους.

Αν και πιστεύουμε ότι η έννοια του Κέντρου Βάρους γίνεται καλύτερα κατανοητή μέσω των χαρακτηριστικών που του αποδίδονται και των διευκρινήσεων που παρέχονται, στη συνέχεια του άρθρου, για τη διευκόλυνση της περαιτέρω μελέτης και την ύπαρξη ενός σημείου αναφοράς, θα επιχειρηθεί ένας ορισμός, αρκετά γενικός, ώστε να μην περιορίζει την ελευθερία σκέψης του αναγνώστη. Έτσι, λοιπόν, θεωρούμε ότι:

➔ το Κέντρο Βάρους είναι ένα (φυσικό ή ψυχικό) κεντρικό χαρακτηριστικό της δομής του αντιπάλου, η προσβολή του οποίου επιφέρει αποφασιστικό αποτέλεσμα και ιδανικά την ήττα του

➔ ο προσδιορισμός του Κέντρου Βάρους, τόσο του δικού μας όσο και του αντιπάλου, εξαρτάται από διάφορους παράγοντες (σύστημα διακυβέρνησης [δη-

⁴² Joint Publication 5-00.1, Doctrine for Joint Planning Operations, 25 Ιαν. 2002, σελ. ΙΙ-6, παρ. 3α.

⁴³ Στο ίδιο, σελ. ΙΙ-8, παρ. 3β.

μοκρατικό, απολυταρχικό, συγκεντρωτικό, αποκεντρωτικό], πολιτικός σκοπός του πολέμου, είδος πολέμου [ολοκληρωτικός, περιορισμένος], επίπεδο πολέμου, συνοχή του αντιπάλου, Θέατρο Πολέμου), οι οποίοι θα εξετασθούν στη συνέχεια.

ΣΥΝΟΧΗ ΤΟΥ ΑΝΤΙΠΑΛΟΥ

Η ύπαρξη ενός κεντρικού χαρακτηριστικού στη δομή του αντιπάλου ή γενικότερα ενός συστήματος προϋποθέτει ότι αυτός διαθέτει επαρκή ενότητα ή συνοχή, έτσι ώστε να ενεργεί ως σύνολο. Τα επί μέρους υποσυστήματα, τα οποία συγκροτούν το σύστημα του αντιπάλου, θα πρέπει να αλληλεξαρτώνται, έτσι ώστε η ενέργεια πάνω σε ένα από αυτά να έχει κάποια επίπτωση, σε κάποιο βαθμό, και στα άλλα. Όσο μεγαλύτερη είναι αυτή η αλληλεξάρτηση, τόσο πιο συμπαγές είναι το σύστημα, και, κατά συνέπεια, τόσο πιο δύσκολη η διάσπασή του. Εάν όμως προσδιοριστεί το Κέντρο Βάρους του συστήματος, η καταστροφή του προκαλεί εξ ορισμού τη διάσπασή του. Όταν δεν υπάρχει συνοχή μεταξύ των υποσυστημάτων, ο εντοπισμός ενός κεντρικού χαρακτηριστικού της συνολικής δομής γίνεται ιδιαίτερα δύσκολος. Στις περιπτώσεις αυτές, το πιθανό Κέντρο Βάρους βρίσκεται σε ένα ανώτερο, πιο αφηρημένο επίπεδο, και τελικά σε αυτό των ψυχικών-ιδεολογικών χαρακτηριστικών, όπως «η θέληση του αντιπάλου για πόλεμο».

Η συνοχή (ή η έλλειψή της) του αντιπάλου σχετίζεται άμεσα με τη δομή εξουσίας του, η οποία επηρεάζει αποφασιστικά την ύπαρξη και το είδος του Κέντρου Βάρους. Έτσι, στις περιπτώσεις δικτατορικών καθεστώτων, το Κέντρο Βάρους μπορεί με σχετική βεβαιότητα να ταυτιστεί με την ηγετική ομάδα ή τον ίδιο το δικτάτορα. Από την άλλη πλευρά, τα δημοκρατικά καθεστώτα, παρ' όλο που σε στιγμές κρίσης μπορεί να διαθέτουν ισχυρές ηγεσίες (όπως για παράδειγμα ο Τσώρτσιλ), διαθέτουν μηχανισμούς χάρις στους οποίους δεν εκθέτουν τον εαυτό τους σε τέτοιες Κρίσιμες Αδυναμίες. Γενικά, όταν η δομή εξουσίας του αντιπάλου είναι συγκεντρωτική, τότε το σημείο που αναζητούμε βρίσκεται στα ανώτατα επίπεδα διοικήσεως και είναι φυσικό (πολύ συγκεκριμένο και εύκολο στην κατανόηση), ενώ στην περίπτωση των αποκεντρωτικών διοικήσεων ο εντοπισμός του Κέντρου Βάρους (εάν υπάρχει) είναι ιδιαίτερα δύσκολος.

Ο τρόπος ανάπτυξης μιας χώρας επηρεάζει, επίσης, την ύπαρξη και το είδος του Κέντρου Βάρους. Η μονομερής ή γεωγραφικά ανισομερής ανάπτυξη μιας χώρας διευκολύνει τόσο τον εντοπισμό του Κέντρου Βάρους όσο και την προσβολή του και την εκθέτει σε εύκολη ήττα σε περίπτωση πολέμου. Αντίθετα, η ισορροπημένη και γεωγραφικά ισομερώς καταμεμημένη ανάπτυξη δυσχεραίνει τον εντοπισμό του Κέντρου Βάρους. Ως γενικό κανόνα, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι όσο πιο αναπτυγμένη είναι μια χώρα, τόσο δυσκολότερος είναι ο εντοπισμός του Κέντρου Βάρους της.

Στο σύστημα εξουσίας της περσικής αυτοκρατορίας την εποχή της εκστρατείας του Μεγάλου Αλεξάνδρου, δεν υπήρχε καμία αμφιβολία ότι το κέντρο εξουσίας από όπου εκπορεύονταν όλες οι εξουσίες ήταν ο Δαρείος. Από την άλλη πλευρά, είναι προφανές ότι ο Μέγας Αλέξανδρος ήταν το Κέντρο Βάρους της δικής του δομής εξουσίας⁴⁴. Η εξουδετέρωση των δύο αυτών ηγετών θα επέφερε την κα-

⁴⁴ Ο Clausewitz θεωρεί ότι το Κέντρο Βάρους του Μ. Αλεξάνδρου ήταν το στράτευμά του. Carl Von Clausewitz, *On War*, Μετάφραση στα αγγλικά από τους Michael Howard και Peter Paret, Princeton University Press, 1976, βιβλίο 8, κεφάλαιο 4, σελ. 596, παρ. 3

τάρρευση των αντίστοιχων δομών εξουσίας και, κατά συνέπεια, τη διάλυση των αντίστοιχων αυτοκρατοριών, όπως ακριβώς συνέβη.

Σε ένα άλλο παράδειγμα, στην προ-εισβολής εποχή, η δομή εξουσίας που είχε εγκαταστήσει ο Saddam Hussein τον καθιστούσε τη μοναδική πηγή εξουσίας και, κατά συνέπεια, το Κέντρο Βάρους του Ιράκ. Η νίκη των Αμερικανών προϋπέθετε την καθ' οιονδήποτε τρόπο εξουδετέρωσή του, γεγονός το οποίο είχε εγκαίρως προσδιοριστεί, όπως φαίνεται από την εξέλιξη των επιχειρήσεων, πρώτα με την ανεπιτυχή επιχειρήση «αποκεφαλισμού» (Decapitation), η οποία προηγήθηκε της επιχείρησης Iraqi Freedom, και δεύτερον με την ταχεία προέλαση στη Βαγδάτη και την προσωρινή παράκαμψη ισχυρών σημείων αντίστασης. Στην περίπτωση αυτή βέβαια δεν εντοπίστηκε αμέσως ο Saddam Hussein, αλλά ουσιαστικά εξουδετερώθηκε ως κέντρο εξουσίας.

Ένα παράδειγμα έλλειψης συνοχής είναι η δομή εξουσίας της οργάνωσης Al Qaeda. Είναι γνωστό ότι η Al Qaeda είναι οργανωμένη σε αποκεντρωμένες, αυτοδύναμες, ολιγάριθμες ομάδες, οι οποίες ενεργούν αυτόνομα, οι δεσμοί μεταξύ των οποίων, καθώς και αυτών με το θεωρούμενο ηγέτη της οργάνωσης Osama bin Laden, είναι χαλαροί. Στην περίπτωση αυτή, η εξάλειψη μιας ομάδας δεν έχει ουσιαστική επίπτωση στην ύπαρξη και λειτουργία των υπολοίπων. Η δομή εξουσίας (αυτονομία των ομάδων) δεν επιτρέπει τον προσδιορισμό ενός κεντρικού χαρακτηριστικού, η προσβολή του οποίου θα είχε αποφασιστική επίδραση στην ύπαρξη και λειτουργία της. Μπορούμε, λοιπόν, να συμπεράνουμε ότι στην περίπτωση της Al Qaeda δεν υπάρχει Κέντρο Βάρους; Πριν αποφανθούμε οριστικά, θα πρέπει να προχωρήσουμε σε ένα ανώτερο, πιο αφηρημένο επίπεδο, αυτό των ψυχικών-ιδεολογικών χαρακτηριστικών. Αυτό που συγκρατεί τις επί μέρους ομάδες μεταξύ τους, έτσι ώστε να εμφανίζονται κάτω από ένα κοινό όνομα, είναι η πεποίθηση των μελών τους ότι ο μουσουλμανικός κόσμος αδικείται από τον Δυτικό, οι χώρες του οποίου εκμεταλλεύονται τον πλούτο των μουσουλμανικών χωρών. Η πεποίθηση αυτή, η οποία αποτελεί το συνεκτικό τους ιστό, είναι ουσιαστικά το Κέντρο Βάρους της οργάνωσης.

ΘΕΑΤΡΑ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ένας άλλος παράγοντας ο οποίος επηρεάζει τη συνοχή του αντιπάλου και κατ' επέκταση την ύπαρξη και το είδος του Κέντρου Βάρους είναι τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά του θεάτρου ή των θεάτρων πολέμου. Όταν οι στρατιωτικές δυνάμεις του αντιπάλου είναι αναπτυγμένες σε γεωγραφικές περιοχές οι οποίες καθιστούν δύσκολο τον έλεγχο και τη διοίκηση από το κέντρο εξουσίας και, πιο σημαντικό, την επικοινωνία, υπό την ευρεία έννοια, μεταξύ των δυνάμεων, τότε αναφερόμαστε σε περισσότερα του ενός θέατρα πολέμου. Άλλοι παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν την ύπαρξη θεάτρων πολέμου, πλην των γεωγραφικών χαρακτηριστικών των περιοχών, είναι ο τύπος και το μέγεθος των δυνάμεων και τα διαθέσιμα μέσα. Έτσι, στην Αρχαία Ελλάδα το Ιόνιο θα αποτελούσε διαφορετικό θέατρο πολέμου από το Αιγαίο, γεγονός αδιανόητο για τα μέσα που διαθέτουμε σήμερα. Από την άλλη πλευρά, για το μέγεθος των δυνάμεων της Ελλάδος σήμερα, ενδεχόμενη ανάπτυξη δυνάμεων στην Ανατολική Μεσόγειο και τη Μαύρη Θάλασσα θα δημιουργούσε δύο διαφορετικά θέατρα πολέμου, γεγονός που δεν θα ίσχυε για Ένοπλες Δυνάμεις χωρών όπως η Γαλλία ή η Αγγλία.

Στην περίπτωση, λοιπόν, ύπαρξης πλέον του ενός θεάτρων πολέμου, η ύπαρξη ισάριθμων Κέντρων Βάρους είναι αναπόφευκτη, έστω κι αν οι αντίπαλοι στα θέατρα πολέμου είναι συνασπισμένοι σε συμμαχία. Τυπικό παράδειγμα αποτελεί η ύπαρξη δύο διαφορετικών Κέντρων Βάρους για τα θέατρα πολέμου των ΗΠΑ στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Έστω κι αν ο πόλεμος τελείωσε στην Ευρώπη με την ήττα της Γερμανίας, στο θέατρο πολέμου του Ειρηνικού χρειάστηκε η ρίψη δύο ατομικών βομβών για να καμφθεί η θέληση της Ιαπωνίας για πόλεμο.

ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΕΙΔΟΣ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ο πόλεμος δεν είναι μια αυθύπαρκτη δραστηριότητα, ήτοι δεν διεξάγεται ως αυτοσκοπός. Κανένας, έχοντας σώας τας φρένας του, δεν θα προσέφευγε στη δολοφονία ανθρώπων, τη δαπάνη πόρων και τη δυστυχία, απλώς και μόνο για την ευχαρίστησή του. Όπως για πρώτη φορά διατυπώθηκε από τον Clausewitz, ο πόλεμος είναι ένα μέσον της πολιτικής για την επίλυση μιας κρίσης⁴⁵. Υπ' αυτή την έννοια, ο πόλεμος είναι μια απολύτως πολιτική πράξη. Αποφασίζεται και διεξάγεται σε κυβερνητικό επίπεδο, και μπορεί μεν οι στρατιωτικές επιχειρήσεις να αποτελούν την αιχμή του δόρατος, όμως το γενικότερο πλαίσιο περιλαμβάνει δραστηριότητες (οικονομικές, διπλωματικές και άλλες) τις οποίες, εάν η κυβέρνηση δεν μπορεί να διεξάγει με επιτυχία, τότε ο πόλεμος είναι καταδικασμένος σε αποτυχία. Η κυβέρνηση, υποκείμενη στη λογική και συνεκτιμώντας το κόστος, προσδιορίζει το τι ακριβώς θέλει να επιτύχει με την προσφυγή στον πόλεμο, ήτοι τον πολιτικό σκοπό του. Με δεδομένο και σαφή τον πολιτικό σκοπό του πολέμου, μπορεί πλέον να προσδιοριστεί ο στρατιωτικός σκοπός του, η κατάλληλη στρατιωτική στρατηγική και στη συνέχεια, μέσω της επιχειρησιακής σχεδίασης, να καταρτιστεί το σχέδιο του πολέμου. Όλα τα παραπάνω προκύπτουν από και σχετίζονται στενά με τον πολιτικό σκοπό του πολέμου. Αποτυχία συσχέτισης της στρατιωτικής στρατηγικής και των επακόλουθων πολεμικών επιχειρήσεων (σχεδίων) με τον πολιτικό σκοπό του πολέμου συνιστά θεμελιώδες σφάλμα και την απόλυτη συνταγή αποτυχίας.

Εάν, λοιπόν το κριτήριο της προσφυγής στον πόλεμο είναι η ταχεία επίλυση της κρίσης με το μικρότερο δυνατό κόστος και ρίσκο, τότε ο προσδιορισμός του σημείου του αντιπάλου στο οποίο πρέπει να κατευθυνθεί η πολεμική προσπάθεια αποκτά θεμελιώδη σημασία. Και αυτό, επειδή η ύπαρξη ενός τέτοιου σημείου, στο οποίο θα επικεντρωθεί η στρατιωτική προσπάθεια, θα επιταχύνει την επίλυση της κρίσης. Όταν, βέβαια, προσδιοριστεί ένα τέτοιο σημείο, ο τρόπος προσβολής του μπορεί και πρέπει να περιλαμβάνει το συνδυασμό όλων των παραγόντων ισχύος του κράτους.

Όπως προαναφέρθηκε, ο πολιτικός σκοπός του πολέμου καθορίζει άμεσα το είδος του πολέμου, και αυτός με τη σειρά του τα μέσα που απαιτούνται για τη διεξαγωγή του. Από την άποψη αυτή ο πόλεμος μπορεί να είναι ολοκληρωτικός (total ή absolute war) ή περιορισμένος (limited war). Τα δύο αυτά είδη του πολέμου μπορούν να συνυπάρχουν σε μία και μόνη σύγκρουση. Ένας πόλεμος που για τον έναν των αντιμαχομένων είναι περιορισμένος (όπως ο πόλεμος του Βιετνάμ για τους Αμερικανούς), για τον άλλον μπορεί να είναι ολοκληρωτικός (όπως ο ίδιος πόλεμος για τους Βιετναμέζους).

⁴⁵ Ως κρίση νοείται η σύγκρουση της θέλησης δύο αντιπάλων.

Από τη στιγμή που έχει αποφασιστεί η προσφυγή στον πόλεμο και έχει καθοριστεί ο πολιτικός σκοπός του πολέμου (και σε άμεση σχέση με αυτόν το είδος του πολέμου), ο προσδιορισμός του Κέντρου Βάρους των αντιμαχομένων μπορεί να γίνει μέσα από μια λογική επεξεργασία των δεδομένων της συγκεκριμένης περίπτωσης. Οποιαδήποτε αλλαγή του πολιτικού σκοπού του πολέμου επιβάλλει την αναθεώρηση του είδους του πολέμου και κατά συνέπεια του Κέντρου Βάρους.

Για την κατανόηση της σχέσης του πολιτικού σκοπού του πολέμου με το Κέντρο Βάρους θα χρησιμοποιήσουμε ως παραδείγματα τους δύο πολέμους του Περσικού Κόλπου του 1991 και του 2003.

Στον πρώτο πόλεμο (1991), οι αντίπαλοι ήταν από τη μία πλευρά το Ιράκ, και από την άλλη μια συμμαχία προθύμων με ηγέτιδα δύναμη τις ΗΠΑ. Ο πολιτικός σκοπός του πολέμου, όπως καθορίστηκε από τον Πρόεδρο των ΗΠΑ, ήταν

- η απόσυρση των ιρακινών δυνάμεων από το Κουβέιτ
- η αποκατάσταση της νόμιμης κυβέρνησης του Κουβέιτ
- η διασφάλιση της ασφάλειας και της σταθερότητας της περιοχής του Περσικού Κόλπου⁴⁶.

Είναι αυτονόητο ότι για τη «συμμαχία των προθύμων» ο πόλεμος ήταν περιορισμένος. Όμως και για το Ιράκ ο πόλεμος ήταν περιορισμένος, δεδομένου ότι η συμμαχία δεν αποσκοπούσε στην εισβολή και κατάληψή του. Με δεδομένο τον πολιτικό σκοπό και το είδος του πολέμου, ο στρατιωτικός διοικητής των συμμαχικών δυνάμεων στρατηγός Norman Schwarzkopf, του Στρατού των ΗΠΑ, προσδιόρισε το Κέντρο Βάρους του αντιπάλου ως «εκείνο το χαρακτηριστικό το οποίο εάν καταστρέψεις, καταστρέφεις τη δυνατότητά του [του εχθρού] να διεξάγει τον πόλεμο. Το πρώτο Κέντρο Βάρους είναι ο ίδιος ο Saddam Hussein, εξαιτίας της απόλυτα συγκεντρωτικής δομής εξουσίας. Δεν εννοώ να τον δολοφονήσουμε. Εννοώ να του στερήσουμε τη δυνατότητά του να λειτουργεί. Δεύτερο Κέντρο Βάρους είναι η Προεδρική Φρουρά και τρίτο οι χημικές,

⁴⁶ Eliot Cohen, *Gulf War Air Power Survey, 5 Vols, Vol. I: Planning and Command and Control*, Washington, D.C., Government Printing Office, 1993, σελ. 83-84.

βιολογικές και πυρηνικές δυνατότητές του. Δεν χρειάζεται να είσαι διάνοια για να καταλάβεις ότι εάν εκλείψουν αυτές οι δυνατότητες, η δυνατότητα διεξαγωγής του πολέμου από την πλευρά του Ιράκ δεν θα υπάρξει⁴⁷».

Χρησιμοποιώντας τα ίδια τα λόγια του στρατηγού Schwarzkopf, το γεγονός ότι ο πολιτικός σκοπός του πολέμου επιτεύχθηκε χωρίς τη δολοφονία του Saddam Hussein ή έστω την απομάκρυνσή του από την εξουσία, αποτελεί την τέλεια απόδειξη ότι ο Saddam Hussein δεν ήταν το Κέντρο Βάρους. Εις επίρρωση της παραπάνω άποψης, θα επικαλεστούμε την άποψη του Col Purvis, επικεφαλής μιας ομάδας αποφοίτων του Σχολείου Ανωτέρων Στρατιωτικών Σπουδών του Στρατού των ΗΠΑ, η οποία απεστάλη στο επιτελείο του Διοικητή των Χερσαίων Δυνάμεων για να βοηθήσει στη σχεδίαση των χερσαίων επιχειρήσεων: «αποφασίσαμε ότι ο Saddam Hussein ήταν το κλειδί, αλλά δεν μπορούσαμε να κάνουμε τίποτα. Η προεδρική Φρουρά ήταν το Κέντρο Βάρους στο επιχειρησιακό επίπεδο. Εάν μπορούσαμε να προσβάλουμε την Προεδρική Φρουρά με τη συγκέντρωση υπέρτερων δυνάμεων εναντίον της, χωρίς να προσβάλουμε τις άλλες ιρακινές δυνάμεις, θα είχαμε απόλυτη επιτυχία. Επίσης, εάν η Προεδρική Φρουρά εγκατέλειπε το θέατρο επιχειρήσεων ή παραδινόταν, θα είχαμε επιτύχει, όσον αφορά το χειρισμό του Κέντρου Βάρους⁴⁸».

Ο δεύτερος πόλεμος του Περσικού Κόλπου (2003) μπορεί να θεωρηθεί ως μια παραλλαγή του πρώτου. Οι αντίπαλοι ήταν ουσιαστικά οι ίδιοι και το ίδιο ισχύει και για το θέατρο του πολέμου. Όμως, αυτή τη φορά, ο πολιτικός σκοπός του πολέμου ήταν «η απομάκρυνση του Saddam Hussein από την εξουσία και η αντικατάστασή του από μια δημοκρατικά εκλεγμένη κυβέρνηση». Με βάση τον διαφοροποιημένο σκοπό, το είδος του πολέμου για μεν τις ΗΠΑ παρέμεινε το ίδιο (περιορισμένος), για δε το Ιράκ έγινε πλέον θέμα επιβίωσης του καθεστώτος και, κατά συνέπεια, ο πόλεμος ήταν ολοκληρωτικός. Σύμφωνα με τα νέα δεδομένα, το Κέντρο Βάρους άλλαξε. Αναμφίβολα, τη φορά αυτή το εμπόδιο για την επίτευξη του πολιτικού σκοπού του πολέμου ήταν ο Saddam Hussein, η εξουδετέρωση του οποίου θα επέφερε γρήγορα και αποφασιστικά το τέλος της κρίσης. Πράγματι, η εξουδετέρωση του Saddam Hussein, έστω και εάν βρισκόταν στη ζωή, επέφερε την κατάρρευση του συστήματος εξουσίας και την ήττα του Ιράκ, αδιάψευστο κριτήριο του γεγονότος ότι, στη συγκεκριμένη σύγκρουση, αυτός ήταν το πραγματικό Κέντρο Βάρους του Ιράκ.

ΕΠΙΠΕΔΑ ΠΟΛΕΜΟΥ

Τα επίπεδα πολέμου, ήτοι της σχεδίασης και διεξαγωγής των πολεμικών επιχειρήσεων, είναι τρία: το Στρατηγικό, το Επιχειρησιακό και το Τακτικό. Σε γενικές γραμμές, το Στρατηγικό επίπεδο αφορά το πολιτικοστρατιωτικό επίπεδο, όπου καθορίζεται ο στρατιωτικός σκοπός του πολέμου και σχεδιάζεται η εμπλοκή των Ενόπλων Δυνάμεων σ' αυτόν, το Επιχειρησιακό επίπεδο είναι αυτό στο οποίο σχεδιάζονται οι εκστρατείες και το Τακτικό αυτό στο οποίο σχεδιάζονται και διεξάγονται οι μάχες.

⁴⁷ Otto Friedrich, *Desert Storm: The War in the Persian Gulf*, Time Warner, Boston, 1991, σελ. 40, όπως αναφέρεται στο Major Seow Hiang Lee, *Center of Gravity or Center of Confusion: Understanding the Mystique*, Air Command and Staff College, 1999.

⁴⁸ Major Seow Hiang Lee, *Center of Gravity or Center of Confusion: Understanding the Mystique*, Air Command and Staff College, 1999, σελ. 18.

Στο Στρατηγικό επίπεδο, ο εχθρός, θεωρούμενος ως ένα σύνολο (σύστημα), διαθέτει ένα Κέντρο Βάρους, με την έννοια της συνεκτικής δύναμης των επί μέρους υποσυστημάτων. Στο επίπεδο αυτό, το Κέντρο Βάρους μπορεί να είναι αφηρημένο (ψυχολογικό) ή συγκεκριμένο (ηγέτης, πρωτεύουσα, Ένοπλες Δυνάμεις). Εάν προσδιοριστεί σωστά, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η καταστροφή ή εξουδετέρωσή του θα επιφέρει την ήττα, ή θα αποτελέσει τουλάχιστον ένα αποφασιστικό βήμα προς την κατεύθυνση αυτή.

Ας υποθέσουμε, τώρα, ότι υπάρχουν περισσότερα του ενός θέατρα επιχειρήσεων, και, κατά συνέπεια, ισάριθμοι επιχειρησιακοί διοικητές, στους οποίους έχουν δοθεί αντίστοιχες αποστολές. Θα μπορούσαμε τότε να θεωρήσουμε ότι για κάθε θέατρο επιχειρήσεων, και, κατά συνέπεια, για κάθε αντίστοιχο διοικητή, υπάρχει ένα Κέντρο Βάρους, του οποίου η καταστροφή ή εξουδετέρωση, σύμφωνα με τον ορισμό μας, θα επιφέρει την ήττα του αντιπάλου στο αντίστοιχο θέατρο επιχειρήσεων.

Με την ίδια λογική, προχωρώντας στο Τακτικό επίπεδο, κάθε Διοικητής μπορεί να προσδιορίσει ένα Κέντρο Βάρους του αντιπάλου τον οποίο καλείται να αντιμετωπίσει. Συνεχίζοντας την ανάλυσή μας, και παρά το γεγονός ότι τα γενικώς παραδεκτά επίπεδα πολέμου είναι τρία, τίποτα δεν μας εμποδίζει να προχωρήσουμε μέχρι τους διοικητές των μικρών κλιμακίων και να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι Κέντρα Βάρους υπάρχουν ακόμα για κάθε ομάδα Πεζικού η οποία συμμετέχει στον αγώνα. Αυτό βέβαια θα ήταν κάτι που θα απαξίωνε πλήρως την έννοια του Κέντρου Βάρους, σε σημείο που θα την καθιστούσε γελοία. Άρα, υπάρχει κάποιο όριο στα επίπεδα πολέμου, για τα οποία απαιτείται ο προσδιορισμός Κέντρων Βάρους, έτσι ώστε η έννοιά του να είναι πραγματικά χρήσιμη στη διαδικασία σχεδίασης και διεξαγωγής του πολέμου.

Η διάκριση του Κέντρου Βάρους ανά επίπεδο πολέμου υποδηλώνει ανεξάρτητη ύπαρξη επιπέδων πολέμου, γεγονός που αντιβαίνει στη γενική αντίληψη ότι ο πόλεμος είναι μια γενική προσπάθεια σε κρατικό επίπεδο για την επιβολή της θέλησής μας στον αντίπαλο. Η διάκριση του πολέμου σε επίπεδα είναι μια προσέγγιση η οποία διευκολύνει μεν τη διεξαγωγή του, τα επίπεδά του όμως δεν είναι ούτε διακριτά ούτε και ανεξάρτητα, και, κατά συνέπεια, η ύπαρξή τους είναι σχετικά τεχνητή. Στα κατώτερα επίπεδα πολέμου, δεν υπάρχει η απαιτούμενη ανεξαρτησία και αυτονομία· κάθε επίπεδο είναι συνέχεια του αμέσως προϊσταμένου του και συνεισφέρει σε αυτό.

Η καταστροφή ή εξουδετέρωση ενός Κέντρου Βάρους στο Τακτικό επίπεδο (εάν υπάρχει) επιτυγχάνει μεν αποφασιστικό αποτέλεσμα, οι επιπτώσεις όμως επί του αντιπάλου περιορίζονται σε τοπικό επίπεδο. Παρά τον περιορισμό τους σε τοπικό επίπεδο, οι επιπτώσεις αυτές συμβάλλουν στην εξασθένηση του αντίστοιχου Κέντρου Βάρους στο αμέσως ανώτερο επίπεδο, το Επιχειρησιακό, και αυτού με τη σειρά του στο αντίστοιχο του Στρατηγικού επιπέδου, γεγονός το οποίο αποτελεί και τη βάση της θεωρίας της Έμμεσης Προσέγγισης⁴⁹.

Παρότι η προσβολή του Κέντρου Βάρους στο Επιχειρησιακό ή το Τακτικό επίπεδο συνεισφέρει στην τελική νίκη, δεν επιφέρει την ήττα του αντιπάλου, ο οποίος διαθέτει περιθώρια αντίδρασης. Τα περιθώρια αυτά είναι μεγαλύτερα όσο ο αντίπαλος αποτελεί

⁴⁹ Liddell Hart, *Strategy*, Penguin Book, 1991.

ένα συγκροτημένο σύστημα με καλή συνοχή, οπότε οι δυσμενείς επιπτώσεις της καταστροφής ή εξουδετέρωσης του ενδεχόμενου Κέντρου Βάρους του Τακτικού Επιπέδου καλύπτονται από την προστατευτική ομπρέλα του «προϊσταμένου Κέντρου Βάρους» και τελικά του Κέντρου Βάρους του αντίστοιχου Στρατηγικού επιπέδου.

Συμπερασματικά, σε κανένα σημείο της διαδικασίας σχεδίασης και διεξαγωγής του πολέμου δεν πρέπει να μας διαφεύγει ότι:

- Η επιδίωξή μας θα πρέπει να είναι ο τερματισμός του πολέμου στο ανώτατο δυνατό επίπεδο, στον μικρότερο δυνατό χρόνο και με τις λιγότερες δυνατές απώλειες, με την επίτευξη αποφασιστικού αποτελέσματος σε ένα σημείο του εχθρού, το οποίο εξ ορισμού είναι μοναδικό, ήτοι το Κέντρο Βάρους.

- Ο αντίπαλος δεν μπορεί να υποδιαιρεθεί σε επίπεδα. Είναι ένα σύνολο, το οποίο πρέπει να θεωρείται ως σύστημα συγκροτούμενο από αλληλοεξαρτώμενα υποσυστήματα.

- Το Κέντρο Βάρους ορίζεται από τη δομή του εχθρού ως συνόλου και όχι από το επίπεδο του πολέμου. Το Κέντρο Βάρους είναι ένα για κάθε αντίπαλο και πρέπει να προσδιορίζεται στο Στρατηγικό επίπεδο. Στα χαμηλότερα επίπεδα, ο όρος Κέντρο Βάρους μπορεί να χρησιμοποιείται γενικά για λόγους προσανατολισμού της πολεμικής προσπάθειας του αντίστοιχου Διοικητή.

- Η εξουδετέρωση του Κέντρου Βάρους στο Στρατηγικό επίπεδο επιφέρει την ήττα του αντιπάλου και, κατά συνέπεια, καθιστά την ύπαρξη Κέντρων Βάρους στα υφιστάμενα επίπεδα περιττή.

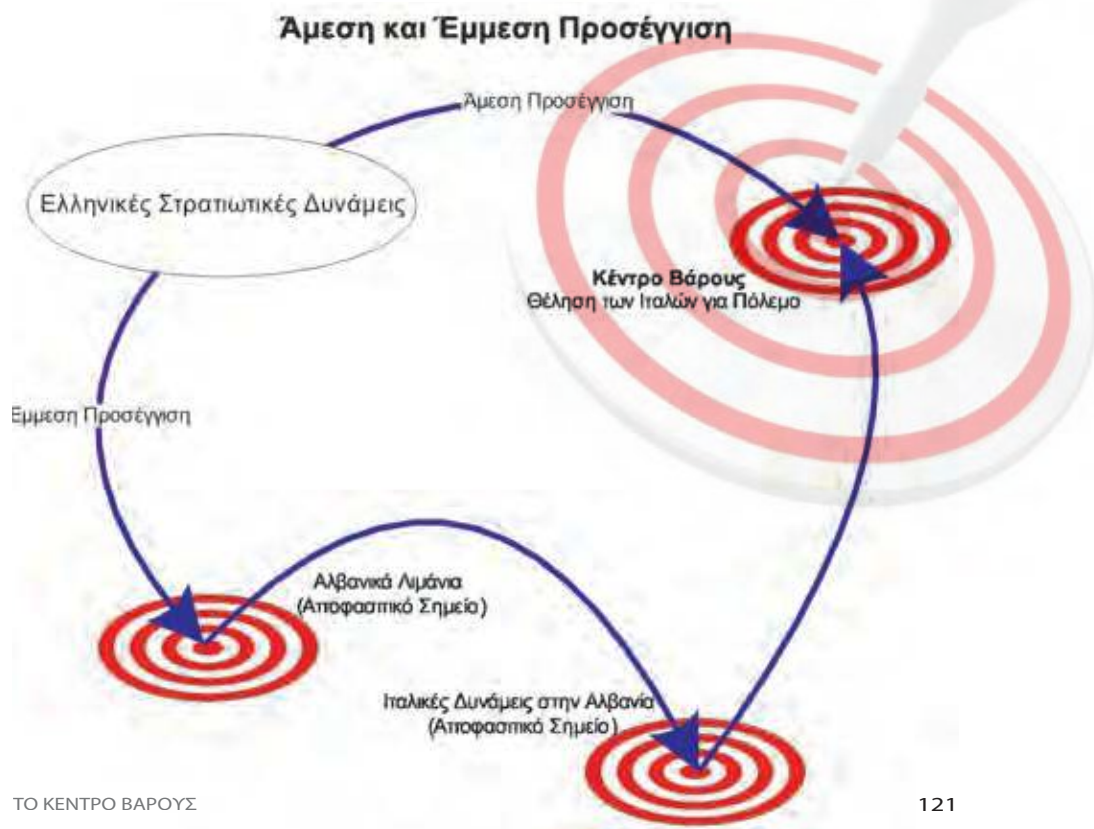
ΠΡΟΣΒΟΛΗ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΒΑΡΟΥΣ

Σύμφωνα με τον ορισμό, η καταστροφή ή εξουδετέρωση του Κέντρου Βάρους του αντιπάλου επιφέρει την ήττα του ή τουλάχιστον αποτελεί ένα αποφασιστικό βήμα στον περιορισμό της δυνατότητας συνέχισης του πολέμου από μέρους του. Κατά συνέπεια, η όλη μας πολεμική προσπάθεια θα πρέπει να αποσκοπεί στην προσβολή του. Το γεγονός, βέβαια, ότι έχει προσδιοριστεί το Κέντρο Βάρους δεν σημαίνει ότι η καταστροφή ή εξουδετέρωσή του είναι εφικτή ή έστω εύκολη. Η προσβολή του απαιτεί συνολική προσπάθεια, η οποία πρέπει να ξεκινάει από την αρχή της κρίσης με την εμπλοκή όλων των μέσων ισχύος του κράτους (διπλωματικά, οικονομικά, στρατιωτικά). Όταν έχει, πλέον, αποφασιστεί η προσφυγή στον πόλεμο, ο τρόπος προσβολής του Κέντρου Βάρους είναι θέμα επιχειρησιακής σχεδίασης, της οποίας ο σκοπός είναι ακριβώς αυτός: η κατάρτιση του στρατηγικού σχεδίου, το οποίο ορίζει τον τρόπο ενεργείας και τα απαιτούμενα μέσα για την προσβολή του Κέντρου Βάρους. Ο τρόπος ενεργείας και τα απαιτούμενα μέσα εξαρτώνται από το είδος του Κέντρου Βάρους. Ο προτιμώμενος τρόπος ενεργείας είναι, σχεδόν πάντοτε, η άμεση προσβολή του (άμεση προσέγγιση), με τη χρήση όλων των κατάλληλων και διαθέσιμων μέσων. Ο τρόπος αυτός προσβολής του Κέντρου Βάρους, σε περίπτωση επιτυχίας, έχει το πλεονέκτημα της γρήγορης επίτευξης του στρατιωτικού και, κατά συνέπεια, του πολιτικού σκοπού του πολέμου, με τις λιγότερες δυνατές απώλειες.

Όμως, ορισμένες φορές, η άμεση προσβολή του Κέντρου Βάρους είναι αδύνατη είτε λόγω της φύσης του (όταν για παράδειγμα το Κέντρο Βάρους είναι του τύπου

της «θέλησης του αντιπάλου για πόλεμο») είτε λόγω ανεπάρκειας των μέσων. Στην περίπτωση αυτή, ακολουθείται η μέθοδος της έμμεσης προσέγγισης, όπου, αντί της άμεσης προβολής του Κέντρου Βάρους, προσβάλλονται σταδιακά τα Αποφασιστικά Σημεία (Decisive Points), τα οποία, μέσω της εξασθένησης του Κέντρου Βάρους, οδηγούν στην απομόνωση και την τελική καταστροφή ή εξουδετέρωσή του.

Ας δούμε το παράδειγμα του σχετικά πρόσφατου Πολέμου του Κόλπου το 2003. Το Κέντρο Βάρους του Ιράκ προσδιορίστηκε από τους Αμερικανούς ως ο Saddam Hussein. Οι Αμερικανοί, πριν την έναρξη των χερσαίων επιχειρήσεων, εκτόξευσαν την επιχείρηση «αποκεφαλισμού» με στόχο τη δολοφονία του Saddam Hussein (και μελών της ιρακινής ηγεσίας), με την εκτόξευση πυραύλων Tomahawk από αμερικανικά πλοία περιπολούντα εντός του Περσικού Κόλπου. Εάν είχε επιτύχει η επιχείρηση αποκεφαλισμού (Decapitation), οι Αμερικανοί και πάλι θα καταλάμβαναν τη χώρα, χωρίς όμως να συναντήσουν αντίσταση εξαιτίας της κατάρρευσης του συστήματος εξουσίας του Ιράκ. Μετά την αποτυχία της άμεσης προσέγγισης για την καταστροφή του ιρακινού Κέντρου Βάρους, οι Αμερικανοί προσέφυγαν στην έμμεση προσέγγιση. Αναγκάστηκαν να διεξάγουν επιθετικές επιχειρήσεις για την κατάληψη της Βαγδάτης, η οποία ήταν ένα από τα Αποφασιστικά Σημεία, και η οποία εξανάγκασε τον Saddam Hussein να εγκαταλείψει την εξουσία. Κάποιος, βέβαια, θα μπορούσε να ισχυριστεί ότι η Βαγδάτη ήταν το πραγματικό Κέντρο Βάρους του Ιράκ. Αν και ο υπογράφων δεν συμφωνεί με την άποψη αυτή, το γεγονός είναι ότι δεν υπάρχει «λύση σχολής» είναι θέμα στρατηγικής κρίσης.

ΜΕΘΟΔΟΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΒΑΡΟΥΣ

Παρά το γεγονός ότι η έννοια του Κέντρου Βάρους υπάρχει στο παγκόσμιο στρατιωτικό λεξικό εδώ και περίπου 180 χρόνια, ελάχιστες είναι οι μέθοδοι προσδιορισμού του οι οποίες έχουν προταθεί, και αυτές εμφανίστηκαν τα τελευταία χρόνια. Το γεγονός αυτό οφείλεται στο ότι η έννοια του Κέντρου Βάρους είναι μάλλον αφηρημένη ή όπως το θέτει ο Clausewitz «το Κέντρο Βάρους είναι θέμα στρατηγικής κρίσης στο ανώτατο επίπεδο»⁵⁰. Οι πλέον γνωστές προταθείσες μέθοδοι προσδιορισμού του Κέντρου Βάρους είναι η μέθοδος CG-CC-CR-CV του Dr Strange⁵¹, η μέθοδος του Col Eikmeir συνοδευόμενη με τα κριτήρια ελέγχου “Does/Uses”⁵² και μια σχετικά γενική από τον Col Echevarria⁵³. Παρά την εμφάνιση των προαναφερθεισών μεθόδων στον αμερικανικό στρατιωτικό Τύπο, καμία δεν συνάντησε την απαραίτητη αποδοχή και, κατά συνέπεια, δεν κρίθηκε αρκετά σοβαρή και ώριμη, ώστε να υιοθετηθεί από τις αμερικανικές Ένοπλες Δυνάμεις, οι οποίες χρησιμοποιούν την παλαιά δοκιμασμένη μέθοδο της «πρότασης και διαβούλευσης» (“Guess and debate”).

Η μέθοδος προσδιορισμού του Κέντρου Βάρους του αντιπάλου βρίσκεται στην καρδιά της ανάλυσης και εκτίμησης πληροφοριών περί του εχθρού. Παρά το γεγονός ότι είναι σχεδόν αδύνατος ο προσδιορισμός ενός αναλυτικού εργαλείου για τον εντοπισμό του Κέντρου Βάρους, είναι δυνατή η περιγραφή σε γενικές γραμμές ενός πλαισίου εργασίας, εντός του οποίου προτείνεται να κινηθεί ο επιτελής, ώστε να διευκολυνθεί η διανοητική εργασία που απαιτείται για τον προσδιορισμό του. Το συνιστώμενο αυτό γενικό πλαίσιο εργασίας περιλαμβάνει την εξέταση των παρακάτω παραγόντων:

- του πολιτικού και στρατιωτικού σκοπού καθώς και του είδους του πολέμου
- της δομής εξουσίας του αντιπάλου και της συνοχής των επί μέρους υποσυστημάτων του, για να διαπιστωθεί εάν η συνοχή είναι τέτοια που να δικαιολογεί την ύπαρξη Κέντρου Βάρους
- των Αποφασιστικών Σημείων του αντιπάλου
- του εντοπισμού της αλληλεξάρτησης των Αποφασιστικών Σημείων και της ενδεχόμενης ύπαρξης ενός Αποφασιστικού Σημείου ανώτατου επιπέδου
- του ελέγχου του εάν η καταστροφή ή εξουδετέρωση των Αποφασιστικών Σημείων επιφέρει αποφασιστικό κτύπημα στον αντίπαλο και ιδανικά την ήττα του.

Η πείρα έχει αποδείξει ότι, στη συντριπτική πλειονότητα των πολέμων, οι αντίπαλοι παρουσιάζουν τα ίδια ή παρόμοια Κέντρα Βάρους, και μόνο σε ελάχιστες περιπτώσεις, οι οποίες παρουσιάζουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, εμφανίζονται διαφοροποιημένα Κέντρα Βάρους. Κατά συνέπεια, για λόγους εξοικονόμησης χρόνου και εκμεταλλευόμενοι τη συσσωρευμένη εμπειρία των επαγγελματιών της πολεμικής

⁵⁰ It is therefore a major act of strategic judgement to distinguish these Centers of Gravity in the enemy's forces and to identify their sphere of effectiveness. Carl Von Clausewitz, *On War*, βιβλίο 6, κεφάλαιο 27, σελ. 486, παρ. 4.

⁵¹ Joseph Strange & Richard Iron, *Center of Gravity: What Clausewitz Really Meant*, Joint Forces Quarterly, issue 35, σελ. 10-17, και *Understanding Centers of Gravity and Critical Vulnerabilities*, US Marine Corps Association, 1996, σελ. 93-96.

⁵² Col Dale C. Eikmeier, “Center of Gravity Analysis”, *Military Review*, July-August 2004, σελ. 2-5 και “A Logical Method of Center of Gravity Analysis”, *Military Review*, Sep-Oct 2004, σελ. 62-66.

⁵³ Antulio J. Echevarria II, US Army, *Clausewitz's Center of Gravity: Changing our Warfighting Doctrine – Again!*, Carlisle, Pa: US Army War College, Strategic Studies Institute, Sep 2002.

τέχνης, συνιστάται κατ' αρχάς η εξέταση ενός αριθμού Κέντρων Βάρους τα οποία επιμένουν να εμφανίζονται στην πλειονότητα των πολεμικών συγκρούσεων, και η εξέταση πλέον εξειδικευμένων μόνον μετά την απόρριψή τους. Αυτά τα Κέντρα Βάρους, τα οποία θα πρέπει να εκληφθούν ως σημείο εκκίνησης και όχι ως υποχρεωτικά, παρουσιάζονται στη συνέχεια κατά σειρά προτεραιότητας και ανά είδος πολέμου.

➔ Στον ολοκληρωτικό πόλεμο

✓ Η θέληση⁵⁴ του αντιπάλου για πόλεμο, η οποία, βέβαια, έχει διαφορετική αξία για ένα δημοκρατικό σε αντιδιαστολή με ένα απολυταρχικό πολίτευμα

✓ Οι Ένοπλες Δυνάμεις

✓ Η πρωτεύουσα του κράτους

✓ Ειδικά χαρακτηριστικά (γεωγραφικά ή ψυχικά), τα οποία προκύπτουν από την ανάλυση και την εν συνεχεία εκτίμηση περί του εχθρού.

➔ Στον περιορισμένο πόλεμο

✓ Η θέληση του αντιπάλου για πόλεμο

✓ Οι στρατιωτικές δυνάμεις που είναι αναπτυγμένες στο θέατρο επιχειρήσεων

✓ Οι γραμμές συγκοινωνιών

✓ Ειδικά χαρακτηριστικά του θεάτρου επιχειρήσεων, όπως προκύπτουν από την εκτίμηση πληροφοριών.

Ο Clausewitz, δεδομένης της αποστροφής του για τη διεξαγωγή του πολέμου βάσει μαθηματικών τύπων, σίγουρα δεν θα συμφωνούσε με την προσπάθεια αναζήτησης μιας αυστηρής μεθοδολογίας προσδιορισμού του Κέντρου Βάρους, και μαζί με αυτόν πολλοί σύγχρονοι θεωρητικοί. Πεποίθηση τού υπογράφοντα είναι ότι ο ασφαλέστερος τρόπος προσδιορισμού του Κέντρου Βάρους είναι η εκπαίδευση της ανώτατης ηγεσίας, έτσι ώστε να αναπτύξει σε έντονο βαθμό την ικανότητα κρίσης και εκτίμησης για να μπορεί να κάνει τέτοιους προσδιορισμούς.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΒΑΡΟΥΣ

Εκτιμάται ότι η παράθεση ενός παραδείγματος θα βοηθήσει στην καλύτερη κατανόηση της έννοιας του Κέντρου Βάρους. Επειδή η εξέταση του Κέντρου Βάρους θα πρέπει να γίνεται στα πλαίσια του σύγχρονου στρατιωτικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος, το παράδειγμα αντλείται από τη σύγχρονη ελληνική στρατιωτική ιστορία, και αφορά τον ελληνοϊταλικό πόλεμο του 1940. Η εξέταση θα γίνει σε θεωρητικό επίπεδο, στα πλαίσια του οποίου θα θεωρήσουμε ότι ο πολιτικός σκοπός του πολέμου για την Ελλάδα ήταν η διατήρηση της εδαφικής της ανεξαρτησίας και η εξάλειψη της ιταλικής απειλής, για δε την Ιταλία η κατάληψη της Ελλάδος, όπως σαφώς προκύπτει από το τελεσίγραφο των πρώτων πρωινών ωρών της 28^{ης} Οκτωβρίου.

Για την επίτευξη του πολιτικού σκοπού του πολέμου, ο αντίστοιχος στρατιωτικός σκοπός, για τις ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις, ήταν η απόκρουση της ιταλικής επίθεσης και η δημιουργία των απαραίτητων προϋποθέσεων για την καταβολή της θέλησης ή

⁵⁴ Η «θέληση του λαού να υποστηρίξει τον πόλεμο» ως Κέντρο Βάρους παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Η φύση του είναι τέτοια που μπορεί κάποιος να ισχυριστεί ότι ισχύει για κάθε αντίπαλο σε κάθε είδους πολεμική σύγκρουση. Στην περίπτωση αυτή, κάθε άλλο πιθανό Κέντρο Βάρους που ενδεχομένως προσδιοριστεί, υποβιβάζεται ουσιαστικά στην κατηγορία του Αποφασιστικού Σημείου, το οποίο πρέπει να προσβληθεί στο πλαίσιο της έμμεσης προσέγγισης του «πραγματικού» Κέντρου Βάρους.

της δυνατότητας (ή και των δύο) των ιταλικών Ενόπλων Δυνάμεων για την ανάληψη περαιτέρω επιθετικών επιχειρήσεων εις βάρος της Ελλάδος.

Λαμβάνοντας υπόψη το συγκεκριμένο θέατρο επιχειρήσεων, τη σύγκριση των παραγόντων ισχύος (στρατιωτικών, οικονομικών, διπλωματικών) των δύο κρατών, και τις στρατιωτικές δυνάμεις που ο κάθε αντίπαλος διέθεσε στο συγκεκριμένο θέατρο επιχειρήσεων, μπορούμε με ασφάλεια να συνάγουμε ότι, όσον αφορά το είδος του πολέμου, για μεν την Ελλάδα ο πόλεμος ήταν ολοκληρωτικός, για δε την Ιταλία περιορισμένος.

Δεδομένου ότι η πρόθεση της Ελλάδος, για διάφορους λόγους, δεν ήταν ποτέ η εισβολή και κατάληψη της Ιταλίας, θα πρέπει να αποκλείσουμε ως πιθανά Κέντρα Βάρους τον δικτάτορα Μουσολίνι, την πρωτεύουσα Ρώμη και τις στρατιωτικές δυνάμεις της Ιταλίας ως σύνολο. Παραλείποντας τη λεπτομερή ανάλυση και εκτίμηση πληροφοριών, η οποία θα μας έδινε μια πληρέστερη εικόνα, θα προχωρήσουμε στον προσδιορισμό των Αποφασιστικών Σημείων του αντιπάλου, ως ενδεχόμενων Κέντρων Βάρους, τα οποία αφορούν τη δυνατότητα των Ιταλών να συνεχίσουν τον πόλεμο. Τα σημεία αυτά, κατά σειρά προτεραιότητας, είναι τα παρακάτω:

- Η θέληση των Ιταλών για πόλεμο
- Οι στρατιωτικές δυνάμεις του θεάτρου επιχειρήσεων
- Οι ναυτικές δυνατότητες της Ιταλίας
- Οι γραμμές συγκοινωνιών, συμπεριλαμβανομένων των λιμένων της ιταλικής και αλβανικής πλευράς.

Ξεκινώντας από το πρώτο Αποφασιστικό Σημείο, είναι προφανές ότι η πολεμική προσπάθεια των Ιταλών βασιζόταν στη θέληση του λαού της να την υποστηρίξει. Η καταβολή της θέλησης του λαού θα επέφερε ουσιαστικά την ήττα της Ιταλίας στον συγκεκριμένο πόλεμο.

Όμως, η «θέληση» είναι μια αφηρημένη έννοια και, κατά συνέπεια, η άμεση προσβολή της είναι αδύνατη. Στην περίπτωση αυτή, η Ελλάδα θα έπρεπε να ακολουθήσει την έμμεση προσέγγιση του Κέντρου Βάρους, με την προσβολή Αποφασιστικών Σημείων, η καταστροφή ή εξουδετέρωση των οποίων θα το εξασθενούσε σταδιακά μέχρι την οριστική εξουδετέρωσή του. Τα Αποφασιστικά Σημεία τα οποία έχουμε ήδη προσδιορίσει είναι: οι ιταλικές στρατιωτικές δυνάμεις που βρίσκονταν στο θέατρο επιχειρήσεων, οι ναυτικές δυνατότητες της Ιταλίας και οι γραμμές συγκοινωνιών, συμπεριλαμβανομένων των λιμένων της ιταλικής και της αλβανικής πλευράς. Σε αυτά θα πρέπει να προσθέσουμε, επίσης, την «πρόκληση απωλειών σε μεγάλη κλίμακα», οι οποίες θα μπορούσαν να κάμψουν τη θέληση των Ιταλών να συνεχίσουν τον πόλεμο, μέσω της παράτασης της διάρκειας του πολέμου. Ως γενικός κανόνας όμως, η παράταση του πολέμου⁵⁵ είναι κάτι το οποίο δεν ευνοεί τον ασθενέστερο των αντιμαχομένων, ο οποίος διαθέτει περιορισμένες δυνατότητες (στρατιωτικές και οικονομικές), και ο οποίος στη συγκεκριμένη περίπτωση ήταν η Ελλάδα. Έτσι, η Ελλάδα έπρεπε να επιδιώξει τον γρήγορο τερματισμό του πολέμου, με την ανάληψη επιθετικών επιχειρήσεων. Η καταστροφή των στρατιω-

⁵⁵ Sun Tzu, *Η τέχνη του πολέμου*, Κεφ. II «Η διεξαγωγή του πολέμου», σελ. 32, Εκδόσεις Επικοινωνίες ΑΕ, Αθήνα 2002, Μετ. Π. Πικραμένος «Σε ολοκληρή την ιστορία δεν υπάρχει παράδειγμα μια χώρα να βγει κερδισμένη από ένα μακροχρόνιο πόλεμο» και πάλι στη σελ. 33 «Ο μεγάλος στόχος σου στον πόλεμο πρέπει να είναι η νίκη και ποτέ μια μακροχρόνια εκστρατεία».

τικών ιταλικών δυνάμεων που βρίσκονταν στο έδαφος της Αλβανίας ήταν το μέσο για την καταβολή της θελήσεως του ιταλικού λαού να υποστηρίξει τον πόλεμο. Όμως και πάλι η άμεση προσέγγιση δεν φαινόταν να είναι ο ενδεδειγμένος τρόπος προσβολής του Αποφασιστικού αυτού Σημείου, όπως φάνηκε και από το αποτέλεσμα των επιχειρήσεων. Κατά συνέπεια, έπρεπε να αναζητηθεί κάποιο άλλο Αποφασιστικό Σημείο μέσω της καταστροφής του οποίου θα προκαλείτο η εξασθένηση των ιταλικών στρατιωτικών δυνάμεων και η τελική καταστροφή τους. Τα Αποφασιστικά αυτά Σημεία δεν ήταν άλλο από τις γραμμές συγκοινωνιών, η διακοπή των οποίων θα προκαλούσε τη διακοπή του ρεύματος εφοδιασμού των ιταλικών δυνάμεων. Η διακοπή των γραμμών συγκοινωνιών με τη σειρά της μπορούσε να επιτευχθεί με την κατάληψη ή έστω τον έλεγχο δια πυρών των λιμένων της Αλβανίας με μια επιχείρηση διείσδυσης στο αλβανικό έδαφος και την εν συνεχεία καταστροφή των ιταλικών δυνάμεων. Βέβαια, η υλοποίηση ενός τέτοιου τρόπου ενεργείας απαιτούσε μέσα και δυνάμεις τα οποία είναι αμφίβολο εάν διέθετε η Ελλάδα. Από την άλλη πλευρά όμως, η παράταση του πολέμου δεν ευνόησε την Ελλάδα, ειδικά τη στιγμή που ανεμένετο η γερμανική επίθεση.

Συμπερασματικά, λοιπόν, το Κέντρο Βάρους των Ιταλών, όσον αφορά τη συγκεκριμένη σύγκρουση, ήταν η θέληση του ιταλικού λαού να υποστηρίξει τον πόλεμο, και τα Αποφασιστικά Σημεία για την έμμεση προσέγγισή του οι γραμμές συγκοινωνιών και οι στρατιωτικές δυνάμεις που ήταν αναπτυγμένες στο θέατρο επιχειρήσεων.

Η έννοια του Κέντρου Βάρους, όπως ορίστηκε από τον Clausewitz, όπως και η πλειονότητα των αρχών που διατυπώθηκαν στο έργο του, είναι αφηρημένη (είτε εσκεμμένα είτε επειδή, κατά δήλωση του ίδιου, το έργο του είναι ημιτελές), επιδεχόμενη πολλών ερμηνειών. Παρ' όλα αυτά, και παρά το γεγονός ότι η έννοια έχει τις ρίζες της στην εποχή του βιομηχανικού πολέμου, παραμένει μέχρι σήμερα μια δημοφιλής στρατιωτική αρχή.

Η αρχή του Κέντρου Βάρους είναι χρήσιμη ως ένα αναλυτικό εργαλείο για τη σχεδίαση των επιχειρήσεων. Η αξία του έγκειται στο γεγονός ότι λειτουργεί ως εστιακό σημείο για τον προσανατολισμό της πολεμικής προσπάθειας, η οποία βέβαια περιλαμβάνει όλα τα στοιχεία ισχύος του κράτους και όχι μόνο τις Ένοπλες Δυνάμεις. Όσον αφορά τις Ένοπλες Δυνάμεις, το Κέντρο Βάρους παρέχει την ευκαιρία στους επιτελείς να επικεντρώσουν την προσπάθειά τους σε ένα χαρακτηριστικό του αντιπάλου, σε μια συνολική προσέγγιση.

Ο πολιτικός σκοπός του πολέμου περιγράφει, σε γενικές γραμμές, τις επιδιώξεις της πολιτικής ηγεσίας με την προσφυγή στον πόλεμο. Ο στρατιωτικός σκοπός του πολέμου περιγράφει το τι πρέπει να γίνει στρατιωτικά, ώστε να επιτευχθεί ο αντίστοιχος πολιτικός σκοπός. Το Κέντρο Βάρους συνδέεται με το είδος του πολέμου που έχει αναληφθεί και, κατ' επέκταση, με τον στρατιωτικό και τον πολιτικό του σκοπό. Το Κέντρο Βάρους έχει εφαρμογή σε είδη πολέμου των οποίων ο πολιτικός σκοπός είναι η πλήρης υποταγή του αντιπάλου (ολοκληρωτικός πόλεμος) όπου η συνολική προσπάθεια, με τη διάθεση όλων των δυνατοτήτων, προκαλούν την ανάδειξή του. Σε είδη πολέμου των οποίων ο πολιτικός σκοπός δεν είναι η πλήρης υποταγή του αντιπάλου (περιορισμένος πόλεμος), ο προσδιορισμός του Κέντρου Βάρους, εάν υπάρχει, είναι δύσκολος. Στην περίπτωση αυτή, ακόμα και όταν προσδιοριστεί το Κέντρο Βάρους, η προσβολή του είναι προβληματική.

Όπως προαναφέρθηκε, η διάκριση του πολέμου σε επίπεδα (Στρατηγικό, Επιχειρησιακό, Τακτικό) είναι τεχνητή και γίνεται για λόγους διευκόλυνσης της διεξαγωγής του. Όμως ο αντίπαλος δεν μπορεί να υποδιαιρεθεί σε επίπεδα. Πρέπει να θεωρείται ένα σύστημα το οποίο ενεργεί ως σύνολο. Το Κέντρο Βάρους καθορίζεται από τη δομή του αντιπάλου ως συγκροτημένο σύνολο και όχι από ένα επίπεδο πολέμου. Έτσι, το Κέντρο Βάρους υπάρχει μόνο στο ανώτατο επίπεδο του πολέμου, το οποίο εξ ορισμού είναι το Στρατηγικό και είναι ιδανικά μόνον ένα. Η ύπαρξη περισσότερων του ενός Κέντρων Βάρους για έναν αντίπαλο υποδηλώνει είτε την ύπαρξη περισσότερων του ενός θεάτρων πολέμου ή την έλλειψη συνοχής από την πλευρά του αντιπάλου, απαραίτητη προϋπόθεση της ύπαρξης Κέντρου Βάρους. Ακόμη πιο σημαντική από τον προσδιορισμό του Κέντρου Βάρους είναι η σχεδίαση του τρόπου προσβολής του, η οποία γίνεται με την εκπόνηση του στρατηγικού σχεδίου, μέσω της επιχειρησιακής σχεδίασης. Η προτιμότερη μέθοδος προσβολής είναι η άμεση προσέγγιση, η οποία παρέχει γρήγορα και αποφασιστικά αποτελέσματα. Όμως, υπάρχουν Κέντρα Βάρους των οποίων η προσβολή είναι ιδιαίτερα δύσκολη, είτε διότι ο αντίπαλος τα προστατεύει καλά, είτε εξαιτίας της φύσης τους (ψυχολογικά-ιδεολογικά). Στην περίπτωση αυτή, ακολουθείται η έμμεση προσέγγιση, με τη προσβολή αποφασιστικών σημείων, τα οποία οδηγούν στην εξουδετέρωση του Κέντρου Βάρους μέσω της σταδιακής εξασθένησής του.

Η έννοια του Κέντρου Βάρους είναι μάλλον αφηρημένη, και, κατά συνέπεια, η ύπαρξη μιας μεθόδου προσδιορισμού του είναι σχετικά δύσκολη. Παρ' όλα αυτά, κατά καιρούς έχουν προταθεί διάφορες μέθοδοι οι οποίες δεν θεωρήθηκαν αρκετά καλές, ώστε να τύχουν γενικής αποδοχής. Παρά το γεγονός ότι είναι σχεδόν αδύνατος ο προσδιορισμός ενός αναλυτικού εργαλείου για τον εντοπισμό του Κέντρου Βάρους, είναι δυνατή η περιγραφή ενός πλαισίου εργασίας το οποίο θα διευκολύνει τη σχετική προσπάθεια. Το συνιστώμενο αυτό γενικό πλαίσιο εργασίας περιλαμβάνει την εξέταση των παρακάτω παραγόντων:

- του πολιτικού και στρατιωτικού σκοπού, καθώς και του είδους του πολέμου
- της δομής εξουσίας του αντιπάλου και της συνοχής των επί μέρους υποσυστημάτων του, για να διαπιστωθεί εάν η συνοχή είναι τέτοια που να δικαιολογεί την ύπαρξη Κέντρου Βάρους
- των Αποφασιστικών Σημείων του αντιπάλου
- του εντοπισμού της αλληλεξάρτησης των Αποφασιστικών Σημείων και της ενδεχόμενης ύπαρξης ενός Αποφασιστικού Σημείου ανωτάτου επιπέδου
- του ελέγχου εάν η καταστροφή των Αποφασιστικών Σημείων επιφέρει αποφασιστικό κτύπημα στον αντίπαλο και ιδανικά την ήττα του.

Συνοψίζοντας, η προσέγγιση του συντάκτη είναι η αποδοχή της βασικής αρχής ως αφετηρίας μελέτης (όπως συνιστά και ο Clausewitz) και η εν συνεχεία ανάλυση και μελέτη της στο σύγχρονο πλαίσιο σχεδίασης και διεξαγωγής επιχειρήσεων και διαχείρισης κρίσεων. Ο ορισμός του Κέντρου Βάρους δεν πρέπει να είναι λεπτομερής, αλλά αρκετά γενικός, έτσι ώστε να μη περιορίζει τη σκέψη του επιτελούς. Στο πλαίσιο αυτό, το Κέντρο Βάρους μπορεί, λοιπόν, να ορισθεί ως «ένα (φυσικό ή ψυχολογικό) κεντρικό χαρακτηριστικό της δομής του αντιπάλου, η προσβολή του οποίου επιφέρει αποφασιστικό αποτέλεσμα και ιδανικά την ήττα του».

Πέραν του ορισμού, για την καλή κατανόηση της έννοιας του Κέντρου Βάρους, είναι απαραίτητη η παροχή ορισμένων διευκρινήσεων, όπως παρακάτω:

➔ Το Κέντρο Βάρους είναι ένα εστιακό σημείο, το οποίο βοηθάει στον προσανατολισμό της πολεμικής προσπάθειας και κατ' επέκταση το έργο του επιτελείου προς έναν στόχο, ο οποίος, στη χειρότερη περίπτωση, αποτελεί έναν από τους πυλώνες της ισχύος του αντιπάλου, αν όχι τον μοναδικό.

➔ Για κάθε αντίπαλο, υπάρχει ένα μόνο Κέντρο Βάρους στο Στρατηγικό επίπεδο.

➔ Το Κέντρο Βάρους έχει άμεση σχέση με τον πολιτικό σκοπό του πολέμου.

➔ Για να υπάρχει Κέντρο Βάρους, απαιτείται όπως ο αντίπαλος διαθέτει την απαραίτητη συνοχή, έτσι ώστε να ενεργεί ως ένα σύνολο. Η έλλειψη συνοχής του αντιπάλου μπορεί να οδηγήσει σε κανένα ή περισσότερα του ενός Κέντρα Βάρους.

➔ Η καταστροφή του Κέντρου βάρους επιφέρει την ήττα του αντιπάλου ή τουλάχιστον αποτελεί ένα αποφασιστικό βήμα προς την κατεύθυνση αυτή.

➔ Η ύπαρξη του Κέντρου Βάρους πρέπει να ερευνείται με προσοχή, ιδιαίτερα σε είδη πολέμου διαφορετικά από τον ολοκληρωτικό.

Ως κατακλείδα, δεν πρέπει να μας διαφύγει ποτέ η άποψη του Clausewitz ότι το Κέντρο Βάρους είναι θέμα στρατηγικής κρίσης σε ανώτατο επίπεδο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

☞ Joseph Strange, "Centers of Gravity and Critical Vulnerabilities. Building on the Clausewitzian Foundation So That We Can All Speak the Same Language, Perspectives on Warfighting", Number 4, United States Marine Corps University Foundation, Quantico, Virginia, 1996.

☞ Joseph Strange and Richard Iron, UK Army, "Center of Gravity: What Clausewitz Really Meant", Joint Forces Quarterly, issue 35, σελ. 10-17.

☞ Joseph Strange and Col Richard Iron, UK Army, "Understanding Centers of Gravity and Critical Vulnerabilities", US Marine Corps Association, 1996, σελ. 93-96.

☞ Antulio J. Echevarria II, US Army, "Clausewitz's Center of Gravity: Changing our Warfighting Doctrine - Again!", Carlisle, Pa: US Army War College, Strategic Studies Institute, Sep 2002.

☞ Antulio J. Echevarria II, US Army, "Clausewitz's Center of Gravity: It's not What We Thought", *Naval War College Review*, Winter 2003, Vol. LVI, No 1, σελ. 108-123.

☞ Antulio J. Echevarria II, US Army, "Reining in" *the Center of Gravity Concept*, *Air & Space Power Journal*, Summer 2003.

☞ Antulio J. Echevarria II, US Army, "Center of Gravity Recommendations for Joint Doctrine", *Joint Forces Quarterly*, issue 35, σελ. 10-17.

☞ Col Dale C. Eikmeier, US Army, "Center of Gravity Analysis", *Military Review*, July-August 2004, σελ. 2-5.

☞ Col Dale C. Eikmeier, US Army, "A Logical Method of Center of Gravity Analysis", *Military Review*, Sep-Oct 2004, σελ. 62-66.

☞ Col John A. Warden III, USAF, "The Enemy as a System", *Wright Flyer Paper* No 10, Maxwell Air Force Base, Alabama, 1995.

ΕΛΒΙΤΕΞ ΑΕΒΕ

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ
ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ ΕΝΔΥΜΑΤΩΝ

ΧΙΤΩΝΙΟ ΣΤΟΛΗΣ ΑΣΚΗΣΕΩΝ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗΣ M71
-Από ύφασμα RIB-STOP 80% Βαμβ.-20% Πολυεστερ
-Βάρος 225gr/m²
-Βαφή και τύπωμα ανεξίτηλα
-Με ανακλαστικότητα στην Υπέρουβρη Ακτινοβολία(INFRA-RED)
(ΤΕΧΝΙΚΗ ΠΡΟΔΙΑΓΡΑΦΗ ΠΓΕΣ-ΣΑΕ-841Ε / 02-2001)

Μεγέθη: M-L-XL-XXL

**ΕΠΕΝΔΥΤΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ
(ΤΖΑΚΕΤ) ΠΑΡΑΛΛΑΓΗΣ**
-Με προσαφαιρούμενη
εσωτερική επένδυση
καπιτονέ(Body Warmer)
-Εσωτερική και εξωτερική
κουκούλα
-Από ύφασμα Σατέν 80%
Βαμβ.-20% Πολυεστερ
-Αδιαβροχοποιημένο
-Βάρος 315gr/m²
-Βαφή και τύπωμα
ανεξίτηλα
-Με ανακλαστικότητα στην
Υπέρουβρη
Ακτινοβολία(INFRA-RED)
(ΤΕΧΝΙΚΗ ΠΡΟΔΙΑΓΡΑΦΗ
ΠΓΕΣ-ΕΠ-1265Γ/03-2001)

Μεγέθη: M-L-XL-XXL

**ΜΠΟΥΦΑΝ ΑΔΙΑΒΡΟΧΟ
ΠΑΡΑΛΛΑΓΗΣ ΜΕ ΚΟΥΚΟΥΛΑ
ΚΑΙ ΜΙΑ ΤΣΕΠΗ / ΣΑΚΚΙΔΙΟ
ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ ΜΕ 2 ΘΗΛΑΚΙΑ
ΚΑΙ ΙΜΑΝΤΕΣ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ**
-Απο ύφασμα ναύλον
επικαλυμμένο με PU
-Αδιαβροχοποιημένο
-Στεγανοποίηση ραφών με
ειδική ταινία(seam sealing)
-Στήλη ύδατος >800cm
Μεγέθη: S-M-L-XL-XXL

δημιουργήσαμε για εσάς τον διαδικτυακό τόπο της ΕΛΒΙΤΕΞ, όπου μπορείτε εύκολα και γρήγορα να παραγγείλετε κάποιο από τα είδη μας στα διαθέσιμα μεγέθη, με άριστη ποιότητα υλικών και κατασκευής (σε προνομιακές τιμές μόνο για Αξιωματικούς - Υπαξιωματικούς - ΕΠΟΠ -οπλίτες).

Επισκεφθείτε την ιστοσελίδα μας www.elvitex.gr, ενημερωθείτε για τα διαθέσιμα προϊόντα μας και δώστε online τις παραγγελίες σας. Θα συνεχίσουμε να εμπλουτίζουμε τη γκάμα των διαθέσιμων προϊόντων μας στους επόμενους μήνες.

ΥΠΝΟΣΑΚΚΟΣ ΧΕΙΜΕΡΙΝΟΣ ΙΣΧΥΡΟΥ ΨΥΧΟΥΣ ΜΕ ΚΟΥΚΟΥΛΑ, ΜΟΝΟΧΡΟΜΟΣ Ή ΠΑΡΑΛΛΑΓΗΣ

- Απο ύφασμα ναύλον επικαλυμμένο με PU
- Αδιαβροχοποιημένο
- Στεγανοποίηση ραφών με ειδική ταινία (seam sealing)
- Στήλη ύδατος >800cm
- Με διπλή στρώση βάτας για δημιουργία κενού αέρα
- Με προστατευόμενη εσωτερική φόδρα
- Προφυλάσσει από θερμοκρασίες έως -20 °C
- (ΤΕΧΝΙΚΗ ΠΡΟΔΙΑΓΡΑΦΗ ΠΓΕΣ-ΥΧ-1125B/ 7-2000)
- Μεγέθη: 2-3

ΠΗΛΙΚΙΟ
ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ ΣΤΡΑΤΟΥ

ΠΗΛΙΚΙΟ
ΥΠΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ ΑΕΡΟΠΟΡΙΑΣ

ΤΖΑΚΕΤ ΑΔΙΑΒΡΟΧΟ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ ΝΕΟΥ ΤΥΠΟΥ
ΑΠΟ ΥΦΑΣΜΑ ΠΟΛΛΑΠΛΩΝ (3) ΣΤΡΩΣΕΩΝ

Εξωτερικό ύφασμα πολυαμεινός (3) στρώσεων. Παρέχει αδιαβροχία 10.000mm, αντανάκλαση, αντανάκλαση, προστασία από ακτινοβολία Infra-Red

ΕΛΒΙΤΕΞ ΑΕΒΕ ΕΞΠΟΡΤ
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ
ΕΝΔΥΜΑΤΩΝ
ΕΔΡΑ: ΕΛ.ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ 30-32
142 31 Ν. ΙΩΝΙΑ
ΤΗΛ: 210- 2770421
FAX: 210- 2770403
Website: www.elvitex.gr
E-mail: elvitex@elvitex.gr

GAT AIOS TEAM

ΣΥΣΚΕΥΑΣΙΕΣ - ΜΕΤΑΚΟΜΙΣΕΙΣ - ΑΠΟΘΗΚΕΥΣΕΙΣ

**Αποθηκεύσεις και Διανομές
Ανυψωτικά Μηχανήματα
Μεταφορές Ξηράς**

Σε όλη την Ελλάδα και το εξωτερικό

Κ. Κηφισιά

Τηλ.: 210 8001500 - 2, Fax: 210 8001503, Κιν.: 6932 206970

<http://www.gataiolosteam.gr>

GAT AIOS TEAM

Celebrity

INTERNATIONAL MOVERS S.A.

25 χρόνια
υψηλής ποιότητας υπηρεσιών

Διεθνείς και Εθνικές Μεταφορές Οικοσκευών
Μεταφορές Επαγγελματικής Στέγης > Έργα Τέχνης & Αντίκες
Εκθέσεις > Αποθήκευση > Διαχείριση Αρχείου
Ασφάλιση > Υπηρεσίες Προορισμού

Καποδιστρίου 102, Νέα Ιωνία 142 35 Αθήνα - Τ: 210 2720106 - Φ: 210 2720105
contact@celebrity.gr - www.celebrity.gr

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ

ΚΡΑΤΗΣΕΙΣ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΩΝ ΔΩΜΑΤΙΩΝ Α.Ε.

Προς τα εν Ενεργεία και εν Αποστρατεία Στελέχη των Ενόπλων Δυνάμεων

Κυρίες και Κύριοι,

Σας γνωρίζουμε ότι στις 2 Απριλίου 2012 άρχισε και λειτουργεί στον 2^ο όροφο του Γενικού Επιτελείου Στρατού (δίπλα στο εστιατόριο) το υποκατάστημα της εταιρείας ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ, η οποία πλειοδότησε σε σχετικό διαγωνισμό του ΓΕΣ.

Το 65% των κερδών και το 1,5% του τζίρου του εν λόγω υποκαταστήματος διατίθενται υπέρ πόρων ΕΚΟΕΜΣ! Όλες οι συναλλαγές ελέγχονται από τη ΔΟΙ/ΓΕΣ και ορκωτούς λογιστές.

Ένα ευρύ φάσμα υπηρεσιών προσφέρονται στα εν ενεργεία και εν αποστρατεία στελέχη των Ενόπλων Δυνάμεων με τις πιο ανταγωνιστικές τιμές της ελληνικής αγοράς αλλά και του εξωτερικού.

Οι υπηρεσίες αυτές περιλαμβάνουν τα παρακάτω:

- Κρατήσεις σε ξενοδοχεία - καταλύματα Ελλάδος και εξωτερικού
- Διοργάνωση συνεδριών και σεμιναρίων
- Παροχή catering - Διοργάνωση δεξιώσεων
- Διοργάνωση πάσης φύσεως εκδηλώσεων
- Ανάλψη περιηγήσεων - ξεναγήσεων στην Ελλάδα και το εξωτερικό
- Υποδοχή και φιλοξενία αποστολών στην Ελλάδα και το εξωτερικό
- Θαλάσιες μεταφορές επιβατών και εμπορευμάτων

Και μη ξεχνάτε ότι με κάθε παροχή υπηρεσίας της ανωτέρω εταιρείας αυξάνονται οι πόροι των επικουρικών σας ταμείων, δηλαδή αυξάνεται το μέρισμα όλων των μερισματούχων!!!

Υποκατάστημα Γενικού Επιτελείου Στρατού:

Μεσογείων 227-231, Αθήνα

Τηλ.: 210 3643333, Fax: 210 3626666, Υπηρεσιακά: 210 6553931-32-33-34

e-mail: army@greek-hospitality.gr, army@commander-travel.gr

Κεντρικό:

Αριστοτέλους 8, Θεσσαλονίκη, Τ.Κ. 546 23

Τηλ.: 2310 241414, Fax: 2310 244772

e-mail: philoxenia@greek-hospitality.gr

url: <http://www.greek-hospitality.gr> - <http://www.hellenic-philoxenia.gr>

ΟΛΥΜΠΙΑΚΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ Α.Ε. COMMANDER TRAVEL

ΓΡΑΦΕΙΟ ΓΕΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Προς τα εν Ενεργεία και εν Αποστρατεία Στελέχη των Ενόπλων Δυνάμεων

Κυρίες και Κύριοι,

Σας γνωρίζουμε ότι στις 2 Απριλίου 2012 άρχισε και λειτουργεί στον 2^ο όροφο του Γενικού Επιτελείου Στρατού (δίπλα στο εστιατόριο) το υποκατάστημα της εταιρείας ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ, η οποία πλειοδότησε σε σχετικό διαγωνισμό του ΓΕΣ.

Το 65% των κερδών και το 1,5% του τζίρου του εν λόγω υποκαταστήματος διατίθενται υπέρ πόρων ΕΚΟΕΜΣ! Όλες οι συναλλαγές ελέγχονται από τη ΔΟΙ/ΓΕΣ και ορκωτούς λογιστές.

Ένα ευρύ φάσμα υπηρεσιών προσφέρονται στα εν ενεργεία και εν αποστρατεία στελέχη των Ενόπλων Δυνάμεων με τις **πιο ανταγωνιστικές τιμές** της ελληνικής αγοράς αλλά και του εξωτερικού.

Οι υπηρεσίες αυτές περιλαμβάνουν τα παρακάτω:

- Έκδοση αεροπορικών, ακτοπλοϊκών, σιδηροδρομικών εισιτηρίων εσωτερικού και εξωτερικού
- Μισθώσεις λεωφορείων και μικρολεωφορείων (mini bus). Ενοικιάσεις οχημάτων (rent a car)
- Οργανωμένες και μεμονωμένες εκδρομές Εσωτερικού - Εξωτερικού & Κρουαζιέρες
- Κρουαζιέρες στα ελληνικά νησιά και στο εξωτερικό. Πάσης φύσεως μεταφορές επιβατών και εμπορευμάτων δια ξηράς, θαλάσσης & αέρος
- Πρακτορεύσεις εξειδικευμένων υπηρεσιών, Ταχυμεταφορές, Οδική Βοήθεια κ.λ.π.

Και μη ξεχνάτε ότι με κάθε παροχή υπηρεσίας της ανωτέρω εταιρείας αυξάνονται οι πόροι των επικουρικών σας ταμείων, δηλαδή αυξάνεται το μέρισμα όλων των μερισματούχων!!!

Υποκατάστημα Γενικού Επιτελείου Στρατού:

Μεσογείων 227-231, Αθήνα

Τηλ.: 210 3643333, Fax: 210 3626666, Υπηρεσιακά: 210 6553931-32-33-34

e-mail: army@greek-hospitality.gr, army@commander-travel.gr

Κεντρικό:

Αριστοτέλους 8, Θεσσαλονίκη, Τ.Κ. 546 23

Τηλ.: 2310 251458, Fax: 2310 242940

e-mail: info@olympic-tourism.gr

url: <http://www.commander-travel.gr> - <http://www.olympic-tourism.gr>

**ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗΣ**

A/A	ΚΩΔΙΚΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ	ΤΙΤΛΟΣ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	ΕΤΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ	ΑΞΙΑ €
1	70	Κατασκοπεία	1970	0.59
2	84	Ιστορία Σταυροφοριών - Τόμος Γ'	1976	0.88
3	92	Προβλήματα πολέμου στην Αρχαία Ελλάδα	1981	0.88
4	96	Ρόμμελ	1982	0.88
5	97	Ήπειρος Προμαχούσα	1982	0.88
6	99	Η Επανάσταση του 1821	1983	1.17
7	100	Γ' Παγκόσμιος Πόλεμος (Τζον Χάκκετ)	1983	1.17
8	107	Θεωρία και κείμενα Διεθνούς Δικαίου	1985	1.32
9	108	Ο επιτήδειος ουδέτερος	1985	1.17
10	109	Ο Μ. Αλέξανδρος και η ΔΜ του Μακεδονικού στρατού	1986	0.88
11	110	Παντουρκισμός	1986	0.88
12	111	Το δικαίωμα να είσαι άνθρωπος - Τόμος Γ'	1986	1.03
13	112	Εισαγωγή στη Στρατηγική	1987	0.44
14	113	Ιστορία Β' Παγκοσμίου Πολέμου - Τόμος Α'	1988	0.88
15	116	Διοίκηση και Ηγεσία (Δνση Μελετών ΓΕΣ)	1988	0.44
16	117	Πρακτικές Οδηγίες Δκσης Μικρών Κλιμακίων (Δνση Μελετών ΓΕΣ)	1988	0.15
17	118	Διοικητική	1988	0.29
18	121	Οι Γερμανικές Εκστρατείες στα Βαλκάνια (Κέντρο Ιστορίας των Η.Π.Α.) (Μετάφραση - Απόδοση Αντγου ε.α. Νικόλαου Κολόμβα)	1994	0.88
19	122	Προσωπικός Υπολογιστής (Τχη Παν. Βαχαβιόλου)	1989	0.29
20	124	Γεροντική ή Τρίτη Ηλικία (Χατζημπαλλή Ελευθ.)	1991	0.29
21	125	Οι Επικίνδυνοι Άνδρες - Τόμος Α' (Αντγου ε.α. Χρήστου Φωτόπουλου)	1994	2.93
22	126	Οι Επικίνδυνοι Άνδρες - Τόμος Β' (Αντγου ε.α. Χρήστου Φωτόπουλου)	1995	2.93
23	128	Το Ημερολόγιο μιας Καταστροφής (Μετάφραση Υπτγου ε.α. Κων'νου Κανακάρη)	1996	2.05
24	129	Στρατιωτική Επιθεώρηση 1883-1884	1995	1.47
25	130	Θεματικό Ευρετήριο Μελετών Στρατιωτικής Επιθεώρησης και Συγγραμάτων 1981-1995	1996	1.47
26	131	Στρατιωτική Επιθεώρηση - 1 ^ο τεύχος Μάιος/1883	1998	0.88
27	132	Διεθνείς Συμφωνίες, Συνθήκες και Συμβάσεις (Υπτγου Γεωργίου Γκορέζη)	2000	0.88
28	133	Ο Πόλεμος και οι Άνθρωποι (Στγου Dereney) Ανατύπωση Εκδόσεως της Στρατιωτικής Επιθεώρησης Ιουλίου 1939	1998	4.40
29	134	Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων 1828 - 1998 - Τόμος Α' (Αντγου ε.α. Χρήστου Φωτοπούλου)	1997	2.35
30	135	Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων 1828 - 1998 - Τόμος Β' (Αντγου ε.α. Χρήστου Φωτοπούλου)	1998	2.35
31	136	Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων 1828 - 1998 - Τόμος Γ' (Αντγου ε.α. Χρήστου Φωτοπούλου)	1998	2.35
32	137	Πακτώδης γνώσεων, παροιμιών και γνωμικών	2000	1.47
33	138	Εγχειρίδιο του Καλού Διοικητού (Αντγου ε.α. - Νομικού Θεοδώρου Λ. Γούλα)	2000	1.47
34	139	Θεματικό Ευρετήριο Μελετών (1991-2001) & Ευρετήριο Συμπληρωματικών Εκδόσεων (1991-2001)	2002	4.00
35	140	Αναμνήσεις ενός Ευέλπιδος του '40 (Υπτγου ε.α. Γεωργίου Μπερδεκλή)	2011	5.00
36	ΔΙΑΦ. 21	«Ωδές» του Α. Κάλβου	1992	7.34
37	ΔΙΑΦ. 29	Η Έμμεσος Στρατηγική (Β. Η. Liddell Hart)	2001	2.93

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΓΕΣ/ΔΙΣ

Α/Α	ΚΩΔΙΚΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ	ΤΙΤΛΟΣ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	ΕΤΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ	ΑΞΙΑ €
1	1	Ο Μακεδονικός Αγώνας και τα γεγονότα στη Θράκη (1904-1908)	1988	3.52
2	2	Επιχ/σεις κατά των Τούρκων σε Μακεδονία και ν. Αιγαίου, 1912 (Α')	1988	2.35
3	3	Επιχειρήσεις κατά των Τούρκων στην Ήπειρο (1912-13) (Β')	1992	3.48
4	4	Ο Ελληνικός Στρατός κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους (1912-14) (Γ')	1992	4.7
5	5	Επίτομη Ιστορία Βαλκανικών Πολέμων (1912-13)	1987	1.76
6	8	Η Ελλάς και ο Πόλεμος στα Βαλκάνια	1958	1.76
7	9	Η συμμετοχή της Ελλάδας στον Πόλεμο (1914-1918)	1961	1.76
8	10	Επίτομη Ιστορία της Συμμετοχής του Ελληνικού Στρατού στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο	1994	3.23
9	11	Το Ελληνικό Εκστρατευτικό Σώμα στη Μεσημβρινή Ρωσία (1919)	1955	7.44
10	13	Ο Ελληνικός Στρατός στα Βαλκάνια	1957	2.49
11	14	Επιχειρήσεις Φιλαδέλφειας - Προύσης - Ουσάκ	1957	2.05
12	15	Επιχειρήσεις Φιλαδέλφειας - Προύσης - Ουσάκ (σχεδιαγράμματα)	1957	1.17
13	16	Επιθετικά Επιχειρήσεις Δεκ. 1920 - Μαρ. 1921	1957	9.61
14	17	Επιχειρήσεις Ιουνίου - Ιουλίου 1921	1964	2.35
15	18	Επιχειρήσεις προς Άγκυρα (Μέρος Α') 1921	1965	1.76
16	19	Επιχειρήσεις προς Άγκυρα (Μέρος Β') 1921	1965	1.76
17	20	Τα προ της Τουρκικής Επιθέσεως γεγονότα	1960	1.47
18	21	Το Τέλος της Μικρασιατικής Εκστρατείας, Α' Τόμος (Υποχωρ. Αγώνες Α' και Β' Σ.Σ.)	1960	1.76
19	22	Το Τέλος της Μικρασιατικής Εκστρατείας, Β' Τόμος	1962	2.05
20	23	Επιχειρήσεις εις Θράκη (1919-1923)	1969	9.75
21	27	Αίτια και Αφορμαί Ελληνοϊταλικού Πολέμου (1940-41)	1959	1.47
22	28	Ιταλική Εισβολή 1940	1959	1.76
23	29	Ελληνική Αντεπίθεση 1940	1963	2.05
24	30	Χειμερινά Επιχειρήσεις - Ιταλική Επίθεση 1941	1966	1.47
25	31	Αγώνες εις Ανατολική Μακεδονία και Θράκη (1940-41)	1956	1.76
26	32	Το Τέλος μιας Εποποιίας Απρίλιος 1941	1959	14.62
27	33	Η Μάχη της Κρήτης 1941	1961	2.20
28	34	Επίτομη Ιστορία Ελλ./Ιταλ.-Ελλ./Γερμ. Πολέμου (1940-1941)	1984	2.64
29	40	Το Ελληνικό Εκστρατευτικό Σώμα της Κορέας, 1950-65	1977	1.47
30	45	Η Υγειονομ. Υπηρεσία κατά τη Μικρασιατική Εκστρατεία (1919-22)	1966	2.05
31	46	Η προς Πόλεμον Προπαρασκευή του Ελληνικού Στρατού (1923-1940)	1969	10.96
32	47	Ανεφ/σμοί-Μεταφοραί κατά τη Μικρασιατική Εκστρατεία (1919-22)	1967	2.64
33	48	Εφοδ/μοί του Στρατού σε Όπλα και Πυρ/κά ΠΖ-ΠΒ (1940-41)	1982	1.17
34	49	Η Υγειον. Υπηρεσία κατά τον Πόλεμο 1940-41	1982	0.88
35	50	Ευρετήριο Πολεμικών Γεγονότων Ελληνικού Έθνους	1989	2.05
36	51	Αγώνες και Νεκροί του Ελληνικού Στρατού, 1940-45	1989	7.92
37	56	Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος 1897	1993	3.23
38	57	Η Ειρηνευτική Αποστολή στη Σομαλία	1996	2.49
39	58	Ο Ελληνικός Στρατός στη Μέση Ανατολή, 1941-45 (Ελ Αλαμείν-Ρίμνι-Αιγαίο)	1996	2.64
40	59	Αρχεία Εθνικής Αντίστασης (1941-1944), 8 τόμοι	1998	28.00
41	60	Αρχεία Εμφυλίου Πολέμου (1944-1949), 16 τόμοι	1998	52.00
42	61	Ιστορία του Ελληνικού Στρατού	1997	2.35

A/A	ΚΩΔΙΚΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ	ΤΙΤΛΟΣ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	ΕΤΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ	ΑΞΙΑ €
43	62	Η Ελληνική Δύναμη στην Αλβανία (ΕΛΔΑΛ) (Απρ.-Αυγ. 1997)	1998	2.35
44	63	A Concise History of the Balkan Wars 1912-1913	1998	2.93
45	64	An Index of Events in the Military History of Greek Nation	1998	2.93
46	65	An Abridged History of the Greek-Italian & Greek-German War, 1940-41	1997	2.93
47	66	Ο Βορειοηπειρωτικός Αγώνας	1997	2.93
48	67	An Abridged of the Hellenic Army Participation in the World War I	1999	3.37
49	68	History of the Hellenic Army 1821-1997	1999	4.25
50	69	Στρατιωτική Οργάνωση & Πολεμική Τέχνη των Αρχαίων Ελλήνων	1999	9.68
51	71	Η Συνοπτική Ιστορία του Γενικού Επιτελείου Στρατού (1901-2001)	2001	6.93
52	73	Επίτομη Ιστορία της Εκστρατείας στη Μικρά Ασία, 1919-1922	2002	8.65
53	74	The Battle Of Crete	2002	10.07
54	75	Η Υγειονομική Υπηρεσία κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους, 1912-1913	2002	7.52
55	76	The struggle for Macedonia and the events in Thrace, 1904-1908	2003	6.40
56	77	A Concise History of the Campaign in M. Asia, 1919-22	2004	16.20
57	78	Ιστορικές Ονομασίες Ενεργών Συνταγμάτων και Ταξιαρχιών (ΠΖ-ΤΘ-ΕΔ)	2004	12.40
58	79	Ιστορία της Οργάνωσης του Ελληνικού Στρατού, 1821-1954	2006	11.00
59	80	Ο Οπλισμός του Ελληνικού Στρατού (1866-2004)	2008	5.48
60	81	Ευρετήριο Αρχείου Καποδιστριακής Περιόδου: Στρατιωτικά Τεκμήρια (1827-1833)	2007	1.27
61	82	Concise History of the Hellenic Army General Staff	2007	4.35
62	83	Η Σημασία των Ιστορικών Αρχείων στην Αντικειμενική Συγγραφή της Ιστορίας-Φορείς που τηρούν Ιστορικά Αρχεία-Διαδικασίες Πρόσβασης στο Αρχειακό Υλικό	2009	1.89
63	84	Οι Ελληνοαμερικανοί Εθελοντές στην Εθνική Αντίσταση	2005	12.50
64	85	Η Συμβολή της Ελλάδας στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο	2009	4.16
65	86	Οι πολιτικο-στρατιωτικές σχέσεις Ελλάδα - Γαλλίας	2011	1.20
66	301	The Northern Epirus Struggle	2002	6.79

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Τις παραπάνω εκδόσεις οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να τις προμηθευτούν όλο το έτος, εκτός από τους μήνες Ιανουάριο και Φεβρουάριο από τα παρακάτω σημεία:

- Το ΤΥΕΣ/Β΄ Δνση, ΣΤΓ 1020 (Στρατόπεδο Παπάγου), τηλ: 210-6552673, για τους μεν διαμένοντες στην Αττική, προσωπικά, κάθε **Τετάρτη από 09.00 έως 13.00 π.μ.**, για τους δε εκτός Αττικής, ταχυδρομικά, στέλνοντας το ακριβές αντίτιμο της αξίας τους, με ταχυδρομική επιταγή, στην παραπάνω διεύθυνση (μαζί με αριθμό τηλεφώνου).

- Το Γραφείο Ενημέρωσης Κοινού, Λ. Μεσογείων 227-231 (Υπουργείο Εθνικής Άμυνας) τηλ: 210-6598661, 210-6598666.

- Το ΕΚΕΜΣ Αθήνας (τηλ: 210-7652478, 210-7675495).

- Το Στρατιωτικό Πρατήριο 1ης Στρατιάς.

- Τα Στρατιωτικά Πρατήρια Α΄, Β΄, Γ΄ και Δ΄ Σωμάτων Στρατού.

Η τιμή διάθεσης των βιβλίων σε τρίτους, πλην του προσωπικού του ΥΕΘΑ, προσαυξάνεται κατά 40%.